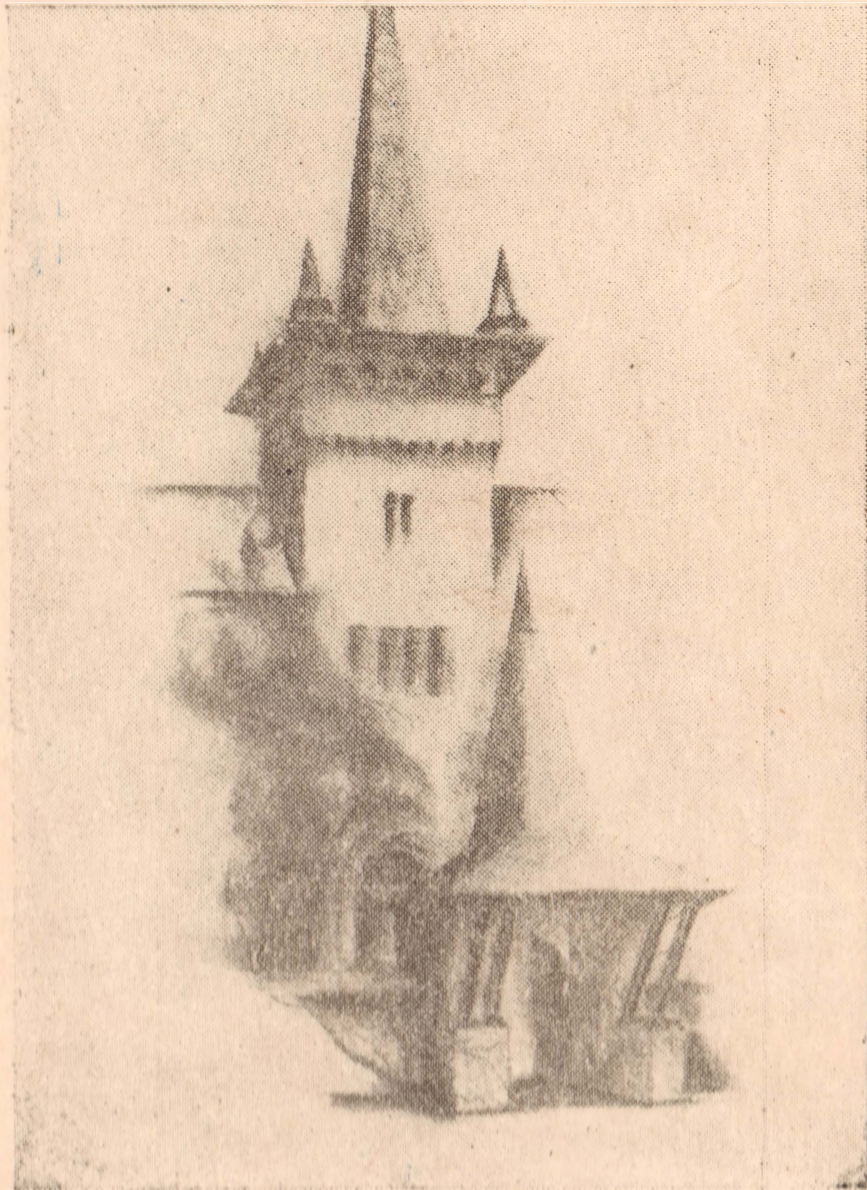

33.510, B

MUZEUL REGIONAL SF. GHEORGHE

ALMANAH

1879—1954

TÎRGU-MUREȘ 1955

SFATUL POPULAR AL REGIUNII AUTONOME MAGHIARE
COMITETUL EXECUTIV

MUZEUL REGIONAL SFÎNTU GHEORGHE

ALMANAH

1879—1954

Redactat de

SZÉKELY ZOLTÁN

director

TÎRGU-MUREŞ 1955

B

34372

Cețan sz. _____

Beszerzési sz. _____

Prefață

Muzeul Regional din Sf. Gheorghe, institut științific al poporului nostru muncitor, în anul 1954, când țara noastră a sărbătorit 10 ani de la eliberarea sa, împlinește 75 de ani de existență.

Insemnătatea acestei aniversări este cu atât mai mare cu cât serbarea jubilară a instituției noastre, care acum stă în întregime la dispoziția poporului muncitor, a avut loc în anii Democrației Populare, care înseamnă o nouă împlinire a chemării istorice a clasei muncitoare, care rupînd lanțul capitalismului în mai multe țări, a dat posibilitatea celor ce muncesc la eliberarea de sub exploatare și la construirea socialismului.

Victoria cîștigată de către Glorioasa Armată Roșie asupra dictaturii burghezo-fasciste, a dat posibilitatea ca în scumpa noastră Patrie, Republica Populară Romînă, să fie lichidată în mare parte exploatarea omului de către om și sub conducerea și îndrumarea iubitului nostru Partid, Partidul Muncitoresc Romîn, clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare să conducă masele largi la luptă contra rămășițelor exploatare încă existente la orașe și sate, asigurînd astfel dezvoltarea orînduirii noastre de democrație populară către socialism.

În lupta pentru pace, democrație, socialism și pentru viitorul fericit al omenirii, instituțiile științifice, între care și Muzeul Regional din Sf. Gheorghe, au un rol important. Acest institut ia parte activă la executarea acelor sarcini, care-l obligă la răspîndirea în cele mai largi cercuri a științelor marxist-leniniste, prin aceea că folosind metode intuitive, ne ajută la priceperea transformării sociale a epocii noastre și — după posibilitate — dă răspuns la toate acele întrebări complicate, ce le ridică istoria în fața omenirii de azi.

Almanahul — ce apare acum — cuprinde istoria muncii muzeale din ultimii 25 de ani, care timp a fost greu și plin de lupte.

Institutul nostru însă în toate împrejurările și greutățile s-a străduit să corespundă menirii sale, iar poporul muncitor i-a urmărit soarta lui cu drag și cu grijă.

Sîntem convinși că prin această lucrare contribuim cu o mică cărămidă la cetatea științifică constructivă din Patria noastră.

KISGYÖRGY TAMÁS

președintele colectivului de muncă
al Muzeului Regional din Sf. Gheorghe

Dezvoltarea Muzeului Regional din Sfântu Gheorghe sub regimul democrației populare

23 august 1954 înseamnă pentru poporul muncitor al Republicii Populare Romîne și pentru muncitorii Regiunii Autonome Maghiare a 10-a aniversare a eliberării lor de sub fascism. Din punct de vedere cultural acest timp de 10 ani are o mare însemnătate în istoria patriei noastre. Aplicarea politicii leninist-staliniste în chestiunea minorităților naționale a dat posibilitatea, ca în Regiunea Autonomă Maghiară, locuită de poporul săcuiesc, sub îndrumarea partidului, să se dezvolte o activitate culturală-științifică, care nu s-a putut realiza sub regimul burghezo-moșieresc.

Instituțiile științifice — printre care și muzeele — în timpul regimului burghezo-moșieresc au fost folosite în interesul claselor dominante. Muzeele în starea lor izolată și din cauză că, au fost greșit organizate, n-au reflectat evoluția și motivele dezvoltării societății omenești. Au dat o imagine falsă despre lume și despre fenomenele ei. După eliberare, cunoscînd rezultatele obținute de muzeele din U.R.S.S., a început în patria noastră și în Muzeul Regional din Sf. Gheorghe, o muncă de reorganizare a muzeelor. Reorganizarea a dat posibilitate pentru muzeu, ca pe lîngă rolul lor educativ să-și exercite și o activitate științifică serioasă. Muzeul Regional din Sf. Gheorghe, despre activitatea căruia dăm raportul mai jos, a încercat ca să îndeplinească această menire.

În istoria Muzeului Regional din Sf. Gheorghe, 15 septembrie 1954 e a 75-a aniversare a existenței lui. Fondarea și dezvoltarea muzeului pe larg e tratată de V. Csutak, fostul director al muzeului între 1925 și 1936, care a publicat un raport în cartea jubiliară a muzeului, apărută în anul 1929, și care a fost redactată de dînsul.¹ Timp de 25 de ani, cît a decurs de la 1929, a fost perioada cea mai variată în istoria muzeului.

După moartea lui V. Csutak, în anul 1936 comitetul de conducere al muzeului a însărcinat cu conducere pe Felszeghi Ștefan și pe dr. Konsza Samuil, profesori de liceu. La 31 iulie 1938, Herepei Ioan, tot de comitetul de conducere a fost invitat să preia conducerea muzeului și care în colaborare cu cîțiva profesori a coordonat activitatea muzeului pînă la 30 august 1940. Personalul științific al muzeului pînă la 2 septembrie 1944 a fost compus din I. Herepei, director, dr. I. Balassa, custode, M. Kovács, și dr. I. Arvay, preparatori și dr. Z. Székely, profesor de liceu repartizat la muzeu. Muzeul, ca personal juridic, a fost condus între anii 1882 și 2 sep-

¹ Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. Redactat de V. Csutak, 1929.

tembrie 1944, de un comitet de conducere și de un consiliu de administrație.

În urma evenimentelor războiului, orașul Sf. Gheorghe a devenit teren de luptă și la 2 septembrie 1944 o parte din materialul muzeal împachetat în lăzi, a fost transportată și în gara orașului Zalaegerszeg în Ungaria la 27 martie 1945, în urma unui atac aerian, a fost distrusă.

Conducătorii poporului, care a luat în mîna sa proprie conducerea soartei sale, după ce trupele fasciste au părăsit orașul, au acordat ajutor muzeului. T. Kisgyörgy, prefectul și dr. A. Gyárfás, subprefectul județului au subvenționat muzeul și la 1 martie 1945, în fruntea institutului părăsit de conducător, au pus pe avocatul dr. A. Lőrincz. Comitetul de conducere, reorganizat în ședința ținută la 8 septembrie 1945, a compus personalul muzeului din dr. L. Szabédi, director-custode, dr. Z. Székely, dr. I. Arvay, dr. G. Sándor și Fadgyas Anna, care și după retragerea trupelor fasciste a rămas în funcție și a condus muzeul pînă la 1 martie 1945. Dr. L. Szabédi și dr. I. Arvay, la data de 1 septembrie și 1 noiembrie 1947 au demisionat. Comitetul de conducere la 1 noiembrie 1947 a însărcinat cu conducerea muzeului pe dr. Z. Székely, care împreună cu Fadgyas Anna, secretara, a coordonat activitatea muzeului. În anul 1949 Máttis Ioan, pictor-artist, ca asistent a primit reprimărire la muzeu.

În istoria muzeului susținut prin donațiuni, a început un nou capitol, cînd decizia guvernului R.P.R., la 1 iulie 1949 a intrat în vigoare și a ordonat înființarea sfaturilor populare provizorii. Un capitol al acestei legi a avut și dispozițiunea, ca îngrijirea muzeelor provinciale să cadă în sarcina sfaturilor populare respective.

Partidul Muncitoresc Român a acordat de la început o mare atenție activității muzeului. Personalul muzeului în activitatea lui științifică și administrativă a fost ajutat de un colectiv format din muncitori și intelectuali, în fruntea căruia partidul a pus pe Kisgyörgy Toma, care a avut grijă chiar ca muzeul din Sf. Gheorghe să beneficieze de avantajele socialiste acordate de R.P.R. Conform acestei dispozițiuni, Comitetul Executiv al Sfatului Popular Raional în bugetul său a asigurat întreținerea muzeului. În timp de 25 de ani activitatea științifică a muzeului s-a desfășurat în limita posibilităților. Sub regimul burghezo-moșieresc activitatea muzeului era redusă. După eliberare organele democratice au venit în ajutorul muzeului și s-a început în ritm rapid o activitate educativ-științifică, rezultatele căreia se publică în acest anuar. A fost sărbătorit centenarul revoluției din anul 1848 și muzeul a organizat o expoziție din obiectele provenite din această revoluție, care se aflau în colecția lui. Tot în anul centenar, muzeul împreună cu Comitetul Județean al Sindicatului, în sala de predare a muzeului a organizat o serie de conferințe de Universitate Liberă.

Muzeul Regional din Sf. Gheorghe își îndeplinește menirea lui adevărată în Republica Populară Română, care construiește socialismul, și nu e locul de vizită al unor grupuri mici care se interesează de muzeu, ci e factor educativ al poporului muncitor. Reorganizarea diferitelor colecții ale muzeului, care e în curs, va da posibilitate vizitatorului, ca să vadă oglindit în muzeu cunoștințele dobândite în celelate domenii ale vieții. Prezentarea ilustrativă a evoluției uneltelor de producție contribuie la priceperea dezvoltării diferitelor etape ale societății omenești și aplicarea în practică a învățăturilor clasicii marxism-leninismului. Muzeul prin acest fapt a devenit dintr-o colecție de obiecte, o școală activă a poporului muncitor, iar în prezentarea evoluției societății interpretatorul dezvoltării al prezentului și al viitorului.

SZÉKELY ZOLTÁN

RAPORT

despre cercetările arheologice executate de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe între anii 1945-1953

În istoria Muzeului Regional din Sf. Gheorghe anul 1949 înseamnă un eveniment important. Activitatea științifică a muzeului, care în anul 1954 și-a îndeplinit 75 de ani de la fondarea lui, era determinată totdeauna de mijloacele materiale, care erau puse la dispoziția lui. În timp de 10 ani, organele oficiale și organizațiile de masă ale regimului nostru democratic, la îndrumarea Partidului Muncitoresc Român au dat un sprijin atât de considerabil, încât direcțiunea Muzeului a putut să-și realizeze în parte planul său, și muzeul a putut să fie un factor educativ al maselor largi populare și să facă cercetări științifice. Aruncînd o privire asupra activității desfășurate de muzeu între 1945 și 1949, se poate constata că în planul de muncă al institutului, cercetările arheologice au ocupat un loc de frunte. Despre aceste cercetări științifice direcțiunea muzeului din timp în timp a publicat cîte un raport¹. Raportul nostru de față îmbrățișează rezultatele încă nepublicate ale activității noastre desfășurate în timp de 10 ani. Cercetările făcute pînă acum au avut numai un interes local conform posibilității materiale ale muzeului. Anul 1949 a făcut posibil, ca Muzeul Regional din Sf. Gheorghe în cadrul Institutului de Istorie și Filosofie al Republicii Populare Romîne să poată lua parte la cercetările, arheologice executate după un plan unitar și sistematic. Cu acest fapt activitatea științifică a muzeului din Sf. Gheorghe n-a rămas și mai departe izolată, ci s-a transformat în muncă colectivă sub conducerea Institutului de Istorie și Filosofie al Academiei R.P.R.². Cercetările noi în regiunea săcuiască în anul 1949 au fost executate în mod colectiv de Institutul susamintit^{2a}.

Muzeul a făcut cercetări comune și cu Muzeul Raional din Mediaș, rezultatele cărora au fost publicate în ediția acestui muzeu^{2b}.

¹ Székely Z. Contribuții la epoca migrațiunii în Țara Săcuiască, 1945. — Notițe asupra istoriei Daciei, 1946. — Istoria orașului Sf. Gheorghe pînă la evul mediu, 1948. — Cetatea Zetea, 1949.

² M. Roller: Realizări și sarcini noi pe tărîmul științelor istorice Studii IV. 2, 21—24., 449.

^{2a}) Z. Székely: Săpăturile la Leț—Varheghiu, Tesaurul dacic de la Șimleul-Silvaniei, Săpăturile la Bicsadul Oltului. Ed. Acad. R.P.R. 1951.

^{2b}) Z. Székely: Cercetări arheologice la Șoroștin; Cercetări arheologice în Regiunea Stalin și Regiunea Autonomă Maghiară, Mediaș, 1953.

Muzeul Regional din Sf. Gheorghe între anii 1945 și 1953 a făcut cercetări arheologice luînd în considerare evoluția uneltelor de producție și a societății omenești — în următoarele localități. (Fig. 1).

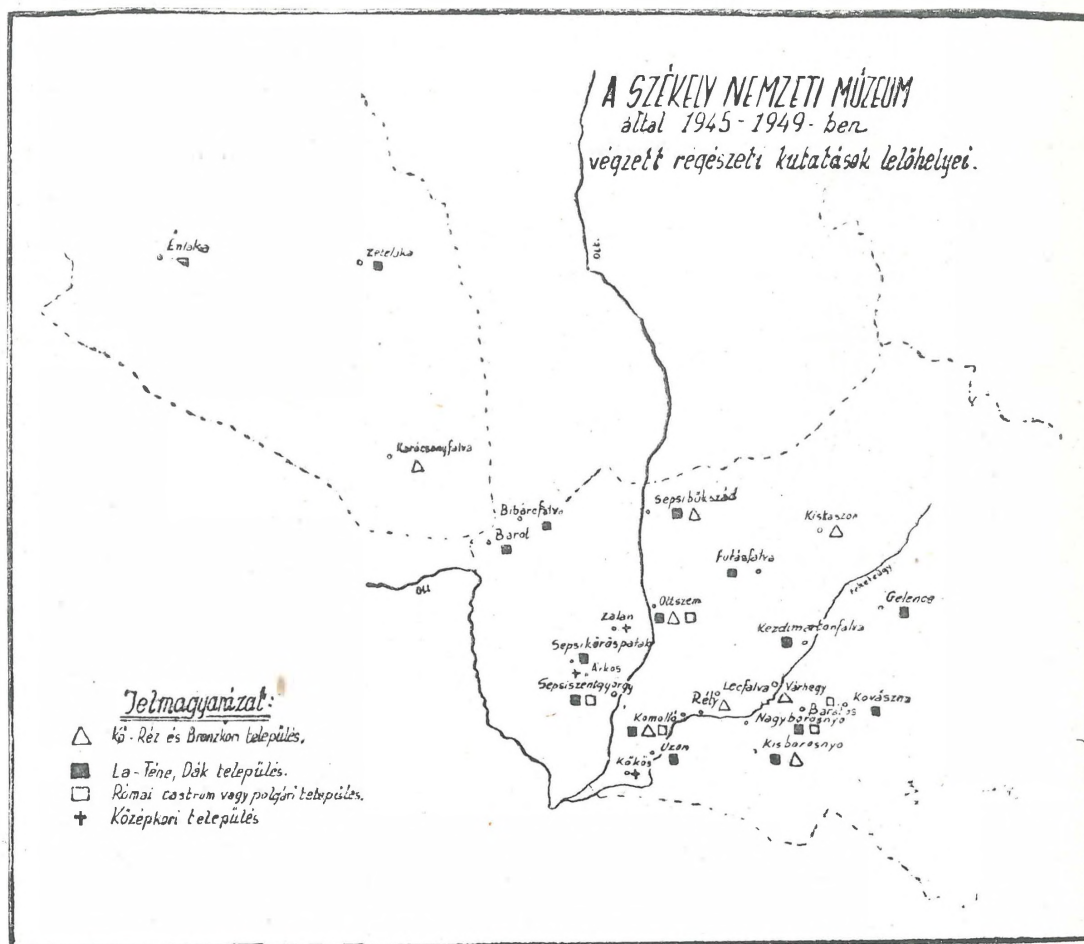

Fig. 1. — Localități, unde au fost executate cercetări arheologice de M. N. S. între anii 1945—1949. — Aufzeichnung der Fundorte die durch des Sekler National Museum unternommenen archeologischen Grabungen.

Comuna primitivă.

Casin (Raionul Tg. Secuiesc).

Direcțiunea Muzeului Regional din Sf. Gheorghe în aprilie anul 1949 a fost înștiințată de Iuliu Rab, locuitor din comuna Casin, că la vârful muntelui „Perkö“ au fost găsite niște topoare de cupru. La 8 mai 1949 m-am deplasat la fața locului și am aflat, că Ștefan Jako, care era clopotarul capelei care se află pe munte, în anul 1942 în timpul aratului a găsit 3 topoare de cupru, așezate unul lângă altul în formă de cruce. Un al patrulea topor — probabil în același loc — a fost găsit de copiii lui. Afară de topoare nu s-a găsit nimic, nici un fragment de ceramică sau alt obiect. Dintre topoarele unul a fost donat lui Iuliu Rab, unul lui Coloman Giesel, unul școlii primare din Casin, iar al patrulea a fost păstrat de el însuși³. Trei topoare — afară de toporul lui Giesel Coloman — au ajuns în colecția muzeului din Sf. Gheorghe.

³ Acest topor a fost donat muzeului prin directorul școlii, Carol Dénes.

Locul unde au fost găsite topoarele este pe muntele „Perkö“, în partea sudică a satului, la picioarele căruia în timpul comunei primitive a curs apa Casinului Mic, acuma curge de la marginea satului la o distanță oarecare. Topoarele au fost găsite între locuința clopotarului și între capelă. În acest loc am făcut o săpătură de verificare. Sub stratul de humus gros de 30-40 cm. am găsit calcar, din care constă muntele „Perkö“. N-am găsit nici o urmă, care ar fi dat vre-o îndrumare că aici a fost stațiune preistorică. Numai în partea vestică a muntelui „Perkö“, în față cu troiță au fost găsite fragmente de vase în mod sporadic. (Un fragment de vas decorat cu incizie, un fragment cu buton și buza unui vas din epoca La Tène. Nr. de inv. 11.746—11.787). Securile au un singur tăiș vertical, cu gaura transversală și prevăzută cu manșon mai mult sau mai puțin pronunțat. Topoarele au o lungime de 14-16 cm, diametrul găurii e cca 2 cm. (Fig. 2. 1—3) și sînt turnate. Topoarele acestea aparțin în grupa a doua după categorizarea lui Hampel⁴. Acest tip a fost găsit și în alte părți ale Regiunii Autonome Maghiare, la Ojdula⁵, la Arcuș⁶ și la Beșineu⁷.

Cronologic aceste topoare aparțin începutului epocii bronzului în Regiunea Autonomă Maghiară (sfîrșitul epocii de cupru)⁸, și se poate constata că avem de a face cu un tezaur ascuns, iar fragmentele de ceramică din comuna primitivă și din orînduirea sclavagistă, aparțin unei așezări distruse.

Crăciunel. (Raionul Odorhei).

Muzeul Regional din Sf. Gheorghe în anul 1949 a cumpărat de la Adalbert Borbáth o ceașcă de lut, un vîrf de lance, o brățară și un ac de bronz. Toate acestea au fost găsite într-una dintre movilele, care se găsesc pe muntele „Kövesbérc“ lîngă Crăciunel. În movila — după cum a povestit A. Borbáth — erau 2 schelete pe spate și obiectele sus înșirate lîngă ele (Fig. 2, 4—6). Au mai găsit cu ocazia săpării movilei și o pereche de cercei de aur, pe care le-au vîndut unui bijutier.

Ceașca de lut are o culoare brună, buza puțin întoarsă în afară, iar fundul e rotund. Înălțimea vasului: 6,5 cm. diametrul buzei 6 cm, al fundului: 0,5 cm. (Fig. 3, 6, 20, 1). Vîrfurile de lance are o formă de frunză de dafin, coada nu e á douille, ci are o prelungire. Are o lungime de 14 cm. iar lățimea de 3 cm. Brățara are o formă ovală cu capetele deschise, cu secțiune ovală, grosimea e: 0,8—0,4 cm. Dimensiunea măsurată pe din afară e 8 cm. La suprafață e fără decorație. Acul de bronz are o lungime de 9,6 cm, grosimea lui e 0,4 cm, vîrfurile e ascuțit, gaura e făcută din sîrmă formată în placă și încovoiată în formă de tub.

⁴ Hampel: Zeitschrift f. Ethn. XVIII, 1896. Fig. 64, 9, 65, 14 și 66, 19. D. Popescu: Die Frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen, 1944 32.

⁵ J. Nestor: Der Stand... 79, N. 312.

⁶ M. Roska: A Székelyföld őskora, 270, —, Erdély Régészeti Repertórium I. 1942, 30, Fig. 25, 1—2.

⁷ M. Roska: o. c. 244, Fig. 302.

⁸ M. Roska: o. c. N. 272., Nestor, o. c. 79., Popescu, o. c. 36, 37.

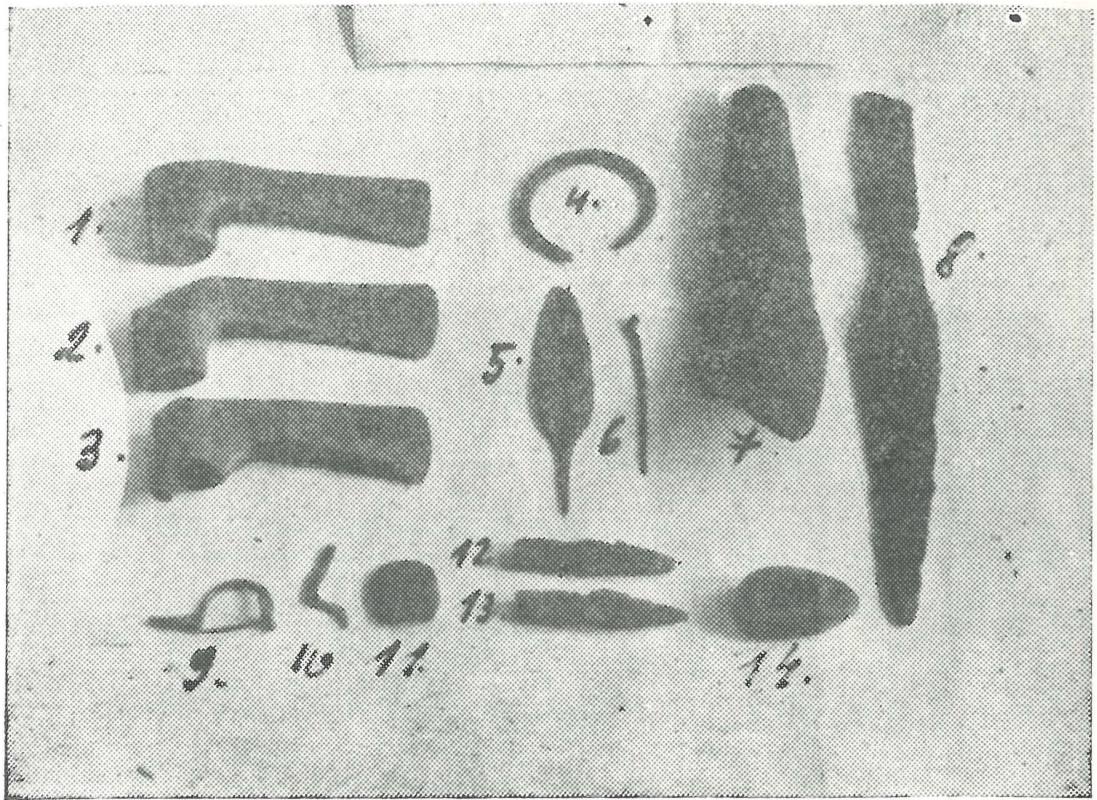

Fig. 2. — Descoperiri de la : Furde: Sincraieni, Casinul mic (1—3), Crăciunel (4—6, Comolău (7, 8, 14), Inlăceni (9—13).

La sfârșitul secolului trecut A. Solymossy a săpat 18 dintre aceste movile și a constatat, că sub ele sînt înmormîntări de inhumație⁹. După părerea lui Gárdonyi și a lui Roska¹⁰ aceste înmormîntări se datează din epoca neolitică. Pe baza acestor obiecte, care au fost găsite la „Kövesbérc“ data acestor morminte se poate stabili cu mai mare exactitate. Analogia ceștii o cunoaștem din inventarul mormîntului Nr. 141 din cimitirul de la Szöreg¹¹, din Ungaria, din epoca de bronz; vîrfurile de lance cu prelungire e cunoscut din materialul săpăturii de la Bandul de Cîmpie¹², iar brățara de bronz și acul de bronz se găsesc aproape în toate tezaurele de bronz descoperite în Regiunea Autonomă Maghiară¹³. Astfel de ac de bronz e cunoscut și în inventarul cimitirelor din epoca de bronz din Ungaria¹⁴. După cronologia făcută de Reinecke¹⁵, mormintele de lângă Crăciunel aparțin în perioada a doua a epocii de bronz și au furnizat date noi pentru stabilirea cronologiei în Regiunea Stalin și Regiunea Autonomă Maghiară.

⁹ Solymossy: Az oklândi kunhalmokról Udvarhelymegyében. Arch. Ért. Új foly. XV. 1895, 417—419. V. Gárdonyi: A magyarországi halmok kérdéséhez, Arch. Ért. Új f. XXXIV, 1914. 387. — Roska: Az ősrégészet kézikönyve II. 1927. — Nestor: o. c. 67.

¹⁰ Gárdonyi: o. c., Roska: o. c.

¹¹ I. Foltiny: A szőregi bronzkori temető, 1941. 32, Pl. XIII. 17.

¹² Roska: A Székelyföld őskora, Emlékkönyv, 284, — Repertórium I. 175.

¹³ Roska: A Székelyföld őskora, Emlékkönyv, 287—292.

¹⁴ Reinecke: Tanulmányok a magyarországi bronzkor kronológiájáról. I. Arch. Ért. XIX., 1899. 244.

¹⁵ Reinecke: o. c. II. 32. V. Nestor: o. c. 80—84., A. Mozsolics: A magyarországi bronzkor kronológiájáról. Erd. Tud. Füzetek Nr. 169. 1943, 7.

Fig. 3. — Descoperiri de la: Funde: Alungeni (1), Comolău (2, 4, 5, 9, 10), Olteni—Cetate de fete (3), Crăciunel (6), Bicsadul-Oltului—Cetatea Văpa (7), Baraolt (11).

Comuna primitivă. Orînduirea sclavagistă.

Bicsadul Oltului. (Raionul Sf. Gheorghe).

Pe malul drept al pîrîului „Rakottyás” pe un promontoriu sînt ruinele cetății „Văpavára” din timpul feudalismului, ale cărei ziduri de piatră cu un turn pătrat se poate observa în latura nordică a promontoriului¹⁶. Teritoriul cetății „Văpavára” a fost cercetat și de arheologul Fr. László¹⁷, care a constatat, că sub ruinele cetății feudale e o așezare preistorică cu ceramică pictată, (tip Ariușd), iar cele 3 șanțuri adînci în partea nordică a cetății poate să fie de origine preistorică, dar și feudală. În ultimul timp A. Ferenczi¹⁸ a făcut o săpătură de verificare în acest loc. În anul 1946 am cercetat teritoriul cetății¹⁹ și în partea sudică a promontoriului, care în urma exploatării de piatră se prezintă în secțiune, am stabilit următoarea stratigrafie: Pe bază de andesit s-a depus un strat de nisip aluvial gros de 0,5 m, deasupra căruia s-a depus un strat de civilizație gros de 1,5 m. Jos e stratul de cultură de tip Ariușd, cu ceramică pictată, are o

¹⁶ L. Kővári: Erdély régiségei 147, Erdély építészeti emlékei 54—55., Orbán: A Székelyföld leírása III. 59—61., Könyöki—Nagy: Középkori várak különös tekintettel Magyarországra, 260., I. Martian: Repertoriu arheologic pentru Ardeal, 65.

¹⁷ Jelentés a Székely N. Múzeum 1908. és 1909. évi állapotáról, 45. — Háromszékmegeyi praemikenaei jellegű telepek, Dolg. II. 177, 272.

¹⁸ A. Ferenczi: Raport asupra unei excursii arheologice în jud. Treiscaune. An. Com. Mon. Ist. Secția pt. Trans. I. 1926—28, 245. — Cetăți antice în jud. Ciuc, IV. 1932—38. 316—319, 325—26.

¹⁹ Z. Székely: Jegyzetek Dácia történetéhez, 1946. 20—22.

grosime de 0,75 m, iar deasupra lui s-a depus un strat de cultură cu ceramică grosolană (dacică). În acest strat într-un mormânt de incinerare am găsit o falcă de om. Pe baza ceramicii găsite s-a putut stabili următoarele straturi de cultură: Cea mai veche — constatată și de László — e cea de tip Ariușd (Cucuteni A.)²⁰. Am găsit fragmente de vase pictate cu negru pe fond alb (Nr. de inv. 11.589. Fig. 4, 10), și cu alb pe fond roșu (Nr. de inv. 11.586, 11.587. Fig. 4, 12, 11, 16). Decorațiunea acestor fragmente de vase e geometrică și e cunoscută din materialul stațiunilor pre-

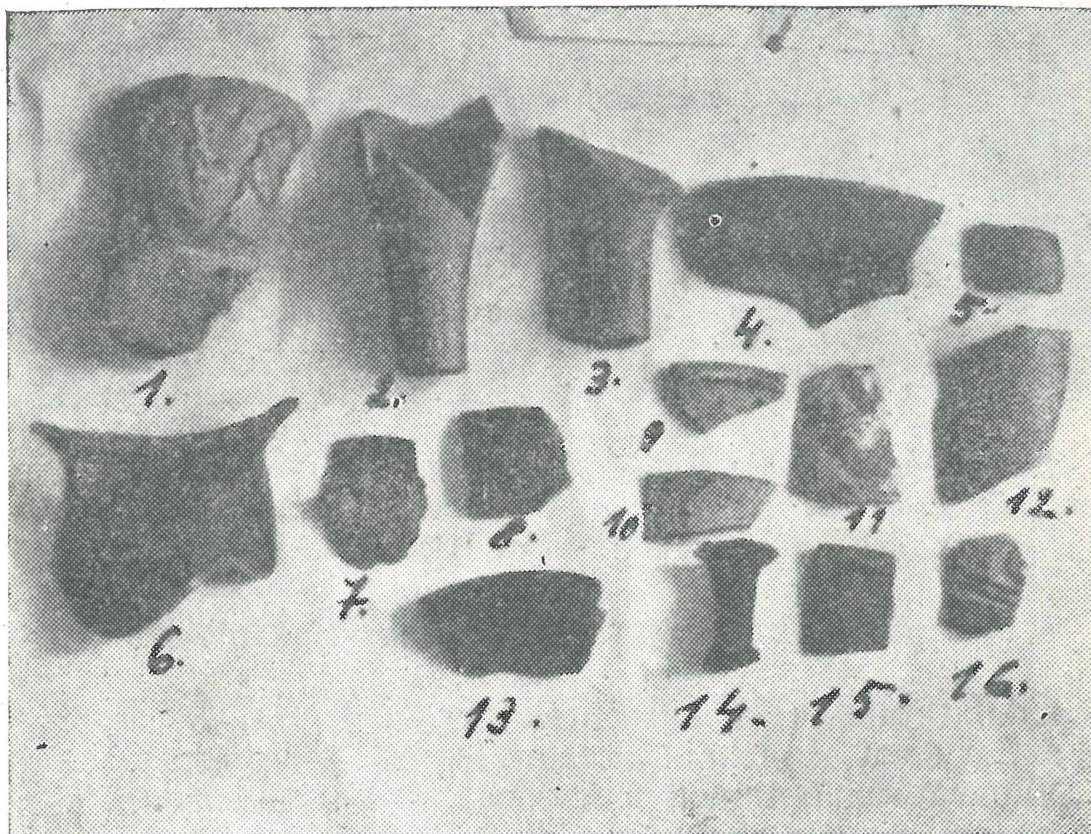

Fig. 4. — Descoperiri de la: Funde: Comolău (1—3), Boroșneul-mic (4—5), Baraolt (6, 8, 13), Bicsadul-Oltului—Cetatea Văpa (9—12, 13—16).

istorice de la Ariușd și Olteni. S-a mai găsit și o ceașcă fără toartă cu buza puțin întoarsă, în afară cu incrustație de var (Nr. de inv. 11.592). Are o înălțime de 6,5 cm, diametrul buzei e 9 cm, grosimea peretelui 0,8 cm (Fig. 3, 7, 20, 8). Această ceașcă, împreună cu un fragment de vas (Nr. inv. 11.588) decorat la buza cu triunghiuri, aparțin epocii de bronz, cultura Wittenberg. (Fig. 4, 15). Asupra stațiunii preistorice fază Cucuteni A., s-a suprapus și o așezare din epoca de bronz-hallstattiană, ceea ce e dovedit și printr-un topor de bronz, care a fost găsit tot în teritoriul cetății²¹. (Nr. de inv. 7.889). Promontoriul a fost locuit și în epoca La Tène, de poporul dacic, după cum dovedește fragmentul unui vas cu suport (Nr. de inv. 11.581, Fig. 4, 14) și 2 cești dacice (Nr. de inv. 11.805, 11.839,

²⁰ H. Schroller: A háromszéki festett kerámika. Emlékkönyv, 334.

²¹ M. Roska: Repertorium I. 246.

Fig. 5, 1, 2), care au fost găsite în interiorul incintei cetății. Nu s-a găsit nici un fragment de vas din timpul sclavagismului roman, prin urmare se presupune, că viața acestei așezări dacice s-a încetat când romanii și-au făcut castrul lor la Olteni, în interiorul casteului Mikó. În apropierea cetății în secolul trecut la locul numit „Lüget“ de soția lui J. Vasi a fost găsit un aureus al împăratului Nero. (Av. Chipul împăratului. Rev. CONCORDIA AUGUSTAE. O figură feminină stînd pe sella curulis. Moneta nu se găsește în colecția muzeului, numai descrierea ei).

Despre cetatea feudală cu incinta de piatră nu e cunoscut nici un document istoric. Are o formă ovală, axa principală în direcția N—S nu se poate măsura fiindcă capătul ei lipsește, lățimea în direcția E—V e de 27 m. Zidul cetății e făcut din pietre nelucrate cu mortar, are o lățime de 1,6 m. În partea nordică a incintei e un turn pătrat, al cărui zid are o grosime de 2 m, interiorul lui e 3x3 m. Măsurat pe din afară latura sudică are o lungime de 6 m, iar cea estică e 5 m. Muzeul Regional din Sf. Gheorghe a păstrat 2 pinteni, o monetă, 2 fragmente de lănci, o cheie, o teacă de sabie și o furcă, (toate din timpul feudalismului), descoperite în interiorul incintei de piatră (Nr. de nv. 106—113). Așezarea a fost săpată în anul 1949. (V. Z. Székely, Săpăturile la Bicsadul-Oltului, A. R.P.R. 1951).

Boroșneul-Mic. (Raionul Sf. Gheorghe).

În hotarul satului, în valea Pîrîului Mic pe un deal, numit „Borzvára“ e o așezare cu ceramică pictată (tip Ariușd)²². Roska vorbește și de vase celtice²³, descoperite la Borzvára. În anul 1948 am cercetat terenul și

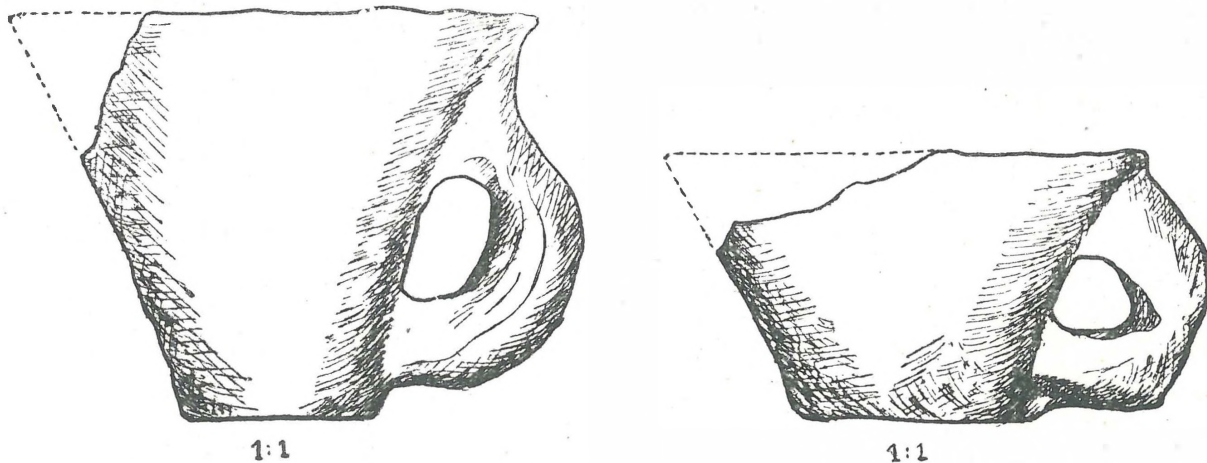

Fig. 5. — Vase dacice de la Bicsadul-Oltului—Cetatea Vápa. — Gefässe dakischer Herkunft Bicsadul-Oltului—Cetatea Vápa.

am găsit 2 fragmente de vase, care aparțin epocii La-Téne-ului dacic, cu influență celtică. Unul e făcut din pastă cărămizie cu roată și pictat pe fond roșu cu culoarea albă (Nr. de inv. 11.316, Fig. 4, 5). Fragmentul

²² B. Orbán: o. c. 164, Jelentés a Sz. N. Múzeum 1907.évi állapotáról, 19. Jelentés 1908. és 1909. évi állapotáról, 44. — Fr. László: o. c. 182, 232. Schroller: o. c. 334.

²³ V. R. Kiss: A nemes székely nemzet képe I. 31., Roska: Repertorium I. 125.

celălalt e de culoare cenușie închisă, făcut cu roată, face parte dintr-un vas cu suport, decorat la buză cu linii ondulate. (Nr. de inv. 11.327, Fig. 4,4). Aceste fragmente de vase arată analogie cu materialul ceramic al cetății dacice de la Zetea²⁴. Pe cest loc a fost și o cetate cu zid de piatră din timpul feudalismului, după cum scrie Orbán că „aici au fost găsite mari bucăți de fier și de cupru, pintoni, lănci și săgeți, care au fost contopite²⁵.

Biborțeni. (Raionul Sf. Gheorghe).

Pe înălțimea care se ridică deasupra satului și e înconjurată la Nord de pîriul Baraolt, la Vest de „Várpatak“ se află o incintă de pămînt (Fig. 6). Benkő scrie, că aici au fost găsite monete, urne funerare și așează tot la acest loc un castru roman²⁶. După opera lui Benkő toți cer-

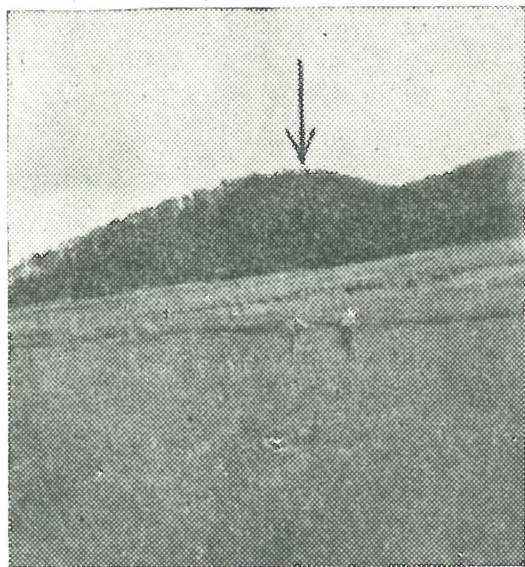

Fig. 6. — Biborțeni, Cetatea Tiborc. — Biborțeni, Burg Tiburc.

Fig. 7. — Zidul cetății Tiburc la latura nordică. — Reste der Burgmuer von Tiburc.

cetătorii din secolul trecut, Neigebaur, Ackner, Ipolyi, Vass, Goss, Tocilescu și Bielz la Biborțeni au fixat locul unui castru roman²⁷. Orbán²⁸ a tăiat incinta de pămînt și în ea a găsit un zid de piatră. El a crezut că această cetate face parte din șirul cetăților din timpul ungarilor, cînd ei încă erau păgîni. Mulți cercetători din ultimul timp au acceptat părerea lui Orbán²⁹. G. Téglás crede, că cetatea a fost construită înainte de cucerirea Daciei de către romani³⁰.

În vara anului 1948 cu 15 elevi am făcut o săpătură pe teritoriul dealului ca să stabilesc data construirii cetății. Incinta de pămînt se întinde

²⁴ Z. Székely: Zetevára, 17—18.

²⁵ B. Orbán: o. c. 164.

²⁶ I. Benkő: Transsilvania I. 1778, 548.

²⁷ Dacien... 1851. 279. J. d. Sch. CC., 1856, 32; A. K. II. 1861, 250; Erdély a rómaiak alatt 118; AUSL XIII. (1876.) 267; Doc. Toc. 5137, 354; ISKV. XVIII. (1898) 81.

²⁸ B. Orbán: o. c. I. 215—6

²⁹ L. Kővári: o. c. 143, 48. — Martian: o. c. 61.

³⁰ G. Téglás: Dák várak Udvarhelymegeye keleti és északi hegyvidékein, Erd. Múz. XII. 1895. 238, 243. — V. Könyöki—Nagy: o. c. 224.

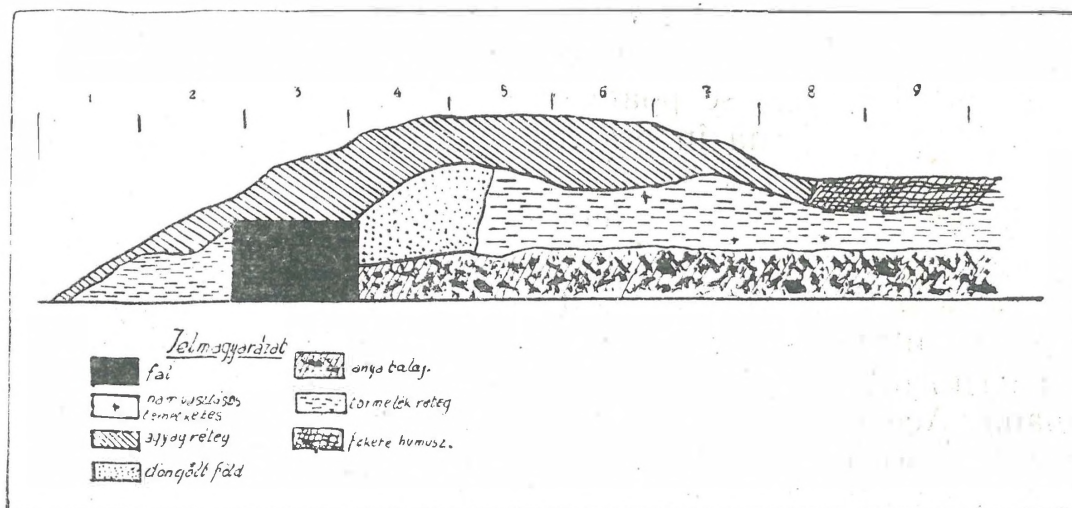

Fig. 8. -- Cetatea Tiburc, secțiunea șanțului nordic. Querschnitt des nördlichen Grabnes Tiburc.

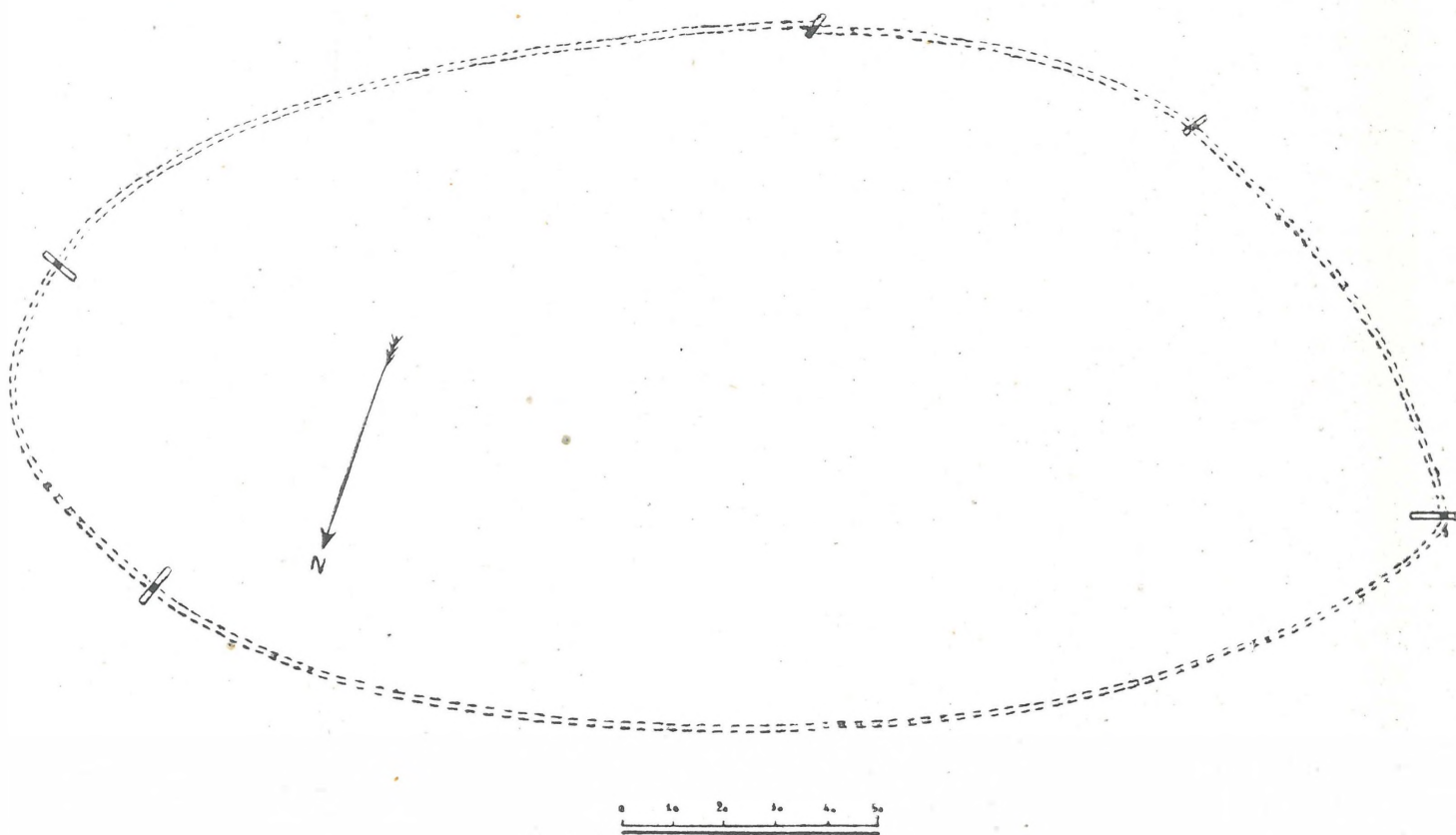

Fig. 9. — Biborțeni. Planul cetății Tiburc. — Grundriss der Burg-Tiburc.

pe vârful dealului în formă ovală, și spre Vest și Est se îngustează. În partea nordică și sudică precum și la Est și Vest am executat câte un tranșeu. În tranșeul de Nord precum și în celelalte tranșee am găsit un zid de piatră (Fig. 7). Acest zid e făcut din pietre nelucrate suprapuse și legate cu pământ, fără mortar. În partea interioară a zidului în pământ bătuț în adâncime de 30 cm am găsit fragmente de vas făcute fără roată din pastă impură, iar în adâncime de 40 cm din mormînt de incinerare fragmente de vase făcute cu roată. Unele fragmente de urne funerare au fost vopsite cu vopseală roșie (Fig. 8). Zidul cetății are o grosime de 1,2 m. Axa principală în direcția E—V e lungă de 275 m, iar lățimea cetății e 130 m. (Fig. 9).

Pentru stabilirea datei construirii cetății de la Biborțeni numai felul construcției zidului de piatră și fragmentele de ceramică, pot să ne dea o îndrumare. Cetatea nu se poate înșira în grupa cetăților dacice din Transilvania cunoscute pînă în prezent³¹, fiindcă nu e întărită cu terase și cu turnuri, ceea ce se găsește și la cetățile dacice de la Covasna și Zetea³², dar și aceste cetăți se diferă de cetățile dacice din Regiunea Hunedoarei. Nici ceramica nu reprezintă ceramica tipică, care e caracteristică la daci. Cred, că cetatea de la Biborțeni — după felul construcției zidului ei, după felul de înmormîntare — a fost făcută la începutul epocii La Tène-ului.

Nu în teritoriul cetății, dar în afară, în jurul satului a existat o stațiune romană. Acest fapt e dovedit de sarcofagiile de piatră³³ găsite în hotarul satului, precum și de un ulcior, de o strachină, de un vas cu 2 torți, de o figură de teracotă³⁴, reprezentînd o pasăre, care sînt de factură romană și se găsește în colecția muzeului de Antichități din Cluj (Nr. de inv. I. 8002-4, 8038, 8031). Așezarea romană sau castrul (?) ar fi putut exista la Baraolt (Vécer) sau la Telișoara.

Din cauza lipsei de cercetări sistematice s-a crezut, că în teritoriul raioanelor Sf. Gheorghe, Tîrgu Săcuiesc, Ciuc și Odorhei, nu se poate stabili locurile unde au fost așezările civile și cetățile poporului autohton dacic³⁵. Cercetările făcute de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe în ultimul deceniu au dovedit, că această regiune înainte de cucerirea romanilor a fost locuită de poporul dacic. A. Ferenczi în studiile sale mai multe ori a și accentuat acest fapt, iar în anul 1942 încredințat de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe, a săpat cetatea dacică de la Covasna³⁶. Iar cel care semnează aceste rînduri a săpat în anul 1946 cetatea dacică de la Zetea³⁷. Pe baza cercetărilor executate în ultimul timp se poate întocmi harta așezărilor dacice în Regiunea Autonomă Maghiară. (Fig. 1).

În valea Oltului așezări dacice erau: la Sf. Gheorghe³⁸, (Eprestető Bedeháza), Valea Crișului (lîngă Nagypatak)³⁹, Olteni (Leánykavár), Bicsadul Oltului (Vápavára), în valea Ugiului Negru, la Alungeni⁴⁰, Ghe-lința⁴¹, Cernatul de Jos, Surcea, Catalina, Covasna, Boroșneul Mare, Boroșneul Mic (Borzvára), Comolău și Ozun⁴². Afară de acestea și la Baraolt a fost o așezare. Singura cetate dacică în raionul Tg. Secuiesc e la Covasna. La Bicsadul Oltului a fost numai o așezare civilă. Cetățile daci-

³¹ V. Nestor: o. c. 170—175.

³² Acest fapt se poate constata pe baza raportului și a cercetărilor făcute în anul 1947 de A. Ferenczi. V. Székely: Zetea, 5, 23.

³³ Arch. Ért. I. 312.

³⁴ Comunicarea lui I. I. Russu.

³⁵ M. Roska: A Székelyföld őskora... 322. — I. Eröss: Háromszék telepedési története. Emlékkönyv, 1929. 126.

³⁶ Raportul lui A. Ferenczi e în arhiva Muzeului N. Săcuiesc.

³⁷ Z. Székely: Zetevára, 1949.

³⁸ Z. Székely: Sepsiszentgyörgy története, 1948. 32—38.

³⁹ Z. Székely: Jegyzetek Dácia történetéhez, 1946. 20.

⁴⁰ Z. Székely: Le trésor de Alungeni. Dacia XI—XII. 105—114.

⁴¹ A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője I. 53.

⁴² Z. Székely: Jegyzetek Dácia történetéhez, 26. — În ultimul timp cu ocazia clădirii unei șure în teritoriul satului a fost găsit și donat muzeului de Bodó Carol o amphora făcută cu mîna, din pastă impură, cu 2 torți (Nr. de inv. 13.159., Fig. 26, 1). Dimensiunile: înălțimea: 38 cm., diametrul buzei și al fundului e 10 cm., grosimea peretelui 1 cm. O astfel de amphoră se găsește în colecția Muzeului de Antichități de la

ce de la Jigodin au fost cercetate de A. Ferenczi⁴³. În raionul Odorhei singura cetate dacică descoperită și săpată pînă în prezent e la Zetea.

Baraolt. (Raionul Racoș).

Cu ocazia săpăturii executate în vara anului 1948 la Biborțeni am găsit o așezare dacică cu totul necunoscută. Komporály Veress Alexandru, locuitor din Biborțeni, m-a înștiințat că în anul 1947, cînd a cărat nisip

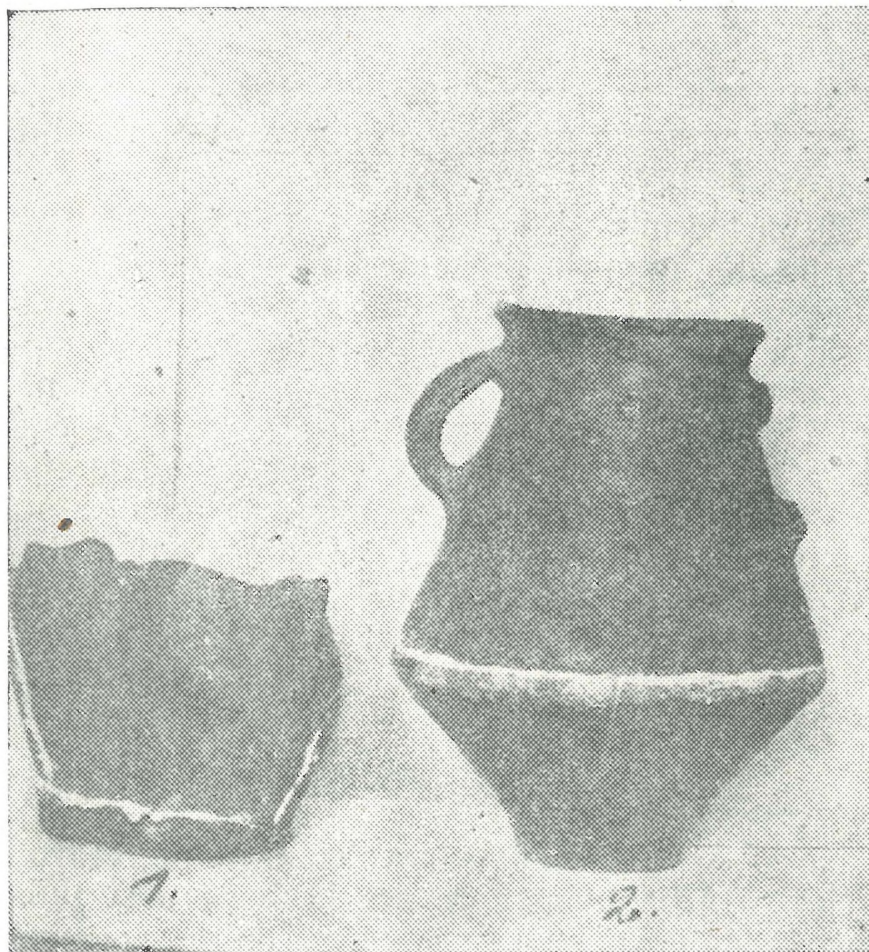

Fig. 10. — Descoperiri de la : Funde : Comolău (1), Baraolt (2).

din nisipăria de lângă pîriul Baraolt, în adîncime de 1,8 m a găsit un mormînt cu schelet. Scheletul era așezat pe spate în direcția E—V și a avut lângă cap un mare vas cu 2 torți, iar lângă mîna dreaptă 3 cești cu torți. Pentru muzeu au fost donate următoarele obiecte: Vasul mare cu 2 torți, o ceașcă cu toartă, o buză de vas decorat cu buton din pastă impură și un fragment de vas de culoare neagră, din pastă impură, buza e decorată cu linii incizate vertical. (Nr. de inv. 11.626, 11.622-24. Fig. 4, 6-7). Vasul cel mare în formă biconică e făcut cu mîna, din pastă impură, sub buză are 2 torți, una lipsește. Are o înălțime de 35 cm, diametrul buzei e: 17 cm, al fundului: 10 cm. (Fig. 10, 2, 11). Ceașca e fragmentară, la

Cluj (Nr. de inv. 2427) de la Poenița (Rai Tg.-Săcuiesc). Aceste vase aparțin în grupa ceramicii populației băstinașe dacice și împreună cu vasele de la Olteni (Fig. 3, 3.), de la Comolău (Fig. 3, 2) pe lângă imitația formelor grecești, dau dovadă despre bogăția formelor și a ornamentației ceramicii locale.

⁴³ Ferenczi: o. c. — Székely: Jegyzetek Dácia történetéhez, 33—38.

buză e decorată cu linii verticale, are o înălțime de 7 cm, diametrul fundului: 6 cm, grosimea peretelui, 1 cm. (Fig. 3, 11, 20, 2).

Nisipăria se află pe malul stîng al pârîului Baraolt, la o distanță de cca 2 km de la cetatea din Biborțeni pe o movilă, care e aproape epuizată din cauza exploatării de nisip. În peretele nisipăriei am putut observa secțiunea unor gropi cu diametru și cu adîncime de 1,5 m. În fundul unei gropi am găsit fragmente de vase, cenușe și o falcă de om. Fragmentele de vase găsite sînt făcute cu mîna, au culoarea neagră și sînt decorate cu linii ondulate, unele cu triunghiuri vopsite în culoare albă (Nr. de inv. 11.596. Fig. 4, 8). Au fost găsite și fragmente de vase făcute cu roată din pastă pură, un fragment avea un decorațiune vopsită cu vopsea roșie. (Nr. de inv. 11.601, Fig. 4, 9). Fragmente de vase de culoare neagră sînt părțile unor vase cu suport (Nr. de inv. 11.594 Fig. 4, 13).

Vasele găsite în mormîntul descoperit — împreună cu vasul cel mare, care arată o influență timpurie hallstattiană — sînt vasele caracteristice ale poporului dacic. Ceașca cu tortă e cunoscută din materialul dacic din regiunea noastră și din țara întreagă⁴⁴. Analogia pentru vasul cu suport e cunoscută tot din așezările dacice care se află în țara noastră⁴⁵. Ritul funeral obișnuit în epoca La Tène e incinerare, arderea cadavrului⁴⁵. La Baraolt am găsit și ritul de incinerare și cel de înmormîntare. Una dintre gropile, care au fost observate, a păstrat urme de înmormîntări de incinerare. Felul de înmormîntare cu schelet, îl cunoaștem numai din povestirea lui K. Veress Alexandru. Ceramica găsită lîngă schelet e ceramică caracteristică pentru poporul dacic. Intrucît aceste vase provin din inventarul unui mormînt cu schelet, avem de-a face cu un rit funeral **destul de rar** la poporul băștinaș dacic.

Comolău. (Raionul Sf. Gheorghe).

Așezarea dacică de la Comolău în valea Ugiului Negru e amintită și de C. Daicoviciu⁴⁷. Această așezare are la bază o stațiune preistorică. Acest fapt e dovedit de un nucleu de cremene, de un ciocan de piatră (Nr. de inv. 11.280, 11.279. Fig. 2, 14), și de un vas, care au fost găsite nu de mult la locul numit „Nagymart”, pe malul Ugiului Negru. (Fig. 3, 5, 20 4). Vasul e făcut cu mîna, e de culoare brună, toarta se ridică deasupra buzei, la umăr e decorat cu împunsături. Are o înălțime de 7,5 cm. (Fig. 3, 5, 20, 4). Un astfel de vas e publicat de Roska din materialul așezării din epoca de bronz de lîngă Sf. Gheorghe, de pe malul stîng al Oltului⁴⁸. Au mai fost găsite și niște fragmente de vase cu suport dacice. (Nr. de inv. 11.275. Fig. 3, 4) și o ceașcă dacică, înaltă de 4 cm, a cărei toartă

⁴⁴ Székely: Sepsiszentgyörgy története. Pl. II. 3—4. — R. și E. Vulpe: Les fouilles de Pioana, Dacia III—IV., 290, Fig. 43, 1—4. — Nestor: o. c. Pl. 21, 6.

⁴⁵ Nestor: o. c. Pl. 20. 2, 14.

⁴⁶ Parvan: Getica 626 și urm. 801. — R. și E. Vulpe: o. c. 343. — Floca: Sistemele de înmormîntare din Dacia superioară Romană, Sargentia II. 1941, 83, 91—105. — Székely: Zetevára, 22.

⁴⁷ C. Daicoviciu: An. Inst. de Studii Clasice, 1940, 231. — Székely: A komollói erődített római tábor, 8.

⁴⁸ M. Roska: A Székelyföld őskora. 302. Fig. 57, 2.

lipsește. (Nr. de inv. 11.886. Fig. 3, 9, 20, 10). Un vas cu suport dacic a mai fost găsit și în trecut în intravilanul lui I. Szilágyi⁴⁹. În vecinătatea lui, în curtea lui Șt. Dombora, care e așezată la piciorul movilei, unde se află cimitirul reformat, în anul 1947 proprietarul cu ocazia nivelării curții a găsit fragmente de vase dacice, decorate cu benzi de ghirlandă (Fig. 4, 1) și o ceașcă dacică, înaltă de 6 cm, cu 2 torți (Nr. de inv. 11.251). Torțile ceștii sînt rupte. (Fig. 3, 10, 20, 3). În anul 1947 în locul unde au fost găsite aceste obiecte, am făcut o săpătură de verificare. În adîncime de 70 cm, am găsit fundul unui vas, decorat cu o bandă în formă de ghirlandă (Fig. 10, 1), un fragment de vas mic, făcut cu mîna, fragmente de vase de culoare cenușie, făcute pe roată (Nr. de inv. 11.250—11.249) și un vîrf de lance de fier, lung de 33 cm. și o fusoială de lut. (Nr. de inv. 11.271, 11.254. Fig. 2, 8). Împreună cu aceste obiecte am găsit oase de om carbonizate și cenușe, ceea ce arată că era un mormînt de incinerație. Mormîntul a fost acoperit cu o piatră. La o distanță de 2 m în aceeași adîncime am găsit fragment de vas cu suport și un vas mic (înalt de 7,5 cm), la umărul căruia e o bandă, care e decorată cu tăieturi verticale. (Nr. de inv. 11.252. Fig. 3, 2, 20, 6). Un plug de fier (Nr. de inv. 11.273. Fig. 2, 7), analogia căruia o cunoaștem de la Cristești⁵⁰, a fost găsit împreună cu fragmentele unei amfore (Nr. de inv. 11.267. Fig. 4, 2) și cu fragmentele unui vas cu mîner (Nr. de inv. 11.265. Fig. 4, 3).

Pe baza ceramicii găsite se poate constata, că la malul drept al Ugiului Negru în satul Comolău era o așezare dacică. Acest fapt e dovedit și de ritul de înmormîntare (incinerație), care a fost ritul obișnuit în epoca La Tène-ului dacic.

La capătul satului se ridică o movilă (numită Cetate), aici era un mic castru roman⁵¹. Cu ocazia săpăturii lui Csutak Vilhelm din anul 1909—10, în teritoriul castrului a fost găsit un fragment de piatră cu inscripție⁵². Acest fragment de piatră a fost găsit cu ocazia aranjării lapidarului. E făcut din calcar, are o înălțime de 40 cm, grosimea e de 16 cm. E un fragment dintr-o inscripție votivă, din text a rămas numai ultimele 3 litere: POS (POSVIT). Această inscripție a fost făcută probabil de trupa, sau de un membru al trupei, care a avut garnizoana în castru. Literele sînt frumos făcute (Litera P și S are o înălțime de 6 cm, iar O 3,5 cm). Această incipție se poate data pe la mijlocul secolului II d. e. n. (Fig. 12).

Catalina (Raionul Tg. Secuiesc).

În partea sudică a satului a fost găsită o ceașcă dacică. (Nr. de inv. 10.091. Fig. 26, 7). E făcută cu mîna, din pastă poroasă. Are o înălțime de 7,5 cm, diametrul fundului e 6 cm, grosimea zidului e 1 cm.

⁴⁹ Székely: o. c.

⁵⁰ În colecția muzeului din Tîrgu-Mureș, 2 buc. găsite la Cristești.

⁵¹ Székely: o. c.

⁵² Jelentés a Sz. N. Múzeum 1910—11. évi állapotáról, 61.

Cernatul de Jos. (Raionul Tg. Secuiesc).

Lîngă cimitirul reformat e o așezare preistorică de tip Ariușd, deasupra căreia s-a suprapus o așezare din Hallstatt și La Tène dacic. Dovadă e un fragment de vas hallstattian (Nr. de inv. 3.168) și o ceașcă dacică, care a fost găsită în anul 1910. (Nr. de inv. 2.760. Fig. 26, 10). Are o înălțime de 6,5 cm, diametrul buzei e 10 cm, a fundului e 5,5 cm. Toarta e ruptă.

Alungeni. (Raionul Tg. Săcuiesc).

În partea nordică a satului numită „Fîntîna Sărată“, în curtea lui Lukács Ștefan în anul 1945 a fost găsit un tezaur de monete romane republicane⁵³. Din acest tezaur de monete, cca 148 bucăți, Muzeul Regional din Sf. Gheorghe a achiziționat 23 buc., iar Muzeul de Antichități din București 10 buc. Veress Adalbert, elev din clasa XI/b al liceului de băieți din Sf. Gheorghe mi-a anunțat, că în curtea lui Lukács Ștefan s-au mai găsit din nou fragmente de vase. La 16 ianuarie 1949, însoțit de Kovács Dionisie, responsabilul Secției Culturale al P.M.R. m-am deplasat la fața locului. Cu cazia deplasării am aflat, că Lukács Ștefan, a săpat o pivniță în pămînt și în timpul săpării în adîncime de 1,5 m a găsit fragmente de vase făcute cu mîna din pastă poroasă și un ulcior cu toartă, făcut pe roată din pastă pură de culoare cenușie. Ulciorul are o înălțime de 11 cm, diametrul buzei e 5,5 cm, al fundului 4 cm, grosimea peretelui e 0,7 cm. (Fig. 3, 1, 20, 7). Afară de fragmentele de vase n-a găsit nimic. Acest ulcior aparține în grupa ceramicii dacice de factură fină. (Nr. de inv. 11.915) și e cunoscut din stratul La Tène al așezării dacice de la Poiana⁵⁴. Am mai aflat că Lukács Ștefan a vîndut marea parte a monetelor unui bijutier din Tg. Secuiesc, lui Bardócz Ludovic. Bijutierul din monete a făcut verigi pentru săteni, numai 11 bucăți au fost salvate ca să nu fie contopite. Tot din acest tezaur am primit 3 monete prin intervenția lui Veress Béla, de la bijutierul din Turia, Veress Alexandru. Lukács Ștefan a afirmat că 20 de monete au fost predate lui St. Kópacz, locuitor din Brețcu. (Kópacz, cînd m-am interesat după monete, a negat, că a primit monete de la Lukács Ștefan). Prin urmare, numărul total al monetelor găsite la Alungeni, a fost 148 bucăți.

Descrierea monetelor primite ulterior :

⁵³ Székely: o. c. Dacia, XI—XII. 105—114

⁵⁴ R. și É. Vulpe: o. c. 298, 60, fig. 3.

Nr. crt.	A v e r s	R e v e r s	Data
1	<p><i>Denar Anonim.</i></p> <p>Capul Romei spre dr. cu coif înaripat, înapoi : X. Coh. 1857, VIII. 3. Greutatea=3,7 gr., Diametrul : 1,6 cm.</p>	<p>ROMA. Dioscurii călare înaintează spre dreapta.</p>	<p>Sec. III. i. e. n.</p>
2	<p><i>C. Iunius C. F.</i></p> <p>Capul Romei spre dr. cu coif înaripat, înapoi X. Den. argint. Grueber, Roma, 660. Gr.=3,5 gr. diametr.=1,7 cm.</p>	<p>Dioscurii călare naintează spre dr., sub cai C IVNI C F, sub aceasta : ROMA.</p>	<p>172—151 i. e. n.</p>
3	<p><i>M. Baebius Q. F. Tampilus.</i></p> <p>Capul Romei cu coif naripat spre st., înapoi TAMPIL, înainte (X). Denar uzat. Grueber, Roma, 935. Gr.=3,5 gr., diametr.=1,7 cm</p>	<p>M. BAEBI (Q. F.) în exergă, Apollo în quadriga spre dr. sub picioarele cailor : ROMA.</p>	<p>150—125 i. e. n.</p>
4	<p><i>Cn. Cellius.</i></p> <p>Capul Romei cu coif înaripat spre dr. înapoi X. totul e înconjurat cu o cunună de laur. Den. argint. Grueber, Roma, 9118, Gr.=3,5 gr., diametr.=1,7 cm.</p>	<p>ROMA (în exerga). Mars cu coif în quadriga spre dr. cu mână dreaptă susține pe Nereida, cu stînga un scut, sub picioarele cailor : C N (C N G/EL).</p>	<p>150—125. i. e. n.</p>
5	<p><i>M. Sergius Silus.</i></p> <p>ROMA. EX. S. C. Capul Romei cu coif înaripat, înapoi : ★ Den. argint. Grueber, Italia, 512. Gr.=3,5 gr., diametr.=1,7 cm.</p>	<p>M. SERGI. SILVS. în câmp : Q. Călăreț cu coif spre st., ținînd în mână dreapta un scut, în stîngă o sabie și cu păr un cap tăiat.</p>	<p>99—94. i. e. n.</p>
6	<p><i>Q. Marcius Pilipus.</i></p> <p>Capul Romei spre dr. înapoi un X tăiat. Den. argint. Grueber, Roma, 1143. Gr.=3,7 gr., Diam.=1,9 cm.</p>	<p>Q. PILIPVS (ROMA). Călăreț spre dr. îmbrăcat în chlamys, ținînd o lance, în câmp un coif macedonean.</p>	<p>94. i. e. n.</p>
7	<p><i>D. Iunius Silanus.</i></p> <p>Capul Romei spre dr., înapoia capului litera S. Den. argint. Grueber, Roma, 1776. Gr.=3,9 gr. Diam.=1,7 cm.</p>	<p>(DS) ILANVS L F (RO)MA Victoria în biga spre dr., sus VIII.</p>	<p>88. i. e. n.</p>

Nr. crt.	A v e r s	R e v e r s	Data
8	<p><i>C. Vibius Pansa.</i></p> <p>PANSA. Capul laureat al lui Apollo spre dr. înaintea un symbol. Den. argint. Grueber, Roma, 2299. Gr. = 3,7 gr., Diam. = 1.9 cm.</p>	<p>(C) VIBIVS C F. Pallas în quadriga spre dr., ținând un trofeu și o lance.</p>	<p>87. i. e. n.</p>
9	<p><i>L. Rubrius Dossenus.</i></p> <p>DOSSEN. Capul laureat al lui Iupiter spre dr., înapoia un sceptrum. Den. argint. Grueber, Roma, 2448. Gr.=3,8 gr., Diam.=1,6 cm.</p>	<p>L RVBRI. Un car tras de 4 cai spre dr., sus Victoria, pe car un butoiu.</p>	<p>86. i. e. n.</p>
10	<p><i>Denar Anonim.</i></p> <p>Capul lui Iupiter spre dr., înainte: un simbol. Den. argint. Grueber, Roma, 2622. Gr.=3,8 gr., Diam.=1,8 cm.</p>	<p>În quadriga Victoria spre dr.</p>	<p>84. i. e. n.</p>
11	<p><i>Q. Antonius Balbus,</i></p> <p>Capul laureat al lui Iupiter spre dr. înapoi S. C. Denar dințat. Grueber, Roma, 2758. Gr.=4,1 gr., Diam.=1,8 cm.</p>	<p>Q. ANTO. BALB. (în ligatură) P. R. Victoria în quadrigă spre dr., ținând o coroană și o palmă.</p>	<p>82. i. e. n.</p>
12	<p><i>C. Poblicius</i></p> <p>Capul Romei cu coif, înapoi ROMA, sus X. Den. dințat. Grueber, Roma, 2916., Gr.=3,9 gr., Diam.=1,8 cm.</p>	<p>C. POBLICI. Q. F. Hercule în luptă cu Leu din Nemea, jos armele lui, sus X.</p>	<p>81. i. e. n.</p>
13	<p><i>Q. Caecilius Metellus Pius.</i></p> <p>Capul cu diademă al Pietății, înaintea o barză. Den. argint. Grueber, Sp., 43., Gr.=3,7 gr., Diam.=1,8 cm.</p>	<p>(Q) C. M. P. I. Elefant spre st.</p>	<p>79—77. i. e. n.</p>
14	<p><i>Q. Fufius Kalenus.</i></p> <p>KALENI. Capul lui Honos și al lui Virtus cu coif spre dr., la stînga (H) O, la dreapta: VIRT (în ligatură). Den. dințat. Grueber, Roma, 3358, Gr. = 3,9 gr., Diam. = 18 cm.</p>	<p>CORDI. Două figuri de femeie dînd mîna, una ține în mîna un caduceus, cealaltă o lance și pune piciorul pe un glob. La stînga un caduceus înaripat și ITSL (în ligatură), la dreapta R. O.</p>	<p>72. i. e. n.</p>

Mărtineni (Rai. Tg.-Săcuesc.)

În colecția muzeului din Sf.-Gheorghe e o ceașcă dacică cu toartă (Nr. de inv. 6030., Fig. 3, 8, 20, 9), care are o înălțime de 4 cm. Localitatea e luată în evidență, ca așezarea dacică.⁵⁵

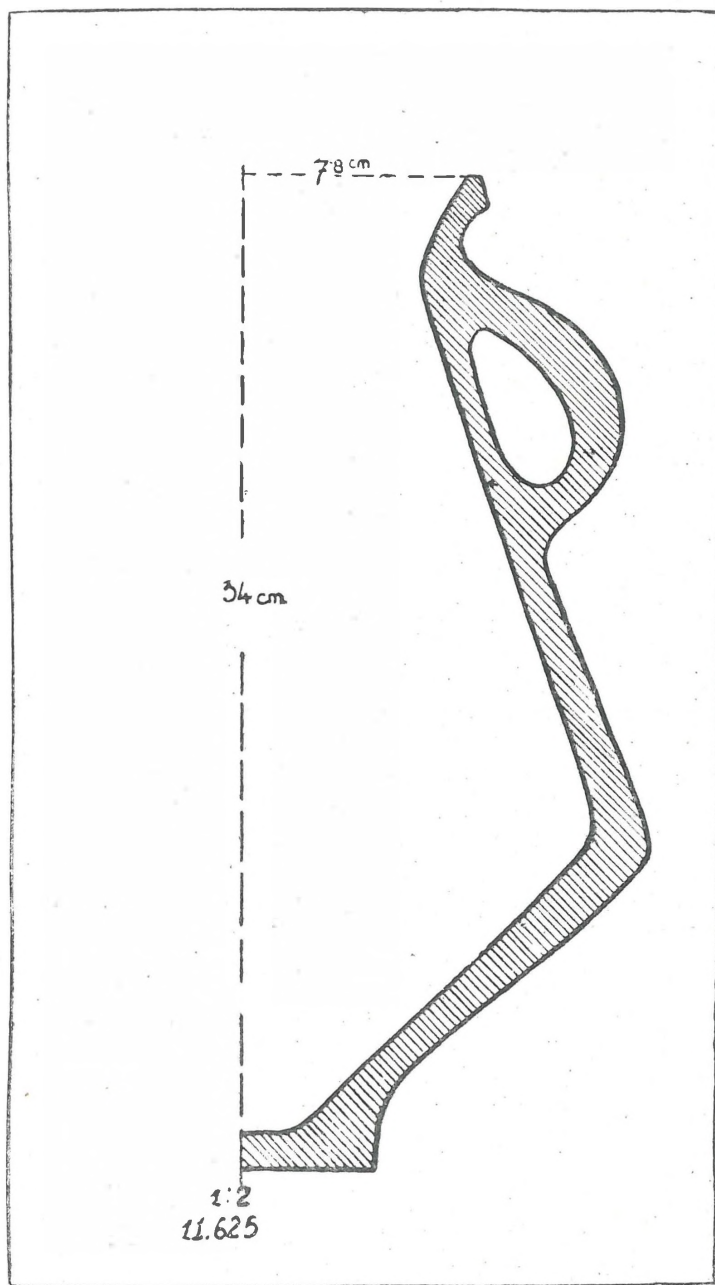

Fig. 11. — Profil de vas. — Querschnitt des Kruges von (Fig. 10,12).

Vâlcele (Rai. Sf.-Gheorghe).

În hotarul băii Vâlcele, pe malul stîng al pîriului Szemerja la „Vereskút“, în șanțul săpat de armata maghiară, Csákány Alexe a găsit un fragment de vas cu suport de factură dacică.⁵⁶ Cercetînd terenul am constatat că stațiunea dacică e distrusă.

⁵⁵ M. Roska: Repertorium I. 122.

⁵⁶ E în proprietatea lui Csákány Alexe.

În bazinul fostului județ Treiscaune în valea Ugiului Negru, la Boroșneul-Mare chiar în secolul trecut au fost găsite urme de stăpînire romană.⁵⁷ Orbán a fost primul, care a observat forma pătrată a dealului unde e piață satului și biserica reformată și a emis părerea, că aici a fost un castru roman. Tot el face mențiune și despre zidurile de piatră care au fost găsite în grădina lui Coloman Kónya. De la cercetarea lui Orbán a trecut o jumătate de secol, cînd custozii Muzeului Național Săcuesc, V. Csutak și Fr. László,⁵⁸ în anul 1911 au făcut o săpătura de verificare în grădina lui C. Kónya și C. Kőkösi. Cu ocazia acestei săpături au descoperit un cuptor, fragmente de vase romane, de terra sigillata și cărămizi romane. Au mai constatat, că între intravilanul lui C. Kőkösi și cimitirul greco-catolic se găsesc șanțuri și valuri de pămînt. În secolul trecut în teritoriul cimitirului greco-catolic a fost găsită o opaiță romană dintr-o înmormîntare de incinerare.⁵⁹ Iar pe la anul 1920 Coloman Kónya a donat muzeului vase romane, 4 cărămizi, din care, una era stampilată.⁶⁰ Dintre cercetătorii noi C. Daicoviciu vorbește despre Boroșneul-Mare, ca despre un loc, unde se găsesc obiecte din timpul Romanilor.⁶¹ Șt. Paulovics presupune, că la Boroșneul-Mare era numai o așezare civilă.⁶² A. Radnóti⁶³ și I. Szilágyi⁶⁴ sînt de părere — pe baza cărămizei stampilate găsite — că s-ar fi putut exista în acest loc un castellum în timpul stăpînirii romane. Despre castrul roman de la Boroșneul-Mare se amintește Bajkó Alexe în autobiografia lui din anul 1882, care se află în arhiva Muzeului Național Săcuesc. (Nr. de inv. 28.485.)⁶⁵

Materialul descoperit la Boroșneul-Mare arată, că lângă cimitirul greco-catolic a fost sau un castru roman sau o așezare civilă. Am cercetat terenul în anul 1943 și am ajuns la concluzie, că în acest loc⁶⁶ s-ar fi putut exista un castru roman. Pentru verificare în anul 1947 în intravilanul lui C. Kőkösi și C. Kónya am executat cîteva tranșee.⁶⁷

⁵⁷ B. Orbán: A Székelyföld leírása III. 163.

⁵⁸ Jelentés a Sz. N. Múzeum 1910—11. évi állapotáról, 64.

⁵⁹ Arch. Ért. Uj foly. VIII. 1888. 183.

⁶⁰ Jelentés a Sz. N. Múzeum 1914. évi állapotáról, 15.

⁶¹ C. Daicoviciu: Neue Mitteilungen aus Dacien. Dacia VII—VIII. 320.

⁶² Șt. Paulovics: Dácia keleti határvonala, 1944. 73.

⁶³ A. Radnóti: A dáciai limes a Meszesen. Arch. Ért. III. vol. 5—6. 140, N. 25.

⁶⁴ I. Szilágyi: A dáciai erődrendszer helyőrségei és a katonai téglabélyegek. Diss. Pann. Ser. II. 21, 1946. 19.

⁶⁵ Bajkó scrie următoarele: „La Boroșneul-Mare sînt ruinele unui castru roman...”

⁶⁶ Z. Székely: Ala I. Asturum emléke a Székelyföldön. Erd. Múz. vol. 49. Nr. 3—4. 485. — Jegyzetek Dácia történetéhez, 1946. 28.

⁶⁷ Pe locul acela unde așează Bajkó turnul porții castrului roman n-am făcut săpătura. Cu această ocazie am făcut cercetare și la Brateș unde la locul numit „Grădina lui Horváth“ am găsit urmele unei așezări romane civile, care la bază are urme de așezare autohtonă-dacică. În acest loc în anul 1887 au fost găsite 2 monete republicane romane. Aceste monete sînt următoarele: Den. argint Fam. Antonia (Bab. 221. Coh. 84.) Descrierea celeilalte monete am găsit în inventarul muzeului sub Nr. 28 c/1887. / Av. Vultur între 2 insignii militare, LEG XIII. Rev. Corabia. ANT-AUG-III. VIR R. Am cercetat și teritoriul cetății de la Țufalău-Leț și am constatat, că cetatea din timpul feudalismului are la bază așezări preistorice. În arhiva eparhiei reformate de la Țufalău am găsit în manuscris istoria eparhiei, scrisă de preotul Sz. Császár Ludovic, care în paginile 1., 2., 5. vorbește despre castrul roman de la Țufalău,

În partea nordică a satului se află cimitirul greco-catolic și grădina lui Kőkösi C. și Kónya C. Pe aceasta movilă, care are spre Ugiul Negru o lature piezisă, se găsesc fragmente de vase romane. Între movila și Ugiul Negru e un teren neted, prin care curge pârâul Covasna. Grădina lui Kőkösi e despărțită de grădina lui Joós Gh. și Kónya C. printr-o uliță.

În fața casei lui Kőkösi C., lângă cimitir am executat un tranșeu, în care am găsit rămășițe de ziduri de piatră. În tranșeul care a fost executat în apropierea gardului de lângă uliță, am găsit baza unui bastion în formă de semicerc (Fig. 13, 3). Continuarea acestui zid am găsit-o la colțul casei lui Ráduly Dionisie.⁶⁸ În această parte casele sînt clădite deasupra castrului. În grădina medicului Bartha Ladislau am executat un tranșeu, în care n-am găsit zidul, numai cîteva fragmente de vase romane. În curtea lui C. Kónya — după povestirea proprietarului — au fost găsite rămășițe de ziduri. Grosimea zidului găsit în grădina lui C. Kőkösi e: 1,8 m. Dimensiunile bastionului sînt: 4,5×3 m. Zidul e făcut din pietrele nelucrate cu mortar. Stratul de cultură și zidul de piatră se găsesc sub un strat de humus, gros de 30—40 cm.

Afară de această săpătură au mai fost găsite fragmente de vase (Nr. de inv. 3876—78, 5549—5662) în mod sporadic și prin săpătura lui Csutak și László (Nr. de inv. 4048—4091) executată în grădina lui Kónya C. Dintre acestea e de remarcat 2 fragmente de terra sigillată (Nr. de inv. 4064—65). Un fragment la fund are ca decorație o rozetă și stampila fabricantului, din numele căruia a rămas numai singura litera S (Fig. 13, 7, 14, 5). E produsul fabricii din Rheinzabern din timpul împăratului Traian. Fragmentul celălalt e decorat cu o figură de animal, din care se vede numai un picior și o parte din o frunză stilizată.

În tranșee am găsit multe fragmente de vase romane provinciale și fragmentul unui vas cu suport, care a fost găsit în adîncimea de 0,5 m. lângă bastion (Fig. 13, 4, 14, 4). În partea exterioară a bastionului, în adîncime de 0,5 m., într-un mormînt de incinerare am găsit o opaiță în stare fragmentară și un fragment de terra sigillata. Opaița arată analogie cu opaița publicată de D. Iványi din Pannonia⁶⁹ din sec. II. d. e. n. (Fig. 13, 6). Fragmentul de terra sigillată e fără decorație (Fig. 13, 8, 14, 1). Am mai găsit în acest loc afară de cărămizi romane și un fragment de vas de culoare sură, făcută din pasta pură (Fig. 13, 10, 14, 5) și cîteva fragmente de vase făcute din pastă mai poroasă (Fig. 13, 11, 14, 3).

Cu ocazia săpăturii n-am găsit nici o cărămidă stampilată. Kónya Coloman în anul 1914 a găsit 4 cărămizi romane, dintre care 2 au fost stampilate.⁷⁰ În anul 1943 în curtea lui a mai găsit încă o cărămidă stampilată.

despre tezaurul găsit în anul 1843 din timpul migrațiunii și despre urme funerare romane, care se găsesc pe malul stîng al Ugiului Negru. Această parte a satului în urma regulării albiei râului a ajuns sub apă. Cred că cecece spune Császár despre castrul roman. V. Z. Székely: Săpăturile la Leț-Varheghiu, 1953, 20.

⁶⁸ Zidarul Ráduly Ludovic mi-a comunicat, că a observat cînd a făcut pivnița lui Ráduly Dionisie, că zidul se continuă și sub casele lui Ráduly Alexe și al lui Ráduly Moise.

⁶⁹ D. Iványi: A pannoniai mécsesek. Diss. Pann. Ser. II. Nr. 2. 37, Pl. 2.

⁷⁰ Jelentés a Sz. N. Múzeum 1914. évi állapotáról, 15.

Cărămizile stampilate au fost găsite la 20 m. de la bastionul săpat, sub gard în uliță.⁷¹ (Nr. de inv. 5593—94, 10.350.) Dimensiunile cărămizei stampilate sub Nr. 5593 sînt: 19×19 cm., grosimea e 8,5 cm. Stampila are dimensiunile 13×8,5 cm. Stampila e destul de corodată și următoarele litere au fost descifrate: A LVAS. Stampila celeilalte cărămizi stampilate e și mai corodată, numai litera A inițiala se vede. Stampila cărămizei se poate dezlega în modul următor: ALA I AST (urum).⁷² Cărămizile stampilate acestei trupe sînt cunoscute din castrul de la Hoghiz. Această trupă

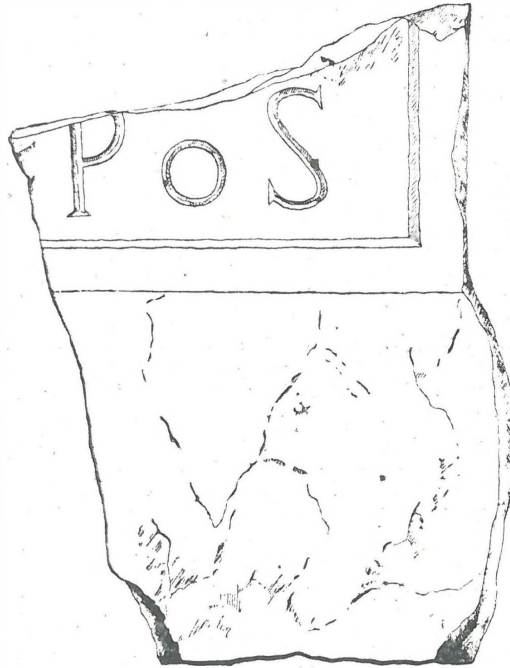

Fig. 12. — Fragment de piatră cu inscripție de la Comolău. — Bruchstück eines römischer Herkunft beschrifteten Steines von Comolău.

în anul 99 d. e. n. a avut garnizoana în Moesia Superior,⁷³ mai tîrziu a luat parte în războiul contra Dacilor și sub Hadrian se află la Hoghiz.⁷⁴ Dacă acceptăm — pe baza materialului arheologic găsit — că la Boroșneul-Mare a fost un castru roman, în cazul acesta după Hoghiz, garnizoana următoare a trupei a fost în acest loc. N-avem nici o indicație ca în secolul III. d. e. n. această trupă — afară de Boroșneul-Mare — unde a avut garnizoana.⁷⁵

În Boroșneul-Mare afară de cele 2 monete de aur a lui Nero și a lui Titus⁷⁶ s-a mai găsit și un denar de argint republican (Fam. Iulia, Bab. 10, Coh. 10), care era în colecția muzeului din Sf.-Gheorghe. C. Kökösi a găsit în grădina lui un denar de argint al lui Hadrian, moneda această s-a pier-

⁷¹ Z. Székely: Az Ala I. Asturum emléke a Székelyföldön. Erd. Múz. vol. 49. Nr. 3—4. 485.

⁷² Z. Székely: Jegyzetek Dácia történetéhez, 1946. 28. — Radnóti și Szilágyi publică stampila în mod greșit. o. c.

⁷³ J. Jung: Fasten der Provinz Dacien, 79.

⁷⁴ C. I. L. III. 8074. C. Goos: Chronik. 79., J. Jung. o. c., Téglás: Adalékok Dácia felirattanához. Erd. Múz. 1888. 248., C. Daicoviciu: An. Inst. Clas. II. 247.

⁷⁵ W. Wagner: Die Dislokationen der römischen Auxiliarformationen, 1938. 11.

⁷⁶ Székely: o. c. 28.

⁷⁷ Szilágyi: o. c. 20.

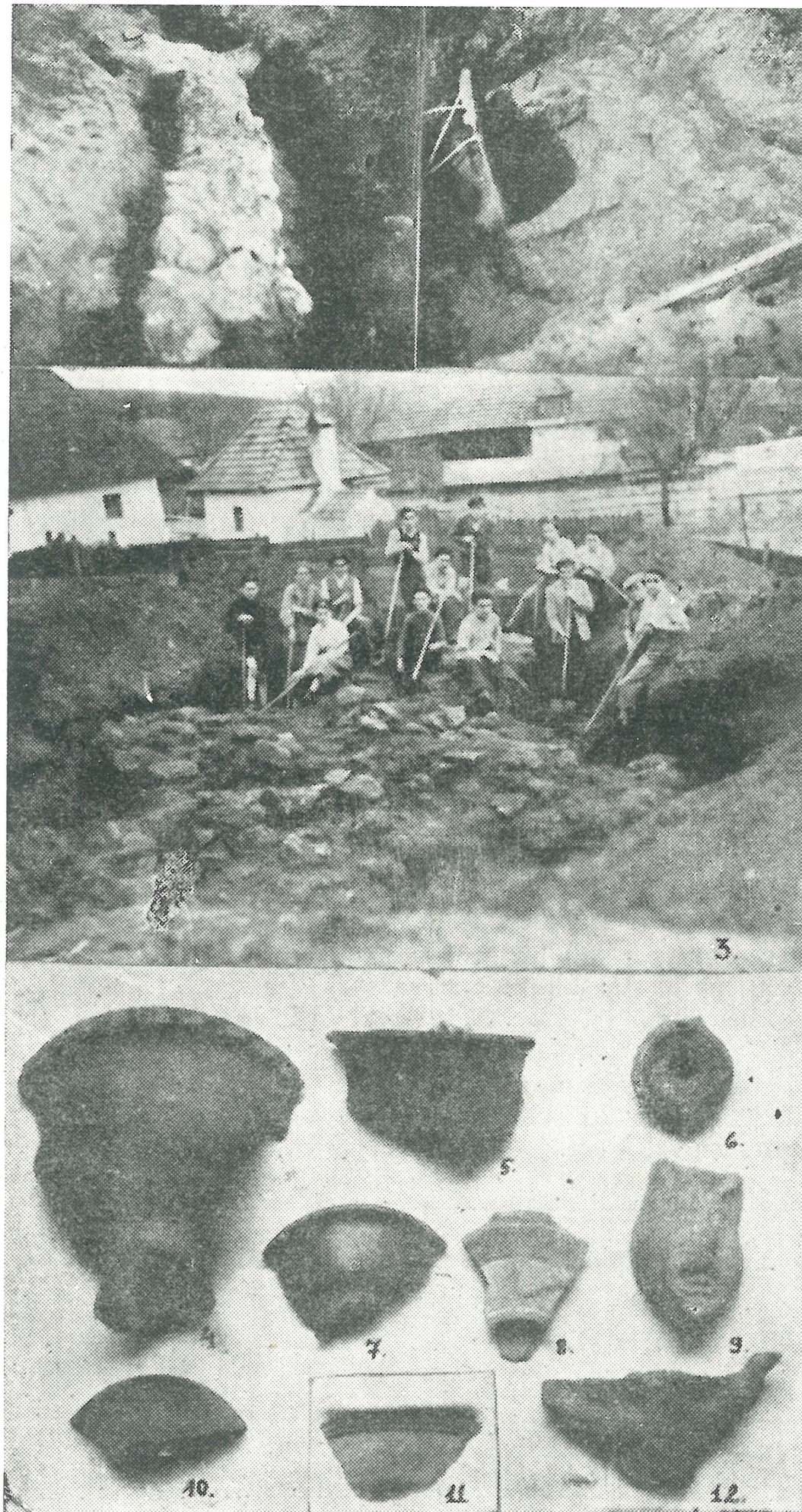

Fig. 13. — Olteni : 1. Zid roman, 2. Mormint de țigle din epoca romană, 9. Antefix de la așezarea civilă de lângă piriul Gerő, 12. Fragment de vas, reprezentind un cap de bou, găsit în șanțul castrului, 3. Temelia bastionului castrului roman ; 4—8, 10—11. Fragmente de vase romane. — Bruchteil einer Wand aus der Römerzeit, 2. Ziegelgrab aus der Römerzeit, 9. Antefixum, Fundort Gerő-patak, 4—12. Bruchteile von Gefäßen römischer Herkunft.

cut. În anul 1948 în curtea lui C. Kónya a fost găsită o monedă de bronz a lui Traian. Descrierea monetei: Av.: IMP CAESAR NER TRAIANO / OPTIMO AVG GER DAC / PARTHICO PM TRP COS VI PP. Bustul împăratului la dreaptă. Rev.: / SENATVS / POPVLVS QVE ROMANVS S. C. Împăratul între 2 trofee. Coh2. II. 55.536. Data: 116 d. e. n.

Cu ocazia săpăturii la bastion, în partea interioară am găsit denarul de argint al lui P. Licinius Crassus din anul 58 î. e. n. Descrierea monetei: Av. S. C. Bustul zeiței Venus spre dreapta. Rev. / P CRA / SS / VS / — M F. / Un călăreț înarmat, ținând calul cu frâu. Babelon II. 134. Nr. 18.

Din construcția zidului nu se poate constata cu siguranță, că e roman, fiindcă numai fundamentul a rămas. Fragmentele de vase găsite cu ocazia săpăturii erau de factura romană, din timpul feudalismului n-am găsit nici un fragment. În lipsa de fond n-am putut executa cercetări mai sistematice, n-am putut stabili cu precizie că la Boroșneul-Mare era numai o așezare civilă, sau un castru, s-ar fi putut întâmpla că sătenii au distrus zidurile castrului și numai o săpătura de lungă durată ar putea aduce dovezi decisive.

În orice caz — dacă acceptăm existența unui castru roman — castrul a fost făcut la începutul secolului II. de e. n., fiindcă Ala I Asturum în prima jumătate a sec. II. d. e. n. era la Hoghiz, când în locul lui a venit o altă trupă Cohors III. Gallorum, care deja sub Hadrian era în Dacia Inferior.⁷⁸ Probabil că Ala I Asturum sub Hadrian sau Antonius Pius a avut garnizoana la Boroșneul-Mare. Hadrianus a avut de gând să abandoneze Dacia însă în loc să cedeze, a întărit hotarele Daciei.⁷⁹ În acest sistem de apărare de sigur că a figurat și închiderea pașului Buzăului printr-un castru, al cărui loc cel mai convenabil era la Boroșneul-Mare. Evenimentele istorice din prima jumătate a secolului II. d. e. n. au contribuit ca pașul Buzăului să fie apărat cu un castru, a cărui trupă de călăreți a putut să cerceteze și regiunea de peste munți.⁸⁰

În aceea parte a satului, în care se află biserica reformată, era o așezare civilă dacică. Acest fapt e dovedit de fragmentele vaselor făcute cu mîna, din pasta impură, care au fost găsite în grădina școlii. (Nr. de inv. 11.330—11.343.)

La Boroșneul-Mare au fost găsite 2 vîrfuri de săgeată din bronz, care aparțin poporului scitic,⁸¹ și în teritoriul satului o monedă de aur a lui Alexandru cel Mare.⁸²

Olteni (Rai. Sf.-Gheorghe).

Despre castrul roman de la Olteni primul e I. Benkő, care se amintește.⁸³ Neigebaur⁸⁴ publică datele ce a găsit la Scheint,⁸⁵ Ackner dă datele

⁷⁸ C. Daicoviciu: o. c. 316.

⁷⁹ Eutropiu: Brevarium. VIII. 6. — Kornemann: Römische Geschichte. II. 1941. 392. Micia An. Com. Mon. Ist. Secția pt. Trans. 1930—31, 24.

⁸⁰ C. Daicoviciu: Dacica. An. Inst. de Studii, Cl. II. 246.

⁸¹ Székely N. Múz. Értesítője I. 51. — M. Roska: A Székelyföld őskora, fig. 66.

⁸² Această monedă a fost în posesiunea medicului Vajna Mihai, mi-a comunicat că a fost găsită la Boroșneul-Mare și a fost verificată de Șt. Kovács.

⁸³ I. Benkő: Transilvania I. 1834. 548.

⁸⁴ Neigebaur: Dacien, 1851. 279.

⁸⁵ Das Land und Volk der Szecklern. 1833. 116.

cele mai precise.⁸⁶ Orbán⁸⁷ așează la fel un castru pe locul castelului Mikó. Kővári,⁸⁸ Goos⁸⁹ și Martian⁹⁰ folosesc rezultatele celorlalți cercetători. Christescu⁹¹ cu rezervă scrie despre acest castru. St. Ferenczi⁹² și C. Daicoviciu⁹³ au scris în ultimul timp despre castrul de la Olteni. Daicoviciu crede, că la Olteni a fost numai o așezare civilă romană. În anul 1942 împreună cu St. Paulovics⁹⁴ am cercetat teritoriul castelului Mikó. Pe baza materialului descoperit am putut constata, că castelul Mikó e făcut pe ruinele unui castru roman. În anul 1947 am făcut o săpătura de verificare în teritoriul castelului.

Castelul Mikó e așezat pe malul drept al Oltului, pe un teritoriu destul de ridicat. Teritoriul castrului e cuprins la Est de clădirea castelului, la Nord de dependințele castelului, la Vest de grădina de zarzavaturi și la Sud de grajduri. În afară de gardul de piatră a grădinii spre Vest și Nord foarte bine se poate constata valul și șanțul castrului roman. Am tras un tranșeu în grădină de zarzavaturi, care era singurul loc liber pentru săpătură. În colțul sud-vestic al grădinii am găsit rămășițe de ziduri romane (Fig. 13. 1.), care sînt urmele clădirilor din interiorul castrului. În partea nordică a grădinii în tranșeul executat am găsit zidul de piatră al castrului, a cărui grosime e 1 m. Zidurile castrului se întind sub clădirea castelului, a dependințelor și a grajdurilor, din care cauză n-am putut să facem săpătură în aceste locuri. Dimensiunile castrului aproximative: 120×80 m., forma castrului e pătrată.

Cu ocazia săpăturii am găsit cărămizi și țigle romane și fragmente de vase romane. În partea nordică a grădinii am găsit un fragment de vas, împodobit cu un cap de bou (Fig. 13, 12), iar în colțul nord-vestic al grădinii, lângă zid un mormînt făcut din țigle de acoperiș (Fig. 13, 2.). În mormînt am găsit oseminte omenești, cenușe și o bucată de fier (fibula?) și fragmentele unei urne, făcute pe roată. Cu ocazia săpăturii n-a fost descoperită nici o înscricție, nici o cărămidă stampilată, din care am fi putut stabili numele trupei, care a făcut castrul, precum nu s-a găsit nici o monedă.

Lîngă moara castelului a fost găsit moneta de bilon a împărătesei Iulia Domna. Tot la Olteni au fost găsite 3 monete de bronz din timpul imperiului, din care numai una, a lui Constantinus II. (Coh. 2. VII. 204.), s-a putut verifica.

⁸⁶ Die Röm. Alterthümer. (Jb. d. c. Comm. I.) 1857 42.

⁸⁷ B. Orbán: o. c. III. 56, 58., ...rămășițe romane se pot cauta la locul castelului Mikó, așezarea lui pe malul Oltului, forma ei pătrată arată, că aici a putut să fie o mansio sau un castru roman, aici au fost găsite și monetele lui Vespasianus și ale lui Antonius Pius...

⁸⁸ L. Kővári: Erdély épít. emlékei. 1866. 54.

⁸⁹ Gooss: Chronik, 1876. 97.

⁹⁰ J. Martian: Repertoriu arhæologic pentru Ardeal. 1920, 29.

⁹¹ Christescu: Istoria militară a Daciei Romane. 1937. 121.

⁹² Székelység IX. 1939. 71, N. 16.

⁹³ C. Daicoviciu: Neue Mitteilungen aus Dacien. Dacia. VII—VIII. 1937—40. 321. În urma săpăturii din anul 1949 recunoaște existența unui castru roman la Olteni. Granița de Est a Daciei și triburile libere de la Hotarele de Răsărit ale Daciei. STCIV. I. 1950. 118.

⁹⁴ St. Paulovics: Dácia keleti határvonala. 1944. 62.

O așezare civilă romană a fost pe malul stîng al pîrîului „Gerő”⁹⁵ unde László a găsit fragmente de vase și un cap de satir din lut (Nr. de inv. 2035, Fig. 13, 9.)..

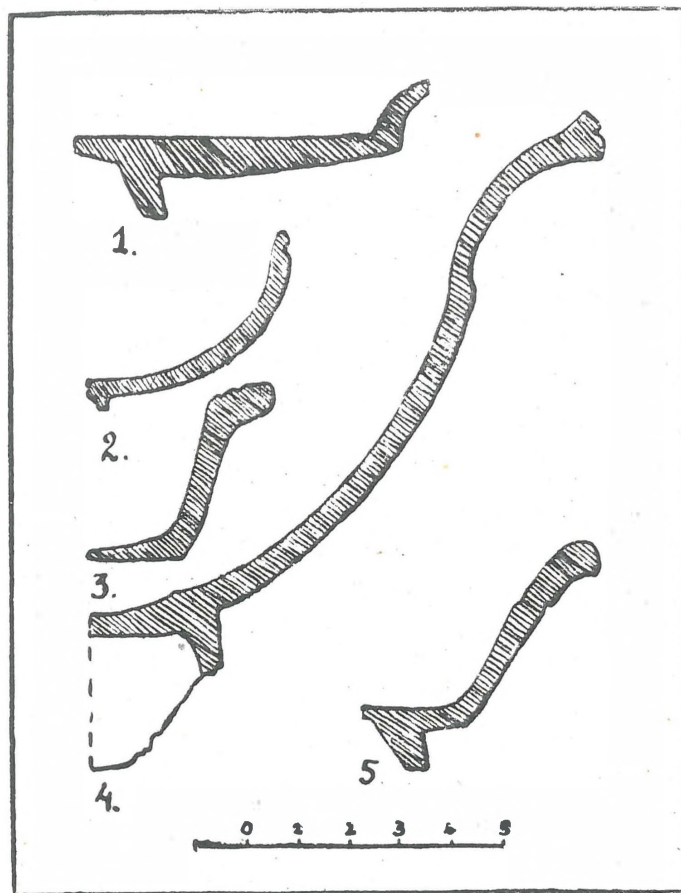

Fig. 14. — Profile de vase. — Querschnitte von Gefäßen. (1=fig. 13, 8 ; 2=fig. 13, 10 ; 3=fig. 13, 11 ; 4=fig. 13, 4 ; 5=fig. 13, 7).

Lîngă castel la locul numit „Vármege” e o așezare preistorică de tip Ariușd, care a fost săpată de László.⁹⁶ Au fost găsite fragmente de vase din epoca La Tène și a stăpînirii romane pe malul stîng al Oltului pe un promontoriu, care e numit „Leánykavár”. In acest loc pe stratul de cultura cu ceramica pictată, László a găsit un strat cu material din epoca La Tène și romană.⁹⁷

In anul 1947 am făcut o săpătura de verificare pe teritoriul „Leánykavár”. In partea estică a promontoriului am executat un tranșeu în care am găsit în adîncime de 40 cm. un zid de piatră, făcut cu pămînt. Lîngă zid am găsit fragmente de vase făcute cu mîină, din pastă impură și poroasă, precum și fragmente de vase făcute cu mîină din pastă pură. (Nr. de inv. 11.466.) In tranșeul executat în partea de Nord al promontoriului am găsit un pintader din lut (Nr. de inv. 11647) și o cană cu toartă, făcută cu mîină din pastă impură și poroasă. (Fig. 3, 3, 20, 5.) Are o înălțime de 11 cm., diametrul buzei e 8 cm., grosimea peretelui e 0,5 cm. Cana

⁹⁵ Jelentés a Sz. N. Múzeum 1908—9. évi állapotáról. 44.

⁹⁶ O. c. 42—43.

⁹⁷ O. c. 42—43. — Fr. László: Háromszékmegyei praemykenaei jellegű telepek. Dolg. II. 1911. 178.

are o decorație de benzi cu urme de degete și niște decorații rotunde aplicate pe peretele vasului. Acest vas era într-un mormînt cu incineratie. Aceste fragmente de vase au toate caracteristicile ceramicii dacice. S-a putut stabili că deasupra așezării de tip Ariușd, s-a suprapus o așezare dacică, a cărei continuitate pînă în epoca stăpînirii romane nu s-a putut verifica.

În lipsa de inscripțiuni referitoare asupra castrului roman, constatările noastre se bazează numai pe materialul descoperit în cursul săpăturii. Credem, că castrul a fost clădit cu gîndul, ca drumul, ce duce prin pasul Oltului în bazinul Ciucului, să fie supravegheat și în caz de pericol, să fie închis. Acest castru e ultima stațiune de pază a sistemului de apărare a graniței de Est al Daciei romane. Acest sistem de apărare a fost făcut după un plan unitar și executarea lui s-a făcut simultan în Dacia întregă.⁹⁸

După moneda lui Antonius Pius — publicat de Orbán — și după felul construcției zidului, cred, că castrul a fost făcut în prima jumătate a sec. II. d. e. n. și a fost abandonat la mijlocul secolului III. d. e. n., cînd au fost devastate și celelalte castre la granița de Est a Daciei.⁹⁹

Prof. univ. Jancsó Elemér a atras atenția mea la o scrisoare a lui Gh. Aranka în care e vorba de castrul roman de la Olteni. Textul scrisorii mi-a trimis J. J. Russu, conf. univ. din Cluj, pentru amabilitatea lui acum aî aduc mulțumire. În această scrisoare se găsește rîndul următor: „A fost găsit... o bucată de cărămidă (după cum se lămurește) romană, în care erau imprimate: C IIII B.“ Scrisoarea lui Nicolae Gaáll, către Gh. Aranka (1745), în chestia antichităților romane găsite la Olteni, la 15 dec. 1795. În arhiva muzeului din Cluj, colecția lui Mike Alexandru, scrisorile diferiților savanți din sec. XVIII—XIX. p. 2. l. X.

Cărămida stampilată arată că la Olteni un cohors a avut garnizoană, care a avut numărul IIII, sau II (dacă a fost descifrată greșit). După părerea mea autorul a citit greșit stampila și e vorba de trupa Cohors II. Flavia Bessorum, stampila căruia conține următoarele litere: C II FLB. Acest Cohors în sec. II. d. e. n. a fost la Cincșor. (V. Wagner, o. c. 47, 112, Szilágyi: o. c. 20, V. 94. Pl. XVII. 254.) Prin urmare această trupă de la Cincșor a fost transferată la Olteni. Afară de ea a mai fost vreo altă trupă la Olteni, se poate stabili, numai cu o săpătură sistematică.

Inlăceni (Rai. Odorheiu).

Castrul roman de la Inlăceni e cunoscut de mult de arheologi din cauza multor descoperiri, care s-au făcut în acest sat. Descrierea cea mai exactă a castrului o cunoaștem chiar din mijlocul secolului trecut de Fr. Müller.¹⁰¹ După Müller ceilalți cercetători din secolul trecut nu au adus

⁹⁸ St. Paulovics: o. c. 101.

⁹⁹ Z. Székely: A komollói erődített római tábor, 29. — Jegyzetek Dácia történetéhez, 30.

¹⁰⁰ B. Orbán: o. c. III. 51—52.

¹⁰¹ Mitt. der C. Comm. III. 1838. 260. — Dimensiunile castrului după Müller sînt publicate și de Cristescu: Istoria militară a Daciei Romane, 1937. 120, 131.

nici o noutate despre castru.¹⁰² In ultimul timp C. Daicoviciu¹⁰³ și Șt. Paulovics¹⁰⁴ au cercetat teritoriul castrului.

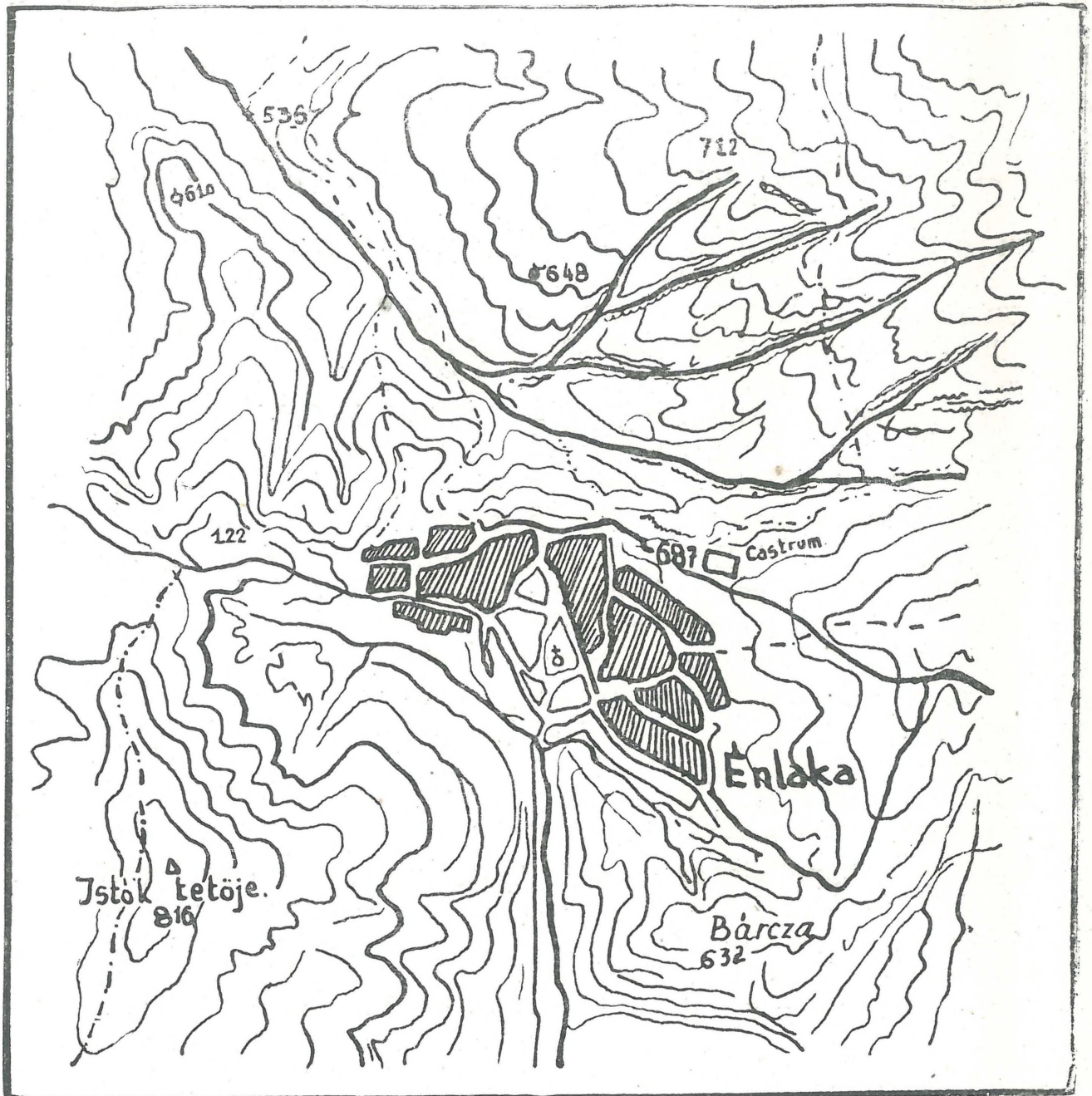

Fig. 15. — Castrul roman de la Inlăceni. — Lage des Castrums zu Inlăceni.

În anul 1947 direcțiunea Muzeului Regional din Sf.-Gheorghe a luat în plan săpărea acestui castru. Săpătura, care a fost mult împiedicată din cauza ploii, a durat de la 25 aug. pînă la 2 sept. 1947. La executarea săpăturii au colaborat profesori secundari Molnár Șt. din Cristur și Horváth Iosif din Odorhei, elevii din licee de la Odorhei și Cristur. Pentru ajutorul dat îi aduc mulțumire.

Castrul roman e așezat lîngă sat în partea lui estică, numită „Palat“, care cuprinde și o parte a dealului, care se numește „Cetate“. Castrul e

¹⁰² Arch. Ért. 1874. 21. — Király P.: Dacia Provincia Augusti I. 15. — B. Orbán: o. c. I. 124 — G. Téglás: Dácia keleti határvonala és annak védelmi rendszere. Erd. Múz. XVII. 1900. 268, 317, 319—22.

¹⁰³ C. Daicoviciu: Dacia. VII—VIII. 1937—40. 318

¹⁰⁴ St. Paulovics: Dácia keleti határvonala, 1944. 43—48.

înconjurat de 2 drumuri, în partea sudică de „drumul cetății“, în partea nordică de „drumul Keresztes sau Tabálíka“ (Fig. 15). Tot teritoriul e arat.

Am început săpătura la teresă, ce se ridică deasupra „Palatului“, în locul numit „Cetate“, în partea vestică unde am căutat zidul castrului. Acest loc cuprinde ogorul lui Biró Blasiu și al soției lui Biró Vincențiu. În tranșeu executat perpendicular asupra hatului, ce desparte cele 2 ogoare în direcția E-V, am găsit zidul castrului și un turn al porții. Acest turn are o formă pătrată, e așezată în interiorul zidului cu dimensiunile: 4×5 m., interiorul lui e: $2,5 \times 3$ m. Zidul exterior al turnului e zidul castrului,

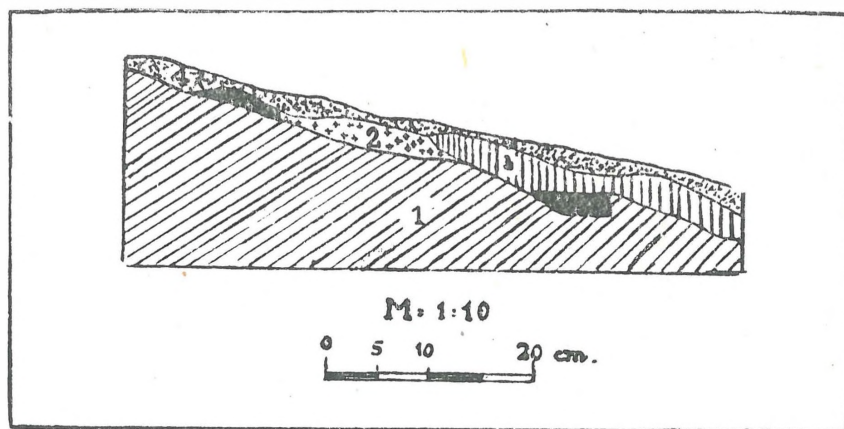

Fig. 16. — Castrul roman de la Inlăceni. Secțiunea colțului sud-vestic (1. sol virgin; 2. strat ars; 3. strat deranjat; 4. humus). — Querschnitt der südwestlichen Ecke des Castrums zu Inlăceni.

gros de 1,6 m., iar grosimea zidului interior al turnului e 1 m. În turn am găsit multe cărămizi și țigle romane. Colțul castrului în partea sud-vestică e rotunjită, întărit cu contraforturi, aici am observat un strat gros de cenușe cu urme de incendiu (Fig. 16). În această latură în toate tranșeele executate am găsit zidul castrului. Din latura sudică a castrului, pe la mijloc, fierarul Kovács Martin a scos și a transportat multe pietre. În acest loc am descoperit un turn de poartă, cu dimensiunile asemănătoare cu ale celeilalte porți din latura vestică. Zidul castrului aproape pînă la colțul sud-estic s-a păstrat. În stare cea mai bună s-a păstrat zidul estic, la mijlocul căruia am descoperit un turn pătrat cu dimensiunile obișnuite. În latura nordică, la mijloc, e ogorul lui Patakfalvi Ștefan, care din acest loc a scos o mulțime de piatră. Probabil că aici sînt turnurile porții în latura nordică. În acest loc n-am făcut săpătura din cauza timpului ploios și că elevii au plecat. În total am săpat cîte un turn de poartă în latura de Vest, de Sud și de Est al castrului și cele 4 colțuri. În interior nu am executat nici un tranșeu.

Intenția noastră principală a fost ca să stabilim planul castrului. Obiectele găsite sînt cele obișnuite care se găsesc în castele din Dacia. Lîngă turnul de pe latura vestică, în adîncime de 80 cm., am găsit partea superioară a unei rîșnite de piatră. Materialul ceramic a fost găsit din morminte de incinerare, cu excepția unui fragment de terra sigillată, care a fost găsit lîngă poarta de sud a castrului. Acest fragment e decorat cu o figură de animal (Fig. 17). În colțul nord-vestic al castrului, lîngă zid, am găsit multe morminte de incinerare, la o distanță de 40 cm., unele de

altele. Într-un mormânt am găsit o fibula de bronz și fragmente de vase de culoare cărămizie. Fundul mormântului era făcut cu țiglă și cu pietre, în el au mai fost cenușe și oase. La Sud de acest mormânt, am găsit un alt mormânt, în care afară de fragmente de urne era și o fibulă lungă de 4,5 cm. (Fig. 2, 10.) În al treilea mormânt, care era făcut din țigle de acoperiș, am găsit afară de fragmente de urne, cenușe, oase și o placă de bronz. (Fig. 2, 11.)

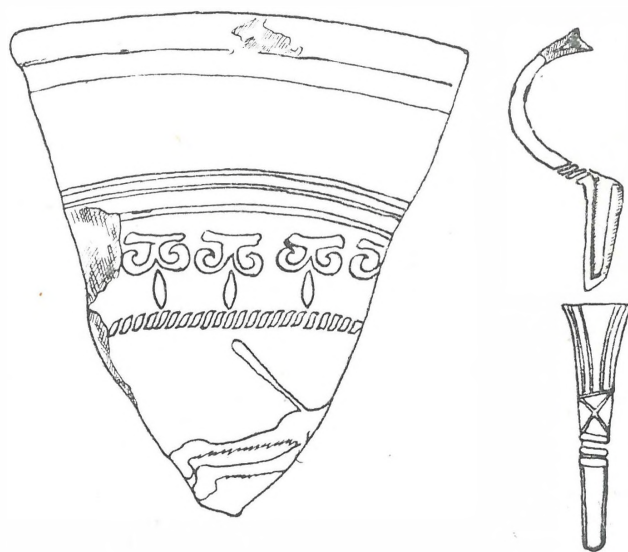

Fig. 17. -- Inlăceni: Fragment de terra sigillata; fibula de bronz. — Bruchteil einer Terra sigillata, Bronzfibel Fundort Inlăceni.

Fibula găsită în mormânt e făcut din bronz (Fig. 2, 9), are o lungime de 6,4 cm., e fără decorație (Fig. 19), numai la picior e decorată cu linii adâncite. Aparține în grupa așa numitelor „Armbrust“ fibula,¹⁰⁵ și se datează din sec. III. de e. n.

În teritoriul castrului, unde era praetoriul a fost găsită o altă fibulă de bronz, a cărei ac lipsește. E decorată cu linii adâncite, cu puncte și cu un decor în formă de cruce. O astfel de fibulă a fost găsită și la castrul roman de la Comolău.¹⁰⁶ Această fibulă reprezintă tipul târziu al fibulelor romane provinciale și se datează din sec. III. d. e. n.¹⁰⁷ Au fost găsite lângă bastioanele porților obiecte de fier și vîrfuri de lănci de fier (Fig. 2, 12—13). Analogia acestor vîrfuri de lănci, o cunoaștem din castele de la limesul german.¹⁰⁸ Cu ocazia săpăturii am găsit 6 cărămizi stampilate, care conțineau următoarele litere: C IIII HISP. Aceste stampile se găsesc în 2 dimensiuni; una mai mică, iar cealaltă mai mare (Fig. 18). Dezlegarea stampilei: Cohors IIII. Hispanorum equitata.

¹⁰⁵ E. Kovrig: A császárkori fibulák főformái Pannoniában. Diss. Pann. Ser. II. No. 4. 25. — Patek: A pannoniai fibulatípusok elterjedése és eredete. Diss. Pann. Ser. II. No. 19., 71.

¹⁰⁶ Z. Székely: A komollói erődített római tábor. Pl. VIII. 1 a—b.

¹⁰⁷ E. Kovrig: o. c., Patek: o. c. 69—70.

¹⁰⁸ Das Kastell Zugmantel, Sond., abdruck aus d. w. Der obergerm. Raet. Limes des Roemerreiches, Heidelberg, 1909. XIV, 38, 39. — Das Kastell Osterburken, 1895. Pl. VII. 28—29. — Das Kastell Pfünz, 1901. Pl. XV. 44.

Fig. 18. — Stampile de cărămizi romane de la Inlăceni. — Römischer Stempelziegel von Inlăceni.

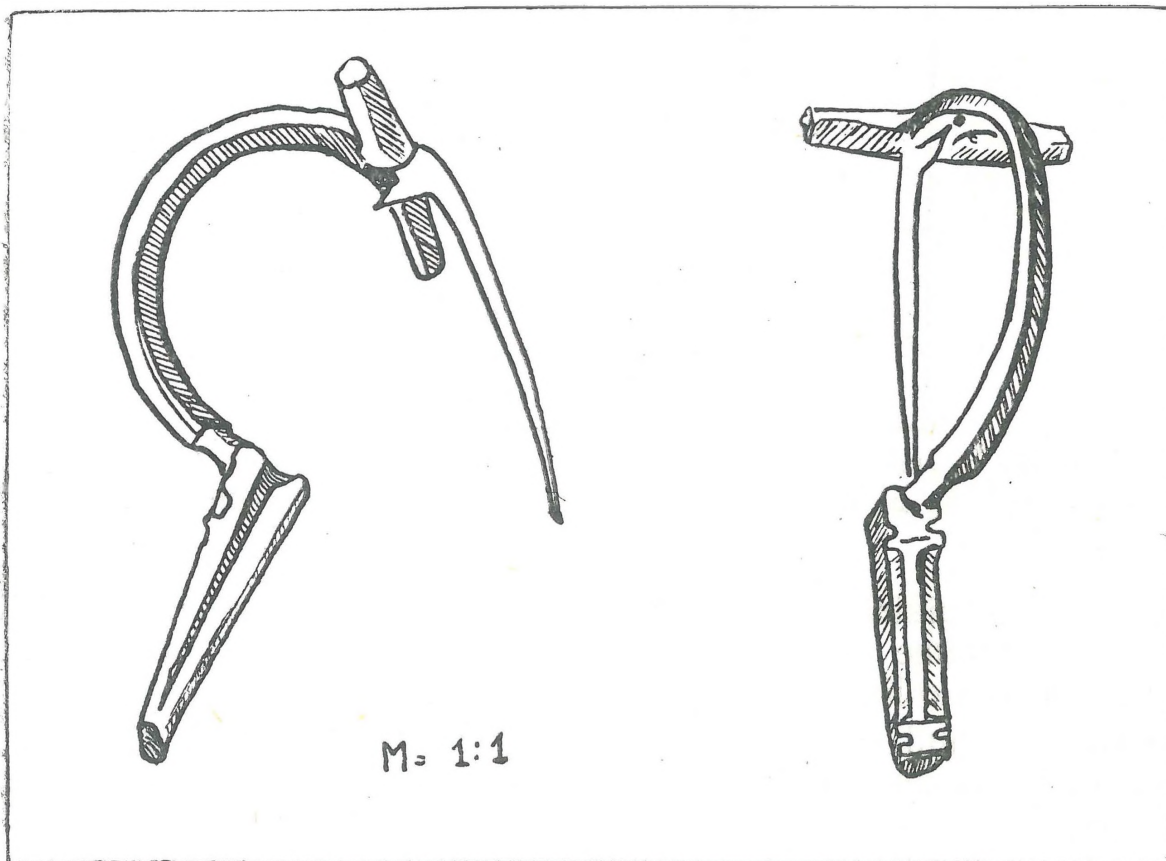

Fig. 19. — Fibula de bronz de la Inlăceni. — Römische Fibel von Inlăceni.

Numai un singur monument cu inscripție a fost găsit în cursul săpăturii. În fața bastionului porții de pe latura vestică a castrului a fost găsită o piatră de calcar cu inscripție cu un cadru de tabula ansata (Fig. 21).

Dimensiunile pietrei: 132×52 cm. În partea stîngă e decorată cu 2 rozete și cu un pește. Cca o treime din piatră lipsește. Literele inscripției sînt frumos făcute, au o înălțime de 11 cm. și o grosime de 1 cm. Textul inscripției e următorul (Fig. 22):

IMP CAES M — IMP(eratori) CAES(ari) M(arco).

PIO FELICI AV — PIO FELICI AV(gusto).

COH IIII HIS — COH(ors) IIII HIS(panorum).

Această piatră cu inscripție a fost făcută de Cohors IIII Hispanorum equitata probabil împăratului Caracalla în anul 214 d. e. n. cînd Caracalla în războiul lui contra Carpo-Dacilor ar fi putut vizita și renova castrul de la Inlăceni.¹⁰⁹

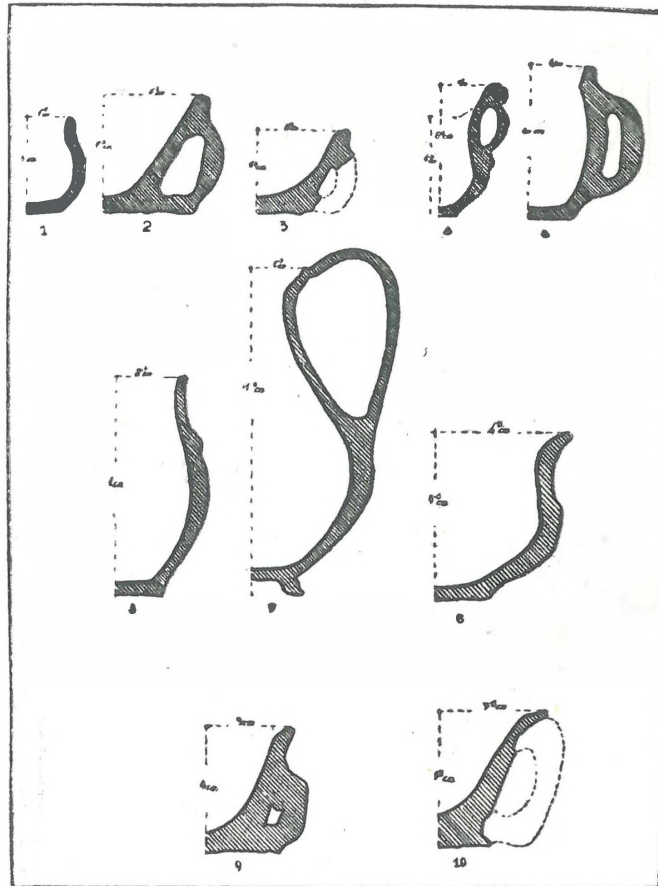

Fig. 20. — Profile de vase: — Querschnitte: (1=fig. 3, 6; 2=fig. 3, 11; 3=fig. 3, 10; 4=fig. 3, 5; 5=fig. 3, 3; 6=fig. 3, 2; 7=fig. 3, 1; 8=fig. 3, 7; 9=fig. 3, 8; 10=fig. 3, 9).

Sub această piatră cu inscripție a fost o statuie de calcar ruptă în 2 bucăți, cu o lungime de 130 cm. Capul și brațele statuii au fost rupte. Statuia reprezintă o figură de bărbat (Fig. 21).

Forma castrului e pătrată, cu dimensiunile: 145×145 m. și a fost construit pe panta unui deal. Între latura de Vest și Est al castrului e cca. 3 m. diferență de nivel. Zidul gros de 1,6 m. a castrului e făcut din pietre nelucrate (opus incertum) și are colțuri rotunjite și porți cu turnuri pătrate în interiorul zidului. Forma castrului arată tipul obișnuit al castrilor romane provinciale din sec. II—III. d. e. n. Astfel de castru sînt cunoscute la limesul german.¹¹⁰ Stampilele țiglelor arată 2 tipuri, care erau cunoscute

¹⁰⁹ E. Kornemann: Römische Geschichte II. 1942. 343.

¹¹⁰ Das Kastell Lützelbach, 1904. Pl. I. 2.

și mai înainte.¹¹¹ Un alt tip a fost găsit în 1946, la locul numit „Palota“, care prescurtează numele de popor în forma de: COH.¹¹² În teritoriul castrului au fost găsite numai cărămizi cu stampila acestui cohors, prin urmare trebuie să acceptăm că această trupă a construit castrul. Această trupă probabil a avut garnizoana și la Bretcu¹¹³ și după ce a fost mutată la Inlăceni, a rămas aici pînă la căderea Daciei.¹¹⁴ Construirea castrului se poate data la timpul domniei lui Traian sau Hadrian.¹¹⁵ Pentru stabilirea

Fig. 21. — Fragmente de statui și de piatră cu inscripția de la Inlăceni. — Bruchteile einer Büste und Beschriftetensteines römischer Herkunft von Inlăceni.

¹¹¹ I. Szilágyi: A dáciai erődrendszer helyőrségei és a katonai téglabélyegek. Diss. Pann. Ser. II. No. 21, Pl. 15, 21. — și la B. Orbán se găsesc stampile asemănătoare, o. c. 125.

einer Büste u. Beschriftetensteines römischer Herkunft von Inlăceni.

¹¹² Z. Székely: Jegyzetek Dácia történetéhez, 39, Pl. 1.

¹¹³ E. Panaitescu: Atti II. Congresso Studi Romani 1931. I. 171. — W. Wagner: Die Dislokationen der römischen Auxiliar-formationen, 1938., 155. — I. Szilágyi: o. c. 19.

¹¹⁴ J. Jung: Fasten der Provinz Dacien, 120. — Wagner: o. c. 155. — Szilágyi: o. c. 17. — Székely: o. c. 42.

¹¹⁵ Székely: o. c.

cedării castrului cu date importante servesc monetele găsite în cursul săpăturii. În stratul de nisip al drumului, care duce prin poarta praetoria (latura vestică a castrului) a fost găsit denarul de argint al lui Alexander Severus, la bastionul porții din latura sudică a castrului, a fost descoperită moneda de bronz al lui Gordianus III, iar în interiorul bastionului porții din latura vestică moneda de bronz al împăratului Philippus Pater. Descrierea monetelor:

1. Av. IMP ALEXANDER PIVS AVG. Capul laureat al împăratului spre dreapta. Rev. P. M. TR. P. X. COS III. P. P. Soarele spre st., ridică mâna dreaptă, în stînga are un glob. Coh. 2. IV. 443, 411. Data: 232. d. e. n.

Fig. 22. — Inlăceni: Textul pietrei cu inscripție romană. — Beschrifteter Stein aus dem Castrum zu Inlăceni.

2. Av. IMP. GORDIANVS FEL AVG. Bustul împăratului spre dr. Rev.: PMSC OLVIM AN III. O figură femenină spre st. între un leu și un taur. (Tipul A.) B. Pick: Die antiken Münzen von Dacien und Moesia. I. 1. Berlin, 1898. Nr. 35, 83. Data: 241 d. e. n.

3. Av. IMP. M. IVL. PHILIP(VS AUG), bustul împăratului spre dr. Rev. PROVINCIA DACIA AN I. Provincia în boneta frigiană între un vultur și un leu, în mîna dreaptă ține o sabie, în stînga un vexillum cu litere D F. Coh. 2. V. 118, 119, 250. Data: 247 d. e. n.

Ultima moneda în șirul monetelor găsite la Comolău era tot moneda lui Philippus Pater, ca la Inlăceni. Prin urmare și cedarea acestui castru s-a întîmplat în timpul acela, cînd au fost devastate și celelalte caestre la granița de est a Daciei, adică cu ocazia invaziunii Carpo-Dacilor în timpul domniei lui Phliippus Arabs.¹¹⁶

Castrul de la Inlăceni a avut un rol de asigurare la trecătorile care se găsesc în regiunea celor două Tîrnave.¹¹⁷

Lîngă castru în teritoriul satului a fost o așezare civilă romană.¹¹⁸ Aici au fost găsite pietre cu înscripțiuni votive, făcute de Cohors IIII. His-

¹¹⁶ J. Jung: Mitt. d. Inst. f. österr. Geschforsch. Erg. Bd. IV. 11. — E. Kornemann: o. c. II. 1942. 354—55.

¹¹⁷ G. Téglás: A rómaiak végvárai a Hargita hegység alján. Erd. Múz. XIII. 1896. 387. — Dácia keleti határvonala I—II. Erd. Múz. XVII. 1900. 268, 317, 321.

¹¹⁸ Székely: o. c.

panorum sau de prefectii lui. In anul 1944 Paulovics publică înscripția unui altar consacrat lui Iupiter, găsit în „grădina Cetății”.¹²⁰ La sud de castru au fost găsite în ogorul lui Kerestély Moise 2 pietre cu înscripție (probabil sînt identice cu pietrele consacrate Dianei și au fost publicate de Buday), tot în acest loc a fost găsită o altă piatră, care e pusă în zidul pivniței lui Kerestély Blasiu. La poarta estică (porta decumana) Biró Sa-

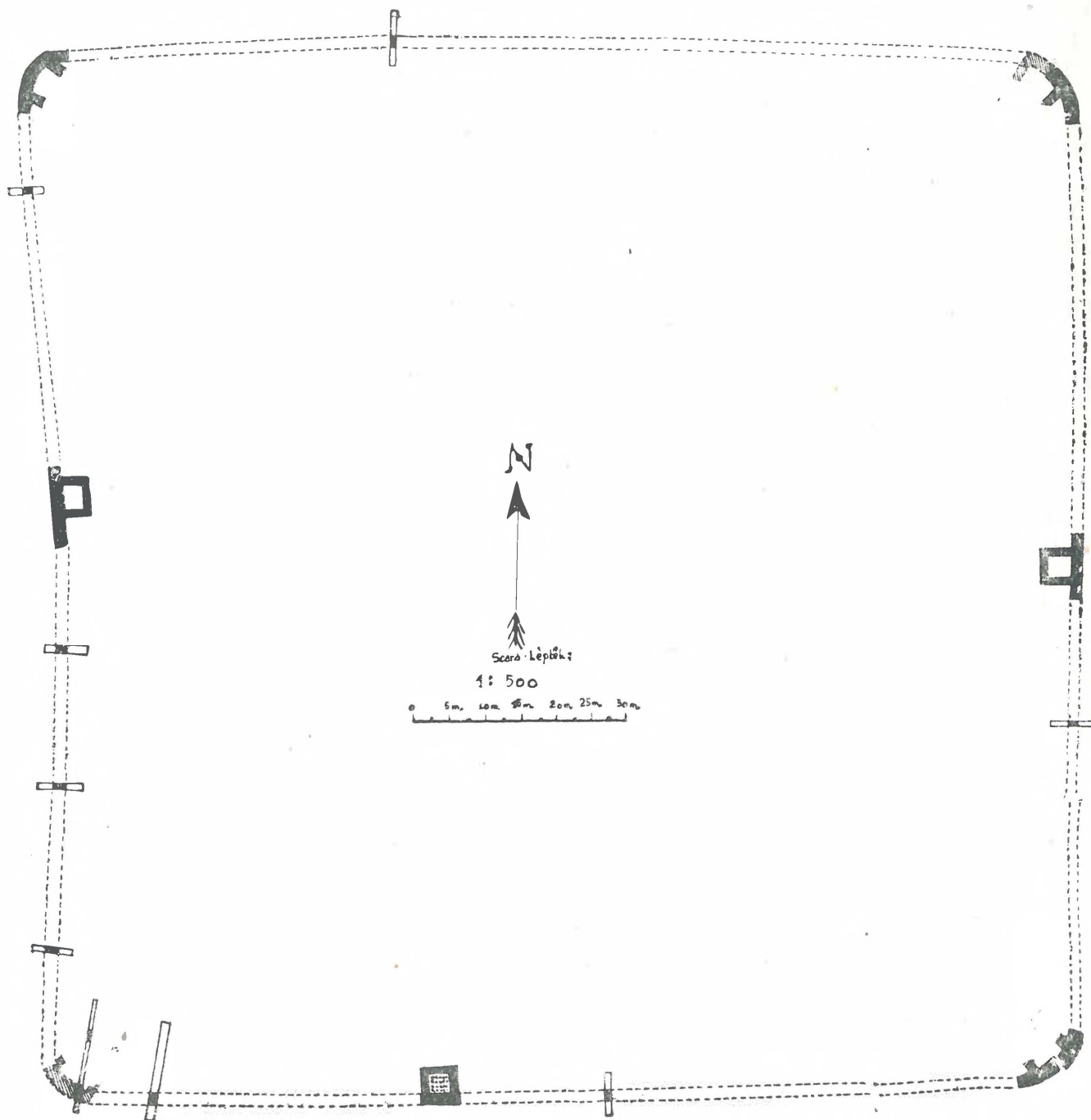

Fig. 23. — Planul castrului roman de la Inlăceni. — Grundriss des Castrums zu Inlăceni.

mul a găsit o piatră, care e sub cerdacul casei lui. La colțul șurei lui Bencédi Grigore e jumătatea unei pietre mari cu înscripție, care a fost gă-

¹¹⁹ C. I. L. III. 945—49. — Budai: Két római feliratos kő Énlakáról. Erd. Múz. XXIII. 1906. 132—133. — Megjegyzések Dácia meghódításának történetéhez. Dolg. III. 1912. 81—82. — G. Téglás: Egy téves adat kiküszöbölése Dácia történetéből. Századok, XLVI. 1912. 128—132. — Christescu: Istoria militară a Daciei Romane, 1937. 188—89.

¹²⁰ St. Paulovics: Dácia keleti határvonala. 47.

sită — după informația preotului unitarian Biró Isac — lângă zid, în partea nord-vestică a castrului, și era pedestalul unei statui. Inscripția s-a început după Biró Samuil în modul următor: IMP. CAEC. MARC. AVR (ANTONINO) AVG..... Această inscripție e în legătură sau cu împăratul Caracalla sau cu Elagabalus. Jumătatea a doua acestei pietre e așezată sub podul pârului Zsákod, între Inlăceni și Mărtinuș. În pivnița lui Szabó Alexandru e pusă tot o piatră cu inscripție, care a fost găsită în teritoriul castrului. Tot de la Szabó am primit informația, că în grădina de lângă primăria satului a fost găsită o piatră funerară cu 2 figuri.¹²¹

Drumul care duce lângă locul numit „Palat“ în sat, trece prin zidurile clădirilor romane. Partea această este așa numită „Grădina Palatului“. În acest loc am executat un tranșeu și am găsit 3 cărămizi stampilate. În cadru de tabula ansata pe una e litera C, iar pe cealaltă P A L P. Pe cărămida a treia stampila e întreagă într-un cadru simplu și conține următoarele litere: C P A L P. Dezlegarea stampilelor: C(ohors) P(rima) ALP(inorum equitata). Cărămizile stampilate acestui cohors sînt cunoscute de la Sărată și Călugăreni.¹²² Aceste cărămizi stampilate și informația lui Téglás, dovedesc că această trupă a avut garnizoana și la Inlăceni.¹²³ Din cauza că aceste cărămizi stampilate au fost găsite numai la așezarea civilă, cred, că târziu a fost mutată această trupa la Inlăceni și a staționat aici numai în mod provizoriu. A luat parte la construcțiile executate afară de castru, ceea ce nu exclude însă că n-a dat ajutor la repararea castrului trupei Cohors IIII Hispanorum, care a făcut castrul de piatră.

Firtănuș (Rai. Odorhei).

B. Orbán¹²⁴ în opera lui face mențiune că în satul Firtănuș se află un loc întărit cu valuri și șanțuri, unde au fost găsite monete romane imperiale și care are o formă pătrată, ca un castru roman. Paulovics¹²⁵ identifică acest loc cu platoul „Bárcza“ și emite părerea că aici ar fi putut exista o stațiune civilă romană.

Preotul unitarian din Inlăceni Biró Isac mi-a comunicat ca în anul 1923 săteanul Patakfalvi Adalbert a găsit pe platoul „Bárcza“ o cărămidă

¹²¹ Această piatră e identică cu aceea, care a fost publicată de C. Daicoviciu în Dacia. VII—VIII. 318.

¹²² Arch. Ert I. 1869 317; C. I. L. 8074, 8/a. În colecția Muz. Brukenthal, Nr. de inv. 7634, 7635/b, c, e.; C. I. L. 8074 8/d. — Téglás: Arch. Ep. Mitt. XI. 238, Erd. Múz. 1888. 242. — J. Jung: Fasten der Provinz Dacien, 1894. 138. — C. Daicoviciu: Notițe archaeologice epigrafice, An. I. S. C. 1928—32. II. 58—9. — W. Wagner: o. c. 83, N. 25. — Szilágyi: o. c. 16. — Paulovics: o. c. 36, 56—59., N. 41, 74. — Stampilele cărămizilor găsite în cursul săpăturii sînt identice cu tipul publicat de Szilágyi o. c. Pl. XVII. 260—262. Fostul Liceul rom. cat. din Tg. Mureș are de la Sărată 2 cărămizi stampilate, identice cu tipul publicat de Szilágyi: o. c. Pl. XVI. 259, XVII. 258.

¹²³ Ghidul EMKE (1891) la p. 250 are următorul rînd: „La Inlăceni era un castru, conform cărămizilor cu stampila CPALP. (I. I. Russu m-a informat despre acest lucru, pentru care îi aduc mulțumire.) Această informație se găsește și în ghidul lui EKE (1901) p. 347. Castrul a fost săpat în anul 1950 de un colectiv format de către Academia R.P.R. din oameni de specialitate. V. Despre rezultatele cercetărilor întreprinse de Șantierul Archaeologic Sf.-Gheorghe—Brețcu, 1950, SCIV. 1951, I. Anul II. 304—306.

¹²⁴ B. Orbán: o. c. I. 122.

¹²⁵ Paulovics: o. c. 46.

stampilată cu stampila unei trupe din Gallia (Cohors II. Gallorum). Dacă luăm în considerare datele lui Orbán și comunicarea lui Biró Isac, pe plătoul Bârcza (Fig. 15) ar fi putut exista un castru roman. Iar trupa, care a avut acolo garnizoana, nu a putut să fie alta decât: Cohors II. Gallorum Macedonica equitata, care chiar în timpul lui Hadrianus a fost mutat din Britannia în Dacia. Prin urmare acest cohors ar fi putut să ajungă pînă la Firtănuș, ar fi putut să facă un castru de pămînt sau de piatră. Însă în locul lui timpuriu, chiar sub Hadrian, a venit Cohors IV. Hispanorum equitata, care a făcut un castru de piatră nu la Firtănuș, ci la Inlăceni. Aceasta părere poate fi atestată însă numai prin o săpătură.

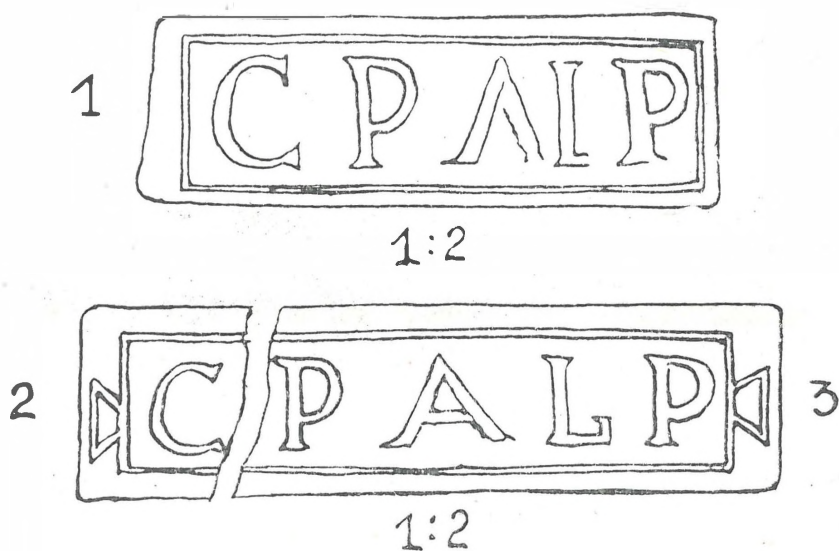

Fig. 24. — Cărămizi stampilate de la Inlăceni. — Stempelziegel zu Inlăceni.

Șaroș (Rai. Tîrnăveni).

Patakfalvi Eugen, directorul școlii elementare mi-a comunicat, că în hotarul satului sătenii în timpul aratului găsesc multe fragmente de țigle și cărămizi. Acest loc e socotit de săteni, ca o așezare omenească distrusă. Nu de mult aici a fost găsit denarul de argint al lui Nerva. Descrierea monetei:

Av. IMP. NERVA CAES. AVG PMTRP. II. COS. III. P. P. Capul laureat al împăratului spre dr. Av. AEQVITAS AVGVSTI (I.) Aequitas spre st. ținînd în mîină un cîntar și un caduceus. Coh. 2. II. Nr. 2, 8. Data: 94 d. e. n.

Pe baza acestor descoperiri se presupune, că în hotarul satului a fost o așezare civilă sau a dacilor sau a romanilor.

Saschizd (Rai. Șighișoara).

Dr. Molnár Ștefan, profesor din Cristur, m-a informat că Tánzos Iosif în partea vestică a satului cu ocazia clădirii unei case a găsit un denar de argint, al împărătesei Faustina Iunior. Descrierea monetei: Av. FAUSTINA AVGVSTA. Bustul împărătesei spre dr. Rev. CE-RES. Ceres spre st.

stînd pe o cistă, ținînd în mînă 2 spice și o făclie. Coh. 13. Informațiile mai precise n-am primit nimic, că alte obiecte, fragmente de vase etc. au mai fost găsite.

Zălan (Rai. Sf.-Gheorghe).

Deasupra satului se ridică un promontoriu, numit „Csutakostető“, care e la Nord de un alt promontoriu (Pincevár) pe care se află o incintă de pămînt, amintită și de Orbán.¹²⁷ La „Csutakostető“ se află o incintă de pămînt, la fel ca la „Pincevár“. Am secționat acest șanț și am găsit un zid de pămînt, amestecat cu piatră și cu mortar. Nu s-a găsit nici un fragment de vas. Credem, ca această incintă de pămînt a fost făcută în timpul feudalismului.

Arcuș (Rai. Sf.-Gheorghe).

La promontoriul care se ridică în apropierea satului, între pîriul „Sugó“ și pîriul „Égevesze“ se ridică o incintă de pămînt, numită „Vár-

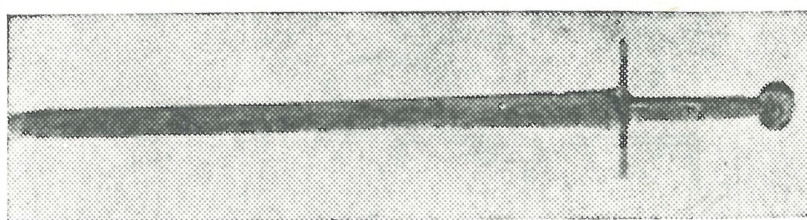

Fig. 25. — Sabia de fier din mormîntul de la Chichiș. — Eisenschwert aus dem Grabe Chichiș (Fundort).

hegy“. Orbán¹²⁷ a cercetat acest teritoriu, a tăiat valul de pămînt, în care n-a găsit nimic afară de bolovani mari puse în pămînt. În anul 1947 am tăiat valul de pămînt în partea lui vestică, la bază are o lățime de 11,5 m., și e înalt de 3 m. În interior, afară de cîteva bolovani, n-am găsit nimic. Incinta e lungă de 76 m. măsurată în direcția N—S., iar în direcția E—V. e 76 m.

Probabil, că această incintă de pămînt a fost făcută în timpul feudalismului.

Sasăuși (Rai. Tg.-Săcuesc).

În anul 1949 cu construirea șoselei, la 300 m. de la sat, în adîncime de 2 m. a fost găsit un mormînt cu schelet întins pe spate, lîngă care era o sabie de fier. Pe capul scheletului era un coif de fier, care cu ocazia lucrării a fost distrus complet. Sabia a fost donată colecției muzeului de Incze Alexandru, despre forma coifului n-a putut să dea nici o descriere.

Sabia are 2 tăișuri, lama ei e ruptă, are o grosime de 5,5 cm. La mîner e un drug de fier lung de 11 cm. Pe baza formei sabiei mormîntul se poate data la sec. X. d. e. n.¹²⁸

Chichiș (Rai. Sf.-Gheorghe).

În anul 1949, cu ocazia construirii podului peste Olt, pe malul drept în adîncime de 4 m. a fost găsit un mormînt cu schelet întins pe spate,

¹²⁷ B. Orbán: o. c. III. 49.

¹²⁸ Szendrei: Magyar hadtörténeli emlékek, 1896. 64, Fig. 184.

lîngă care era o sabie de fier și o monetă. Sabia are 2 tășuri, lama are o lungime de 87 cm., la mîner se află ca decorație o cruce incizată în placă de cupru. Despre moneda nu se știe nimic. Mormîntul pe baza sabiei se poate data la sec. XIV., cel mai tîrziu la sec. XV. d. e. n.¹²⁹

Aceste cercetări făcute timp de 5 ani, au îmbogățit colecția arheologică și istorică a Muzeului Regional din Sf.Gheorghe. Direcțiunea muzeului a avut un interes deosebit pentru așezările omenești, care au păstrat cultura materială a populației băștinașe în această regiune. În lipsa de fond bănesc cercetările au fost executate numai cu munca voluntară a elevilor din licee de la Sf.-Gheorghe, Odorhei și Cristur. Pentru viitor avem speranță că cu ajutorul serios al Academiei R. P. R. vom continua activitatea noastră cu mai mult succes.

SZÉKELY ZOLTÁN

¹²⁹ V. Szendrei: Magyar hadtörténeti emlékek. 1896. 173, Fig. 555. — Nagy G.: Magyar kardok. Arch. Ért. XVIII. (1898.) Pl. I. 20. — Nemes—Nagy: A magyar viseletek története, 1900. Pl. 28, 14., 16.

*Alterskundlicher Forschungen des Museums zu Sepsiszentgyörgy Siebenbürgen
zwischen den Jahren 1945—1953.*

Das Museum zu Sepsiszentgyörgy Siebenbürgen erfüllte am 15. September 1954 75 Jahre seines Bestehens. Die Anstalt legte immer grosses Gewicht auf Alterskunde. Dieser Bericht legt Rechenschaft der Alterkundlichen Forschungen im Zeitabschnitt zwischen den Jahren 1945-1953 entsprechend der Sozialentwicklung in der R.V.R. Im Zeitabschnitt der 10 Jahre wurde an den folgenden Orten Forschungen unternommen beziehungsweise Alterskundliche Funde wurden freigelegt.

1. *Casin — Kiskászon.*

Auf der „Perkö“ genannten Anhöhe, an der Grenze des Dorfes wurden von einem Landmann beim ackern drei Axte aus Kupfer frei gelegt, welche der späteren Kupfer beziehungsweise der früheren Bronzezeit dieser Gegend zu schreiben sind.

2. *Crăciunel — Homoródkarácsonyfalva*

Durch Ankauf kamen in den Besitz des Museums die von einem Bewohner des Dorfes „Vargyas“ aus einem der „Homoródkarácsonyfalva Kövesbérc“ benannten Hügelgräber eine Lanzenspitze, ein Armband und eine Nadel aus Bronze ausserdem ein Töpfchen aus Ton. Neben zwei am Rücken liegenden Skeletten befanden sich ein paar Ohringe aus Gold welche an einen Juwelier verkauft wurden. Diese Funde sind auf Grund Reineckes Kronologie in die spätere Bronzezeit zu stellen. Diese Hügelgräber warten auf wissenschaftliche Freilegung.

3. *Bicsadul Oltului. — Sepsibükszád.*

Am rechten Ufer des Altflusses befinden sich die Überreste einer mittelalterlichen Festung mit einem viereckigem Turm „Vápavára“ genannt. Ausser „Erösdi“ bemalter Keramik Typen urzeitlicher Siedlungen, lässt sich bei „Vápavára“ noch Bronze und La-Tené zeitliche Siedlung feststellen welches sich durch folgende Funde beweisbar machte: eine kröpfig gehenkelte Axt aus Bronze und zwei Dakischen Schalen. In der Nähe der Festung wurde eine Goldmünze aus der Kaiserzeit Neros gefunden, weitere Funde römischer Abstammung sind unbekannt.

4. *Boroşneul-Mic — Kisborosnyó.*

In der Nähe des Dorfes „Borzvára“ genannten Erhöhung wurde ausser „Erösdi“ bemalter Keramik Typen Siedlung, auch eine La-Téne-Zeit Siedlung späterer Herkunft festgestellt. Diese Vermutungen unterstützen Bruchstücke eines auf der Scheibe hergestellt u. bemalter Gefässes und das Saumbruchstück einer Fusschale. Es ist annehmbar, dass hier auch eine mittelalterliche Festung stand.

5. *Biborţeni — Bibarcfalva.*

Am südlichen Rande des Dorfes zwischen den Dörfern Barót u. Várpataka liegenden Bergerhöhung genannt „Tiburczvára“ zieht sich ein elipsenförmiger Erdgraben dahin. An diesen Orte wurden im Jahre 1948 Grabungen vorgenommen, der Graben schliesst eine in Kot gelegte Steinmauer in sich, neben der Mauer wurde ein Urnengrab gefunden. Das Befestigungsgepräge stimmt wieder mit den (Costeşti, Zetea, — Zetevár, Covasna, — Kovászna). Dakenbefestigungen überein, da die Terrassen und Bastei förmige Bauart vollkommen fehlt. Die durch das Museum zu Sf. Gheorghe veranstalteten

Forschungen machten es möglich dass eine Landkarte der Dakensiedlungen im Raion Sf. Gheorghe gemacht werden konnte.

In Tale des Altflusses: Sf. Gheorghe, Sepsiszentgyörgy (Eprestetö-*genannt* Erhöhung und neben der „Bedeháza“ *genannt* Mühle. (Valea Crişului—Köröspatak) am Ufer des Nagypatak *genannt* Baches, bei Olteni — Oltszem, Leánykavára, Bicsadul Oltului — Sepsibükszád, Vápavára. Am Feketeügy bei Alungeni — Futásfalva, Gheleşinţa — Gelence, Covasna—Kovácsna, Boroşneul Mare—Nagybrosnyó (Borzvára), Comolău — Komoló u. Ozun — Uzon *benannten* Gemeinden des oben *genannten* Raions.

6. Baraolt — Barót.

Bei Baraolt — Barót kam ebenfalls eine Dakische Siedlung zum vorschein, in einer Sandgrube am rechten Ufer des „Barótpataka“ *genannt* Baches fand ein Fuhrmann neben einem Skelettgrab, Gefässe dakischer Herkunft. Diese Siedlung wurde durch die Sandgewinnung vollkommen zerstört.

7. Comolău — Komolló.

Am rechten Ufer des „Feketeügy“ *genannt* Baches ein nebenbach des Altflusses, längst des Dorfes Komolló dehnt sich eine dakische Siedlung aus. Im Hofe eines Dorfbewohners vorgenommenen Forschungen deren Ergebnis, dakische Aschengräber waren, deren Inhalt Lanzen spitzen aus Eisen und Gefässe dakischer Herkunft auf weisen.

Im Jahre 1909-1910 wurde von Csutak Vilmos Grabungen am „Vár“ Burg *genannt* Gelände geleitet, hier befindet sich eine kleinere römische Befestigung. Bei den arbeiten wurde ein Bruchstück eines beschrifteten Steines *gefunden*.

8. Catalina — Szentkatolna.

Am südlichen Rande des Dorfes kam eine Schale dakischer Herkunft zum vorschein.

9. Cernatul de Jos — Alsócsernáton.

Im ref. Friedhofe des Dorfes auf einer urzeitlichen Siedlung „Tip Erösd“ lagert sich eine Siedlung der Früheren-Eisenzeit sowie eine Dakische-Siedlung.

10. Alungeni — Futásfalva.

Am Rande des Dorfes Futásfalva befindet sich eine dakische Siedlung wo eine Urne *gefunden* wurde deren Inhalt schätzungsweise 148 Münzen der römischen Republik enthielt, wovon 33 Stück fachmännisch aufgearbeitet sind: Siehe Le trésor de Alungeni, Dacia XI-XII. 1945-47. 105-114.

Später gelang es bei einem Juwelier noch 14 Stück vonden 148 zu erringen die ebenfalls aus der Urne entwendet wurden. In der Nähe der Urne wurde noch ein fein ausgeführter dakischer Krug *gefunden*.

11. Mărtineni — Kézdimártonfalva.

Von Mărtineni — Kézdimártonfalva, ebenfalls eine Gemeinde im Raion Kézdi, Tg. Secuiesc befindet sich im Sekler National Museum eine kleinere dakische Schale wodurch zu schliessen ist, dass auch hier eine dakische Siedlung war.

12. Vilcele — Előpatak.

Zwischen Sf. Gheorghe — Sepsiszentgyörgy und Vilcele — Előpatak am rechten Ufer des Szemeria-baches in der Gegend des so *genannt* „Vereskút“ Brunnen wurde eine

Dakische-Fusschale gefunden es ist anzunehmen, das da eine aus der La-Téne Zeit stammende verwüstete Siedlung stand.

13. *Boroşneul-Mare — Nagyborosnyó.*

Von einer Anhöhe beim Dorfe „Nagyborosnyó“ wurden viele Bruchstücke Gefässen und Ziegeln der Römerzeit ins Sekler National Museum gebracht. Einige der Ziegeln sind mit den Buchstaben ALVS versehen oder mit A..... dem Stempel römischer Reitertruppen. An diesen Orte wurden Forschungen vorgenommen, neben Grundmauern kamen viele Keramikstücke der Römerzeit zu erschein. Weiterhin im Boden des Hofes eines Dorfbewohners eine Bronzemünze aus der Regierungszeit des Trajanus aus dem Jahre 116. Hier befand sich entweder eine römische Zivilsiedlung oder eventuel ein römisches Kastrom keines von beiden konnte einwandfrei festgestellt werden. In der gegend der dortigen ref. Dorfkirche gefundene Keramik zeigt das da eine aus der La-Téne-Zeit stammende Siedlung war. Die am „Várhegy“ befindliche Festung verrätet Urzeitliche und Mittelalterliche Spuren.

14. *Olteni — Oltszem.*

In der Nähe des Dorfes am rechten Ufer des Altflusses auf dem Gebiete des „Mikó“ Schlosses breitet sich ein römisches Kastrom aus, hier wurden Forschungen vorgenommen an der nördlichen Seite wurde die 1 m dicke Lagermauer gefunden. Es kamen zum Vorschein, römische Keramik, ein Ziegelsteingrab, und Ziegelsteine. Das von den Truppenkörper erbaute Lager weist gar keinen Stempelziegelstein auf, durch welchen die Truppen-einheit festgestellt werden könnte die dieses Lager bewohnte.

Eine aus dem XVIII Jahrhundert stammende Handschrift erwähnt einen Stempelziegel versehen mit dem Zeichen C. III B, unserer Ansicht nach hat der Verfasser der Handschrift, irrtümlich den Stempelziegel datiert, wir glauben und schreiben in dem Cohors II Flavia Bessorum Truppenteil zu.

15. *Inlăceni — Énlaka.*

Hier wurden im laufe des Jahres 1947 Forschungen unternommen. Am östlichem Rande des Dorfes genannt „Vár“ breitet sich ein römisches Kastrom aus dessen Grösse 145x145 m. beträgt. Die Form ist viereckig mit abgerundeten Ecken, an der Seitenmauern befinden sich nach innen stehende Tortürme deren Umfangsmauern 4x5 m. und ihre Lichtweite 2,5x3 m beträgt. Die äussere Festungswandstärke stimmt überein mit der Wandstärke der Türme von 1,60 m. Stempelziegeln versehen mit dem Zeichen Cohors IV Hispanorum equitata wurden gefunden. Stempelziegeln anderer Truppeneinheiten im inneren des Kastroms wurden nicht gefunden. Bei den weiteren Forschungen kam beim westlichem Tor ein fehlerhaft beschrifteter Stein und eine Büste zum vorschein es ist anzunehmen dass dieser mangelhaft beschriftete Stein, zu Ehren des Kaisers Caracalla vom Truppnkörper des Cohors IV Hispanorum aufgestellt wurde. Das Kastrom stammt aus der Frühzeit des II. Jahrhunderts Traians-Hadrians Zeit. Die römische Herrschaft in diesem Kastrom im Jahren 147 machte sich feststellbar durch eine Bronzene Münze des Kaisers Philippus Arabs, welche am westlichem Eingangstor gefunden wurde. Unter dem Schutze des Kastroms am „Palota“ genannten Teile befand sich eine bürgerliche Siedlung, wo Ziegelstempel mit dem Zeichen C P ALP (cohors prima Alpinorum) gefunden wurden.

16. *Firtănuş — Firtosmartonos.*

Nach Orbán B. war auf der Anhöhe in der Nähe des Dorfes Firtosmartonos ein römisches Kastrom. Diese Höhe ist identisch mit der Bárca genannten Anhöhe, wo ein Patakfalvi Izsák genannter Bauer einen Stempelziegel mit der römischen Aufschrift des

II. gallischen cohors fand es ist anzunehmen dass es sich auf das Cohors II. Gallorum Macedonica equitata Truppeneinheit bezieht, diese Frage kann nur durch örtliche Grabung gelöst werden.

17. *Şaroş — Magyarsáros.*

Auf den Ackerfeldern am Rande des Dorfes kamen viele Ziegel und Scherbensplinter zum vorschein. Neuerdings wurde eine Silbermünze des Nerva gefunden, an diesem Orte ist anzunehmen dass sich eine bürgerliche römische Siedlung befand.

18. *Saschizd — Szászkézd.*

Beim Bau eines Hauses des Dorfes wurde eine Silbermünze des Faustina Junior gefunden.

19. *Zălan — Zalán.*

Westlich des Dorfes Zalán wurden im Jahre 1949 Forschungen vorgenommen, ein 9 m. im Durchmesser wahrscheinlich mittelalterlicher runder Graben wurden durchforstet. Die Forschungen bachten gar kein Material zu Tage.

20. *Arcuş — Arkos.*

Auf der zwischen den „Sugó“ und „Égeveszepatak“ liegenden Anhöhe befindet sich „Várhegy“ ein kreisförmiger Erdgraben dessen Stärke 115 cm. und Höhe 300 cm. beträgt, der Durchmesser von Nord-Süd beträgt 76 m. von Ost-West 72 m. Beim durchschneiden des Grabens wurden nur einige Bausteine gefunden die auf mittelalterliche Herkunft schliessen lassen.

21. *Săsăuşi — Szászfalu.*

Beim Wegbau durch das Dorf Szászfalu wurde in der Tiefe von 2 m. ein Grab freigelegt in dem ausser dem Skelett ein Helm und ein eisernes Schwert gefunden wurde. Der Helm wurde von der arbeitern vernichtet, das Schwert dagegen befindet sich im Sekler National Muzeum zu Sepsiszentgyörgy. Das Grab ist in das 10 Jahrhundert unserer Zeit zu stellen.

22. *Chichiş — Kökös.*

Am rechten Ufer des Altflusses wurde bei der im Herbst des Jahres 1949 Instandsetzen der Brücke auf ein Skelettgrab gestossen wo ein Schwert aus Eisen gefunden wurde, welches in der Zeitabschnitt des XV Jahrhunderts zu stellen ist.

Date referitoare asupra epocii bronzului din Regiunea Autonomă Maghiară

M. Roska s-a ocupat în ultimul timp cu preistoria Regiunii Autonome Maghiare.¹ Ceilalți cercetători s-au ocupat în cadru mai lat cu preistoria regiunii, în legătură cu preistoria Ardealului.² Cultura Schneckenberg, care se află afară de teritoriul Regiunii Stalin și pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare, a fost studiată de A. Prox,³ care însă nu s-a ocupat cu așezările de tip Schneckenberg, aflate în Regiunea Autonomă Maghiară. Cercetările făcute de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe au dat noi contribuții pentru lămurirea cronologiei epocii bronzului în Regiunea Autonomă Maghiară.⁴

Cultura de tip Schneckenberg pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare — după cunoștințele noastre actuale — prezintă cea mai bogată așezare pe muntele „Örkö“, în hotarul orașului Sf. Gheorghe. Din cauza exploatării de piatră, așezarea e distrusă și observații stratigrafice nu s-au făcut. Urmele culturii de tip Wietenberg sînt cunoscute din mai multe localități,⁵ nici o așezare de tip Wietenberg însă n-a fost săpată, prin urmare, în lipsă de observațiuni stratigrafice, constatări cronologice s-au putut face numai pe baza materialului descoperit.

Ritul caracteristic de înmormîntare al culturii Schneckenberg e cu ladă de piatră, cu schelet în poziția chircită.⁶ În ultimul timp la Araci (Regiunea Stalin) a fost descoperit un mormînt cu ladă de piatră. Spre Ariușd, la cca 500 m. de Olt, la capătul satului Araci e o înălțime numită „Vápa“, la poalele căreia sînt așezate casele țiganilor. Terenul care se întinde între înălțimea și riul Olt, e cîmpie și e numit „Lorhám“. Balogh Ioan, țaran

¹ Roska M.: A Székelyföld őskora, Emlékkönyv a Székely N. Múzeum ötvenéves jubileumára, 1929.

² J. Nestor: Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, 1933. H. Schroller: Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens. Vorgeschichtliche Forschungen, 8. f. 1933. D. Popescu: Die Frühe und Mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen, 1944. P. Patay: Erdély bronzkorához. Arch. Ért. 1942, III. f. 1-2, 110-113.

³ A. Prox: Die Schneckenbergkultur, 1941.

⁴ Székely Z.: Bronzkori telep Alsócsernátonban. Erd. Múz. vol. LI. 1946, 1-4. nr. 76. Sepsiszentgyörgy története a középkor végéig, 1948.

⁵ Schroller: o. c. 74-78.

⁶ A. Prox: o. c. 70.

domiciliat în Araci, în această parte a satului a făcut cărămizi. Țigarii în acest loc, cînd au scos lutul, la adîncime de 1,60 m. au descoperit un' mormînt cu ladă de piatră. Muzeul Regional din Sf. Gheorghe numai în anul 1954 a aflat această descoperire și pe cînd subsemnățul împreună cu asistentul Măttis Ioan, s-au deplasat la fața locului, lespeda de acoperiș, precum și scheletul au fost scoase. Mormîntul a fost așezat în direcția N-V—

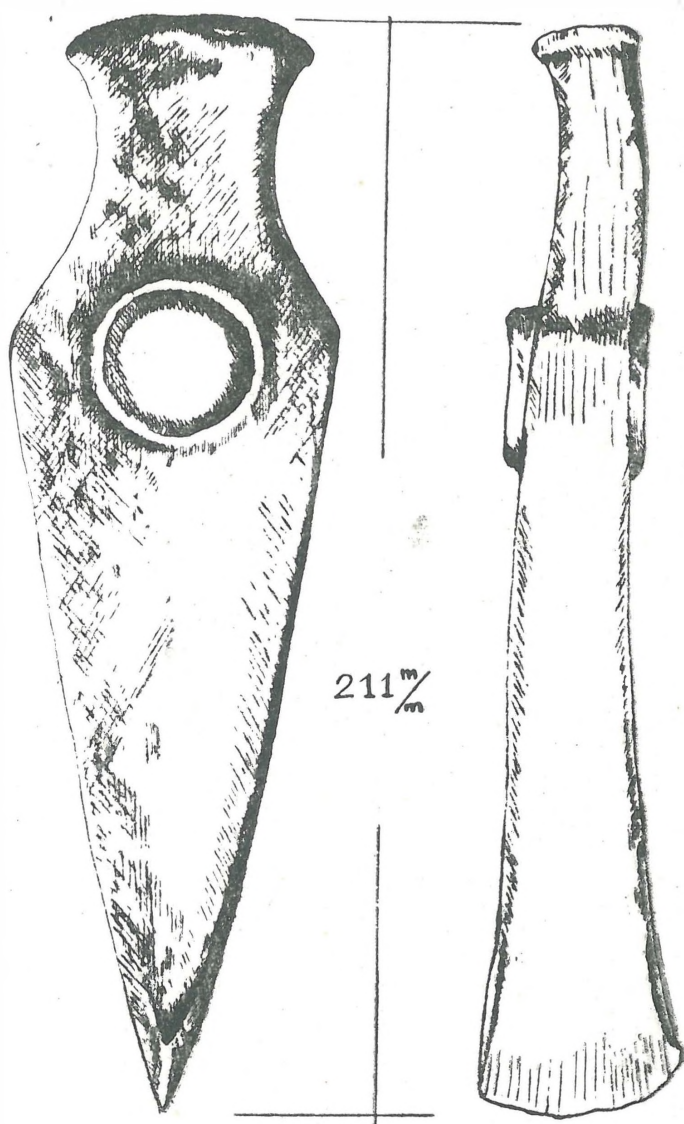

Fig. 1. — Țînăcop de cupru de la Araci. — Kupferaxt Fundort Araci.

S-E. După informațiile date de lucrători, mormîntul a fost acoperit cu o singură bucată de lespede de gresie. Lada a fost făcută din patru lespezi de piatră, groase de 7-8 cm., cu următoarele dimensiuni: 32x36, 45x33, 86x57 și 80x55 cm. În fund nu era piatră. După povestirea martorilor oculari, capul și restul scheletului erau așezate în colțul mormîntului, sub lespeda de piatră în adîncime de 30 cm. Adîncimea mormîntului a fost de 50—57 cm. Interiorul lăzii de piatră a avut o dimensiune de 70—50 cm. În mormînt nu s-a găsit nici un obiect. Scheletul a fost scos de lucrători. Craniul și membrele au putut fi salvate pentru colecția muzeului. Oasele

păstrate arată că mortul a fost un adult. La 25 m. spre vest de la mormînt tot la o adîncime de 1,60 m. Gh. Lakatos, cînd a scos lutul, a descoperit un tîrnăcop de cupru roșu cu un singur tăiș (Fig. 1), care a fost donat de V. Lukács muzeului din Sf. Gheorghe. Lungimea tîrnăcopului e de 21 cm., iar greutatea lui de 1,4 kgr. Capătul tîrnăcopului din cauza folosirii e puțin încovoiat, (avînd din margine tăiată o bucată, deoarece, descoperitorii, crezînd că e din aur, l-au cioplit). Gaura de înmănușare e proeminentă în formă cilindrică. Tîrnăcopul aparține în grupa tîrnăcoapelor cu axa dreaptă cu un singur tăiș.

Au fost cercetate toate gropile, însă nu a fost găsit nici un fragment de ceramică care ar fi putut da vreo indicație și nici lucrătorii n-au găsit fragmente de vase.

Cu toate că, în mormînt n-a fost găsit nici un obiect, acest tip de mormînt trebuie să-l înșirăm la faza B a culturii Schneckenberg. Dintre cele 3 morminte găsite la Codlea două au avut aceleași dimensiuni ca și mormîntul de la Araci.⁷ După toate probabilitățile mortul a fost îngropat în poziția chircită, ceace însă n-a fost observat de descoperitori. Acest fapt

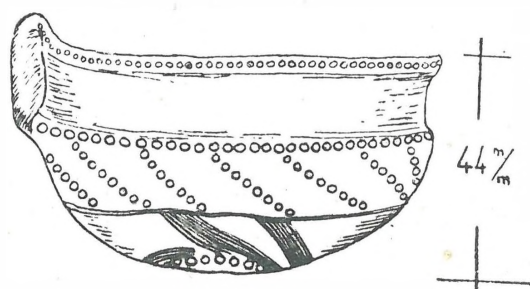

Fig. 2. — Vas incrustat cu var de la Örkő (Sf. Gheorghe). — Inkrustiertes Gefäss von Örkő (Sf. Gheorghe).

se dovedește și prin declarația descoperitorilor, care afirmă că „craniul și oasele au fost așezate la colțul mormîntului“.

La Ariușd urmele culturii Schneckenberg se află deasupra materialului așezării cu ceramică pictată. Tot în același strat de cultură a fost descoperit un tîrnăcop de cupru cu brațele în cruce;⁸ care e datat de Prox la un timp mai recent ca faza A a culturii Schneckenberg.⁹ Nu se cunoaște nici un tîrnăcop de cupru cu un singur tăiș din teritoriul Regiunii Autonome Maghiare. Sapa de cupru de la Bancu reprezintă un alt tip.¹⁰ Tîrnăcoape de cupru cu un singur tăiș sînt cunoscute din așezarea de la Cucuțeni¹¹ cu ceramica din faza A și de la Vidra.¹² Tîrnăcopul de cupru arată analogie cu tîrnăcoapele găsite la Ilișua și la Nádudvar¹³ și reprezintă un tip mai dezvoltat, ca tîrnăcopul de la Vidra. Tîrnăcopul de la Araci se poate pune

⁷ A. Prox : o. c. 75-76.

⁸ Roska : o. c. fig. 17.

⁹ A. Prox : o. c. 82.

¹⁰ Roska : o. c. fig. 26, a, Rézcsákányok, közlemények II/1. 1942, fig. 1.

¹¹ Nestor : o. c. 78.

¹² Rosetti : Săpăturile de la Vidra, 1934. Fig. 42. Publicațiile Muzeului Municipiului București, Nr. 1.

¹³ Roska : Rézcsákányok, fig. 7, 45.

în legătură, pe baza mormîntului descoperit, cu purtătorii culturii Schneckenberg. În acest caz, contrar constatării lui Roska, perzistența tîrnăcopului cu un singur tăiș, se poate demonstra pînă în epoca bronzului.¹⁴ Se presupune, că la Araci n-a fost așezare ci numai cimitir. Acest lucru arată și faptul, că lucrătorii au mai găsit astfel de lespezi de piatră, sub care probabil sînt morminte. Lespezile acestea au fost acoperite cu pămînt, n-au fost desgropate, deoarece pămîntul care era la nivelul mormintelor nu putea servi fabricării cărămizilor. Așezarea purtătorilor culturii Schneckenberg se află la o distanță de 4 km. pe înălțimea „Tyiszkhegy“, așezată deasupra stratului de cultură de tip Ariușd.

După Prox¹⁵ cultura Schneckenberg a durat pînă la începutul epocii bronzului. După părerea noastră, această cultură a durat mai mult. Acest

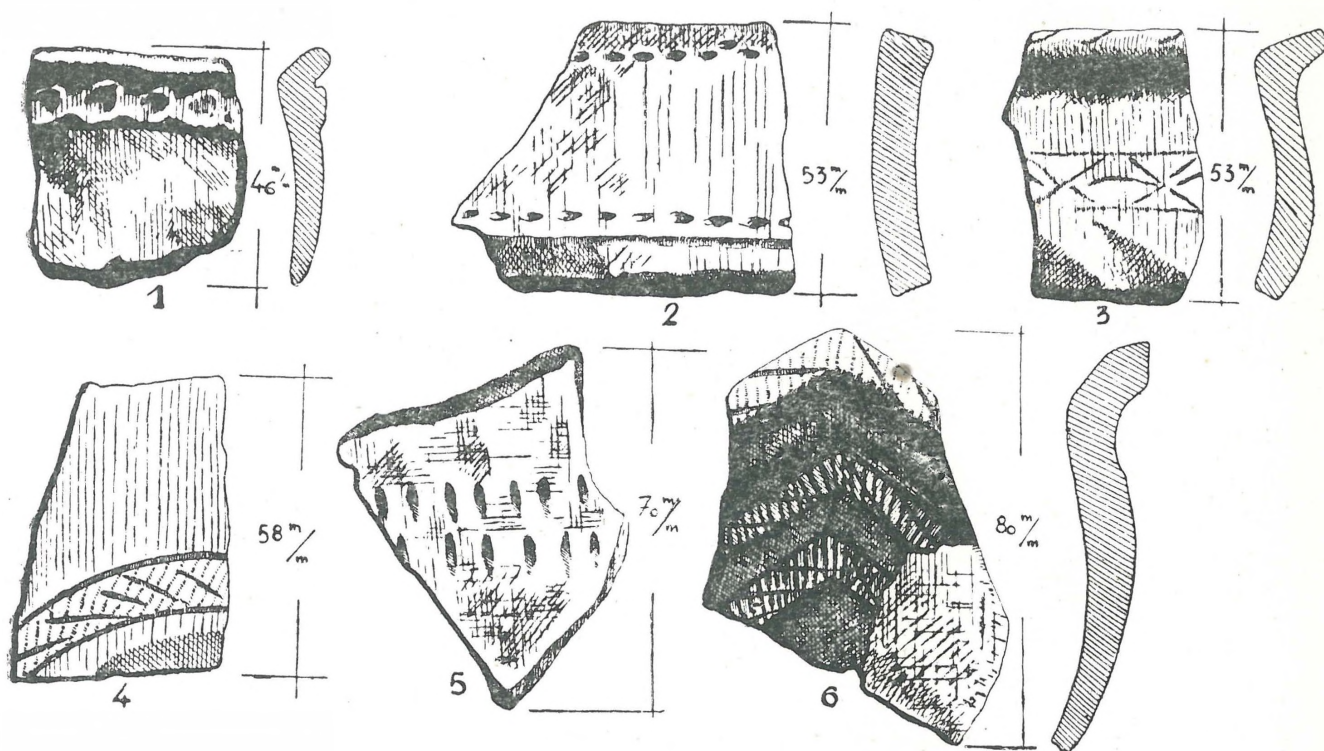

Fig. 3. — Fragmente de vase din cultura Wietenberg. — Der Wietenberg Kultur angehörige Gefäßbruchstücke. 1, 2, 4, 5. Miercurea Ciuc, 3. Racoș, 6. Bicsadul-Oltului.

fapt se dovedește și printr-un vas mic încrustat cu var, care a fost găsit pe teritoriul așezării de la Örkö, de lângă Sf. Gheorghe. Vasul e o mică strachină, făcută din pastă de culoare sură cu buza puțin răsfrîntă înafară, cu fund rotund. De la buza pînă la umăr e un buton plat. Buza, muchia butonului și umărul sînt decorate cu puncte și linii încizate și încrustate cu var. De la punctele așezate pe umăr pornesc caneluri oblice decorate cu linii formate din puncte imprimare. Liniile acestea sînt incluse cu un cerc încizat, din care pornesc mănunchiuri de linii oblice. La fund e un decor format din puncte și dintr-un cerc incizat (Fig. 2). Înălțimea vasului e de 4,5 cm., diametrul buzei e de 8,2 cm. (Nr. de inv. 9.526) Un astfel de vas

¹⁴ Roska : o. c. 66.

¹⁵ Prox : o. c. 83-84. D. Popescu : o. c. 53.

e cunoscut din cultura Tei din Țara Bîrsei și de la Rîșnov.¹⁶ Forma și motivele de decorare sînt caracteristice pentru cultura Wietenberg.¹⁷ Durata culturii Wietenberg, după rezultatele noilor cercetări, se poate demonstra pînă la sfîrșitul epocii bronzului.¹⁸ Vasele încrustate cu var, și după Wosinsky¹⁹ aparțin așezărilor din epoca bronzului.

Cercetînd așezările culturii Wietenberg pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare s-a constatat că acestea se află așezate deasupra așezărilor de tip Ariușd cu ceramică pictată, la Bicsadul-Oltului (Cetatea Văpa), Malnaș-Băi (Füvenyestető), sau separat, ca la Sf. Gheorghe (Gémvára), la Miercurea Ciuc (Köcsuklánd) sau la Racoș (Bogát tető) (Fig. 3, 3).

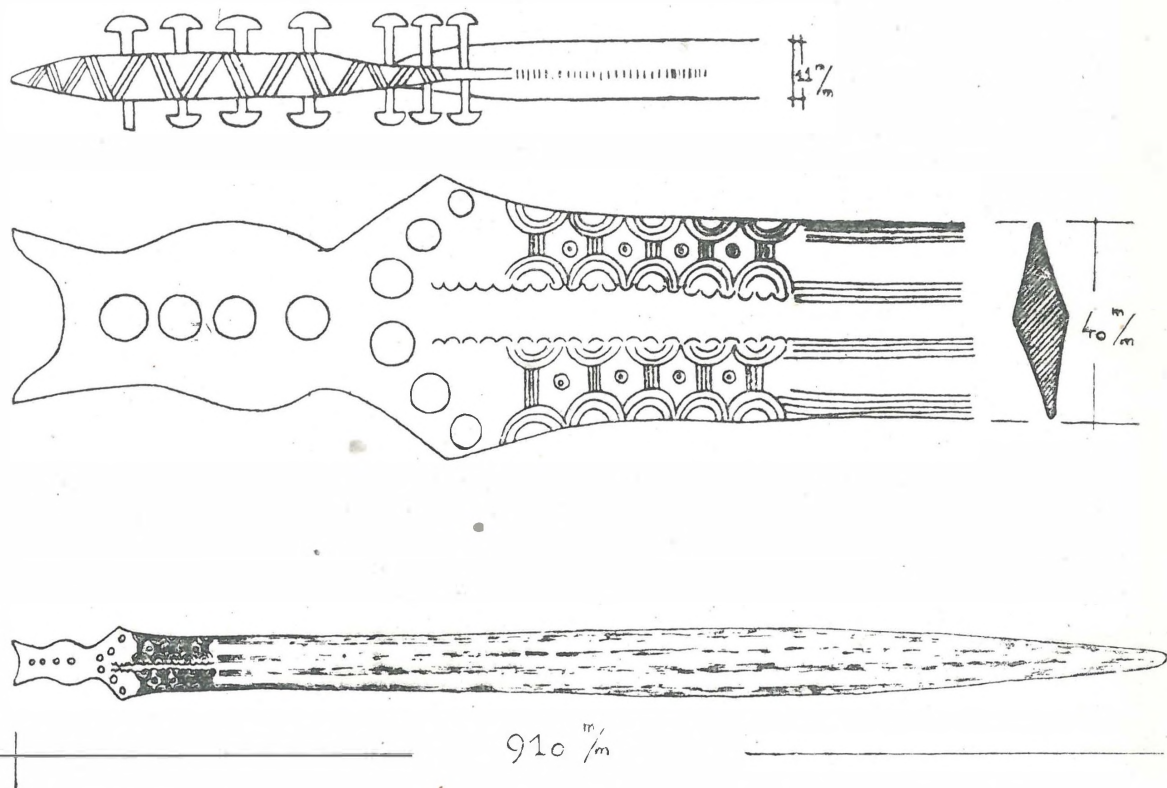

Fig. 4. — Sabia de bronz de la Curteni. — Bronzeschwert (Säbel) von Curteni.

Cîteodată la așezarea de tip Wietenberg se găsesc și vase din epoca timpurie a fierului, de ex. la Jigodin (Gátvége).²¹ Urmele culturii Wietenberg cu ocazia săpăturii din anul 1949 au fost găsite numai în mod sporadic. Așezarea a fost situată pe malul pîrîului Rakottyás, care, cu ocazia exploatării pietrelor deja înainte de executarea săpăturii, a fost nimicită. Colecția muzeului din Sf. Gheorghe are cîteva fragmente frumoase provenite din descoperiri izolate. Dintre acestea e caracteristic fragmentul unui vas

¹⁶ Prox: Die Tei-Kultur in Burzenland, Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums, Anul IV, 1940. Nr. 1-4, 93, pl. VIII. 93.

¹⁷ Schroller: o. c. pl. 9: 2, 5.

¹⁸ Nestor: o. c. — Patay: o. c. — Székely Z.: Régészeti kutatások Sorostélyon 1953, 15.

¹⁹ Wcsinsky M.: Az őskor mészbetétes diszitéstű agyagművessége, 1948, 74.

²⁰ Székely Z.: Săpăturile la Leț-Varheghiu, 1951, Pl. XIV. 1-4.

²¹ Székely Z.: Jegyzetek Dácia történetéhez, 1946, nota 13.

lobat care arată analogie cu strachina lobată descoperită la Gémvára, lângă Sf. Gheorghe (Fig. 3, 6). O așezare de tip Wietenberg se află la Köcsuklánd lângă Miercurea-Ciuc. Acest loc e o înălțime acoperită cu iarbă, care e situată la nord de locul numit „Suta Fenyője“ și înconjurată de pârâul Suta. Panta înălțimii către satul Fitod e lentă. Sătenii pe latura estică au deschis o carieră de piatră și în secțiune s-a putut observa bine stratigrafia pământului. Sub humusul gros de 20 cm. se află un strat de cultura gros de 40 cm. de desubtul căruia e lut și gresie. Materialul descoperit, afară de fragmente de ceramică caracteristice pentru cultura Wietenberg (Fig. 3, 4), mai conține și fragmente de vase, care sînt caracteristice pentru cultura Schneckenberg. (Fig. 3, 1, 2, 5). Cu ocazia săpăturii executate în anul 1950 la Gémvára lângă Sf. Gheorghe au fost descoperite alături de fragmente de ceramică de cultura Wietenberg și fragmente de vase caracteristice pentru cultura Schneckenberg.

Vasul decorat cu încrustație de var, descoperit la Órkő, precum și vasele culturii Wietenberg caracteristice pentru cultura Schneckenberg, arată că cultura Schneckenberg a durat mai mult, după cum s-a constatat pe baza cercetărilor precedente și a contribuit la geneza culturii Wietenberg. După părerea noastră sfîrșitul culturii Schneckenberg se situează la mijlocul epocii bronzului, cînd cultura Wietenberg e în plină floare.

Referitor la epoca bronzului pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare o sabie de bronz, găsită în anul 1951 la Curteni (raionul Tg.-Mureș) care se află în colecția Muzeului Regional din Tg.-Mureș, ne-a furnizat o dată nouă. (Nr. de inv. 3.732). Această sabie a fost descoperită cu ocazia aratului pe ogorul Gospodăriei Colective și a fost donată muzeului sus-amintit de către Fábíán Coloman. Despre anexele acestei săbii nu se știe nimic. Vîrful sabiei e rupt, lungimea e de 91 cm., mînerul e lung de 9 cm. Grosimea lamei e de 11 mm. Lama către vîrf se lățește, sub garda mînerului e lată de 4 cm., iar la 86 cm. e lată de 2,5 cm. La mijlocul limbii mînerului 4 cm, iar la margini cîte 3 cuie au servit la fixarea plăcii mînerului. Partea de sus a lamei e decorată cu linii punctate formate din cîte 4 linii incizate. La mijlocul lamei e o creastă mediană, care se subțiază către margini. (Fig. 4).

Această sabie aparține grupei săbiilor cu limba la mîner și arată cronologie cu sabia de bronz de la Budvár.²² După gruparea lui Pulszky aparține celei de a doua grupe a săbiilor de bronz.²³ E prima descoperire din epoca bronzului cunoscută pînă acum pe teritoriul comunei Curteni.²⁴

Székely Zoltán

²² Roska : A Székelyföld ős kora, fig. 41 : 1.

²³ Hampel I. : A bronzkor emlékei Magyarhonban, 1886, vol. I. 72, Pl. XX. 1-4.

²⁴ Roska : Repertórium, 1942. 293. Nr. 1.

Die durch das Sf. Gheorgher Muzeum veranlassten Grabungen brachten neue Daten zur Klärung der Bronzezeit in dem gebiete der Ungarischen Autonomie. Am rande der Stadt Sf. Gheorghe am sogenannten „Örkö“ ist die Siedlung die zur Schneckenbergkultur zählt zugrunde gegangen, die dort gefundenen Gefässe Witenbergkultur als auch Gefässe der Schneckenbergkultur lassen hin deuten dass die Schneckenbergkultur beitrug zur Entwicklung der Witenbergkultur. Die Schneckenbergkultur dehnt sich bis in die mittlere Bronzezeit aus in diesem Zeitabschnitt wurde noch die einscheidige Kupferaxt verwendet, dies beweist der Fund einer einscheidigen Kupferaxt neben einem Steinkistengrab das der Schneckenberg B tipus angehört, Fundort Araci, reg. Stalin.

In der Gemeinde Curteni (Raion Tg. Mureş) wurde ein Bronzeschwert gefunden dieser Fund ist der erste im umkreise dieser Gemeinde.

Noi descoperiri scitice la Lopadea Ungurească

Becsey Pavel, inspector școlar, în toamna anului 1949 a donat muzeului din Sf. Gheorghe 3 vîrfuri de săgeți din bronz și o lamă de cremene. Aceste obiecte au fost găsite la Lopadea Ungurească (raionul Aiud) înainte de 1940 și el le-a primit de la un elev al său, în timpul cînd a fost profesor la liceul de băeți din Aiud. Despre această descoperire n-a putut să dea nici o informație mai precisă.

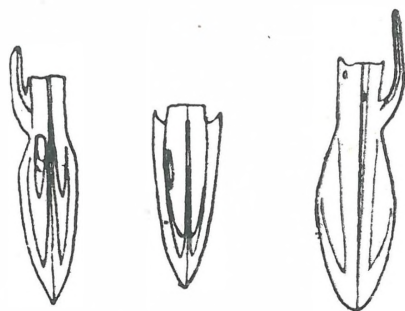

Fig. 1. — Vîrfuri de săgeți scitice. — Pfeilspitzen.

Descrierea vîrfurilor de săgeți :

1. Vîrf de săgeată cu 3 aripioare cu un dinte decurbat în jos, lung de 3,5 cm. (Fig. 1, 3). 2. Vîrf de săgeată cu 3 aripioare, lung de 2,8 cm. (Fig. 1, 2). 3. Vîrf de săgeată care are o formă de frunză, cu 2 aripioare și are un dinte decurbat (Fig. 1, 3). Toate aceste vîrfuri de săgeți sînt á douille.

Analogia cea mai precisă pentru aceste vîrfuri de săgeți e cunoscută din inventarul mormintelor scitice din jurul orașului și chiar din orașul Aiud. Vîrful de săgeată cu 3 aripioare e cunoscut din inventarul mormîntului scitic de la dealul „Czinege“¹ (Nr. 1. 4), iar cea în formă de frunză are analogia cu vîrfurile cu Nr. 5, 6, 7 din același mormînt²: Vîrful de să-

¹ C. Herepei : A Nagy-Enyedi Múzeum némely régiségeiről. Arch. Ért. Uj folyam XVII. 1897. 64, fig. 4.

² o. c.

geată cu 3 aripioare fără dinte decurbat în jos e cunoscut din inventarul mormântului scitic de la „dealul Cocoşului“ din Aiud (Nr. 2-5)³.

Prin urmare, e evident că aceste 3 vîrfuri de săgeți de bronz au fost găsite într-un mormânt scitic, și formează numai o mică parte din inventarul lui. Pe baza unei brățări scitice, chiar M. Roska a constatat, că la Lopadea Ungurească sînt urme scitice. Această nouă descoperire dovedește, că la Lopadea Ungurească era o așezare sau un cimitir scitic⁴.

SZÉKELY ZOLTÁN

AUSZUG.

Aus dem dorfe Lopadea Ungurească (Magyarlapád) kam in dem Besitz des Museums 3 Bronzene Pfeilspitzen Skitischer-abstammung die den Beweis erbringen dass hier eine Skitische-Siedlung oder Bestattungsort sich befunden hat.

³ Roska : Ujabb skytha leletek Nagyenyedről. Dolg. V. 1914: 13:

⁴ Vezi : Roska : Skytha sírok Piskiről. Dolg. IV. 1913. N. 4. Dolg. V. 1914. 14, N. 2. Erdély Régészeti Repertórium I. 1942. 133.

Date referitoare asupra cusăturilor, care se află în colecția etnografică a Muzeului Regional din Sf. Gheorghe

Defunctul Csutak Vilhelm, fostul director al muzeului în lucrarea lui despre dezvoltarea fondului Muzeului în timp de 50 de ani, menționează că secția etnografică are mari lipsuri, care cu achiziționarea unor obiecte prețioase nu pot fi lichidate. Această constatare e valabilă și în zilele noastre, când din perspectiva a 20 de ani privim fondul colecției etnografice a muzeului, care reflectă viața de toate zilele, sufletul și în general trăsăturile caracteristice ale poporului. Colecția etnografică a muzeului la sfârșitul anului 1928 a numărat 6.826 de bucăți de obiecte etnografice. Acest număr a crescut în ultimii ani și crește și în zilele noastre, însă actualul număr al obiectelor etnografice este 7.495 de bucăți, fiindcă o parte foarte prețioasă a colecției a fost distrusă în furtuna războiului hitlerist.

O colecție etnografică a muzeului, aleasă din obiectele cele mai prețioase, a căzut jertfă unui atac aerian în anul 1945 și a fost distrusă complet. Această colecție era compusă din obiecte valoroase din produse populare, care reflectă simțul artistic al poporului și pe care nu le mai putem recupera. Prin urmare a fost nimicită partea etnografică al muzeului în deosebi colecția de cusături, care oglindește mai mult sufletul, arta producătoare și simțul frumos al femeilor săcuiești. L. Roediger, fostul membru al Comitetului de Conducere al muzeului, între anii 1907—1910 a mai putut studia și desemna din fondul etnografic al muzeului, aproximativ 130 de bucăți de cusături, așa zise „keresztzemes, szálánvarrott și írásutáni“. Acest etnograf a împărțit materialul de cusături al muzeului în 6 grupuri și anume: 1. „keresztzemes (szálánvarrott), 2. írásutáni, 3. szálhúzásos (subrikált), 4. hurkolásos (hurkolás sau azsur), 5. brodăria îmbrăcămintelor, 6. túllvarrásos“.

Cele două războaie mondiale au nimicit o parte și din celelalte colecții ale muzeului, însă paguba cea mai mare a suferit materialul de cusături. În colecția muzeului se mai află însă câteva din vechile cusături în casa săcuiască, care se află reclădită în curtea muzeului de la Armășeni (raionul Ciuc), 4 perne și un cearceaf. Această casă a fost făcută în anul 1767. Cearceaful a fost făcut în anul 1795 și cusăturile sînt făcute după motivele, care vor fi amintite mai jos. Marginea fețelor de perne din pat la fel sînt cusute. Dintre cele patru fețe de perne 3 sînt ornamentate cu motive geometrice, iar una e decorată cu cusături cu ornamente de flori și bordura e cusută și decorată cu motive de flori. Prin urmare restul cusă-

turilor studiat și desemnat de L. Roediger în afară de cele 4 fețe de perne, au fost distruse.

În anul 1949 Comitetul Provizoriu al Sfatului Județean Treiscaune a dat un ajutor serios pentru muzeu, când a îmbogățit colecția muzeului cu cusăturile, care au fost adunate din comuna Ariușd și Hăghig. Tot în anul 1949 în colecția muzeului au ajuns și câteva bucăți de cusături provenite din donație și cumpărare. Prin urmare în afară de cele 4 fețe de perne, care sînt în casa săcuiască în colecția muzeului se mai află încă 25 de cusături săcuiști, care sînt expuse în vitrine. Aceste cusături aparțin în grupa așa numită „keresztzemes (szálánvarrott)”. Cusăturile cele mai prețioase sînt acelea, care sînt provenite din sec. al XVII-lea, achiziționate din comuna Ariușd. Acestea sînt acele cusături, care sînt numite „tűzesnyilas” și „asztallábas”. Se mai află în colecția muzeului și câteva cusă-

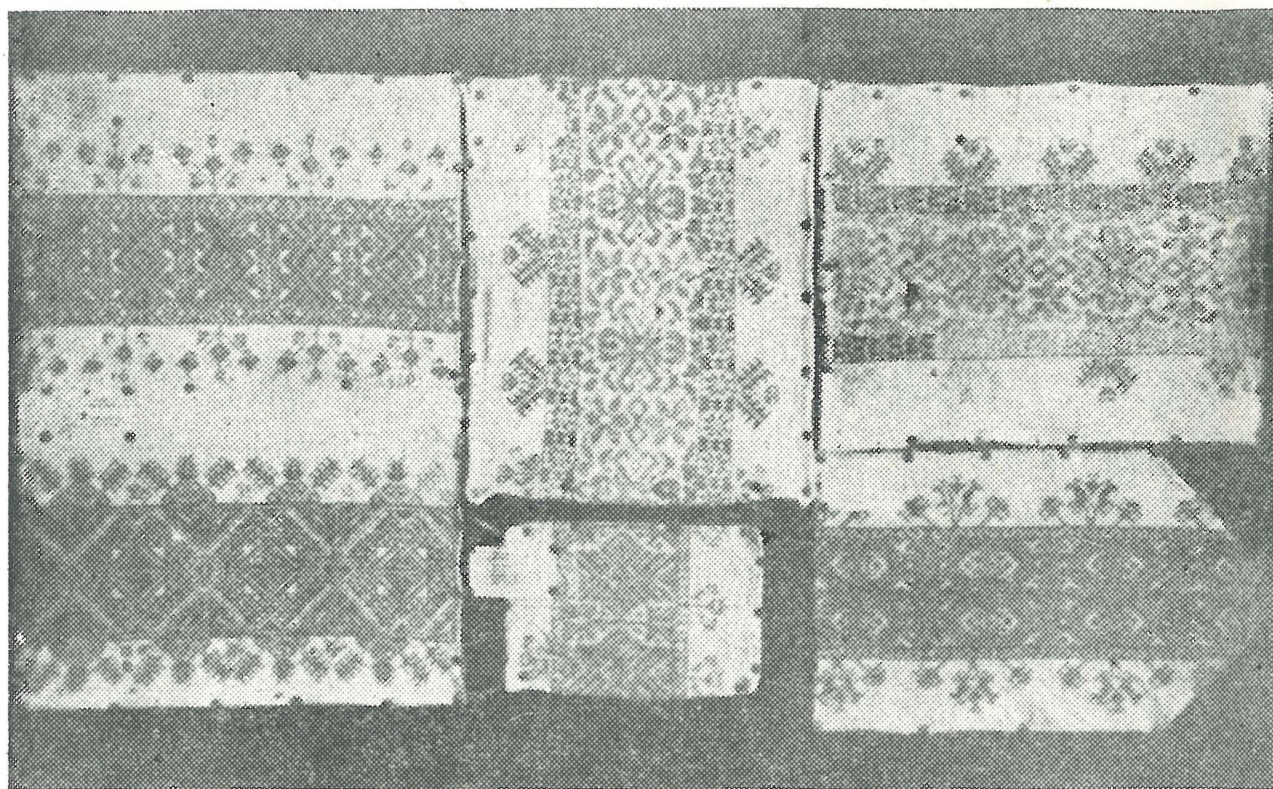

Fig. 1. — Cusături secuești. — Sekler Stickerein.

turi la marginea cărora este o decorare cu combinația a diferitelor ornamente cu flori. Ornamentul acestora e foarte stilizat, prin urmare nici nu se știe dacă aceste ornamente reprezintă o garoafă sau un alt motiv de decorare. O cusătură cu ornament de floare stilizată de o vechime asemănătoare, făcută cu o mare precizie la bordura ei, are decorare de garofiță. Această cusătură este tot din sec. al XVII-lea și e de proveniență tot din comuna Ariușd.

O cusătură frumoasă decorată cu flori stilizate e achiziționată din comuna Hăghig și la bordura ei se află tot un ornament de flori.

Chiar dacă nu avem de a face cu o cusătură originală totuși copia ei ne arată frumusețea celei originale. Tot de la Hăghig a ajuns în colecția

muzeului o față de pernă care e decorată cu ornamentul numit „békaszemes“ și are 2 câmpuri decorate, despărțite unul de altul cu o linie cusută. Pe amîndouă părți ale liniei despărțitoare se găsește câte un ornament de floare. Tot de la Hăghig e provenită o față de pernă cu un ornament numit „békaszemes“, a cărei câmp de decorație e plin cu ornamente de flori. Unele cusături au trei câmpuri de decorație. Astfel o perdea e decorată cu ornament numit „békaszemes“, iar la bordură se află un ornament cu lălea. La marginea de jos a perdelei se află un ornament crestă. O altă perdea este decorată cu ornament numit „békaszemes“ și afară de aceasta se mai găsesc și decoruri cu flori.

În colecția muzeului se mai află încă o perdea, care e decorată cu ornamente geometrice împărțite în patru câmpuri, care sînt bordurate cu

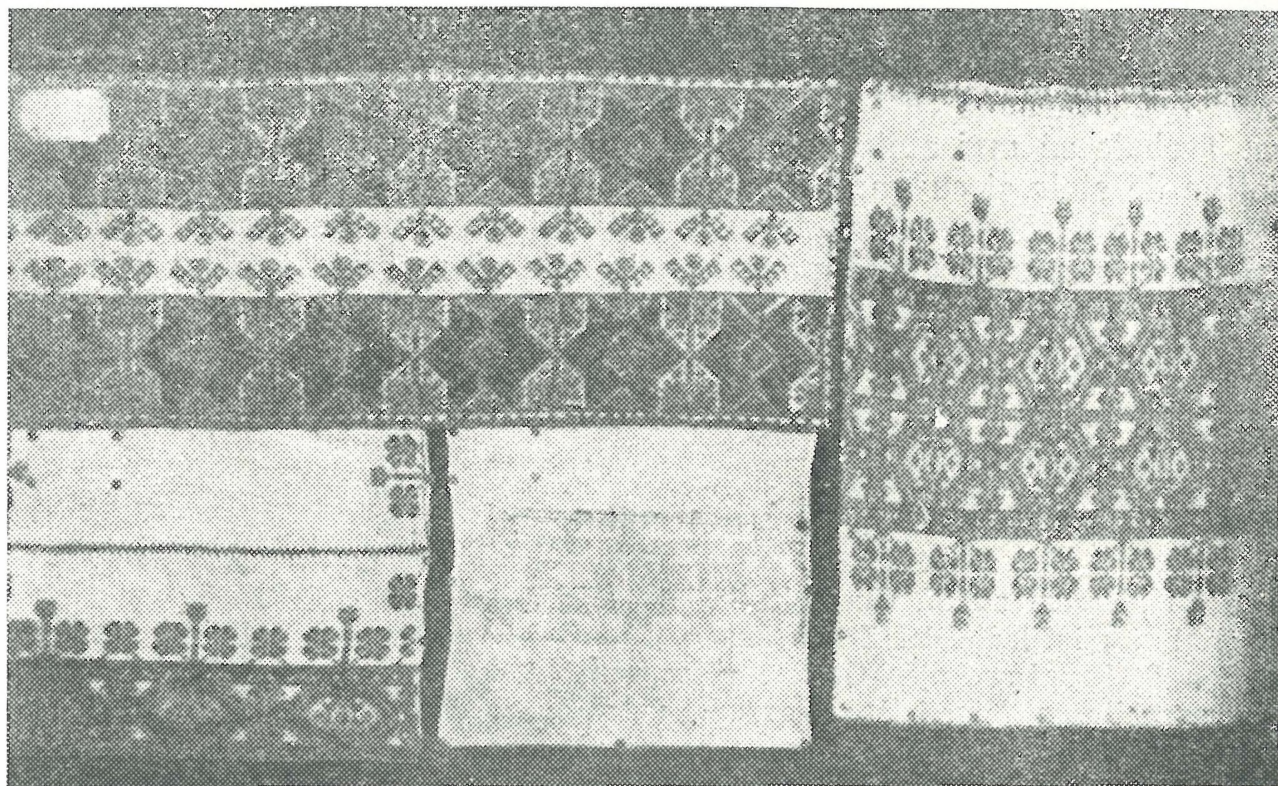

Fig. 2. — Cusături secuiești. — Sekler Stickerein.

ornamente de lălea. De femeile săcuiești au mai fost făcute și cusături pentru acoperirea pereților, care au fost decorate cu motive artistice populare. Printre acestea e de amintit una care e provenită de la comuna Hăghig și e cusută cu ornamente de ochi de broască și de lălea și are două câmpuri decorate. Tot de la Hăghig a fost achiziționată o altă bucată care e decorată cu un motiv, care reprezintă două capete de vulturi, ceea ce arată o influență străină (austriacă). Decorarea acesteia diferă de decorarea celorlalte bucăți. Bordura decorată cu ornamente de lălea e de o mărime exagerată ceea ce nu se găsește la cusăturile originale săcuiești, la care ornamentația nu depășește mai mult de un sfert din toată suprafața cusăturii. O față de masă, care e provenită din comuna Hăghig e decorată cu ornamente geometrice. Între cele două borduri decorate se găsesc ornamente geometrice, iar bordura e decorată cu ornamente cu flori variată (găoafe, roze, etc.). Șirul cusăturilor de la Hăghig se încheie cu

două cusături mici, dintre care una este decorată cu ornamente geometrice, iar la bordură cu ornament de lalea. Cealaltă are o decorație de flori, care reprezintă roze, iar la bordură se află un ornament numit „túzvasas-rozsás“. Acest decor se află și la mijlocul ei. Mai există încă două bucăți de cusături achiziționate de la comuna Ariușd și sînt provenite din sec. al XIX-lea. Una este o față de pernă decorată cu motivul numit ochi de broască. La marginea ornamentelor este un decor de lalea. Cealaltă cusătură e ornamentată cu o decorație geometrică și cu flori. La bordura ei se află un decor format din flori stilizate.

În afară de cele cumpărate mai există și alte cusături, care aparțin în categoria grupelor înșirate mai sus și sînt identice cu obiectele mai sus descrise. Din centrul principal al cusăturilor secuiești din fostul județ Treiscaune, din Ariușd au mai fost achiziționate un port de linguri decorat cu motive de frunze de stejar („duvadtszemű“), o față de pernă cu ornamente așa zise „túzvasas, csillagos“, un capăt de saltea decorat cu același ornament și cu lalea. Toate acestea sînt provenite din sec. al XIX-lea. Trebuie să mai amintim înșfîrșit un capăt de saltea, care e decorat cu motive de stele și cu garoafe.

Aceste cusături arată simțul artistic al poporului săcuiesc. Sînt obiecte originale sau făcute după cele originale și reprezintă o tradiție populară, care arată dezvoltarea artei și al simțului artistic al femeilor muncitoare săcuiești.

HARKÓ F. IOSIF.

AUSZUG.

In Muzeum zu Sf. Gheorghe befindet sich eine Ethnografische Sammlung deren Material sich im Laufe der Zeiten immer vergrößerte, dieses Material wird mit Vorliebe im von Seklern bewohnten Gebiete gesammelt. In den Kriegsjahren ging ein Teil des Ethnographischen Materials zu Grunde, unter diesem befanden sich auch Volksstickereien. Durch Roediger Lajos wurden noch viel Ethnographisches Material bearbeitet. Das Muzeum sammelte um diese Lücke zu vermeiden von Ariușd und Araci originale Volksstickereien die mit den verschiedensten Volksmotiven versehen sind, ausserdem ist es nun die Aufgabe die mit Volkskunde reichen Orte zu besichtigen, sammeln u. dieses Material auszustellen.

Urmele de înmormîntare veche la Covasna

La 9 aprilie în anul 1946 Arpád Ugron, primpretorul comunei Covasna a înștiințat direcțiunea muzeului din Sf. Gh. orghe, că la Voinești cu ocazia săpării unei pivnițe au fost găsite cîteva sicrii, în care s-au păstrat îmbrăcămintele celor înmormîntați. La cererea direcțiunii muzeului lucrările au fost suspendate pînă cînd subsemnatul s-a deplasat la fața locului.

La 10 aprilie, împreună cu A. Magyarosi, directorul liceului și cu primpretorul am cercetat terenul, unde sicriile au fost descoperite.

Cînd am sosit la locul descoperirii, deja o mare parte a sătenilor era de față și au răscolit scheletele și îmbrăcămintea lor.

Locul de descoperire e într-o grădină situată pe o movilă, care e în posesia lui Fr. Olosz. Cu ocazia nivelării terenului pentru pivnița unei măcelării, pămîntul au săpat și au scos pînă la adîncime de 2,2 m., și cu această ocazie au fost găsite sicriile. Oamenii nu-și amintesc, că în acest loc a fost cimitir. Am întrebat 2 bătrîni, amîndoi au declarat păreri contrare. S. Vajna, în vîrstă de 76 de ani a spus, că el își amintește, că în acest loc au fost niște cruci de lemne și că a fost cimitir. St. Vajna, tot în vîrstă de 76 de ani, a afirmat că n-a fost cimitir.

Am putut cerceta 2 morminte. În primul mormînt era scheletul unui bărbat în vîrstă de 50—60 de ani. Pe craniu s-a păstrat părul cărunț, membrele inferioare s-au păstrat mai bine ca cele superioare. Pe cap era o căciulă exterior de culoare neagră, iar în interior de culoare albă, făcută din piele de miel. Nu s-a putut constata, că afară de cămașă, ce a acoperit corpul superior. Cămașa era făcută din cînepă, nu s-a putut observa nici forma croitului, însă din ea s-a păstrat o bucată, care arată o interesantă decorație; dreptunghiu așezat pe vîrf și la fiecare vîrf se leagă cîte un dreptunghiu, mijlocul cărora era gol. Pe laturile dreptunghiului mare era cîte o rozetă, care la mijloc au fost perforate. În dreptunghiul cel mare între 4 rozete mici era o cruce. Suprafața liberă a dreptunghiului era umplută cu dreptunghiuri decorate și nedecorate. Au folosit la cusut ața bine sucită. Mortul a purtat pantaloni făcuți din pînză bătută de culoare albastră. Fasonul era ca pantaloni săcuiști, la șold cu o crăpătură, înainte cu apărătoare. Un șnur, făcut din materialul pantalonilor, înainte legat în nod, a servit ca curea de pantaloni. Pantalonii au fost decorați cu șnur negru, cum a fost aplicat nu s-a putut observa fiindcă sătenii au demontat din poziția lui originală. Pantalonii au fost cusuți la partea interioară a crăcului și erau bordurați cu șnur. Pe partea exterioară nu era cusătură,

fiindcă erau croiți dintr-o singură bucată. Cisma era cu tureac mol și înalt pînă la genunchiu, care cu o bucată de piele în formă de semilună aplicată pe partea de dinainte a fost puțin mai ridicat, ca partea de îndărăt. Cum au spus sătenii, cisma fost decorată cu curea de piele, care a fost deja demontată. Tureacul cismeii a fost cusut nu pe partea de îndărăt, ci pe laturea ei. Căputa nu era ascuțită, mai mult era lată. Talpa cismeii era cusută, n-a avut toc, pe locul tocului era bătută o potcoavă de cupru. Capetele potcoavei se terminau în două vîrfuri, la partea de îndărăt se termina într-o proeminență ascuțită. Sub capul mortului era o pernă umplută cu paie, iar în sicriu erau așchii de rindea. Cosciugul a fost făcut din scînduri grosolan lucrate și prinse cu cuie de lemn. Cosciugul nu avea picior și a fost așezat în direcția Est-Vest.

Mortul celălalt era o bătrîna, care s-a mumificat. Mîinile erau puse în sîn. Nu s-a putut constata ce a purtat pe cap. Din îmbrăcăminte s-a putut observa cămașa încrețită la gît, deasupra căreia a purtat o vestă albastră, care a fost brodată cu șnur de culoare galbenă închisă. Pentru strîngere au servit niște verigi de plumb, iar pentru înțepere niște plăci de lemn. Afară de acestea a mai purtat o rochie făcută din pînză albită. A fost acoperită cu un cearceaf alb. Nu s-a putut constata ce a avut la picioare. Sub capul bătrînei era o pernă umplută cu pene, iar în cosciug așchii de rindea. Cosciugul a fost fabricat ca celălalt. Am mai observat 2 cranii, restul scheletelor nu s-a păstrat. Aceste două cosciuge au fost păstrate din cauză că stratul de sus format din lut și stratul de jos de ardezie au ferit acestea de aer și de apă.

Data acestor morminte se poate pune la a doua jumătate a secolului al XVIII-lea¹.

Îmbrăcămintele găsite în cosciuge arată că a fost descoperit un vechi cimitir al poporului săcuiesc, care a avut sarcina de a păzi granița de Vest a Transilvaniei.

SZÉKELY ZOLTÁN

AUSZUG.

In der Gemeinde Covasna im Voinești genannten teile kamen in einem Garten einige Gräber zum vorschein. Sowohl im Grabe wo ein Mann als auch in einem anderen wo eine Frau bestattet war, blieben die Kleidungsstücke erhalten, so dass festgestellt werden konnte dass diese dem XVIII. Jahrhundert, datieren u. dies ein Friedhof der Seklergrenzler ist.

¹ Analogia precisă pentru costumul femeilor în mormîntate în secolul al XVIII-lea, o găsim într-un document, care se află la arhiva Muzeului din Sf. Gheorghe. Documentele familiei Bogdan, pachetul Potsa, XIX. 4, 1777, VI. 9.

Moduri de vânătoare populară în împrejurimea pîrîului Ivó

Pîrîul Ivó este un afluent bogat în apă al Tîrnavei-Mari, care izvorește din Munții Architei și se varsă în Tîrnava la Nord de comuna Zetea (raionul Odorhei, Regiunea Autonomă Maghiară).

Lungimea e cca 20 km. Afluenții din Archita-Ciceu sînt: pîrîul Sugó și Deșag. Bazinul de recepție e 160 kmp. În regiunea aceasta sînt așezări secuiești resfirate. Omul din această regiune muntoasă a dus totdeauna un trai greu, plin cu eforturi eroice. Și-a înfipt rădăcinile adînc în pămînt, ca și bradul, care se ridică din solul stîncos, deși nu avea pămînt, decît atît cît și-a cucerit din codru. Cosea sau cosește pe petecul de pămînt, sau dacă îl putea ara, semăna cartofi sau porumb, legume ori în timpurile recente cîteva soiuri de graminee. Pe lîngă pămînt încă era codrul: „totul“. Această îl recompensa de oboseala luptei cu el. Codrul era pentru el căminul, viața, lupta, învicierea. Săcuiul din codru simte palpitînd în jurul său forța primitivă a naturii și această împrejurare i-a întărit fizicul și l-a făcut vîrtos.

Pe lîngă agricultura și tăierea copacilor din pădure o ocupație completivă a fost prinderea animalelor sălbatice. Dîbăc'a omului sărac cîștigată în lupta cu viața, a fost îndemnul, care l-a făcut să profite de ocazia oferită de pădure. Dar au contribuit și instinctul străbun de vîntor, — apărarea rodului micului petec de pămînt, — sentimentul răzbunării față de animalele, care i-au răpit oile, porcii sau juncile; cîștigarea blănurilor — pentru apărarea contra frigului, — banii ce-i reveneau din vînzarea pieilor, și nu în ultimul rînd bucuria de a dejuca pe „vîntorii domni“, precum și pasiunea de a prinde animalele sălbatice. Foarte puțini s-au putut gîndi — din lipsă de mijloace — să-și procure puști, sau permis de vînațoare, de aceea erau nevoiți să născocescă ei înșiși mijloacele necesare pentru a prinde animalele sălbatice.

Modurile și mijloacele vechi de prinderea animalelor sălbatice și aplicarea celor noi, pe baza celor vechi, au devenit tot mai rare, deoarece și printre munți a pătruns „legea domnilor“, care veghea cu vigilență asupra teritoriilor de vînațoare ale bogaților proprietari și arendași de pădure și nu rareori avea urmări grave asupra săracilor locuitori din pădure.

Descrierea modurilor de vînațoare încă nu e completă, de sigur sînt și alte moduri, însă cercetătorul se izbește de neîncrederea locuitorilor.

Afară de modurile și mijloacele cunoscute în general, sînt și unele, care au fost născocite de omul acestei regiuni.

Modurile și mijloacele de prinderea animalelor sălbatice: **capcana, diferite curse, lațul, undița, bățul, vergeaua cu clei;** etc. împușcarea cu pușca legată. Aceasta din urmă am numărat-o printre modurile populare, deoarece împușcarea animalului e întâmplătoare.

Ursul — fiară mare a Harghitei, — în trecut, dar chiar și azi face multe neplăceri omului pădurilor. **Vinarea lui era dreptul celor privilegiați,** însă aceasta nu-l împiedeca pe secuiul munților să nu încerce prinderea acestui animal și fără permis. În acest scop a comandat la fierar o capcană mare, care — din cauza greutateii — era transportată de doi oameni la destinație. Capcana era eșezată în drumul ursului. Pervazurile capcanei — prevăzute cu dinți — au fost desfăcute cu o prăjină, iar limba a fost fixată numai în măsură ca pervazurile să se poată închide la atingerea animalului. Capcana nu a fost legată, ci i-au fixat la capăt un lanț cu un cârlig, astfel animalul prins a trăit-o după sine, iar cârligul s-a agățat în copaci, în rădăcini, împiedicându-l să dispară. Capcana nu a fost legată, ca să nu fie găsită de alt om. Însă au luat măsuri prin tablite de avertisment — la depărtări mari de capcană — ca omul să nu cadă în capcană.

Nu aparține cu totul modurilor populare **împușcarea ursului cu pușca legată de copaci,** deoarece pentru prinderea animalului se întrebuintează arma, dar am amintit printre modurile populare deoarece se folosește de către braconieri, nu de vânători legali. Braconierul leagă pușca încărcată de un copac în unghiul drept spre drumul ursului ca țeva să stea la înălțimea pieptului ursului (Fig. Nr. 1). Când e gata, trage trăgaciul la care a fixat un mic arc spiral. La capătul liber al arcului fixează o sfoară lungă, îngustă, dar tare. Trage sfoara în direcția opusă a trăgaciului (după cum arată figura Nr. 2) și trage sfoara în urma ursului la înălțimea pieptului și o leagă de un copac la cealaltă parte a ulmei. Ursul înaintează pe urmă fără bănuială, atinge sfoara cu pieptul. În momentul acesta încă nu se descarcă pușca, arcul se destinde. Când însă trece cu jumătatea lungimii corpului înaintea țevei puștii, întinde sfoara într-atît, încît arcul nu se mai poate destinde, trăgaciul se trage, pușca se descarcă. Astfel — probabil — glonțul străpunge măruntaiele ursului, care dacă nu și cade imediat, dar nu poate înainta mult. Rar se întâmplă ca să rămînă viu sau să scape cu răni mai mici.

Așezarea puștii cere dibăcie mare, însă are avantajul că nu trebuie să stea la pîndă — împrejurare importantă pentru braconier — nu trebuie să se întâlnească cu oameni „nedoriți“. Se poate întrebuinta și în întuneric și nu trebuie să stea față-n față cu ursul.

Afară de urs se obișnuiește și prinderea lupului, ori vulpii cu capcană, dar mai ales a vulpii. Omului munților în general nu-i pasă de lup, deoarece prinderea cu capcană a **lupului,** cere o pregătire mai mare, — lupul nu are urmă obișnuită, — rătăcește în pădure, astfel dacă cineva vrea să-l atragă în cursă -- trebuie să-l atragă la locul, unde e pusă capcana.

Timpul punerii capcanei cade pe lunile de iarnă. Alegerea locului se face într-o parte neumblată de oameni a pădurii, într-un loc stufoș. „Obișnuirea“ se face prin momeală. În scopul acesta oamenii cumpără un cal îmbătrînit, îl taie, iar carnea proaspătă o așează în mai multe locuri. Leagă cu sîrmă tare o bucată mare, ca sîrma să intre în carne și o agață de o creangă, la o înălțime, ca lupul să nu o poată mușca decît sărînd. Lupul rătăcitor merge după mirosul de carne, observă momeala agățată, mușcă din carne cît poate, sau trage toată bucata. „Mîncarea obișnuitoare“ se repetă de mai multe ori și astfel lupul revine după carne. Cînd timpul e favorabil, adică e frig cu zăpadă proaspătă, aruncătorul de capcană merge la „mîncare obișnuitoare“, leagă carnea mai jos, sau pune alta. Scopul său este ca lupul să poată mînce cel puțin jumătate. După aceasta vine așezarea capcanei. Se întrebuițează o capcană de fier, cu diametrul de 25—30 cm. Face o gaură în zăpadă și pune capcana. Leagă de capcană

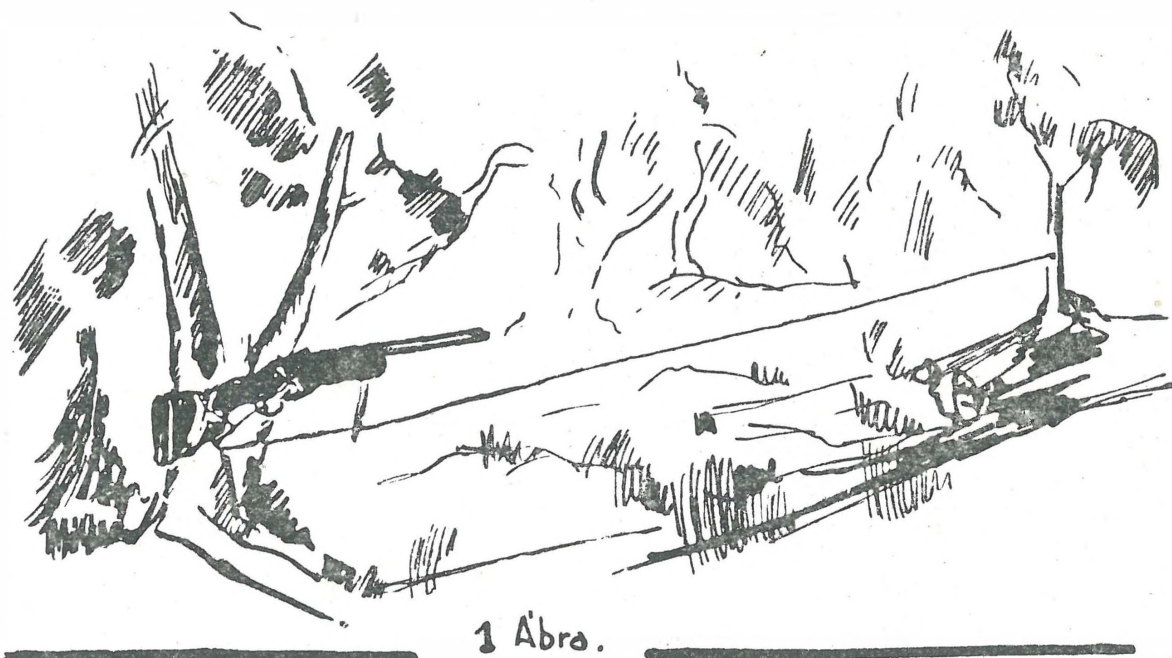

Fig. 1. — Braconaj cu pușcă legată. — Wildfang mit selbst auslösendem Gewehr.

un lanț cu círlig, ca să se agațe de tufiș. Apoi cu un ciur mare ciuruiește zăpada pe capcană, își ciuruiește și urmele, ca din cauza zăpezii lupul să nu simtă mirosul de fier și cel de om. La căderea serii lupul se apropie de „mîncarea obișnuitoare“. Fiind obișnuit cu mîncarea nu e destul de vigilent și împins de foame sare la carne și în același timp cade în capcană. Se întîmplă rareori, că atunci cînd se înseninează și e frig mare, capcana îngheață, nu funcționează și nu prinde lupul.

Tifán Emeric în vîrstă de 65 de ani declară că într-o iarnă a prins 17 lupi în felul acesta.

Cu capcana se prinde și vulpea. Vulpea nu trebuie să fie obișnuită, ea are ulma sa. La prinderea ei se întrebuițează capcana, care se așează în drumul ei 2—3 bucăți. Lăsînd capcana la locul așezării, înaintează 5—800 m spre locul de unde vine vulpea. Mergînd lîngă ulma, munteanul

aruncă bucăți de carne sau jumări, întâi mai des, apoi tot mai rar spre capcană, la sfârșit la raza de 10—15 m iarăși mai des. Vulpea, dacă nu simte mirosul de om, mănâncă primele, apoi, adușmecînd, fuge și după celelalte. Din cauză că mîncarea se rărește, își pierde vigilența și în jurul capcanei puse caută adușmecînd, intrînd în capcană. Capcana poate fi fixată sau numai prevăzută cu lanț cu cîrlig.

Capcana se întrebuintează și la prinderea **vidrei** (lutrei). Se observă dinainte ulma vidrei și locul unde iese din apă pentru a mîncea. Locul se poate recunoaște după fecalele vidrei pline de oase de pește și de rămășițe de rac. Capcana se pune lîngă pietre mari pe mal, la topirea gheții sau după aversele de primăvară sau de toamnă, cînd vidra e nevoită să iasă din apă pentru mîncarea prăzii. Cînd apa e scundă capcana se poate pune și pe pietrele mari în albia pîrîului, însă aici nu se poate camufla bine.

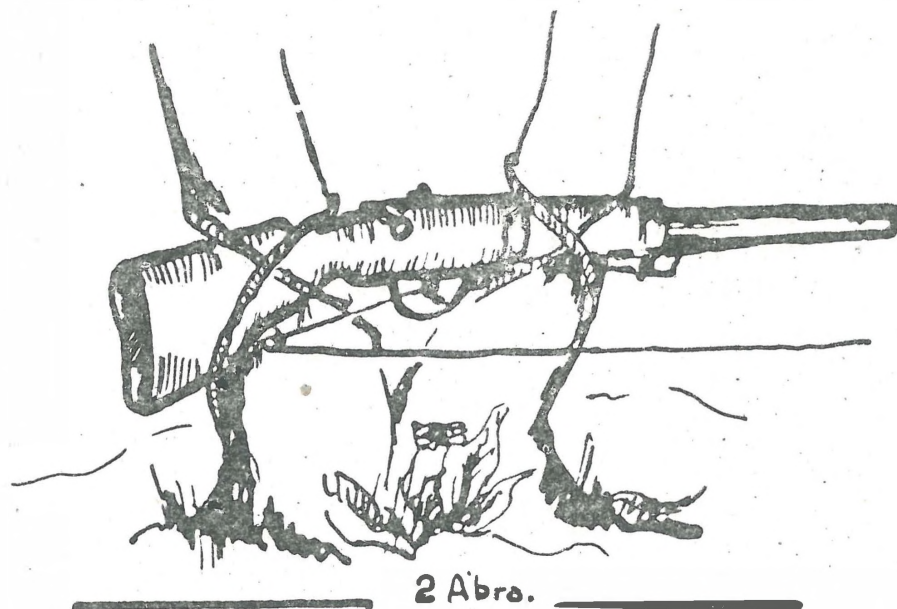

Fig. 2. — Pușca cu limbuită trasă. — Im Gebrauchsetzung des Gewehres.

Capcana se acoperă cu ierburi. Se poate fixa, sau se poate lega de ramuri verzi, ca să se observe pe apă.

Și **dihorul** poate fi prins cu capcană. Se pune la locul, unde umblă fiara.

Dintre păsări, soiurile de **vultur** pot fi prinse cu capcana. Pe „limba“ capcanei se pune ca momeală hoit de animale. Capcana se fixează.

Prinderea **mistrețului** e o preocupare vie a omului munților, pe deo parte din cauza pagubelor ce face acest animal pe micul petec de pămînt, pe de altă parte pentru carnea sa gustoasă.

La prinderea mistrețului se întrebuintează și capcana, dar se face și așa numita „**cursă cu dinți**“ (Fig. 3). Capcana uriașă se construiește printre copaci. Partea de jos e fixată, cealaltă, cea de sus, se poate ridica în jurul unei axe, și se poate răzima cu o limbă lungă de lemn. Cursa se așează cruciș pe ulma animalului între doi copaci, cu o distanță de 3 m. între ei. Partea de sus se așează deasupra grinzii de jos în așa fel, să se poată deschide ca o foarfecă. În grinda de sus se fixează cuie de fier lungi de 30—35 cm. și groși de 2—3 cm. Pe limba de jos se fixează o

limbă lungă și subțire, elastică, din lemn de carpen, al cărei capăt lângă locul de fixare e puțin îndoit în sus. Partea această îndoită e sfredelită și fixată de grinda de jos printr-un cui de lemn. La capătul liber se face o tăietură mai mică pentru limba de reazim, lungă de 120—140 cm. Limba e legată de grinda de sus în așa fel să se poată mișca ușor. După terminarea acestei construcții se pune cursa, după cum arată figura 3.

Grinda de jos se camuflează cu crengi pline de frunze. Trecînd pe ulma sub cursă, mistrețul atinge cu piciorul limba lungă a cursei, limba de reazim cade și grinda grea de sus se înfige cu cuii săi în spinarea fiarei.

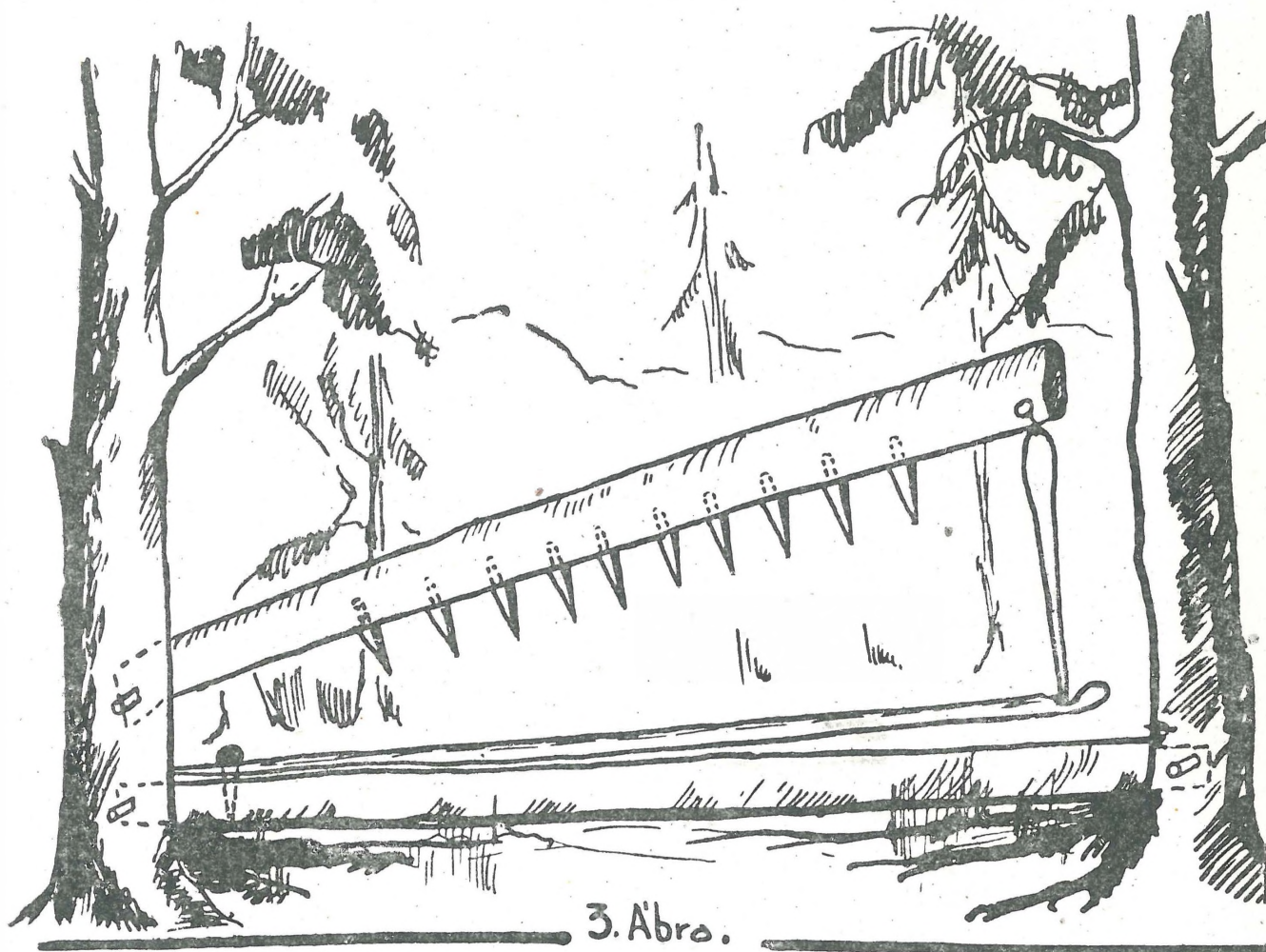
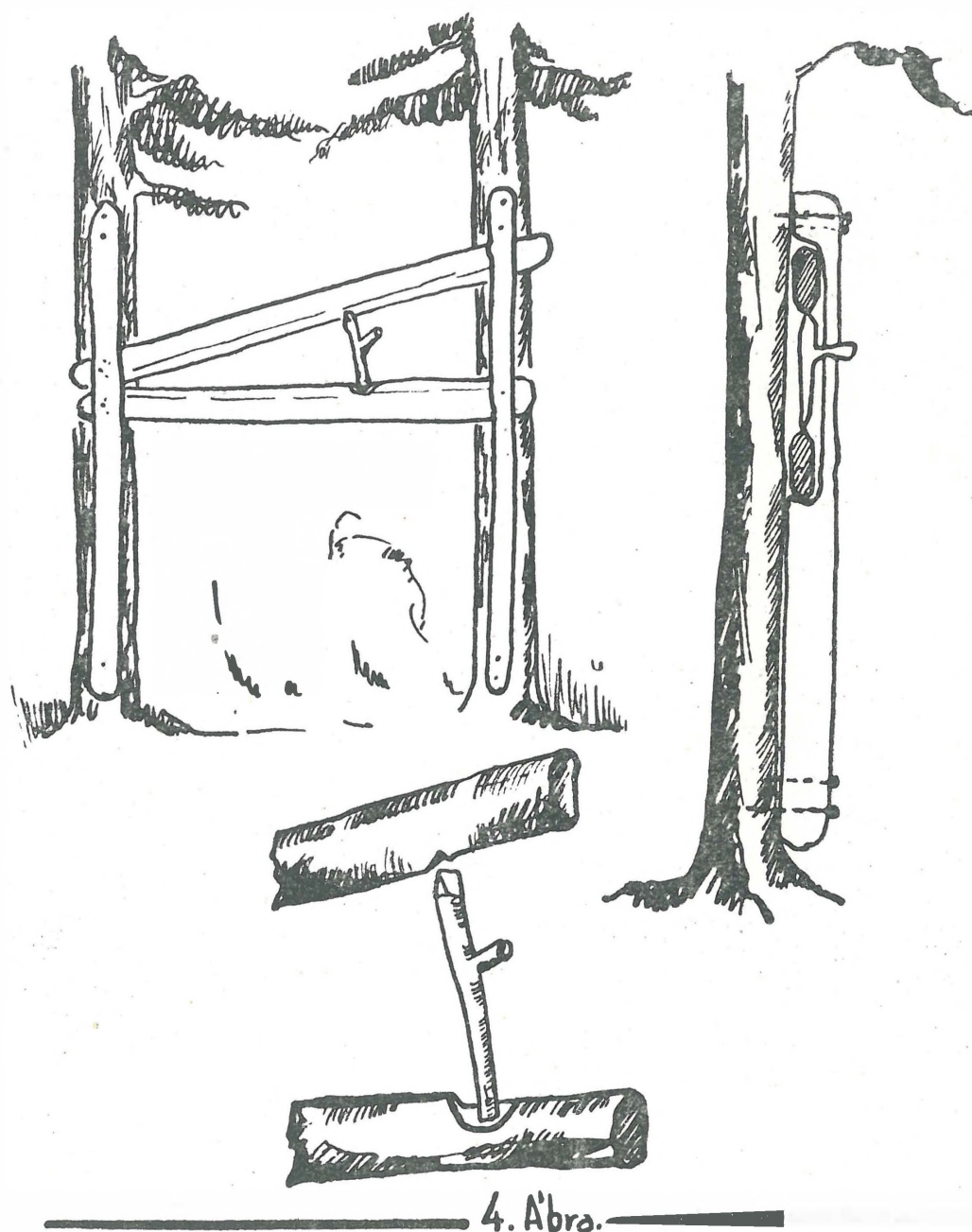

Fig. 3. — Capcana cu dinte pentru prinderea mistrețului. — Wildschwein falle.

Modul acesta presupune o pregătire mai îndelungată și are nevoie de mai mulți oameni, pentru aceasta se întrebuița mai rar, iar acum de loc.

Prinderea jderului se face cu o cursă asemănătoare cu cea de mai înainte, dar mai mică. Acapararea blăni frumoase e dorința fiecărui muntean și deoarece n-are pușcă, pune mai multe curse născocite cu dibăcie. se alege 2 brazi tineri, cari stau la distanță de $1\frac{1}{2}$ m. Pe brazi fixează câte o prăjină de lemn în așa fel să fie o deschizătură între ei. (Fig. 4). In aceste deschizături la $1\frac{1}{2}$ m de la pământ așează o grindă cioplită tăios și o fixează de amîndouă capetele. O grindă astfel cioplită, dar mai grea, se așează în așa fel, să stea cu muchea spre pămînt. Grinda aceasta se fixează numai la un capăt, să se poată deschide ca o foarfecă. Limba, care

reazimă grinda de sus, este o creangă lungă de 15—18 cm, din care se ridică o crenguță la mijloc. Capătul de jos e ascuțit, care se așează în gaura făcută în grinda de jos, capătul de sus e plat, care se așează în tăietura de sus. Pe crenguța limbii, se pune carne de veveriță sau de pasăre. Jderul simțind momeala, se urcă pînă la limba de reazim și cînd începe să tragă de momeală, limba alunecă și grinda de sus căzînd, prinde jderul între cele două grinzi cioplite tăios.

4. Abra.

Fig. 4. — Capcana de foarfeci pentru prinderea jderului. — Scheren falle.

O metodă interesantă de **prinderea vulpii** este prinderea cu „**undița de prins vulpe**“ (Fig. 5). Cîrligul acesta cu trei brațe se fixează într-un mîner de lemn, care astfel are o lungime de 25—30 cm. Se fac mai multe undițe de acest fel. Prinderea se face iarna, cînd vulpea are blană prețioasă. Înainte de a lega cîrligul de copac, se pune pe el atîta carne, să fie acoperit și cîrligul și mînerul, de carne. Cîrligul se leagă de o cracă înaltă, care nu poate fi ajuns de vulpe, decît prin săritură. Vulpea sare după

carne, și cu carnea cârligul se agață în gură de cerul gurii. Vulpea e prinsă. Sbatându-se vulpea agățată, cârligul se înfige și mai mult în cerul gurii. Nu se poate răzima de trunchiul copacului, fiind agățat de o cracă îndepărtată.

5. Abra.

Fig. 5. — Cârlig pentru prinderea vulpei. — Fuchsfang.

Prinderea animalelor cu lațul se face mai rar. După cum am aflat se întrebuințează iarna pentru **prinderea iepurelui**.

Iarna, când zăpada mare acoperă orice mîncare, iepurii sînt obișnuiți la loc fixat, cu ramuri înmugurite. După cîteva zile se fac lațuri din sîrmă de oțel (Fig. 6) și se așează în așa fel, încît momeala să fie accesibilă numai prin laț. Cînd iepurele vrea să mănînce creanga înmăgurită atinge lațul întins, care sărind din locul de fixare, prinde iepurele.

Prinderea **alunarului** și **veveriței**, în trecut era un mod plăcut de prinderea fiarelor. Astăzi e o distracție a copiilor ce păzesc vitele, dar și munteanul o încearcă cîteodată¹.

Note :

1. Haáz Francisc : Prinderea alunarului și veveriței la Vărșag. (Közlemények az Erdélyi Múzeum érem- és régiség-tárából. 1941. évf. I. k. 153-1955 l.) comunică modurile de prindere ale acestor animale mici și prinderea alunarului de către mai mulți oameni. Pe lîngă pîrîul Ivó și văile afluenților e cunoscut și modul acesta dar are și o variantă de modul descris aici — care e mai mult prinderea făcută de către omul singuratic.

Alunarul se retrage în scorbura vreunui copac bătrîn în timpul coacerii alunei în aluniș. Într-o scorbură se adună și mai mulți. Căutătorul de alunar ciocănește copacii cu un băț și dacă aude un fel de murmur, a găsit cuibul. Atunci cu ciocăniri precaute stabilește fundul scorburii. Astupă deschizătura de sus a scorburii și taie o gaură în copac spre fundul scorburii, prin care nu poate ieși numai un singur alunar odată. Deoarece deschizătura scorburii e mai mare, ar putea ieși deodată toți și un singur om nu i-ar putea prinde. Se astupă și gura de jos. Atunci prin deschizătura de sus gonește alunarii cu un băț spre fundul scorburii, care prin gura de jos destupată în acest moment — vreau să scape, iar alunarii sărind unul după altul sînt lovite pe rînd.

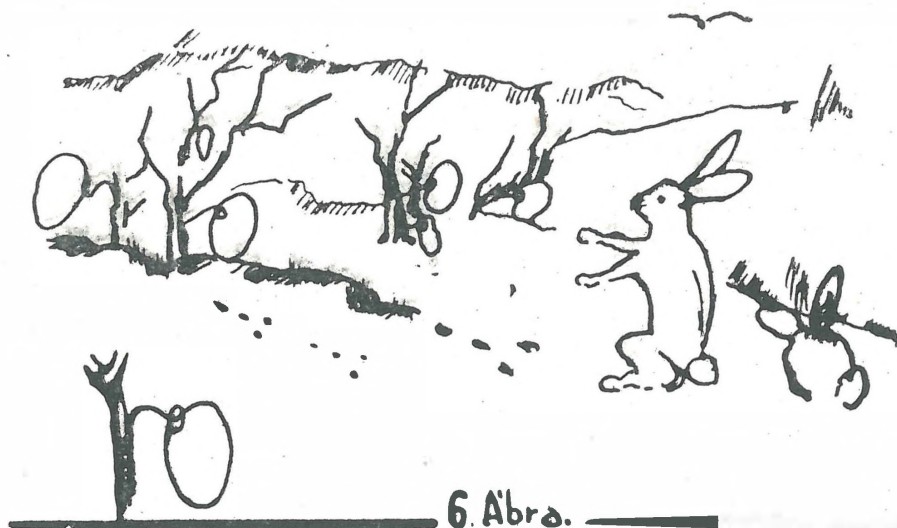

Fig. 6. — Laț pentru prinderea iepurilor. — Hasenfang mit Schlinge.

Carnea se consumă friptă la grătar sau în cratiță, ori afumată.

Prinderea veveriței. E o distracție a copiilor ce păzesc vitele. Nu se poate prinde în codri deși, numai în copacii respirați în pășune sau în rariște, ca veverița să nu poată sări de la un copac la altul.

Bradul pe care se află veverița are la rădăcină o mulțime de gogoășe de brad roase. Veveriței îi plac semințele de brazi. Copiii înconjoară bradul și încep să zvîrle cu pietre în veveriță. Dacă veverița nu e dispusă să coboare, un copil se urcă în copac și o silește la fugă. Veverița ori sare de pe o creangă, ori alunecă pe tulpina bradului. Dacă copiii sînt dibaci, o lovesc cu bățul, iar dacă veverița scapă și se urcă într-un alt copac, copiii continuă lupta.

Ca recapitulare putem stabili că obiceiul de a prinde fiarele — deși unele moduri au dispărut, sau sînt pe cale de dispariție — și azi dăinuiește printre munteni. Inșă din precauție acești oameni cu greu mărturisesc știința lor².

Modurile de prindere a fiarelor din regiunea studiată se pot împărți în trei grupe:

La primul aparțin acelea, care cer „obișnuirea“ fiarei.

La a doua, acelea, care se bazează pe întâmplare. Primul cere o pregătire prealabilă mai îndelungată și rolul principal îl joacă „obișnuirea fiarei“ la locul unde e așezată cursa. Prinderea fiarei vine după aceea. Cele din a doua grupă se bazează pe prinderea la întâmplare a fiarei, fără o pregătire mai îndelungată. Aceasta însă presupune o grijă mare la întinderea cursei și rezultat mai mic.

Cea de a treia grupă cuprinde modurile acelea, la care omul ia parte direct la prinderea animalului, ca la prinderea veveriței, sau alunarului.

Mijloacele grupei a I-II. sînt capcanele, diferite curse, lațuri, undițe și excepțional pușca legată de copac, — se pregătesc în prealabil și le aparține și momeala.

La grupa a treia mijloacele de prindere sînt: bățurile, creanga. Momeala nu există. Aplicarea lor se bazează pe observație și pe mîna dibace sigură.

Modurile populare de a prinde fiarele au fost întrebuințate în general, altele, ca cursa cea mare pentru prinderea mistrețului, pușca legată de copac, prinderea jderului — sînt săvîrșite numai de unii, — dar sînt moduri cunoscute de toți.

MOLNĂR ȘTEFAN

AUSZUG.

Im Odorhei-er Raion, in der Gegend des „Ivó patak“ im Gebirge der Hargita wurden von den dort einsässigen Seklern selbstengezeugte Wildfang geräte beim jagen verwendet. Der Bär wird mit Falle u. selbstauslösendem Gewehr erlegt, sowohl wird der Wolf als auch der Fuchs mit Falle gefangen. Mit vorliebe verwendet die Bevölkerung die Falle zum Fang von Fischottern, Iltis und Raubvögeln. Sogar die Wildschweine werden mit Fallen gefangen diese sind ganz eigenartig. Zum fangen des Marders werden sogenannte Scherenfallen verwendet. Das fangen von Füchsen geschicht oft aussër der Falle auch mit Schlingen, der Hase wird ausschlieslich mit der Schlinge gefangen. Beim Wildfang werden drei grundsätzliche Momente eingehalten: 1. Das Wild wird gewöhnt den gewünschten Ort aufzusuchen, 2. Der Fang der Tiere wird auf den Zufall verlassen, 3. Der Mensch nimmt selbst teil beim fangen der Tiere.

2. Modurile de prindere a animalelor descrise de mine au fost culese de la Mihály Imre de 64 ani, Dakó György de 65 ani, Tifán Imre și Tifán Gergely de 60 și 62 de ani, locuitori din „Uzina Zetea“ sau de la locuitori de lângă pîriul Ivó. In majoritatea pe baza celor spuse de Mihály Imre, după demonstrarea și pregătirea modelelor făcute de către el.

Obiceiul de „reînnoire a izvorului“ primăvara în comuna Fîntînele

(Rai. Sîngeorgiu de Pădure, Reg. Aut. Maghiară)

În munca noastră plină de abnegație în transformarea vieții noastre și în construirea socialismului, încetul cu încetul din viața poporului sînt ignorate acele obiceiuri, care au practicat pînă în ultimul timp, manifestările învechite ale unei vieți mistice. În interpretarea de mai jos descriu un astfel de obicei popular.

Acest obicei popular aparține în grupa acelor obiceiuri, unde în practica unor obiceiuri tradiția unor grupe populare și în cadrul acelorora pentru un timp oarecare dă unui gen un rol mai important — după legile tradiției — strîns legat, care stimulează la o activitate organizată.

Comuna Fîntînele este așezată la începutul cursului mijlociu al râului Tîrnava-Mare, la cîtiva kilometri Vest de Sîngeorgiu de Pădure, pe lîngă drumul principal, care duce spre Sovata. Partea cea mai mare cu două străzi paralele ale comunei este așezată pe ambele terase ale pîrîului, care curge dinspre muntele Bikás, și se varsă în Tîrnava-Mare. Strada aceasta pe terasa stîngă a pîrîului, în mijlocul acestei străzi pe latura mijlociului văii se preschimbă într-un fel de piață mică, de formă pătrată și în mijlocul acesteia este un izvor, cu apă din belșug. Populația comunei prețuiește izvorul în mare măsură și pentru ca să-l apere, pentru ca izvorul să rămînă în stare de curățenie, deasupra lui a construit un dispozitiv de apărare de lemn, cioplit bogat în motive populare. Acest apărător și acum cîtiva ani — ținîndu-se tradițional de elementele structurale ale clădirii — a fost schimbat.

Acest izvor este cunoscut și amintit de tradiții din timpuri străvechi. — Țăranul sărac Varga Mózes (Hegyi) de 69 de ani — și odată cu el alții — după tradiția auzită din bătrîni aduc în legătură chiar numele comunei cu acest izvor, cum că de la cetatea de odinioară a muntelui Bikás pînă la izvor mai de demult ducea o „cărare“ (potecă) și comuna ar fi primit de la această cărare numele (cărare — ungurește Gyalag-úta = Gyalakuta).

Faptul prețuirii izvorului pînă astăzi dovedește că prima așezare a comunei s-a format în jurul acestui izvor — spune Varga Mózes. — Din strada cealaltă și din strada care s-a format ulterior pe lîngă șoseaua națională, oamenii au cărat apa de la această fîntînă cu ulcioare, deoarece în comună alte fîntîni nu prea au existat. — Încă și pînă astăzi locatarii străzii și oamenii care se duc la cîmp de aici se aprovizionează cu apă.

Denumirea comunei se pare verosimilă după tradiția care este legată de poteca ce ducea de la cetatea de odinioară pînă la izvor. — Denumirea de mai sus se pare a fi întărită prin faptul, că urmele și existența fîntîinii săpate, descrise de către *Orbán Balázs*¹. — tradiția nu l-a păstrat, iar tradiția denumirii — expusă de mine — azi trăește mai general și mai viu în sînul poporului.

Înainte de a cerceta tradiția în legătură cu izvorul, să facem cunoștință cu situarea izvorului, cu forma și cu părțile componente ale „apărătorului” de izvor.

Izvorul este în mijlocul pieții, care formează o pantă de aproximativ 15×15 m. care se deschide dinspre partea dreaptă a străzii, care merge paralel cu direcția cursului râului.

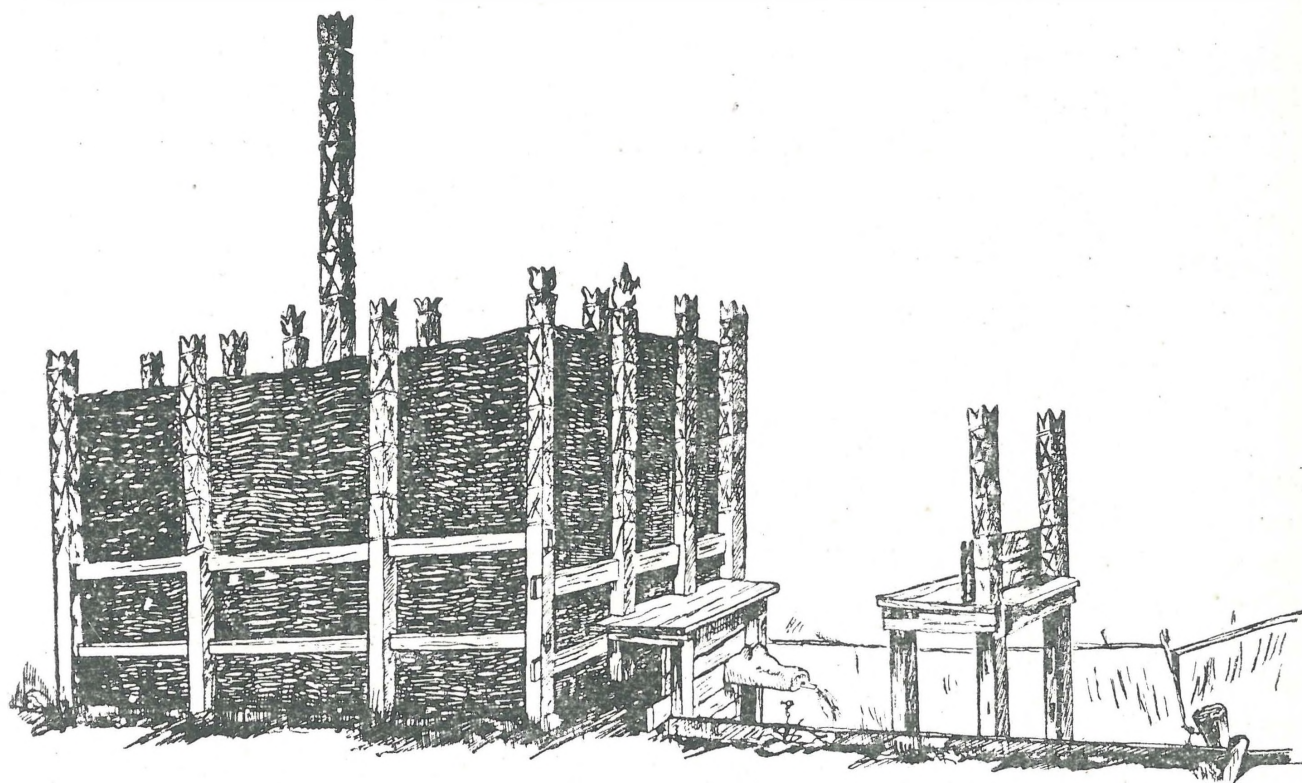

Fig. 1. — Șipot din comuna Ghialacuta. — Der Brunnen von Ghialacuta.

Este compusă din patru părți principale: 1., dintr-un *cap de izvor*, — 2., dintr-un *dispozitiv apărător* al izvorului, — 3., *scaunul izvorului*, — 4., *șanțul izvorului*. (Vezi Fig. nr. 1.).

Din punct de vedere al mărimii din toate acestea cel mai obsedant este dispozitivul așezat deasupra izvorului. Acest dispozitiv acoperă izvorul pe un teritoriu cu baza de 268×182 cm. Teritoriul în forma de paralelogram are în fiecare colț cîte o coloană mai îngustă în formă de pătrat și ornamentat cu sculptura și cu cavități accentuate. Pe lîngă aceste coloane de colți în fiecare parte sînt două coloane (în total 12), așa că într-o parte există patru coloane, luînd în considerare totdeauna și coloanele de la colțuri. Coloanele sînt denumite „*lemn de izvor*”. Înălțimea lor este de 200—205 cm. Grosimea de 10—12 cm. Materialul din care sînt făcute coloanele este ușor de sculptat, e din lemn de arin, fără fibre.

Aceste „lemne de izvor“ sînt legate în cele patru părți de așa numite „pervazuri“. Pervazul de jos este la 86 cm. înălțime de la pămînt. Pervazul de sus este la 35 cm. mai sus de cel de jos. Pervazurile sînt scobite, introduse în găurile respective și icuite. „Lemnul de izvor“ pînă la pervazul de sus nu are nici un ornament. Are numai inițialele celui ce l-a făcut. Aceste inițiale sînt bătute cu găurite mici, pe lîngă acesta partea de sus — de 85—90 cm. — este ornamentată cu sculptura la care motivele se repetă de șase ori. Fiecare coloană are același motiv. Capătul coloanelor are forma de leala. Există anumite schimburi în ornamentația capetelor de coloane că sculptorii mai puțin pricepuți reproduc lealea într-o formă mai simplă și numai cei mai deștepți sculptori sculptează mai amănunțit. Din mijlocul teritoriului înconjurat de coloanele descrise mai sus, se ridică o coloană mai mare, sculptată în formă pătrată, denumită „catarg“, a cărei laturi sînt de 15×15 cm. Partea de sus a „catarg“-ului se aseamănă cu cea a „lemnelor de izvor“ cu aceea diferență, că motivul de ornamentație se repetă de 7 ori. Și pe catarg, dedesuptul părții ornamentate figurează numele constructorului, este sculptată. Capătul catargului constă dintr-o leala stilizată, construită frumos.

Gardul alcătuit din „lemnele de izvor“ în jurul catargului pînă deasupra „lemnelor de izvor“ este umplut cu crengi de mărăciși uscat, îngheșuit. Crengile sînt așezate orizontal și sînt presate una peste cealaltă, avînd de grijă, ca laturile să nu fie sbutite.

Scopul acestui gard bine îngrijit, alcătuit din mărăciși este ca să apere apa izvorului de animalii, sau de oameni răi și acoperind apa care iese, și în căldura cea mai mare ține apa în răcoare, iar în cazul cînd e frig o apără de îngheț. Sub acest dispozitiv de apărare de la gura izvorului pînă la îngrăditura cu spini, este pus un jghiab din lemn, aproximativ de 2 m., acoperit cu o scîndură, care conduce apa izvorului la „capul de izvor“. Acest cap de izvor este așezat în partea de desupt a dispozitivului de apărare. „Capul de izvor“ constă dintr-un cap de lup sculptat, a cărui lungime este de 44 cm. În deschizătura gurii capului de lup este o gaură, prin care curge apa izvorului. În această deschizătură de gură au introdus o mică strașină pentru asigurarea continuă a curgerii apei. Deasupra capului de izvor și în parte pînă la pervazul de jos, au alcătuit un „scăunel de izvor“ din scînduri, ale cărei picioare de dindărăt sînt formate din cele două „lemne de izvor“. Picioarele din față sînt alcătuite din coloanele peretelui de scîndură, care împiedică dărămarea pămîntului la capul de izvor.

De la peretele de scîndură se întinde „șanțul izvorului“, care este blănit cu scînduri proptite în stîlpi. Acest șanț se prelungeste pînă sub capul izvorului în așa fel, că sub acest cap să încapă o găleată. Pentru acest scop lățimea șanțului este de 130 cm. Incepînd de la peretele de scînduri de după capul de izvor, pe o lungime de 150 cm a fost căptușită și fundul șanțului, pentru ca ciubărul pus acolo să nu se murdărească.

Față în față cu capul de izvor deasupra șanțului, la capătul părții blănite, este construit așa zisul „scăun de izvor“, a cărui picioare de dinapoi sînt de 170 cm, înălțime. Picioarele din față socotind de la nivelul de sus al șanțului sînt de 80 cm. Pe picioarele din spate deasupra scîndurii de șezut părțile de stîlpi, care se ridică, de asemenea sînt ornamentate cu motive similare „lemnelor de izvor“.

„Scaunul“ așezat în partea de sus a capului de izvor are rol exclusiv pentru a susține ulcioarele. „Scaunul de izvor“ descris mai sus, este întrebuințat ori pentru șezut, ori pentru a ține diferite vase mai mici.

Pentru efectuarea părților de construcții ale izvorului, se utilizează ferestre de mînă, toporaș de cioplit și diferite forme de dălți, corespunzătoare ornamentației, precum și burghii.

După toate acestea să privim tradiția, care a fost în legătură cu „reînoirea izvorului primăvara“.

Timpul reînoirii izvorului de primăvară a fost Sîmbătă de dinainte de Paști. Esența constă în schimbarea anuală a părților componente și apărătoare ale izvorului, precum și din curățirea șanțului.

Pregătirile pentru efectuarea reînoirii s-au început cu două săptămîni mai înainte de timpul obișnuit. Grupa flăcăilor cu două săptămîni înainte de reînoire s-a întrunit în careva seară a săptămîinii la casa flăcăului desenat, pentru ca să discute schimbările, care vor fi efectuate odată cu reînoirea. (Flăcăul este socotit acela, care a fost recrutat și a fost calificat apt). Grupa adunată — depinzînd de efectiv — alege doi, eventual patru flăcăi deștepți, care vor conduce lucrările de reînoirea izvorului. Ei conduc și organizează colinzile, precum și „**dansul reînoirii izvorului**“, care se ține în a doua zi de sărbătoare. Flăcăii aleși sînt „**chemătorii**“. Datoria primordială a fiecărui flăcău din grupă, a fost ca în următoarele două săptămîni să cioplească cîte un „lemn de izvor“, un alt flăcău designat să cioplească „catargul“ și fiecare dintre ei să pregătească cîte un pervaz. Cioplitorul cel mai abil se angajează pentru ca să cioplească capul de animal, care constituie „**capul izvorului**“. Se desemnează cine să procure scîndurile necesare și cine să pregătească țarușele. Se consfătuiesc în ce privește colindul și totodată discută despre soarta banilor primiți cu ocazia colindului. (Banii primiți în acest fel contribuie la cheltuielile „**dansului de reînoire**“), și cum să invite populația la acest dans.

Ei trec în revistă dacă fiecare „lemn de izvor“ și lemnul care compune scaunul și catargul poate fi schimbat, sînt destui flăcăi?, — pentru că fiecare nu poate să construiască decît o singură parte principală componentă, — dacă n-au fost atîția flăcăi pentru ca fiecare parte principală să fie schimbată, atunci în primul rînd se schimbă doar lemnele de izvor și catargul, și din bucățile făcute anul anterior, cu această ocazie se schimbă speterei și scaunul. Dacă numărul flăcăilor a fost mai mic, decît numărul stîlpilor de izvor (12), atunci la reînoire s-au schimbat din părțile rămase din anul trecut doar cele slabe, mai putrede. „Capul izvorului“ însă a fost schimbat anual. Este de importanță faptul, că în fiecare an „capul izvorului“ reprezintă un alt cap de animal: într-un an reprezintă un cap de șarpe, apoi de vacă, de cal, de cîine, de porc etc.

După ce s-a pregătit planul de reînoire s-a dus fiecare acasă, unde a început să cioplească ori să procure scîndurile necesare pentru cioplit. Este de mare importanță și acel fapt, că ornamentațiile „catargului“ și a „lemnelor de izvor“ anual s-au cioplit cu aceleași motive, păstrînd astfel sever forma tradițională. Acesta a fost în legătură strictă cu partea tehnică a reînoirii, pentru că a fost rar anul, cînd a ajuns cîte un flăcău la schimbarea fiecărei părți componente. Iar dacă s-ar fi abătut individual de la forma și dimensiunea inițială, ar fi stricat armonia tradițională a cons-

trucției. Dacă ar fi existat flăcăi suficienți la număr și în acel caz dimensiunile și motivele de ornamentare trebuie să fie strict cele inițiale. Construcțiile premergătoare ale reînnoirii izvorului s-au început în dimineața zilei de Vinerea Mare când au strâns măcănișile uscate, care umple cadrul construcției de apărare a izvorului. Fiecare flăcău a adus câte o legătură mare de măcăniș. Ziua adunării măcănișului este și ea legată de o manifestare colectivă a muncilor de reînnoire.

A doua zi, sîmbătă dimineața au început la așa zisa reînnoire de izvor. Fiecare flăcău a adus partea efectuată de către el și în afară de aceasta alte părți componente, pe care le-a pregătit, precum și sculele necesare.

Au desfăcut apărătorul existent și dacă nu a ajuns flăcău pentru schimbarea fiecărei părți componente, atunci din părțile desfăcute au ales bucățile care se mai pot întrebuița. Bucățile care nu se mai pot întrebuița, precum și măcănișul din anul trecut a fost pus la o parte, iar mai tîrziu a fost împărțit în mod egal și a fost folosit de combustibil.

„Capul izvorului“ a fost predat „flăcăiașilor“, care au așezat acest cap la un izvor din hotarul comunei. „Capul de izvor“ a rămas astfel încă un an în funcție, apoi îndeplinindu-și rolul, a ajuns pe foc. După predarea fără ceremonii a „capului de izvor“ au desfăcut construcția apărătoare a izvorului, jgheburile le-au curățit, apoi au început să construiască noua construcție de apărare. Scobiturile stîlpilor în care au intrat pervazurile, au fost dăltuite pe loc.

În muncile de reînnoire a izvorului sînt angrenați și „flăcăii începători“ care sînt în pragul recrutării. Aceștia „și-au oferit“ ajutorul lor și pentru acest ajutor au putut participa la „dansul de reînnoire“. Munca lor a fost întrebuițată la desfacere și la curățire. Acest fapt îl putem socoti a doua treaptă a procesului de a ajunge flăcău în această comună. Este verosimil că acest obicei — de a angrena în astfel de munci pe cei care ajung flăcăi — s-a păstrat ca o rămășiță mai veche a vreunui obicei de primire în rîndul flăcăilor.

Prima treaptă cu care tradiția a scos din „rîndul copiilor“ băieții și le-au numit „flăcăiași“ a fost confirmarea de după terminarea școlii. După cum am văzut acești flăcăiași au avut diferite roluri la muncile de reînnoire a izvorului, dar acest rol a fost secundar. A fost mai mult un punct de plecare, un fapt inițial, prima treaptă în procesul primirii în cadrul flăcăilor, a cărei momente principale — în vîrsta mai tîrzie — se leagă de reînnoirea izvorului de primăvară.

La începerea muncilor de construcție „chemătorii“ în haine de sărbătoare, cu flori la pălărie, cu bețe decorate cu flori și panglici, au pornit „a parcurge“ comune. Ei au căutat casele fetelor, (au ocolit casele care erau în doliu), pentru ca să-i invite la „dansul de reînnoire“ și totodată să strîngă banii donați pentru cheltuielile organizatorice ale dansului. Pretutindeni au întreat „cine ce donează pentru petrecere“ și banii primiți, precum și ouăle primite le-au și ridicat.

În acest timp s-a săvîrșit și reînnoirea izvorului și momentul de încheiere a fost acela, cînd pe „catargul“ ce se ridică din mijlocul construcției de apărare, flăcăul constructor de catarg a legat „vîscul“ adus din pădure. Prin acest fapt s-a și terminat faptul reînnoirii izvorului.

Sîmbătă seara, după cină, grupa completă de flăcăi a pornit să colinde cu cîntecele învățate timp de două săptămîni. S-au dus în fiecare casă.

Înainte de a începe colinda, unul dintre chemătorii a întreat „ne dați banii, ori să cîntăm“. A fost casă, unde, donația a fost dată fără ca să asculte cîntarea, ori dacă familia casei a fost curioasă să audă și cîntarea, atunci gazda casei a spus: „Vrem să auzim“. După acestea au început să colinde și numai după audierea cîntecului au predat contribuția lor mică la cheltuielile, în ce privește dansul. Grupa de colindători s-a bucurat cînd n-a trebuit să colinde la fiecare casă, că prin acest chip s-a sfîrșit mai repede „umblatul comunei“.

A doua zi de după masă a început „dansul reînnoirii“, care a ținut pînă la miezul nopții.

Izvorul mai de demult, cam de cu vreo 50—60 de ani mai înainte a avut o importanță mai mare, cînd încă în comună au existat mai puține fîntîni — spune Varga Mózes. Către seară fetele și femeile tinere cu ulcioare și cu vase pentru apă, au pornit la izvor. Fata sau femeia tînără, care a pornit de la partea ce mai îndepărtată a comunei a anunțat în fiecare curte și în acest fel a chemat populația comunei la aducerea apei. Cînd au ajuns la izvor, grupa s-a mărit și acolo s-au aprins discuții hazlii și prin cîntări s-au discutat evenimentele zilei — împreună cu flăcăii, care s-au adunat acolo. Astăzi obiceiul tradițional în legătură cu izvorul nu se practică, dar totuși izvorul și pînă azi este un loc de întîlnire ocazional, pentru populația străzii și pentru țărani, care pleacă la cîmp, care pînă ce ulciorul se umple sub „capul izvorului“, zăbovind cîteva minute, își schimbă părerile.

În general n-au atribuit — după aducerea aminte — apei izvorului o putere de vindecare deosebită, nici în trecut, nici în prezent. Gravii bolnavi însă și pînă astăzi des „doresc“ a bea din apa izvorului și dacă beau din această apă, au impresia că se simt mai bine.

În legătură cu izvorul flăcăii satului cîntă o cîntare populară, care are origina din timpuri mai vechi. Țăranul mijlocăș Lászlo Albert de 43 de ani spune textul cîntării în așa fel:

„Nu e bine să bei apa din izvorul din Gyalakuta,
Nu e bine să strîngi fetele din Gyalakuta,
Dacă le voi strînge vreodată,
Brațele mele se vor obișnui
A strînge, a săruta,
De oarece, ea este porumbița mea“.

MOLNAR ȘTEFAN

AUSZUG.

In der Gemeinde Fîntînele (Rai. Sîngeorgiu de Pădure) wird alljährlich der Brunnen im Frühjahr erneuert. Dieses geschieht immer nur durch Knaben die ins Jünglingsalter treten, unter der Führung eines auserlesenen wird das Brunnenwasser im Lauf gesetzt, nachdem folgt ein Fest deren Einnahmen zum Instandhalten des Brunnens verwendet werden. Dieser Brauch ist uralten Zeiten u. zwar dem Brauch der Wasserhuldigung zurückzuweisen.

1 Orbán Balázs: Székelyföld leirása. Vol. IV. pag. 34-35.

Pictori săcui

Ardealul înconjurat de lanțul Carpaților, traiul greu al omului, a făcut ca omul din această regiune să aibă o altă concepție de viață și o altă mentalitate despre lumea, ce îl înconjoară.

Spiritul vremii, cultura deosebită a multor naționalități conlocuitoare și influența lor reciprocă, a făcut să se nască o artă caracteristică pentru această regiune.

La începutul secolului al XVIII-lea situația creată de feudalism în Ungaria a făcut, ca cei mai buni pictori unguri să fie nevoiți să emigreze în străinătate, și geniul lor creator s-a dezvoltat pe pământul străin.

Spiritul formalist al clasicismului apusean a fost înlocuit cu biedermaier burghez. În timp ce acest curent la Viena și la Budapesta se prezintă sub o formă ușuratică, în Ardeal e sobru. Faptul că aristocrația, care trăia separat împreună cu burghezia bogată, de origine străină și exploatarea iobagilor unguri și români, a făcut ca societatea din Ardeal să fie compusă din straturi cu interes deosebit.

În astfel de împrejurări s-a născut biedermeierul în Ardeal, arta lui Barabás Nicolae, primul pictor maghiar, care a rămas în țară. Artă lui n-a fost cu caracter revoluționar, dar avea o bază solidă în talentul lui născut, care s-a împerechiat cu sîrguință și cu o dibăcie în tehnica picturii, care oglindește spiritul vremii, starea materială a claselor exploatare.

Barabás Nicolae în vîrstă de 13 ani a făcut primul său portret. N-a făcut studii sistematice, a învățat arta picturii prin metode diferite. În străinătate a fost timp foarte scurt, nici arta lui nu e influențată de pictura străină. La vîrsta de 21 ani arta lui era formată, avînd la bază talentul său ca un izvor nesecat de inspirație. A pictat portretul nu numai magnaților și al oamenilor de frunte din Ungaria, Transilvania și București, dar aproape a tuturor reprezentanților de seamă ai societății din vremea lui. Tehnica și felul de realizare a subiectelor luate de Barabás, e foarte bogat și variat.

Barabás Nicolae era un mare portretist. Intenționat idealizează și se fălește, că „întinerește cu 20 de ani și portretul totuși rămîne asemănător“.

Portretele lui de femei au o finețe și gingășie excepțională ceea ce lipsesc la portretele lui bărbătești. Dintre portretele lui de femei e de relevat portretul soției lui Ștefan Bittó (Budapesta, Pinacoteca Municipiului). În acest tablou din fond închis se ridică frumusețea feței și a îmbrăcăminții redată cu o lumină redusă. Figura trupului are o ținută fină și dă impresia unei prezențe personale. Frumusețea acestui tablou stă mai ales în redarea perfectă a unui simț de seninătate și a liniștii depline realizate cu o tehnică perfectă.

Barabás în arta sa picturală nu ajunge niciodată pînă la cunoașterea deplină a corpului omenesc. Compozițiile sale de astfel de natură, într-un număr foarte redus, mărturisesc această lipsă.

Marele merit al lui Barabás stă nu numai în acel fapt, că a făcut o galerie de portrete a reprezentanților societății în timpul său, dar cucerind Ungaria și România, în autobiografia lui a păstrat pentru posteritate foarte multe date importante referitoare asupra vieții societății și asupra obiceiurilor naționale din aceste țări. E foarte interesantă partea

Fig. 1. — Barabás N. Portret miniatur. — Miniatür Bildnis (Aquarell) von Barabás Nicolae. Muzeul Regional Sf. Gheorghe

aceea a autobiografiei lui, în care vorbește despre România (1830-1833). Acest pasagiu a fost publicat în anul 1930 și de Academia Română. În autobiografia lui e un epizod interesant povestirea întâlnirii lui cu generalul rus Kiseleff, om foarte cult și mare protector al artei. Generalul Kiseleff l-a condus pe Barabás în societatea înaltă și prin sprijinul lui a devenit un pictor cunoscut, care a și câștigat o bogăție oarecare încît la întoarcerea sa în Ungaria în buzunar a avut 700 de auri.

Arta pictorală a lui Barabás Nicolae în istoria picturii maghiare este un punct culminant. Barabás este primul pictor maghiar care și-a dezvoltat în țară talentul său și reprezintă o artă serioasă. Se poate constata, că numele lui Barabás precum și viața lui e legată de dezvoltarea picturii maghiare din secolul XIX.

După Barabas Nicolae dintre mulți reprezentanți ai picturii maghiare cel mai de seamă e figura lui Gyárfás Eugen, care s-a născut la Sf. Gheorghe (1857-1925). Viața lui întreagă ca a tuturor genilor poartă pe sine pecetea unei sorți tragice. După pregătiri serioase cariera lui se ridică, iar în mod neașteptat, cu totul decade.

Prima dată la Budapesta era elevul lui Székely Bertalan, a cărui personalitate puternică a avut o mare influență asupra dezvoltării lui artis-

Fig. 2. — Nagy I.: Desfacerea porumbului. — Maisrebbeln. Muzeul Reg. Sf. Gheorghe.

lice. Mai târziu a continuat studiile sale la München, unde a fost influențat de Wagner Alexandru și de Dietz. La München a făcut prima sa compoziție (Primul dinte) cu care a fost și premiat. Prima sa operă, care arată pe Gyárfás ca un pictor în dezvoltare plină, e portretul lui Karlovsky Bertalan. Acest portret e fără pereche în pictura maghiară. În acest tablou figura tânărului pictor Karlovsky se reazimă ușor alături cu o siguranță deplină. Această compozițiune dă impresie de o armonie și o unitate perfectă. Din fondul plastic se ridică fața și mâinile albe ale pictorului Karlovsky și arată o tehnică perfectă ceea ce se observă mai mult și prin mișcarea grăcilă a mâinilor. Acest tablou este o adevărată operă de artă. Între 1877—1880 a fost iarăși la München și întorcându-se la Sf. Gheorghe, a început să picteze compoziția sa cea mare, a cărei subiect e luat dintr-o baladă a lui Arany János. Această compoziție (Tetemrehivás) a făcut cunoscut numele lui Gyárfás în țara întreagă. Această compoziție a fost precedată de o mulțime de schițe. Dintre acestea cea mai caracteristică e aceea, care se găsește la Budapesta în colecția lui Wolfner. În această

schiță se observă, că concepția artistică a pictorului se apropie de expresionism. Aranjarea compoziției e totul altfel ca la tabloul definitiv. Kund Abigél, personagiul principal stă în fața catafalcului și pe fața ei se exprimă simțul durerii transformându-se în nebunie. Această compoziție prin tehnica și coloratura ei atinge marginea pitorescului. Are un efect impozant. Tabloul cel mare are o aranjare mai echilibrată și produce un efect mai adânc. În acest tablou personagiul principal împreună cu celelalte persoane sînt mai caracteristice și redată cu mai multă dibăcie. Acest tablou a fost decorat cu medalia de aur la expoziția din Budapesta, dar critica severă făcută de Keleti Gusztáv, a lovit în plin sufletul lui Gyárfás, care avea o fire sensibilă. Se retrage la Sf. Gheorghe și de acum înainte pictează numai portrete. A făcut cîteva încercări de compoziție, dar nici una nu i-a reușit în acea măsură, ca compoziția „Tetemrehivás“.

Tot din pămîntul secuiesc ia naștere și arta lui Nagy Emeric, care cu temperamentul său robust, e cel mai caracteristic reprezentant al secuimii. El se prezintă cu o artă nouă îmbinînd arta trecutului cu contemplația picturii moderne. Pictura lui prezintă aspectul vieții reale, creînd tipul țaranului secui, așezîndu-l în mediul de peisaj în care trăiește.

MATTIS IOAN

AUSZUG.

Durch das Zusammenleben mehrerer Nationen in Siebenbürgen, entwickelte sich eine eigenartige Kunst sowohl Malerei als auch Bildhaurei. Noch im XVIII. Jahrhundert wird die Kunst Siebenbürgens durch die Ausland bekannt gegeben. Die sich entfaltende Kunst Siebenbürgens ist rau, wortkarg und düster. In Siebenbürgen entwickelt sich der erste daheim lebende Maler, Barabás Miklós. Die Kunst von Barabás ist ganz eigenartig, ohne jeden längerhaltenden Einfluss. Vorallem war Barabás Porträtmaler, dies beweisen seine sowohl ungarischen als auch rumänischen dem historischen u. kulturellen Leben entnommenen Persönlichkeiten, die er mit Vorliebe malte. Seine Frauenbildnisse sind durch seinen Liebreiz gekennzeichnet, dies fehlt bei den Männerbildnissen. Ein besonders Kapitel spielt in seinen Aufzeichnungen die in Bukarest verbrachten drei Jahre. Die Kunst Barabáschs ist wegzeigend in der ungarischen Malkunstgeschichte. Nach Barabás folgt in der Siebenbürger Malkunst der in Sf. Gheorghe geborene Sekler Gyárfás Jenő. Gyárfás war Schüler von Székely Bertalan in Budapest, später Wagner u. Dietz Schiler in München. Seine schön aufsteigende Künstlerlaufbahn wurde plötzlich unterbrochen, Gyárfás zieht sich in seine Heimatsstadt zurück, wo Gyárfás vorallem Porträts malt. Die meisten Gemälde zeugen von einer ausserordentlich grossen dramatischen Kraft. Die Bildnisse beweisen sein grossartiges Technischeskönnen Sein Hauptwerk „Tetemrehivás“ vollendete er im Jahre 1881, ein ähnlich grosses Werk wurde von Gyárfás nicht mehr geschaffen.

Die Kunst vom Sekler Nagy Imre wurzelt ganz und gar im Seklerboden. Er verlasst die alten Auffassungen u. bildet den Sekler Landschaft u. Menschentypus in seinen stark postimpressionistischen Bildern.

BIBLIOGRAFIE :

Éber László : Művészeti lexikon.

Genthon István: Az új magyar festőművészet története 1800-tól napjainkig.

Márkosfalvi Barabás Miklós : Önéletrajza.

Szabad Művészet. Anul II. Nr. 2. 1948.

Diószeghy Ladislau

1872—1942

S-a născut în anul 1872 la Sf. Gheorghe, părinții săi au fost muncitori. Tatăl său, Diószeghy Carol, a fost căldărar, numele mamei era: Heinze Luiza. Studiile a început la școala civilă din Sf. Gheorghe în anul 1883/84. În anul 1888/89, a terminat cele 6 clase școlare. Era foarte silitor, bun recitator, gimnastic și talentul său în desemn a atras asupra lui atenția profesorilor lui. După ce a terminat 6 clase, cu bursa orașului Sf. Gheorghe a fost trimis la München, la Academia de Arte Frumoase, unde a fost elevul pictorului Herterich Ludovic și mai târziu al lui Böcklin Arnold. După ce a terminat studiile la München, a venit la Budapesta și a făcut expoziția la „Salonul Național“ și cu un tablou (Livada cu flori) a fost premiat. A făcut portrete și compozițiuni și frescuri, printre altele el a făcut frescurile budoarului actriței Blaha Luiza. Talentul său se arată mai mult în acvarelă. În anul 1904 s-a căsătorit și acest fapt a avut o influență decisivă asupra vieții lui. Pentru vizitarea rúdelor pleacă la Sîntana și la Ineu. Frumusețile regiunii și portului țărănesc a făcut, ca să se stabilească definitiv la Ineu. Tablourile sale în mare parte au subiecte luate din părțile pitorești ale Aradului și din viața moșilor, care au un port pitoresc. La Arad prima sa expoziție o face în anul 1907. Colecția Palatului Cultural din Arad păstrează multe din tablourile lui Diószeghy (de ex. Poarta Iadului, Moși cu ciubări, etc.). Afară de peisaje, a făcut și icoane și frescuri pentru biserici (pentru biserica Sfîntul Rókus din Seghedin, pentru biserica satului Sîntana, etc.).

Talentul lui s-a format sub influența celor doi meșteri, a lui Böcklin și Herterich. Influența lui Herterich se simte mai ales în bogăția și vioiciunea culorilor și în concepția romantică și totuși modernă a motivelor pictate în peisajele lui. Influența lui Böcklin se simte mai mult la tablourile lui cu subiect bisericesc.

Multe tablouri ale lui Diószeghy au ajuns și în străinătate, în Cairo, Alexandria, Londra, Constantinopol, New-York, Winnipeg și Buenos Aires. Cele mai multe sînt la Arad, Ineu și în satele vecine. În colecția Muzeului din Sf. Gheorghe se află un portret al lui Horváth Alexe și 3 peisaje, pictate în acvarelă din regiunea satului Ineu.

Diószeghy era nu numai un pictor cu nume, dar era vestit și ca lepidopterist, era unul dintre cei mai buni specialiști din țara noastră. Ca

elev a avut un interes deosebit pentru botanică, când era în clasa III-a în anul 1885/86, a fost premiat cu bani pentru activitatea sa. După ce s-a stabilit la Ineu, bogăția faunei din munții Retezatului l-a îndemnat să se ocupe cu această ramură a științei naturale. A avut relații științifice cu savanți din țară și din străinătate (Prof. Ostrogovits, Szádeczki-Kardoss Iuliu, Max Bartel din Nürnberg).

În perioada ultimă a vieții lui a lucrat pentru Muzeul British din Londra. În anul 1931 a luat parte la cercetarea științifică executată sub conducerea Muzeului Național Secuiesc. Rezultatul cercetării sale științifice l-a și publicat în diferite reviste. Titlurile lucrărilor sale sînt: Die Lepidopterenfauna des Retezát-Gebirges (Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt

Fig. 1. — Diószeghy L.: Peisaj de iarnă. — Winterlandschaft.
Muzeul Regional Sf. Gheorghe.

LXXIX—LXXX. Band. Jahrgang 1929/30; Beiträge zur Lepidopterenfauna des Retezát-Gebirges. Publicațiile Muzeului Jud. Hunedoara. Tom. V. (XXVII). Mem. 2. Deva, 1930).

Materialul¹ colecțiilor din Muzeul din Sf. Gheorghe provine din donațiuni. Printre donațiuni e de o mare importanță colecția de fluturi a lui Diószeghy, care are cca 25.000 de bucăți și e prelucrată științific. Materialul acestei colecții a fost adunat la Retezat și la Ineu. Diószeghy a donat-o muzeului chiar în viața lui. Această colecție a rămas la Ineu, și după moartea lui Diószeghy, a fost așezată sub podul castelului baronului Solymossy sub îngrijirea lui Lönhardt Nicolae, care era bun prieten al lui Diószeghy. Din cauza lipsei de fond numai în anul 1948 s-a putut transporta această colecție la Sf. Gheorghe, când Kisgyörgy Toma, preșe-

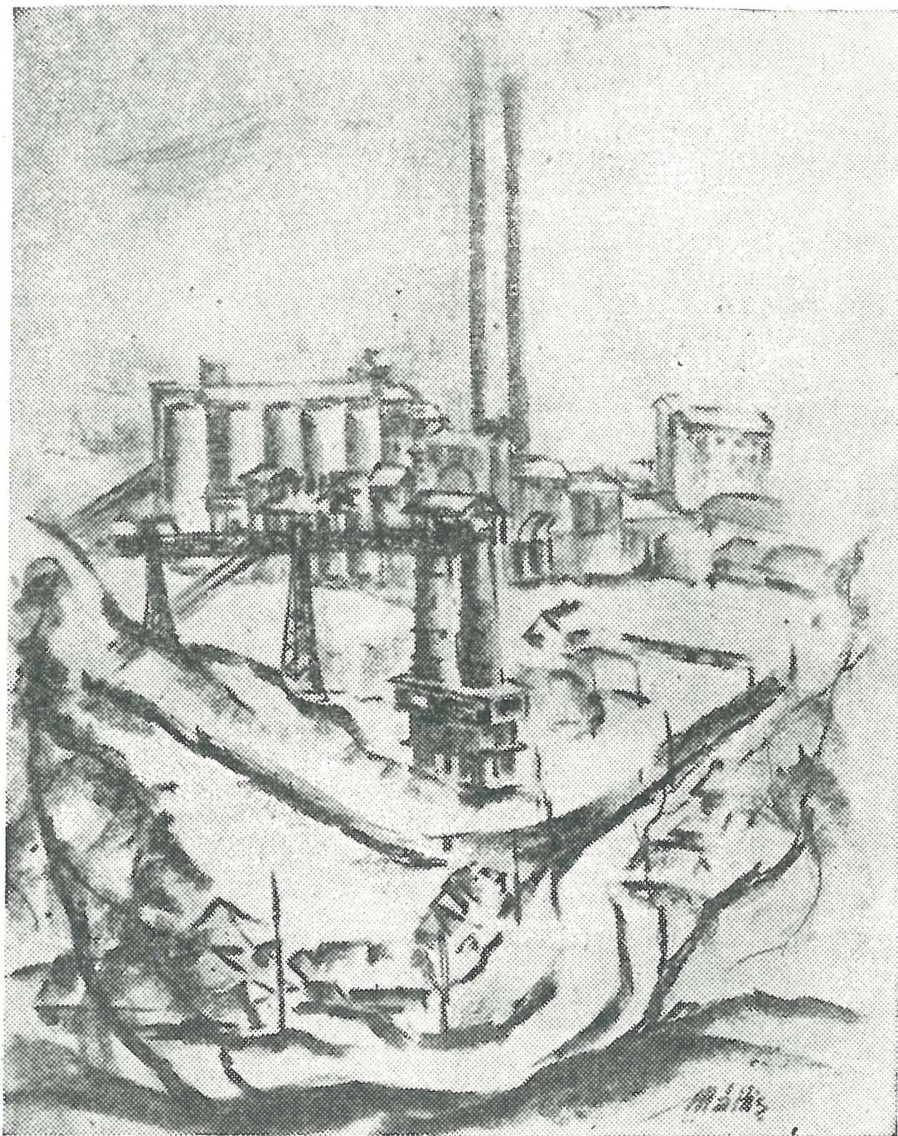

Fig. 2. — Máttis I. : Fabrică în construcție. — Fabrik im Bau.
Muzeul Regional Sf. Gheorghe.

dintele muzeului și cel care semnează aceste rînduri, personal au călătorit la Ineu și au salvat de distrugere această colecție importantă.

SZÉKELY ZOLTÁN

AUSZUG.

Der Kunstmaler Diószeghy László wurde in Sf. Gheorghe — Sepsiszentgyörgy geboren. Nach Beendigung der Mittelschulen wurde er mit dem Stipendium der Stadt Sf. Gheorghe an die Münchner Kunstakademie geschickt, wo er der Schüler Böcklins u. Werterichs war. Nach seiner Rückkehr siedelt er in Ineu (Rai. Arad) an. Hier malt er Porträt und Landschaften sowie die Trachten der Bewohner dieser malerischen Gegend. Seine Kunst wurde sowohl durch Böcklin als auch durch Werterich beeinflusst, dieses zeigt sich besonders an seinen Ölgemälden. Im Muzeum zu Sf. Gheorghe werden einige Ölgemälde und Aquarellbilder aufbewahrt. Diószeghy László ist auch als ein hervorragender Schmetterlingsammler und Fachmann bekannt. Seine Schmetterlingsammlung aus der Gegend des Retezat umfasst 25.000 Exemplare die zum Teil wissenschaftlich bearbeitet wurden, diese Schmetterlingsammlung wurde vom Sammler persönlich dem Muzeum zu Sf. Gheorghe hinterlassen, die Sammlung wird im Muzeum bewahrt.

Diószeghy Ladislau pictor și cercetător al naturii

În anul 1910 am ajuns director la spitalul din Ineu, o regiune necunoscută de mine pînă atunci. Nu peste mult după sosirea mea am făcut cunoștință cu Diószeghy Ladislau, pictor vestit deja în acele vremuri, și acele cîteva întâlniri — trebuie cu regret să constat acum după moartea lui — au încheiat între noi o prietenie de 32 ani, pînă la moarte. A fost un bărbat robust, frumos, plin de viață, de bucurie și de sîrguință fermă în hotărîrile luate. Nu a cunoscut oboseala, lucra încontinuu, cîte odată fără să doarmă, avea un instinct ce-l ținea permanent în activitate. A fost un prieten excelent și permanent altruist. Dacă însă cineva nu s-a purtat cu el prietenește, a dispărut, parcă nici nu s-ar fi cunoscut. A fost mîndru de viața secuiască, din care se trage, chiar dacă nu-i convenea cuiva această laudă. A fost un artist integru, un îndrăgostit cercetător al naturii. Acestea erau caracteristicile lui personale.

În timpul celor 32 ani de prietenie, abia s-a amintit despre orașul său natal, și nici de copilărie, iar de tinerețea sa mai rar. A fost o personalitate, pentru care acestea nu aveau mare importanță. A stat în fața mea bărbatul și artistul pe deplin dezvoltat. A vorbit numai de Școala de Arte din Budapesta, despre anii petrecuți la München, despre viața, ce atît de natural a descris-o Murger în „Viața de bohemi“. La Budapesta a devenit maestru al picturii și a început să organizeze expoziții de picturi. Nu s-a oprit însă în dezvoltare, ci s-a extins permanent în domeniul artei pînă la moarte. Școala de la München l-a înaugurat artist și meșter. A fost mare în picturi de gen și de peisaj, a lucrat excelent cu picturi în ulei și aquarele și — ce este baza artei de înfățișare — s-a distins în desene în creion și în cărbune. A avut o memorie extraordinară de obiecte și de culori, așa încît dacă ceva a reținut în memoria sa artistă, parcă s-a fixat în creierul său, și își aducea aminte cu o viziune proaspătă. De aceea nici nu avea nevoie să pregătească schițe, deși chiar și schițele sale erau de o valoare artistică. În alegerea obiectivelor artistice nu numai că s-a manifestat simțul său de artist perfecționat, dar și chipul unui bărbat echilibrat sufletește.

Acela care a văzut desenele lui în creion și în cărbune, a simțit că are de a face cu un om care e stăpîn atît pe obiecte cît și pe unelte. Am în posesia mea un desen splendid în creion despre Retezat, despre idealul său — coconarul — care stă sfișiat pe vîrfurile muntelui: este plin de viață, impresionant, o înălțime tipică de Retezat, într-un simplu desen în creion. Au făcut multă vîlvă tablourile de gen, „Țiganul cimpoiaș“ în

hainele lui zdrențoase, „Moșii cu ciubăre“, cum aceștia merg înaintea căilor prinși la căruțele pline de ciubăre, „Bătrînul cu lulea“ cu o mie de zbîrcituri pe obraz. Toate aceste obiecte de valoare artistică, producții superioare, păcat însă, că sînt în parte în posesie particulară, iar parte s-au nimicit împreună cu casa fiicei sale. Probabil că un exemplar este în posesia Muzeului din Arad.

Era mare și în picturi de portrete. Picturile în ulei făcute despre tatăl său, autoportretul, precum și desemnul în cărbune despre mama sa, sînt dintre cele mai bine reușite, și l-au caracterizat pe deplin, arătînd diferitele domenii în care el a lucrat. A abandonat însă picturile de portrete, căci vanitatea celor pictați i-a cauzat multe secături, fiindcă nu s-a lăsat influențat în munca sa de artist. A pățit și el ca și Rembrandt cu pictura lui vestită „Paștrula de noapte“. Consilierii burdufoși și burtă-verzi orășenești pictați în mod natural, nu au crezut, că arată așa cum sînt pictați, au criticat opera, au refuzat preluarea ei, iar acest fapt l-a amărît pe artistul vestit pentru toată viața.

A fost un maestru al peisajului. Aci s-a dovedit marea lui putere de a alege obiectivele, simțul său estetic și de compoziție. A fost adevărat maestru al pleinairului și al culorilor atît în ulei cît și în aquarele. Nu a folosit culori anexe, culorile sale direct alese și amestecate se străluceau, ardeau, iar ceața pictată a vrăjit într-o frumusețe de admirat luncile Mureșului și ale Oltului, iar de la peisajul „Retezatul cu lună“ nu puteai să te desparți. Pe celelalte tablouri în mod admirativ predomină aerul, cerul și apele. Cînd îl întrebam cum poate reda atît de natural culoarea apei, că simți o durere fizică cînd te desparți de tablou, a răspuns, că înfățișarea naturală a apei este în funcție de dependență de cerul și de jocul vînturilor. Dacă pictezi cerul pe pămînt ai gata apa pictată. Nici nu s-a uscat bine aquarelele deja aveau mecenăți.

A fost un admirabil poet al primăverii și al toamnei. În aerul curat și răcoros al primăverii s-au scîlbit florile sale strălucitoare și iarba proaspătă catifelată se mlădia grațios. Toamna aveau culori orbitoare frunzele — roșii ca sîngele — ale răurușcăi, fagului și scorușei, în timpul toamnei neguros și cenușiu. Frunzele vioaie galbene de teiu, frunzișul bronzat al stejarului au făcut un efect impresionant în inimi. Peisajele de iarnă sînt parcă cele mai admirabile. Zăpada trece în revistă în sute și sute amestecuri de culori. A eternizat diferitele impresii ale zăpezii de iarnă și a celei de primăvară în topire. Contrastul nuanțelor de zăpadă, frumosul desen al copacilor desfrunzite au produs un sentiment fermecător la picturile ținuturilor muntoase. Tablourile despre Retezat cuprind farmecul, aerul și puterea dramatică a munților. Colibele acoperite cu paie sau cu șindrile uzate, bordeele țigănești, parcă trăiau în tablourile lui, și nalbele țărănești, mușcatele din ferești te ademeneau să intri în casă.

Dacă criticăm operele lui Diószeghy din punct de vedere al istoriei artelor, putem afirma că el nu a aparținut nici unei școli. Arta lui de bază a pornit de la școala Barbizoană. Această școală de pictori avea ca punct de plecare observarea minuțioasă și gingașă a naturii, exacta înfățișare și reflectarea originală a culorilor.

Din această școală au ieșit oameni de celebritate mondială ca Millet, Corot și înainte de toate secuiul Páll Ladislau de renume universal care a obținut mai multe medalii de aur printre cari și grand-prixul. Însă Diószeghy nu poate fi înșirat numai între succesorii acestei școli, căci tablourile lui conți și cea substanță a impresionismului care nu pierde din vedere reprezentarea exactă a culorilor, a aerului și a cerului, subordonând acestora materia și forma, este punctul de plecare al adevăratului pleinair ai cărui artiști expresivi au fost Minet, Renoir, Pissaro și înfiatorul nostru Szinnyei Merse Pavel. Arta lui Diószeghy ocupă loc între cele două școli din punct de vedere al formei, desenului, compoziției, culoarei, aerului, cerului și mai cu seamă din punct de vedere al perspectivei de culori. La Diószeghy forma și compoziția arată de fapt forma de baroc. A fost departe de neoimpresionism chiar din cauza folosirii speciale a culorilor. Aceasta parcă vede și face perceptibile culorile printr-o priză. Culorile descompuse se transformă în ochi și suflet în culori dorite. O specialitate a acestuia este pointilismul care din diferite puncte colorate compune culorile și obiectele. Diószeghy a folosit totdeauna culori vii și chiar la tranziții pronunțate a aplicat culori intermediare, ce este o caracteristică a impresionismului. Astfel, de la vechea școală Muenchenistă înaintează între școlile Barbizoane și impresioniste. Așa a putut să rămână independent. Dacă s-a întâlnit cu prietenii săi pictori sau cu pictori de la Baia Mare s-a iscat între ei o discuție aprigă asupra tendințelor picturii. În tot cazul era o mare personalitate artistică cu depline simțuri pentru artă, cu simț estetic și inspirație artistică străbună. Pe lângă muza artei a ocupat loc în viața lui și o altă muză-demon. Avea o atragere de nedescris pentru natură și pentru sprinteni și minunați fluturi. Șezînd toată ziua înaintea șevaletului dorește aer liber, impresii noi și să alerge după fluturi. Deja la Budapesta sîrîngea fluturi la lumina lămpii.

Încet, încet face cunoștință cu viața fluturilor și se interesează de biologia și viața lor internă și externă. Însă fauna de fluturi a capitalei este pe deplin descoperită, nu prezintă nici o curiozitate fiindcă sînt flori de grădină, puține păduri în împrejurimi, nu sînt luminișuri, cîmpuri cu flori sălbatice. Așa face cîte o excursie și în împrejurimi. Acest timp însă a fost necesar să facă cunoștință cu natura, să aibă contact cu oameni de specialitate, cu savanți. Tot mai mult se ocupă cu fluturi, începe să se specializeze. Nu se poate despărți însă definitiv nici de pictură, cînd afară de voința lui se afundă în viața bohemă a pictorilor, se refugiază la culegerea fluturilor, care încet îl captivează și tot mai mult timp petrece în aer liber. Un eveniment excepțional însă a adus o întorsătură în viața lui.

Fratele lui cel mai mare a ajuns șef de gară în județul Arad, unde i-a făcut o vizită într-o vară, vizitînd frumoasele regiuni sălbatice și pitorești din împrejurimi, linia ferată fiind construită de curînd în acea regiune. Multe picturi frumoase își mulțumesc existența acestei vizite. Nu se poate însă îndestula cu marea varietate de fluturi cari sînt în abundență în acea regiune și unde vînători de fluturi încă nu s-au perindat. Ineu și regiunea lui au fost foarte interesante din acest punct de vedere. Aici se ridică din șes un vulcan singuratec cu craterele lui stinse și cu minereu-

rile de trahit și respective de andezit. Înaintea lui Diószeghy această regiune a mai fost cercetată de Simonkai din punct de vedere botanic găsind pe vârful dealurilor plante de stepă.

Mai târziu un zoolog a descoperit un liliac rar de soi mic și un șoa-rece mititel tot la fel de rar. Plante extraordinare, iar afară de aceste animale rare vegetează și o mai rară faună de fluturi aici. De dragul lor a hotărât ca împreună cu familia să părăsească capitala, se mută la Ineu ca pictor și ca îndrăgostit al fluturilor.

Pictează în continuu pe lângă portrete și picturi de genere, peisaje atît în ulei cît și în aquarele care sînt vîndute în expozițiile organizate în orașele Arad și Oradea. Nu se lasă însă nici de fluturi. Materialul adunat este studiat, preparat și clasificat noaptea. Articolele lui comunicate în reviste de specialitate atrag atenția străinătății, începe să corespundeze, trimite exemplare rare de fluturi la Budapesta, Viena și în Germania pentru studiere. Această muncă încordată începe să pună pictura pe planul al doilea și se dezvoltă capacitatea lui pe linia științei naturii. Se apucă de culesul fluturilor mici de noapte — micro-fluturi — care îi dă mult de lucru și îi răpesc câteodată nopți întregi. Am fost și eu cu dînsul pe Retezat pentru a prinde fluturi la muntele Mocra și la lacul Rovina. Avea o metodă specială la prinderea acestor mici fluturi. Sau îi prindea noaptea în zbor, sau cînd se făcea ziuă cu ajutorul unui prieten care bătea tufe, iar fluturii oboșiți cădeau ușor în plasă.

Intre timp din cauza stilului său clasic a fost chemat în Ardeal pentru executarea frescurilor bisericesti. Muzeul Național Secuiesc ar trebui să cerceteze prin parochii aceste frescuri și să le eternizeze cel puțin în fotografii.

A fost de mare importanță recunoașterea plantelor de nutriment ale fluturilor ce i-a ajutat foarte mult la găsirea diferitelor specii. Studiile lui au apărut și în tipar, iar specialiștii ar putea compune rezultatul muncii sale cu atît mai mult cu cît colecția de fluturi se află în posesia muzeului din orașul său natal.

Circa peste patru decenii a depus o muncă uriașă de cercetări și de organizare, iar pe lângă aceștia s-au dezvoltat și caracteristicile lui de artist. A scris o operă „Fauna de fluturi a Retezatului“ în care cuprinde întreaga lui activitate din acest domeniu și care lucrare a apărut în ediția „Naturwissenschaftliche Verein“.

L-am ajutat și eu în mai multe rînduri fiindcă m-a interesat foarte mult biologia, genetica și evoluția fluturilor, ocupîndu-mă în special cu lucrările de microscopie. Interesant este cum se putea urmări degenerarea aripilor care fapt era în strînsă legătură cu condițiunile de viață ale fluturilor. Cel mai indicat la o recenzie a colecției sale de fluturi ar fi Dr. Könzei Grigore, medic de plasă pensionar de la Cetatea de Baltă, chiar și dînsul se ocupă de cca. 40—50 ani cu fluturi, lucrînd foarte mult timp împreună cu Diószeghy pe Retezat.

Cînd era pe patul de moarte încă tot lucra, deși de abia își putea ridica mîinile. „Trebuie să termin aceste două tablouri“ spunea el „căci din prețul lor am să plătesc datoriile acumulate în timpul boalei și să am asigurate cheltuielile de înmormîntare“. Unul din tablouri reprezenta

toamna, un lac în care un fag cu frunze roșiatice privește ca un om bătrân în apa limpede a vieții. Celălalt reprezintă un peisaj cu aspect neguros ce se așează asupra plopilor de lângă pârâu. O viziune ultimă a unui artist care este pe ducă. Peste două zile a ajuns pe malul celălalt neguros unde nu mai sînt visuri frumoase de artist, dureri și muncă, unde domnește o veșnică liniște.

¹ Citit de Székely Zoltán, la 29 ianuarie 1949 cu ocazia serbării comemorative ținută în amintirea lui Diószeghy la Muzeul Național Secuiesc.

BALOGH ERNEST

AUSZUG.

Der Sefarzt des Ineuer Spitale Dr. Balogh Ernő war ein intiemer Freund Diószeghys auf Grund Aufzeichnungen hielt der Direktor des Muzeums Székely Zoltán im Jahre 1949 einen Gedenksvortrag in dem Diószeghy László sowohl als Maler u. Sammler gefeiert wurde.

Apele minerale din fostul județ Treiscaune

Scopul meu este ca printr-o comparație în formă de critică să clarific situația izvoarelor de borviz pe baza datelor care stau la dispoziția mea.

Marele public cunoaște numai acele izvoare, a căror apă se transportă pentru consumație. În literatură, afară de izvoare de mult cunoscute, găsim foarte rar mențiuni de izvoare, care în zilele noastre sînt necunoscute. Cîte odată nici sătenii nu cunosc izvoarele care se găsesc în satul lor, fiindcă proprietarii în grădina sau în ogorul cărora izbucnesc aceste izvoare, le-au astupat ca să fie feriți de necazurile transportării apei de către săteni.

Izvoarele se nasc și dispar din diferite motive. Din cauză că locurile unde se găsesc aceste izvoare au o importanță deosebită mai întîi trebuie să întocmim o hartă cu locurile acestor izvoare. Acest raport e numai o încercare pentru o lucrare monografică.

Acum 200 de ani împărăteasa Maria Terezia a ordonat ca să fie întocmită o listă despre toate izvoarele cu apă minerală, care se găsesc în teritoriul Monarhiei Austro-Ungare. Această listă a fost întocmită pe baza datelor furnizate de sate, de Ioan Crantz. Această conscriere s-a făcut cu atît de mare exactitate, că în această listă figurează numele multor localități, care mai tîrziu nu sînt amintite de loc. Verificînd aceste date, totdeauna aceste izvoare au și fost regăsite și s-au putut fi puse din nou în funcțiune. Înainte de război am încercat întocmirea unei astfel de conscrieri a izvoarelor, dar rezultatul era foarte slab, fiindcă multe izvoare, care existau în timpul împărătesei, lipseau din listele care le-am primit.

Pentru cercetarea acestor izvoare trebuie mult timp și răbdare. Rezultatul acestor cercetări a servit ca bază în anul 1941 pentru înființarea unui institut pentru cercetarea borvizelor (numit după numele lui Orbán B.) de către Uniunea Băilor din Ardeal. Scopul acestui institut era, ca să fie luat în evidență fiecare izvor cu borviz. În fostul județ Treiscaune, în urma acestei cercetări am putut constata, în izvorul de borviz cu conținut de sare din Covasna și existența arsenicului, material medicinal foarte important. Aproape tot materialul adunat de acest institut în timpul războiului a fost nimicit. S-a pierdut și harta întocmită despre toate localitățile unde se găsesc izvoare de borviz, chiar și care nu erau prea cunoscute. (Hătuica, Peteni, Bodoc, Ruseni). Prelucrarea acestora precum și a celor care se găsesc la Covasna-Voinești, trebuie să fie reluate din nou.

Numele multor izvoare e cunoscut și din istorie. Izvorul de la Poian, e cunoscut din timpul războiului regelui Matei Corvinul contra Moldovei.

Acest izvor e amintit și de Ștefan Lakatos, primul monografist al regiunii săcuiești din anul 1600. Peștera sulfuroasă de la Turia (Torjai Bődösbarlang) e amintit în anul 1500. J. Fridvalsky în anul 1767 vorbește despre Hătuica și Poian cu izvoare de borviz, iar Kibédi Mátyus Ștefan în anul 1766 scrie despre izvoarele de la Bățanii Mari și Ozunca. Mai târziu numele izvoarelor de apă minerală apar și mai des, iar în sec. XVII-lea publicată și analiza lor.

I. Comune care sînt amintite de J. Crantz cu izvoare de apă minerală :

Araci (amintit și de Mátyus), e numele vechi al băilor Vîlcele. Afară de izvoare, care se găsesc în teritoriul satului sînt multe izvoare sub muntele Görgő.

Hăghig. (Máttvus). Izvorul e lîngă pîrîul Nyáras.

Pîrîul Lupului. E numele izvorului care se găsește în hotarul satului Belin.

Bățanii Mari. Izvoare minerale la Nádasalja-Pisztrángos.

Ozunca. Afară de aceste mai multe se găsesc în pîraiele Sugó, Kigyós, Sós și Sötét, In ultimul e apă cu gust sulfuric.

Numele „*Telegdi Bațzon*“ e amintit separat, această face parte după noua organizație administrativă din comuna Bățanii Mari.

Merești. Satul poate să fie sau din raionul Odorhei, sau din Tg. Secuiesc, dacă e din ultimul raion, atunci e vorba de izvorul cu conținut sulfuric de lîngă pîrîul Veress.

Belani. Populația nu știe nimic de izvorul amintit. Probabil e vorba de apa fîntînei din ulița spre Kurtapatak, care are un gust slab sulfuric.

Bodoc. Izvoarele satului sînt cunoscute și în timpul nostru, iar la Crantz din cauza puterii apei figurează cu o însemnătate redusă.

Hătuica. Are izvoare cu borviz. In mijlocul satului era și un bazin cu borviz.

Covasna. E o stație climaterică din cauza mulțimii izvoarelor de borviz.

Sinzieni. In prezent nu se cunoaște nici un izvor, probabil e vorba de izvorul din Casinul Mic.

Malnaș. Are multe izvoare, în jurul cărora a luat ființă stația climaterică. Sînt izvoare cu borviz și lîngă pîrîul Száldobos.

Aita-Mare. In sat nu e cunoscut nici un izvor, probabil e vorba de baia „Dombos“ în hotarul satului.

Peteni. Acest sat e plin cu izvoare. S-a găsit aici și un cadavru mumificat din cauza oxidului de carbon.

Poian. (Wagner). Satul are multe izvoare de borviz.

Tinoasa. Despre izvorul de borviz nu se știe nimic.

Sf. Gheorghe. In valea pîrîului Debren există și acuma o baie cu borviz și un izvor. In partea orașului numită Simerea în intravilanul lui Bogáts era o baie de borviz. In drumul ce duce spre Vîlcele e un izvor cu apă sulfurică. E amintit un izvor și la pîrîul Nádas.

Șugaș-Băi. E o stațiune climaterică cu multe izvoare de borviz.

Zăbala. Sînt izvoare de borviz mai ales în pămîntul și parcul fostului proprietar Mikes.

Zălan. Sînt multe izvoare de borviz, chiar necunoscute în literatură.

Imeni. Nu se știe nimic despre izvorul acestui sat.

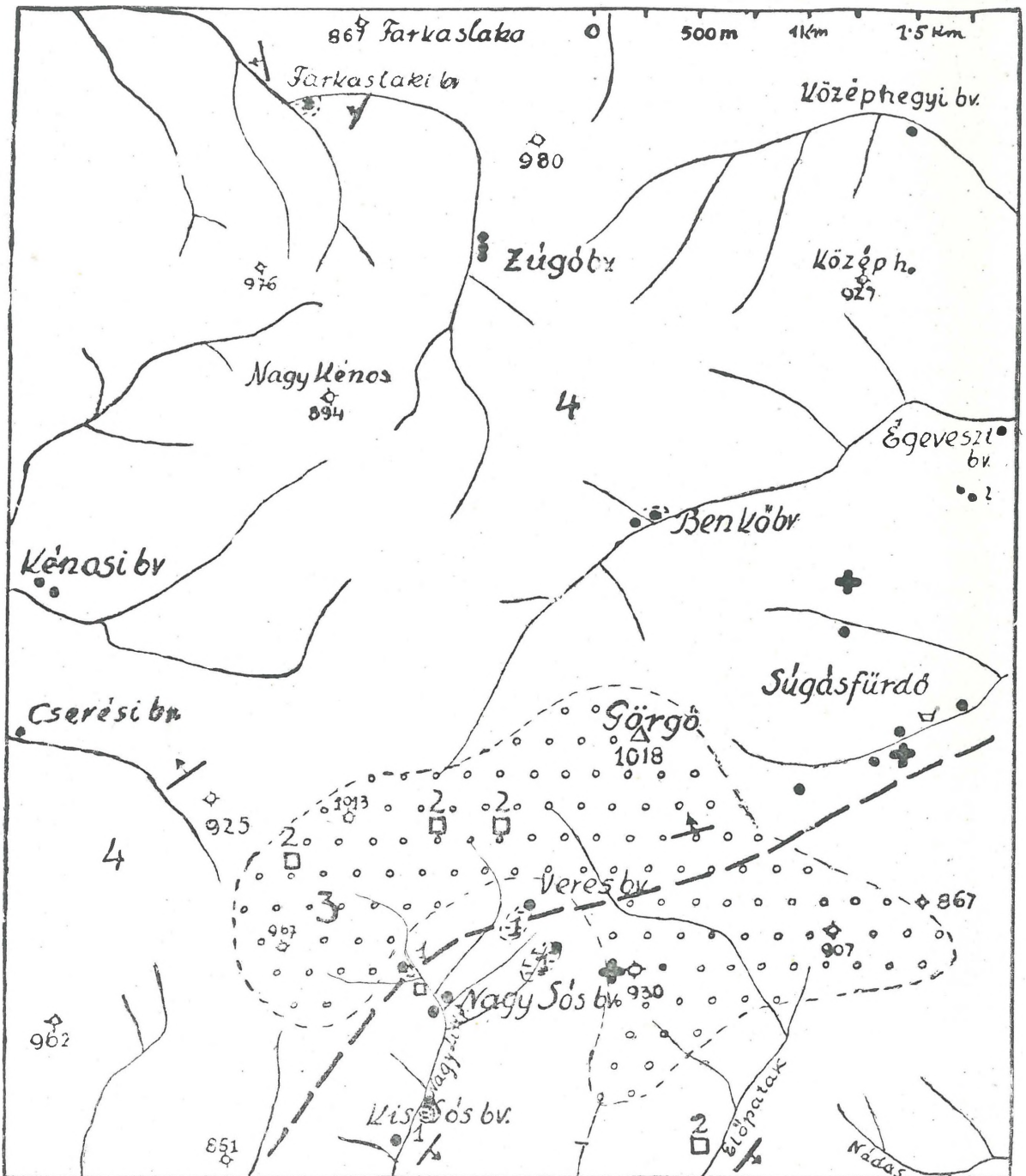

Fig. 2. — Ape minerale din Vilcele-Băi Sugaș. — Die Mineralwasserquellen des Heilbades Vilcele-Sugaș. (1 = strat de tuf calcaros și de ocră de fier, 2 = blocuri mari de calcar în teritoriul de gresie carpatică, 3 = conglomerat din cretacicul inferior, 4 = gresie și ardezie, linia ruptă = axa anticlinară. Punctele negre: izvoare de apă minerale. Crucea CO_2 = locuri de evaporare de CO_2).

II. Nume de localități cu borviz în literatura mai recentă :

Peștera sulfurică de la Turia. Lîngă pîriul Sombor era o stațiune climaterică modestă cu izvoare de borviz. În apropierea ei a luat ființă Baia Csiszár (1896) și sub cetatea Bálványos, Băile Transilvania. Nu numai în

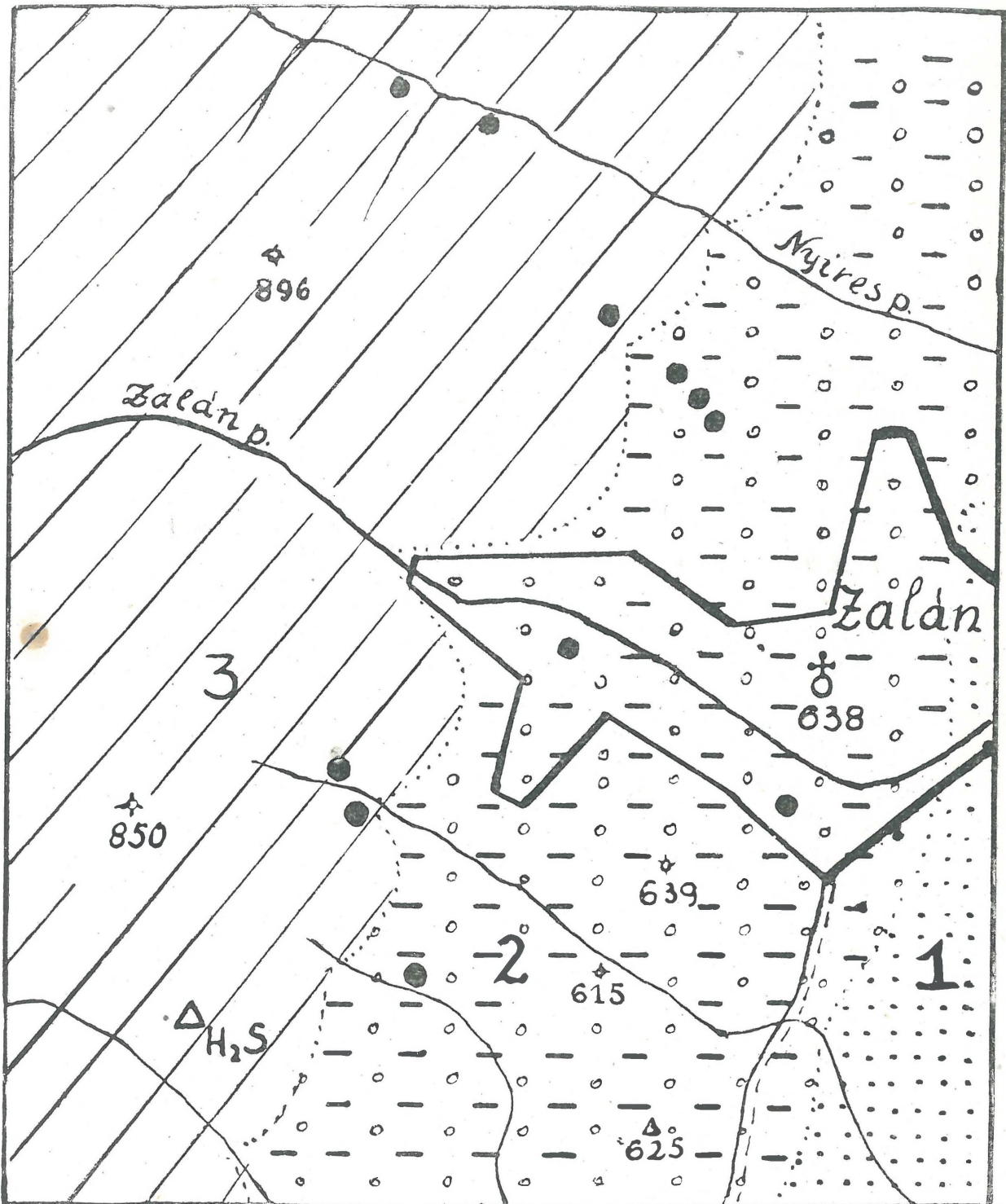

Fig. 3. — Izvoare de ape minerale din comuna Zălan. — Mineralwasserquellen des Dorfes Zălan. (1 = Terasa din nisip de andesit, 2 = Teritoriu acoperit cu gresie carpatciă, 3 = gresie și ardezie carpatciă din cretacicul inferior. Puncte negre = ape de borviz cu conținut calcar și de fier. Triunghi H_2S = izvor cu apă dulce cu H_2S).

teritoriul acestei băi, dar și în păduri înconjurătoare se găsesc multe izvoare cu borviz. Această regiune are o literatură bogată.

Izvorul de borviz din *Poiana Sărată* și *Oituz* e cunoscut chiar din lucrarea lui J. Böck, în care vorbește despre petrolul găsit în această regiune.

Micfalău. Apa izvorului Hunnia a fost analizată de Hankó, lângă Olt se găsesc multe izvoare cu apă care conține fier și sulf. În pădure se mai găsesc lângă Kispatak 2 izvoare cu apă cu conținut de fier.

Vilcele. În anul 1700 încă e necunoscut. Izvoarele care se găsesc în comună, sînt cunoscute.

Arcuș. Apa izvorului Gloria a fost analizată tot de Hankó, în apropierea pădurii e izvorul Benkő.

Valea Zălanului. Izvoarele de borviz din sat sînt amintite și de Orbán.

Valea Lisnăului. E amintit de Orbán.

Boroșneul-Mic. Orbán amintește izvorul Búdöskút lângă pîrîul Bagoly, lângă vîrfurile de munte numit „Macska“ e un alt izvor.

Voinești. Izvoarele satului sînt cunoscute sub numele Covasna.

Ghelința. Date precise nu sînt din acest sat. Fichtel face mențiune despre un izvor cu apă bogată

Ilieni. B. Orbán amintește un izvor de borviz, care se află la locul numit „Száldobos“. În adevăr, la pădurea numită „Száldobos“ pe malul stîng al pîrîului Felszeg e un izvor de borviz. Stratul de nisip, colorat de fierocru, arată că probabil în pleistocen au fost în funcție izvoare puternice. La vest la o distanță de cca 150 m a fost găsit un izvor de borviz. La marginea pădurii, e un izvor numit „Törönyfarki“, care conține mai mult fier.

Tîrgul-Secuiesc. În valea pîrîului Kátros e un izvor cu apă sărată sulfurică, afară de acesta mai sînt încă patru izvoare slabe. Sub vîrfurile unui munte numit „Nagy Sándor“ sînt cîteva izvoare cu apă sărată sulfurică. Tot la acest oraș aparține baia de la Ruseni cu izvoarele ei de borviz.

Ojdula. Lîngă drum se găsește un bun izvor de borviz.

Alungeni. În vol. din anul 1912 a revistei „Földtani Közlöny“ Papp Carol publică un articol cu analiza, despre izvorul „Pokolvölgy“. Și atunci au mai fost găsite și alte izvoare.

Cernatul de jos. În jurul satului sînt multe izvoare cu borviz (6).

Cernatul de Sus. Despre izvorul de borviz al băii „Csókás“ amintit și de Orbán lîngă pîraiele Nagy și Tör sînt încă izvoare de borviz. (6).

Olteni. Lîngă canton în livada în valea Oltului și lîngă castelul Mikó sînt izvoare de borviz.

Micloșoara. În hotarul satului, lîngă pîrîul Sárosbükk e un izvor de borviz.

III. Izvoare de borviz pînă acum necunoscute :

Beșineu. Lîngă sat e o baie cu apă de borviz.

Moacșa. Lîngă pîrîul Beșineu e un izvor cu borviz.

Dalnic. În pădurile satului sînt multe izvoare cu borviz, lîngă pîrîul „Búdöskút“, unde mai este și o baie ca și lîngă pîrîul Szászné. Lîngă pîrîul Kenderes este o baie, care acuma nu e în funcțiune.

Catalina. În șanțul spre Ruseni e un izvor de borviz și un alt izvor în apropierea haltei.

Peiriceni. Lîngă pîrîul satului e un izvor.

Valea Seacă. Lîngă pîriul satului sînt 3 izvoare și încă unul lîngă Madonka.

Estelnic In harta (25.000) figurează numele Borvizfeje (Capul borvizului). Am cercetat terenul și am găsit izvoare cu borviz. Orbán mai amintește și izvorul lui Jesus, lîngă care era și o capelă.

Mărtineni. Lîngă pîriul Kenderes și lîngă pîriul Óriáskő sînt izvoare cu borviz.

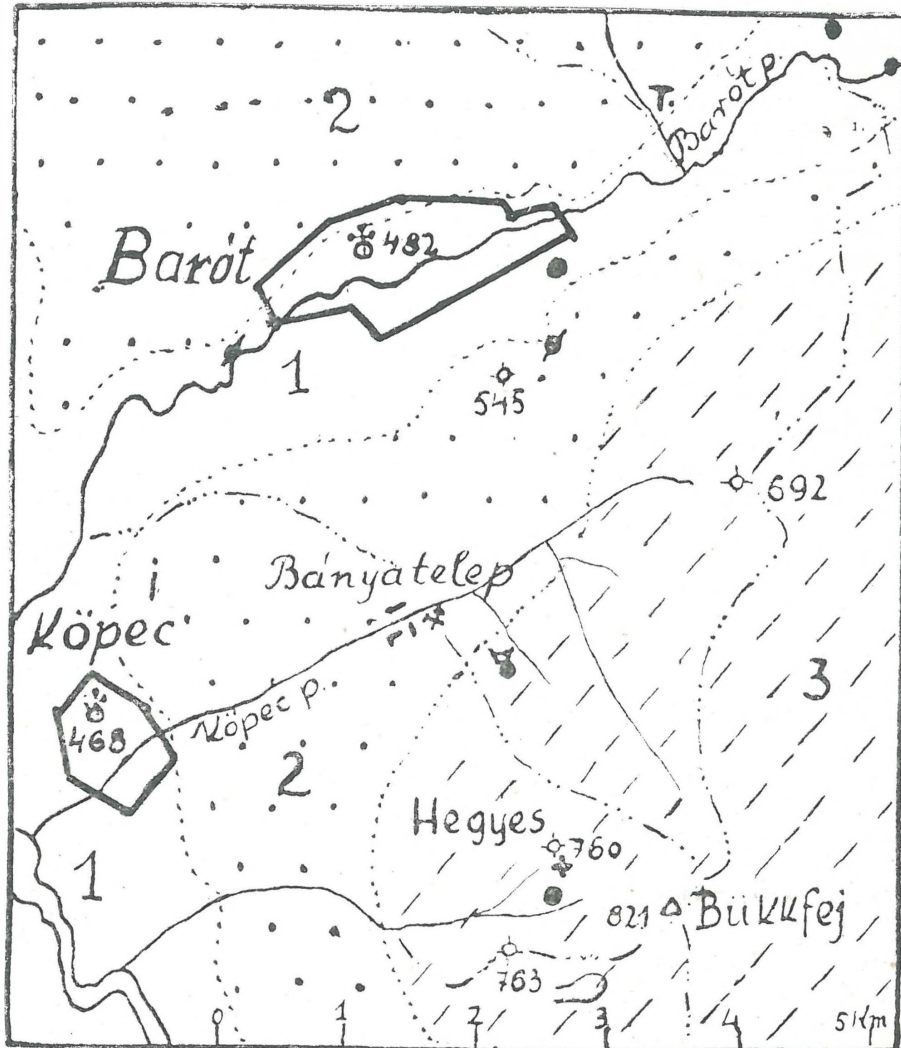

Fig. 4. — Hotarul satelor Chepeș și Baraolt. — Die Umgebung von Chepeș-Baraolt. (1 = aluviu, 2 = Terasa și formațiuni de lignit (pleistocen și pliocen), 3 = gresie carpatică (cretacică). Puncte negre = izvoare de borviz, cele hașurate s-au dispărut sau sînt în dispariție. + = Loc de evaporare de gaz de CO₂. T = Pămînt cu alaun).

Ghelița. Preotul rom. cat. mi-a făcut comunicarea despre un izvor cu borviz.

Pava. Pe malul pîriului „Nagy“ e un izvor slab.

Comandău. Sînt mai multe izvoare cu apă sulfurică.

Țușalău-Várhegy. Urme de izvoare cu borviz.

Leș. Lîngă Ugiul Negru e un izvor de borviz, care totdeauna e inundat.

Valea Crișului. In valea pîriului Csinód e un mic bazin.

Járás. In hotarul satului, lîngă pîriurile „Nyáraspatak“ și „Korlat“ e un izvor cu borviz.

Belin. Izvorul care figurează în lucrarea lui Crantz sub nume de Farkaspataka (corect, Farkaslaka) e în hotarul acestui sat, sub Görgö e izvorul „Zugó“.

Aita Medie. (V. Aita Mare).

Chepeți. La locul numit „Hegyestető“ și lângă pîrîul „Kurta“ e un izvor de borviz. Izvorul „Fenyves“ lângă mina de cărbuni, aparține la Baraolt.

Baraolt. La locul numit „Szálás erdő“ la fîneața lui Takó și lângă drum sînt cîteva izvoare slabe.

Brateș. Lîngă gară cînd s-a făcut fîntînă pentru ferestrău a fost găsit un bun izvor de borviz. Un alt izvor e lîngă drumul spre Surcea.

Ruseni. În ultimul timp la pămîntul lui Török și lîngă drum spre „Fortyogófürdő“ s-au găsit izvoare cu borviz.

Pe baza datelor găsite în documentele, care sînt în arhiva Muzeului Regional din Sf. Gheorghe, în următoarele localități trebuie să fie căutate izvoarele de borviz. (Comunicarea răposatului Bogáts Dionisie). : *Anghe-luș* = Búdöskút, *Cernatul de jos* = Sószerék, Szejkés kút, *Brateș* = Sósöld szere, *Baraolt* = Búdöskút, Búdöskútra menő, *Doboli de sus* = Söhelytető, Búdöskút, Búdöskúthát, *Aninoasa* = Búdöskút, *Eresteghiu* = Borviz, *Ghid-falău* = Búdöskút, *Harali* = Borkút, Borkút lábja, *Hăghig* = Búdöskút oldala, *Icafalău* = Búdöskút, *Imeni* = Borkút dombja, *Ilieni* = Alsó borviz, Borviz, Borvizeske, Borviz láposa, Búdöskút, *Mereni* = Borkút, *Ciomortan* = Borviz, Borvizkút dombja, *Petriceni* = Söskút, *Sînzieni* = Söskút pataka, Borviz pataka, *Boroșneul-mic* = Söhelytető, *Chepeți* = Borviz oldal, Búdöskút, *Sîntionlunca* = Sóstó, *Lemnia* = Köpüskút, Búdöstó, *Malnaș* = Zugó, *Micloșoara* = Borkút, *Aita-Mare* = Búdösfa, Sósmező, *Boroșneul-Mare* = Szejkés föld, *Ojdula* = Zugató, Borkút, *Păpăuți* = Toplița, *Reti* = Búdöskút, *Tinoasa* = Borviz, *Valea Crișului* = Bőfögő, *Mărtineni* = Borkút, *Sîncrai* = Búdöskút, *Valea Seacă* = Sökert, *Săsași* = Szejkés föld, *Catalina* = Borkút, Borviz, Borkút gypje, *Zăbala* = Borkút, *Zagon* = Búdöskút, Száraz toplica, Toprica.

Sîntem convinși, că pe baza acestei lucrări și a denumirilor populare putem îmbogăți lista izvoarelor de borviz din această regiune. Din această listă întocmită reiese, că în aproape toate satele ale fostului județ Treiscaune este cîte un izvor de borviz și analiza lor dovedește că aproape toate tipurile borvizelor sînt reprezentate. Trebuie întocmită o hartă în care să figureze toate localitățile cu borviz împreună cu analiza lor. Această lucrare e numai o recenzie și trebuie să fie completată.

IOAN BĂNYAI

LITERATURA :

1. K. Mátyus St. : Diätetika. 1766. vol. II.
2. Fridvaldszky I. : Mineralogia M. P. Transilvaniae. 1767.
3. Crantz H. J. : Gesundbrunnen d. Österr. Monarchie. 1777.
4. Fichtel I. : Mineralgeschichte von Siebenbürgen. 1788.
5. Barbenius I. : Die Gesundbrunnen des Sekler Stuhle Háromszék. 1791.
6. B. Orbán : Háromszék. 1869.
7. V. Hankó : Die Bäder und Mineralwässer d. erdélyer Landesteile. 1900.
9. C. Papp : A futásfalvi Pokolvölgye környéke. Földtani Közl. 1912.

10. I. Bányai : Kézdivásárhely vidéke. Földtani Közl. 1917.
11. I. Bányai : Előpatak. 1936.
12. Crasu-Manole-Cociasu : Apele Minerale din România. Ținutul Bucegi. 1941.
13. Székelység, Redactat de Dr. Bányai : 1931-34.

AUSZUG.

In gebiete des „Treiscaune Komitat“ befindlichen Mineralwasserquellen ist nur ein Bruchteil bekannt. Die mit Mineralwasser versehenen Orte sind aus Geologischem standpunkte sehr wichtig. In Maria Terezias Zeit wurde durch J. Krantz mit grosser Genauigkeit die Mineralwasser-fundorte aufgezeichnet. Die Erforschung der Mineralwasser ist eine mühsame u. viel Zeit in Anspruch nehmende Arbeit. Den Daten forschungen ist es zu verdanken dass im Jahre 1941 durch die Siebenbürger Heilbäderverwaltung in Odorhei das „Orbán Balázs“ Mineralwasser Forschung Institut gegründet wurde. Durch den Krieg wurde die Ausstattung dieses Institutes vernichtet. Der Verfasser teilt die Mineralwasserquellen in folgende drei Gruppen ein: 1. Auf grunde J. Krantz erschienenen zwei wissenschaftlichen Arbeiten. 2. Späterer Bibliographie. 3. Bisher unbekannter Quellen. Der Verfasser stellt fest durch seine unternommenen Vorschungen das gewesene „Treiscaune Komitat“ das Mineralwasser reichste gebiet der R.V.R. ist.

Metale prețioase în munții Harghitei

Cel mai tânăr și cel mai frumos șir vulcanic al Europei, munții Harghitei, mult timp era cunoscut ca un munte, care e compus numai din andesit. Cu perfecțiunea mineralogiei s-a putut dovedi, că materialul lui e compus din mai multe specii de andesit.

Chiar în anul 1878 F. Herbich și mai târziu în anul 1895 N. Pálffy au putut să facă un bun rezumat despre varietatea compoziției minerale a munților Harghitei. Continuatorul acestor cercetări, I. Szádeczky, în parte pe baza cercetărilor sale proprii, în parte pe baza materialului adunat de mine a putut să facă o idee clară despre materialul asimilat din muntele de bază, dând astfel un tip de amestecătură. Rezultatele acestor cercetări n-au fost publicate, însă în manuscris sînt gata pentru tipar.

Secțiunile geologice executate în ultimii decenii au făcut posibil să fie clarificată nu numai compoziția structurală destul de complicată a acestui șir vulcanic, (3, 12, 13, 19, 20, 26) dar și rolul destul de variat al dizolvării, care a luat ființă în urma efectelor ulterioare ale activității vulcanice (5, 8). Mai ales cercetarea izvoarelor de borviz a dat ocazie pentru observarea unor fapte, al căror rol a avut o mare însemnătate în formarea concepției noi.

Pîna în ultimul timp părerea generală era, că din munții Harghitei metalele lipsesc cu totul. E cunoscut că chiar din epoca primitivă fierul era scos din munții Harghitei, însă acest fapt n-a fost luat în considerare, fiindcă nu era socotit ca material competent în acest șir vulcanic.

Fierul, găsit sau ca limonit sau ca sferosiderit, totdeauna a fost tratat în legătură cu chestia borvizelor.

Era cunoscut de un secol că la muntele „Kakuk“ se găsesc plăci de hematit, dar nimeni n-a gîndit la acel lucru, că activități geochimice, care se fac și în zilele noastre, cum e activitatea borvizelor și a geizirilor, ce însemnătate au în nașterea metalelor.

Fapt cunoscut la analiza nașterii stațiunilor de metal, că soluțiunile lichide în stare fierbinte care izbucnesc prin crăpături sînt purtătorii mineralelor care se depun în straturi superioare.

Soluțiile fierbinți, ca factori care produc minerale, iau materialul lor în drum și-l depun cînd presiunea se micșorează, aproape de suprafața pămîntului. Mai întîi se depun metalele cele grele, împreună cu celelalte, care rămîn din cauza greutateilor lor în soluție.

Dacă din acest punct de vedere privim șirul munților Harghitei izvoarele calde (termale) care chiar în momentul de față sînt în funcțiune, rămăși-

țele geizirilor vechi, se poate observa, că activitatea de formare a mineralelor e și acum în funcțiune. Dacă luăm în considerare apariția opalului în Harghita e evident, că aceasta arată nu numai prezența acidului de silice, dar și prezența metalelor. Pentru dovedirea acestui fapt e destul să amintim prezența mercurului (cinnabarit) lângă Mădăraș, care a fost exploatat și în timpul stăpînirii principilor din Transilvania.

Cu aceasta am și ajuns la problema metalelor prețioase din munții Harghitei.

Cercetări de comoară executate în Țara Secuiască de săteni s-au făcut de aceea că toți erau convinși că în Harghita se află aur. Explicația acestui fapt e (5, 5) că la multe locuri mai ales în apropierea izvoarelor de borviz s-a găsit pirită, luciul căreia a făcut ca sătenii să creadă că acest metal e aur. Au și încercat și valorificarea „acestui aur“, dar fără rezultat, fiindcă pirită conține aur în cantitate mică și obținerea lui se face din mare cantitate și cu un procedeu metalurgic. Totuși acești cercetători au dreptate. Pe baza cercetărilor parțiale executate în ultimul timp, trebuie să acceptăm că în șirul Architei se găsesc metale prețioase. Despre argint viu am vorbit mai sus. Papp Carol a dovedit, că în munții Metalici în rocile vulcanice metale prețioase se găsesc numai în acele locuri, unde acestea trec prin strat de ardezie cristalizată. În ardeziile cristalizate materialul cu conținut metalic sau metalul curat se găsește în formă de impregnare, se topesc în lava ce iese afară și devin în lavă părți componente printr-un proces natural. În unele locuri presiunea mai mică, diferențiere cu ocazia cînd se răcesc aceste părți, fac separarea lor ca minerale, mai ales concentrarea lor în unele locuri. Aceste procese au posibilitatea lor și în Archita.

Ardeziile cristalizate lângă satul Rac ajung și la suprafață (13). Un alt șir de ardezie cristalizată era și în interiorul Carpaților Orientali, din care face parte și șirul de ardezie cristalizată din era mesozoică al Munților Persanilor, șirul celălalt e în hotarul satului Tomești și la Balánbánya se întîlnește cu șirul Carpaților Orientali. Existența acestei părți, care a ajuns la suprafață, e dovedită de rămășița ardeziei cristalizate de lângă Rac și de masa cea mare cu granit de lângă Tomești și Ineu (12). Dar este și o altă dovadă. Masele de sare au luat cu sine stîncile care erau la suprafață. Din această cauză găsim pe culmea muntelui de sare de la Praid bolovani mari de ardezie cristalizată.

Bucăți de ardezie găsim și între dărămăturile, din care sînt făcute platourile în jurul Harghitei. Prin urmare toate condițiunile, care au avut un rol în nașterea metalului prețios în șirul munților eruptivi din Ardeal, se găsesc și în munții Harghitei. Inșă Harghita n-a putut să treacă prin acele transformări, care în partea apuseană a făcut posibil găsirea ușoară a aurului.

O fază a metamorfozei e transformarea ulterioară a dărămăturilor care umplă crăpăturile, fiindcă n-are același conținut nici un telur. Metalul prețios e de obicei în interiorul mineralelor care formează. În această stare rămîne pînă cînd apa solului și apa pîrîului prin crăpături ajung la el, și oxigenul împreună cu acidul carbonic desface minereurile, care formează telurul. Prin urmare, ia ființă un proces, care produce două grupe ale minereurilor. Una rămîne la suprafață, ca produs de oxidație, cealaltă

în formă de soluție prin crăpături se cufundă și se depune. Prima grupă formează zona de oxidație, în care materialul principal e limonitul, care multe ori conține metal prețios în stare naturală. În Institutul de Mineralogie din Budapesta e o bucată de limonit cu cristale de aur. Soluțiile care s-au depus în interiorul pământului conțin multe minereuri, printre care se găsesc și bucăți de aur în stare naturală. Se diferă mult de această zonă cu minereuri diferite, zona care e așezată mai adânc „Zona primară“.

Acest proces la Harghita n-a putut să se realizeze nici din cauza vârstei, nici din cauza formei munților. E foarte just părerea geologului Th. Borbát că e o mare asemănare în ce privește procesul de naștere al Harghitei și a Munților din Baia Mare. Singura deosebire este că la Baia Mare din cauză că munții au fost mai roase, aurul a putut mai ușor să iasă la iveală.

Harghita din punct de vede vulcanologic poate să servească ca obiect de studiu pentru un vulcan activ, fiindcă a păstrat așa de neatinsă forma ei originală. Tot aspectul ei face impresiunea, că vulcanul în orice moment poate să intre iarăși în funcție. Din această cauză aici nu, dar în celelalte părți ale șirului vulcanic al Carpaților s-a început procesul de descompunere în minereuri metalice.

Acest proces în Harghita încă nu s-a început, dar astfel de urme se găsesc, și au luat ființă sub influența izvoarelor de borviz (5, 8).

Acest proces în timpul generației noastre nu se va realiza, noi trebuie să căutăm în adâncime zona primară în locul ei original. În interiorul Harghitei, peste aceste zone putem descoperi rezultatul procesului de transformare, care încă sînt necunoscute, dar despre existența lor vorbesc stațiunea de chinovar, ale căror date geologice de asemenea sînt destul de nelămurite.

REZUMAT

În cele spuse mai sus am vrut să atrag atenția asupra importanței acestei probleme, ca după metoda savanților sovietici sub îndrumarea marelui Lenin și cercetările noastre științifice să fie lansate de pe planul teoretic la un plan practic executat cu folosirea rezultatelor din Țara Socialismului. Rezultatele obținute în cercetările științifice în țara noastră sînt destul de satisfăcătoare și ne îndeamnă la exploatarea reală a acestor metale.

IOAN BĂNYAI

BIBLIOGRAFIE :

1. *F. Harbich* : A Székelyföld földtani és őslénytani leírása, 1878.
2. *M. Pálffy* : A Hargita hegység andezites közetei. Orv. Term. Tud. Értesítő, Kolozsvár, 1985.
3. *J. Bányai* : Răspîndirea straturilor vulcanice ale Harghitei. Almanahul Muzeului Naț. Secuiesc, 1929.
4. *J. Bányai* : Contribuțiuni la geologia apelor minerale din Harghita. Op. cit.
5. *J. Bányai* : Geologia așezării apelor minerale din Secuime. Almanahul Szádeczky, Cluj, 1933.

6. J. *Bányai*: Izvoare naturale de gaz. Muz. Ard. Cluj, 1935.
7. J. *Bányai*: Apele minerale din Secuime. Op. cit. 1934.
8. J. *Bányai*: Zonele metamorfizate ale Harghitei. Op. cit. 1937.
9. J. *Bányai*: Comorile minerale valorificabile ale regiunii Harghitei. Alm. E.M.E. XV. 1938.
10. J. *Bányai*: Materiile minerale valorificabile ale Secuimii. Alm. E.M.E. XII. 1933.
11. J. *Bányai*: Originea și captarea izvoarelor apelor minerale din Secuime. Alm. E.M.E. XIII. 1934.
12. J. *Bányai*: Stratul de marmoră din Tămășești-Ciuc. Alm. E.M.E. XVI. 1939.
13. J. *Bányai*: Situația geologică a strimtorilor superiori ai Oltului. Rev. Lit. Ard. Cluj, 1927.
14. J. *Bányai*: A Hargita déli részének opállerkódásairól. M. Tud. Akad. Math.-Term. Értesítője, Budapest, 1932.
15. J. *Bányai*: A hazai gyógyvizek eredete. Hidrológiai Közlöny, Budapest, 1942.
16. V. *Lațiu*: Contribuție la studiul calcogr. Revista Muzeului Geol. Miner. Cluj, 1930.
17. V. *Stanciu*: Provinciile minerale ale României. Op. cit. 1930.
18. V. *Stanciu*: Linia de eruptiv Harghita. Lucr. Inst. Geogr. Univ. Cluj, 1937.
19. Gy. *Szádeczky*: Munții Vulcanici Harghita—Călimani. D. d. S. Inst. Geolog. București, 1927, vol. XV.
20. Z. *Török*: Földtani vizsga a Kelemen Havasok erupt. Magy. Földt. Int. Év könyve, 1932.
21. Z. *Török*: Baza maselor eruptive ale Munților Călimani. Caiete Muz. Cluj, serie nouă, 1944.
22. Z. *Török*: Albia regiunii Bilbor—Dragoioasa. Op. cit. 1944.
23. Z. *Török*: Raport asupra cercet. geolog. din regiunea apus. Mt. Călimani. D. d. S. Inst. Geolog. București, vol. XVIII.
24. Z. *Török*: Situația tectonică și vulcanică a albiei Toplița. Caiete. Muz. Cluj, serie nouă, 1945.
25. Z. *Török*: Problemele vulcanologice ale Târniței—Toplița. Op. cit. 1945.
26. Z. *Török*: Geologia regiunii Giulești—Toplița. Op. cit. 1945.

AUSZUG.

Bis dahin war bekannt dass die Höhenkette „Harghita” nur aus einem gleichartigen Andezit besteht. Vorkurzem stellte der Verfasser fest dass dieser Andezit viel artig u. eine ganze Reihe Andezitarten enthält. Es war eine alte Auffassung dass im Hargitaer Steinmaterial die Metalle fehlen. Die neueren Forschungen beweisen, dass im Hargita auch Metalle vorhanden sind, und zwar eisenenthaltene Minerale. In der Nähe der Mineralwasserquellen kommt Pirit weiterhin bei der Bergspitze des „Madarasi Harghita” Zinnaberit vor. Pirit enthält Gold, die Gewinnung des Goldes aus Pirit verlangt das Hochofen verfahren, sein vulkanischer Gesteine lässt darauf schliessen dass auch Edelmetalle vorkommen können.

Rămășițele de mamut găsite în Tîrgu-Mureș

Oamenii totdeauna au manifestat un mare interes față de fosile de animale străvechi. Dintre acestea au acordat o atenție deosebită mamutului, oasele căruia au fost descoperite înainte cu câteva sute de ani. Aceste oase uriașe au fost înconjurate cu o frică mistică superstițioasă și cu groazele numeroaselor legende. La început se credea că sînt oasele unor oameni uriași și ca să nu cauzeze nenorociri au fost înșirate în lanțuri și au fost puse pe zidurile bisericilor, mănăstirilor sau chiar ale primăriilor și au fost privite cu o groază sfîntă.

Datorită dezvoltării științei s-a putut constata că aceste oase provin de la un animal, asemănător cu elefantul. Prima dată au crezut că sînt rămășițele aceluiași elefant, care a fost adus din India de către romani. Însă la începutul secolului al XIX-lea Cuvier a descoperit că mamutul aparține familiei elefanților și că într-adevăr este strămoșul elefantului din India de astăzi.

În epoca diluvială „*elephas antiquus*“ a fost considerat ca cel mai mare mamut. De asemenea în acest timp a trăit și *elephas meridionalis*, provenit din epoca pliocenă. Cel mai răspîndit a fost însă *elephas primigenius*, care unindu-se în cete uriașe a populat Europa întreagă și Asia de Nord.

Din desenele de pe atunci ale omului primitiv, precum și din faptul că oasele omului primitiv au fost găsite împreună cu oasele animalelor din clima rece (mamut, ursul de peșteră) se poate trage concluzie că mamutul a fost contemporanul omului primitiv din era diluvială și chiar a fost obiectul important al vînatului acestuia. Este deci de înțeles acel interes deosebit manifestat din partea muzeelor față de fosilele elefantului, care completează în mod excelent tematica muzeelor, unde dovedesc evident cu o forță obiectivă epoca omului primitiv.

De aceea au fost primite cu un entuziasm deosebit de către colectivul de muncă al muzeului regional oasele de mamut, găsite în lunile februarie și decembrie ale anului 1952 în același loc la Tîrgu-Mureș.

În ambele cazuri muzeul a fost numai decît înștiințat către conducătorul șantierului în cariera de piatră de pe lîngă uzinele „Encsel Maurițiu“ în curs de construcție au fost găsite unele oase de animale necunoscute.

Deja la prima comunicare în ziua de 29 februarie 1952 ne-am deplasat la fața locului (schița Nr. 1) însă oasele au fost deja ridicate și duse în

birou. Am constatat că este vorba de unele sfărîmituri din oasele feții și de dinte de mamut. Mai precis au fost găsite în total 5 buc. sfărîmituri de dinte de mamut, 6 buc. sfărîmituri din oasele feții, în care au fost așezate 9 canale de nervi.

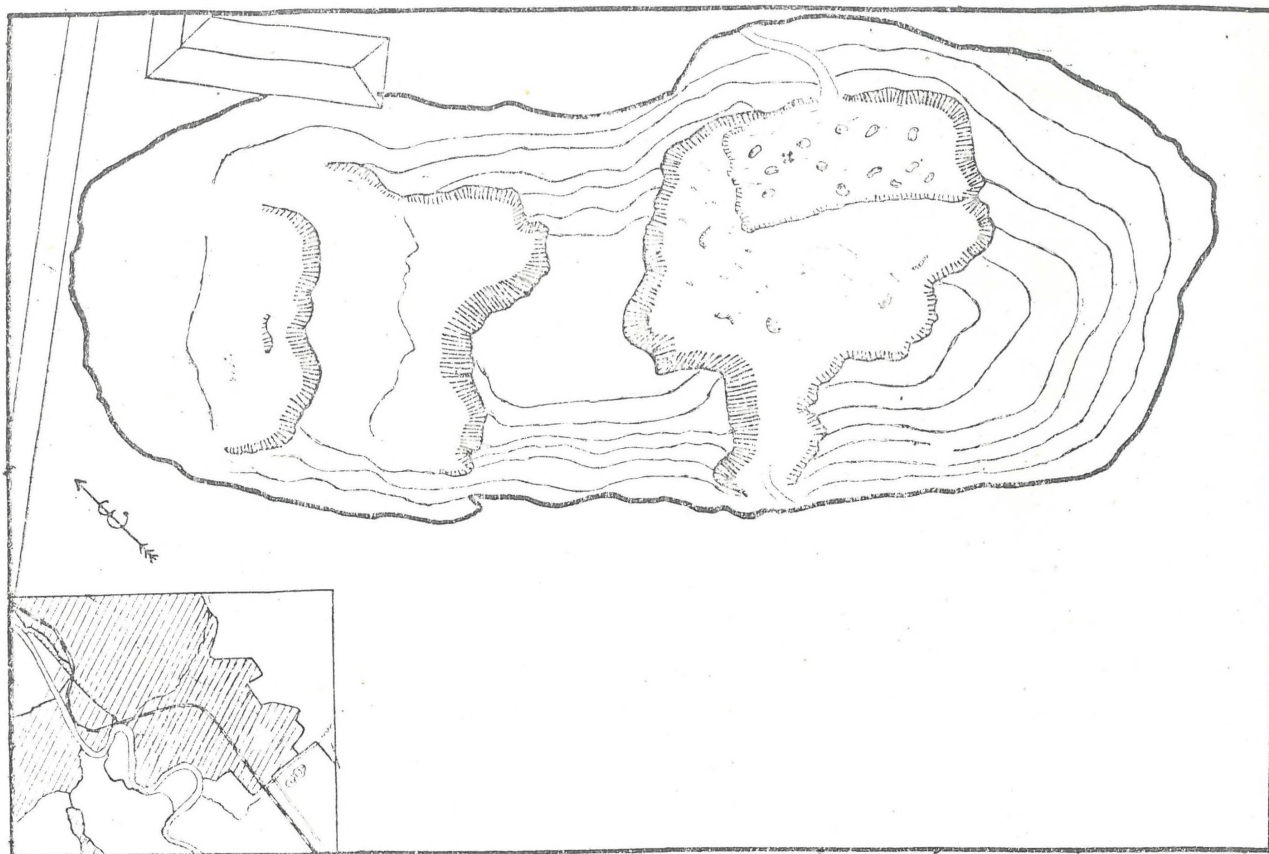

Fig. 1. — Schița locului de descoperire al oaselor de mamut. — Fundort der Mamutreste von Tg.-Mureș.

Dimensiunile sfărîmiturilor de dinte :

- Figura Nr. 2—31,5 cm. lungime, 17 cm. lățime 10 cm. grosime.
- Figura Nr. 3—19 cm. lungime, 17 cm. lățime, 9 cm. grosime.
- Figura Nr. 4—21 cm. lungime, 12,5 cm. lățime, 7,5 cm. grosime.
- Figura Nr. 4—11 cm. lungime, 9,8 cm. lățime, 8 cm. grosime.
- Figura Nr. 5—10 cm. lungime, 9,8 cm. lățime, 8,2 cm. grosime.

Dimensiunile sfărîmăturilor din humărul de obraz :

- Figura Nr. 6—34 cm. lungime, 15 cm. lățime.
- Figura Nr. 6—23 cm. lungime, 14 cm. lățime.
- Figura Nr. 7—21 cm. lungime 16,5 cm. lățime.
- Figura Nr. 8—25,5 cm. lungime, 13,5 cm. lățime.
- Figura Nr. 8—25 cm. lungime, 13 cm. lățime.
- Figura Nr. 8—16 cm. lungime, 6,5 cm. lățime,

Cu ocazia cercetării detaliate a celor găsite, ni s-a spus la birou că dintre oasele găsite unele s-au pierdut. După aceea ne-am dus la locul

unde au fost descoperite oasele, și aici cu ajutorul muncitorilor am reconstituit poziția exactă a oaselor găsite. Am putut constata că oasele găsite au stat înghesuite în condiții foarte favorabile între două gresii mari în fundul stratului fluvial de 12 m. grosime, găsit sub exploatarea muncitorilor. Aceste gresii pe de o parte au împiedicat ca oasele să fie duse mai departe de apă, iar pe de altă parte le-a apărat în mod însemnat de influențe fizice. Prin aceasta se poate explica că oasele găsite, care constituie cam un sfert de craniu au fost într-o stare împietrită și bine păstrată.

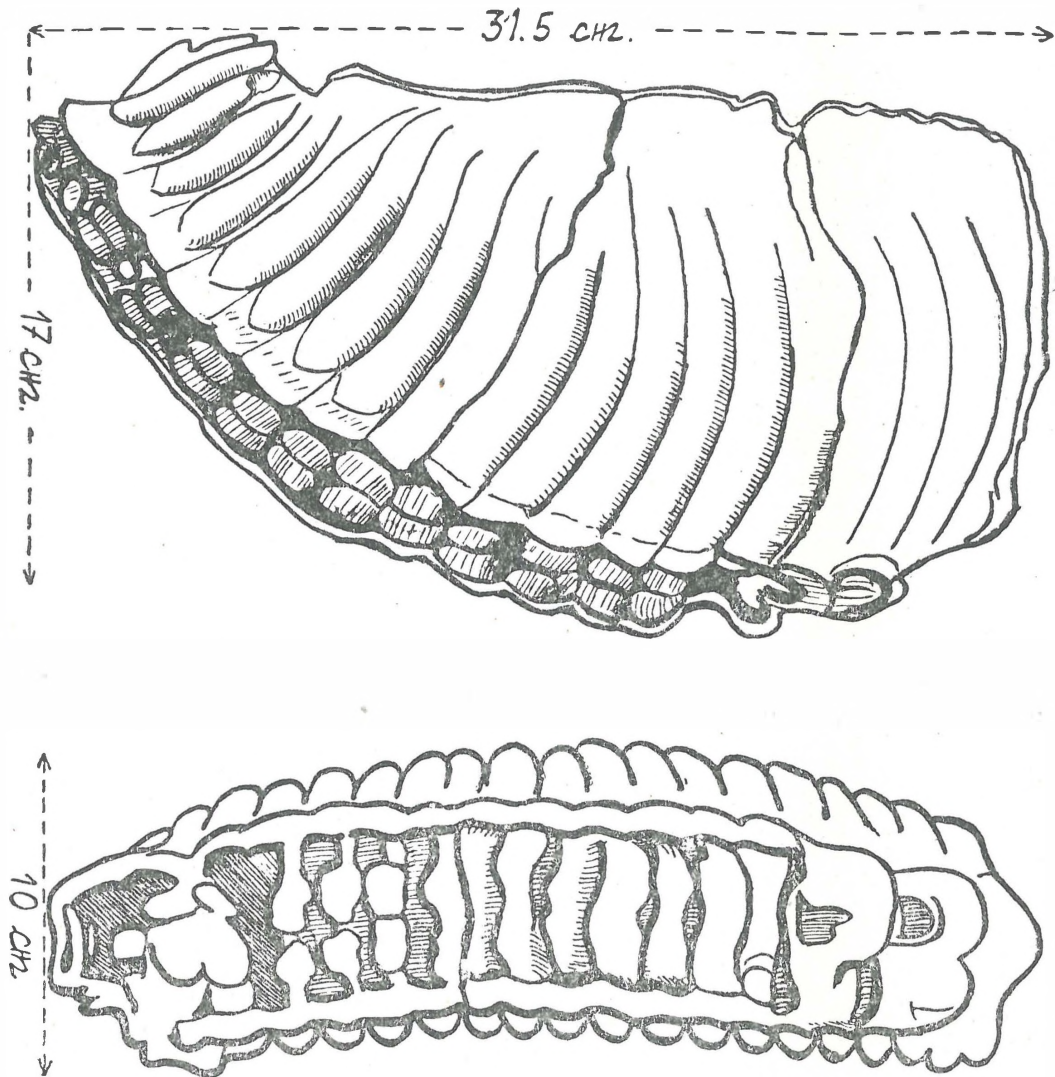

Fig. 2. — Fragment de măsea de mamut în față și în profil. — Bruchteil eines Mamutzahnes (darauf u. seiten Ansicht).

Ne-am deplasat iarăși la fața locului și am constatat că osul ieșit la iveală de data aceasta la o distanță de 20 m. spre nord de la cel găsit în februarie, și la o adâncime de 6—7 m. de nisip în exploatare, nu este altceva decât colțul uriaș al mamutului distrus în epoca glacială.

Din dimensiunile uriașe ale părții de colț ieșită la iveală, am putut trage concluzii asupra mărimii extraordinare a animalului antidiluvian.

Scoaterea fosilelor de sub stratul de pietriș după părerea muncitorilor și conducătorilor a fost imposibilă pînă cînd stratul de pietriș, de cca. 6—7 m. ce se găsesc deasupra rămășițelor, nu este exploatat. Ținînd cont de acest fapt atît în birou, cît și în rîndurile muncitorilor de la fața locului, am dus o largă muncă de lămurire în legătură cu valoarea excepțională din

punct de vedere științific al fosilelor, în urma căreia am primit promisiuni că în lipsa noastră nici nu vor fi atinse acestea și scoaterea lor se va începe numai sub îndrumarea noastră, când stratul de nisip pe deasupra lor este complet exploatat.

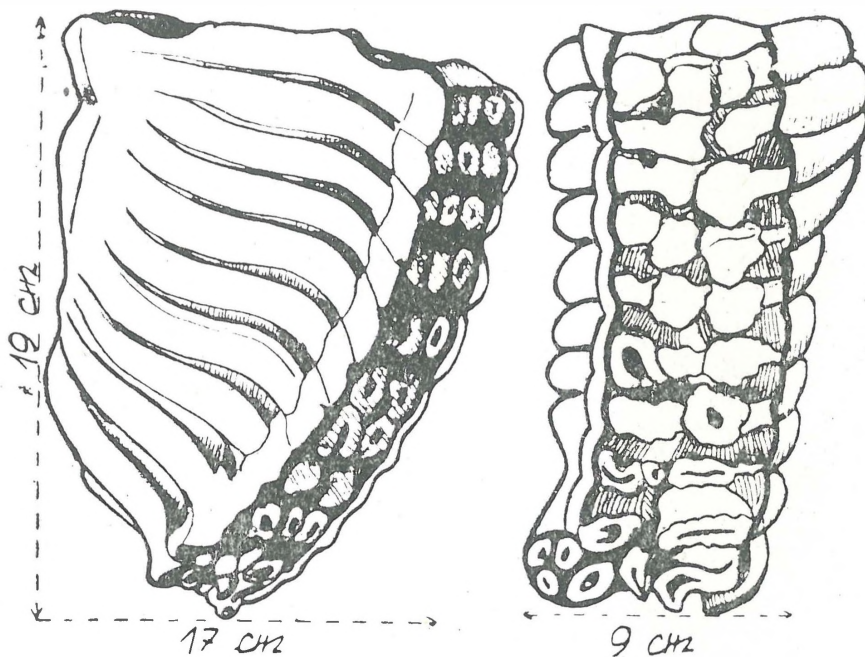

Fig. 3. — Fragment de măsea de mamut în față și în profil — Bruchteil eines Mamutzahnes (vorder u. seiten Ansicht).

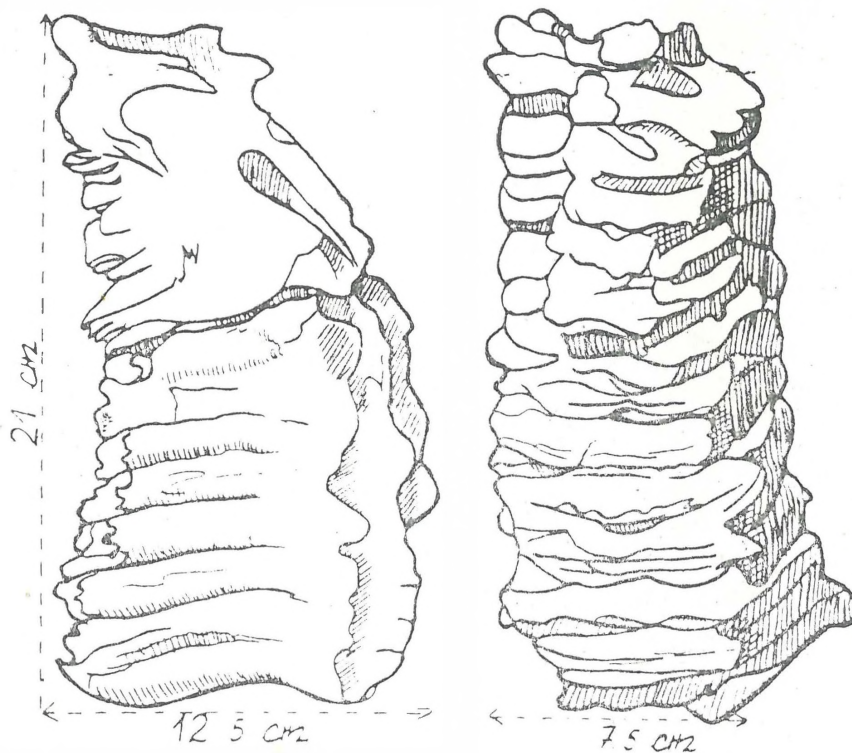

Fig. 4. — Fragment de măsea de mamut în față și în profil. — Bruchteil eines Mamutzahnes (vorder u. seiten Ansicht).

În fiecare zi am examinat fosilele și am urmărit mersul muncii. Cu toate acestea în ziua de 24 decembrie 1952, am constatat cu consternație că un anumit tovarăș, Tamás; cu care în timp de 5 zile nu ne-am întâlnit

niciodată și care după spusele de acolo este șeful șantierului de carieră deși i s-a atras atenția să nu se atingă de aceste fosile a început să scormonească el singur colțul uriaș. Inșă prin nepriceperea lui l-a spart în 11 locuri, care se găsea și așa într-o stare bazificată, casabilă și slabă, cauzînd astfel pagube încomensurabile științei, cu atît mai mult, încît este vorba de un exemplar al cărui lungime face o curbă de 310 cm. are un diametru de

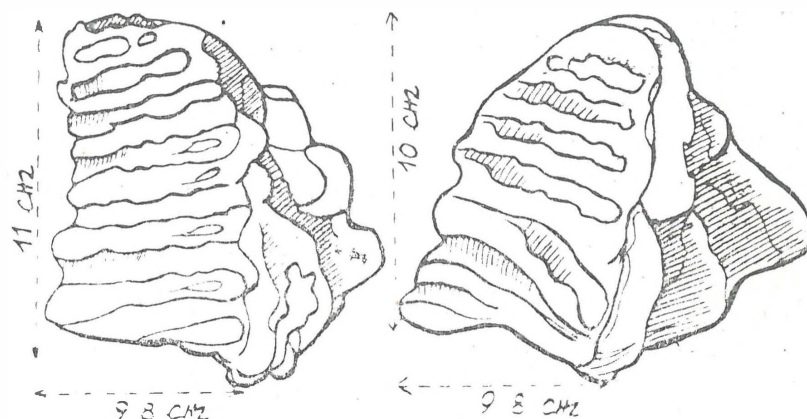

Fig. 5. — Fragment de măsea de mamut. — Bruchteil eines Mamutzahnes.

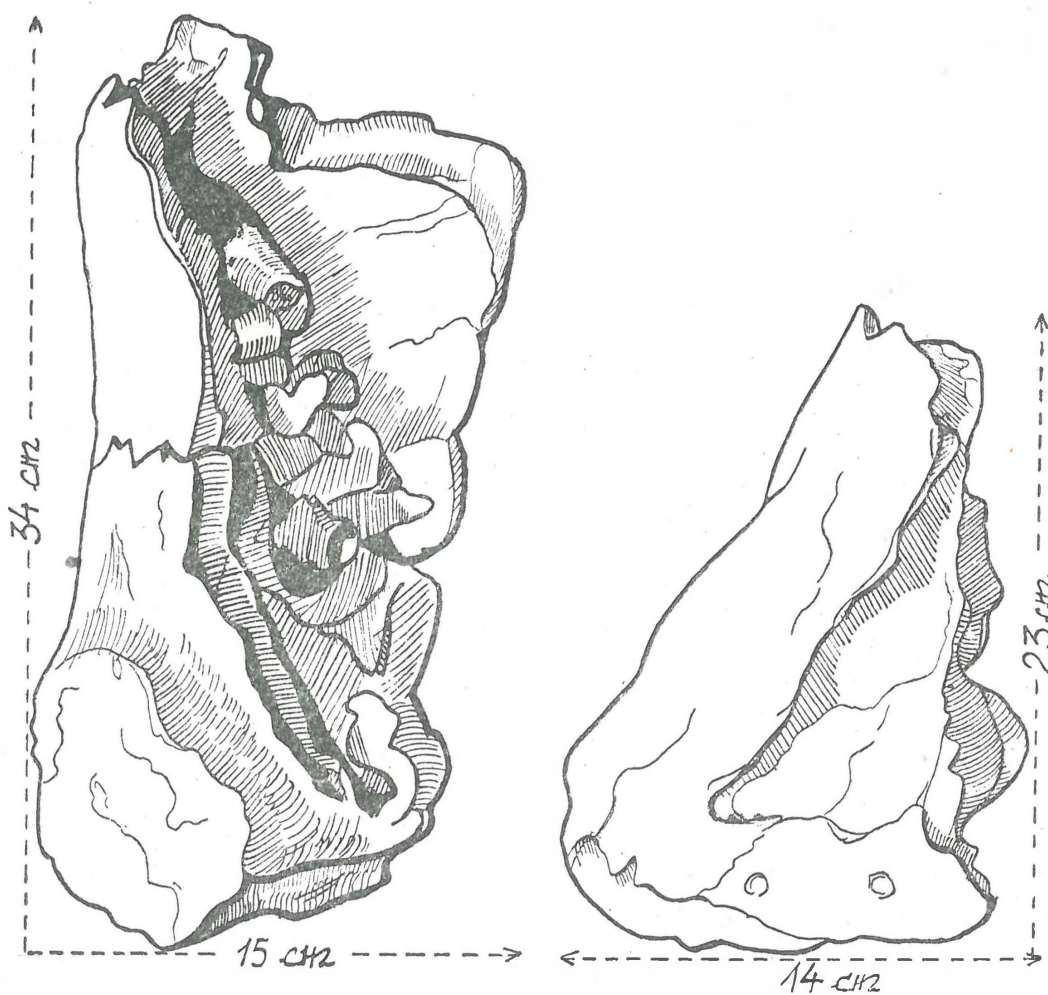

Fig. 6. — Fragment de umărul obrazului. — Bruchteil des Backenknochens.

20 cm. respectiv la capătul subțire 13 cm. și ca atare se situează între fosilele cele mai de seamă pe țară. Dacă luăm în considerare că colțul scos nu

este complet, fiindcă la capătul lui subțire lipsesc cel puțin 60—70 cm., concludem cu bună dreptate asupra dimensiunilor uriașe ale animalului, care dovedesc grăitor desenele omului primitiv și datele comunicatelor științifice rusești. Trebuie să accentuăm că Rusia (Uniunea Sovietică) a făcut mult în domeniul descoperirii și reconstruirii fosilelor de mamut.

Din acest punct de vedere este așa de bine dotată, că Europa întreagă nu se poate compara cu ea. Pe cînd din pămîntul Europei cunoaștem numai scheletul mamutului, pînă atunci în înghețul veșnic al Siberiei s-au conservat în mod excepțional și au ieșit la iveală numai cu ocazia topirii de primăvară a zăpezii, mumii de mamut cu mușchii animalului complet conservați, la fel pielea, părul lui lung și stufoș, cu părțile lui moale și

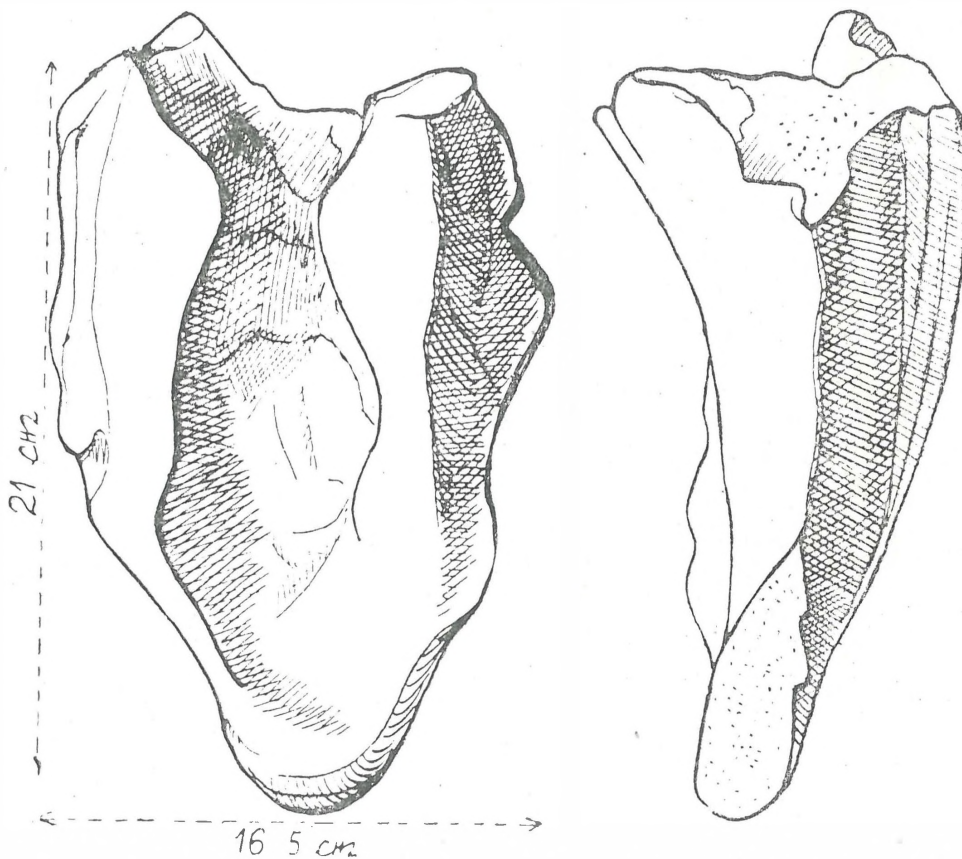

Fig. 7. — Fragment de umărul obrazului. — Bruchteil des Backenknochens.

chiar în gura și stomacul lui, care în acest caz s-a dovedit de a fi cutii excelente de conservare în care s-a putut stabili compoziția hranei vegetale consumată cu înaintea de cîteva mii de ani, s-au putut recunoaște chiar și felul vegetației de tundra.

Dintre exemplele siberiene strălucite e suficient să atragem atenția asupra fosilelor găsite la Beresovca și la Sanga-Jurach, care au clarificat în mod definitiv toate nelămuririle în jurul regelui tundrelor și au clasificat în întregime îndoielile, completînd lipsurile care au mai existat în legătură cu aspectul și dimensiunile animalului. Astăzi deja putem spune despre mamut că îl cunoaștem tot atît de bine ca și animalele care trăiesc în zilele noastre. Corpul animalului a fost acoperit cu păr stufoș, lînos. A ajuns o înălțime chiar și pînă la 3—4,50 m. S-a stabilit că a avut o greutate de două ori mai mare, ca elefantul de astăzi, iar mărimea lui a depășit cu una treime mărimea elefantului.

Noi am ajuns în posesia unor fosile excepțional de frumoase și toată grija noastră s-a îndreptat asupra conservării celei mai corespunzătoare a fosilelor găsite, pentru a le face cât mai durabile și rezistente. Dinții și fragmentele feții nu ne-au cauzat greutatea mai mari, fiindcă au fost în stare mai bună. Cu colțul uriaș însă din cauza stării lui slabe s-a putut lucra foarte greu.

După ce am terminat studiile premergătoare conservării și am procurat instrumentajul tehnic necesar acestei conservări am și început munca.

Pentru faptul că colțul de mamuț a fost infiltrat foarte mult cu apă, l-am expus unei uscări timp de câteva săptămîni ca în felul acesta apa pierdută să poată fi înlocuită cu alt material de legat, adică ca să putem executa munca de conservare propriu zisă. După uscare fosilele de colț au fost puse în față de tifon, pentru a împiedica eventualele fărâmițări datorită uscării. După acest procedeu atît sfărîmiturile din față, cît și fosilele

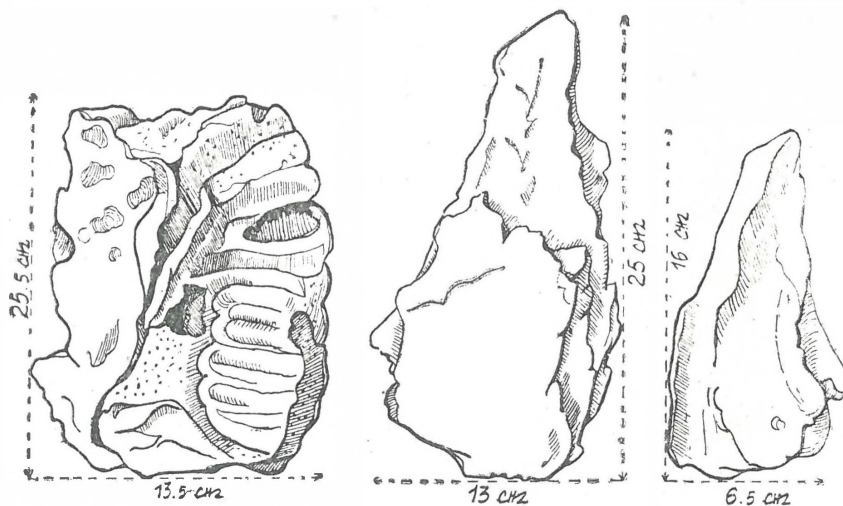

Fig. 8. — Fragment de măsea și de umărul obrazului de mamuț. — Bruchteil eines Zahnes u. Backenknochens.

de dinți și cele din umărul obrazului fără față, au fost puse în clei cald și lichid și le-am lăsat acolo timp de 5-6 ore. După scoaterea lor din soluția de clei, au fost puse iarăși la uscat timp de câteva zile fără ca fașa de tifon să fi fost înlăturată. După aceea procedura anterioară a fost repetată într-o soluție de clei mai concentrat. După ultima uscare a colțului am procedat la înlăturarea fașei și fracturile cauzate de uscare au fost astupate cu o pastă făcută din amestecul de clei și gips. După uscat bucățile de colț au fost legate în 1—2 locuri, cu niște cercuri de metal de 1 cm. late și le-am așezat în fundul vitrinei executat pentru aceasta pe un strat de nisip fin, potrivit cu exactitate părțile componente ale fosilei reconstruind astfel întregul colț uriaș. Regretabil însă că deși munca noastră de conservare s-a făcut cu precauții, o parte a colțului cam o lungime cca. 30 cm. nu putea fi salvată datorită scoaterii nepricepute a lui. De aceea cu ocazia plasării lui în vitrină acest colț uriaș s-a prescurtat cu 30 cm. și face o curbă numai de 280 cm.

La stabilirea epocii fosilei găsite este foarte important stratul în care se afla căci acesta este un document grăitor despre împrejurările geologice și geografice ale epocii respective.

Pe deasupra fosilelor s-au așezat următoarele straturi :

1. La partea cea mai inferioară, la nivelul fosilelor găsite, au fost așezate împrăștiat, dar în bucăți mari concrețiuni de greșie.
2. Deasupra acestora s-a așezat un strat de pietriș de cca. 5,5 m. gros.
3. Deasupra acestuia a stat nisip galben în grosime de 4 m.
4. După aceea a urmat un strat de pământ argilos în grosime de 1,70 m.
5. La suprafață a fost un strat de humus de 1—1,20 m.

Direcția înclinării a straturilor de jos este de sud-nord, pe care s-au așezat straturi cu direcția înclinării contrarie de est-vest. Aceasta înseamnă că este vorba de nisipul a două râuri și pârâuri, care au trecut în acest loc unul după altul în timp, formînd laturile unui unghi de 90°.

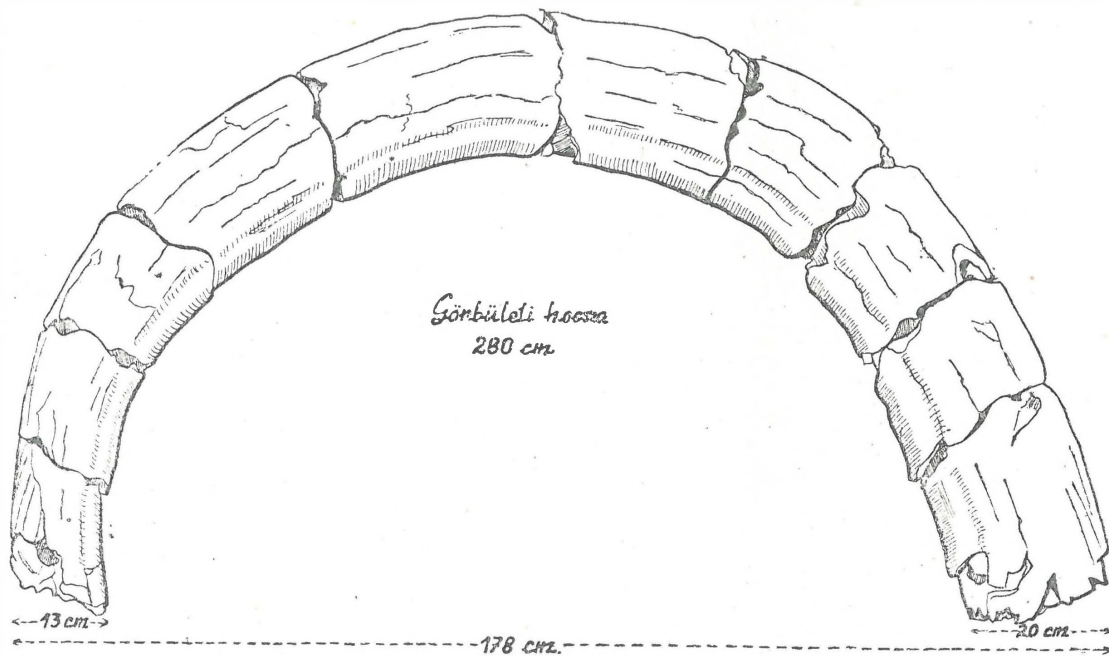

Fig. 9. — Colț de mamut. — Stosszahn.

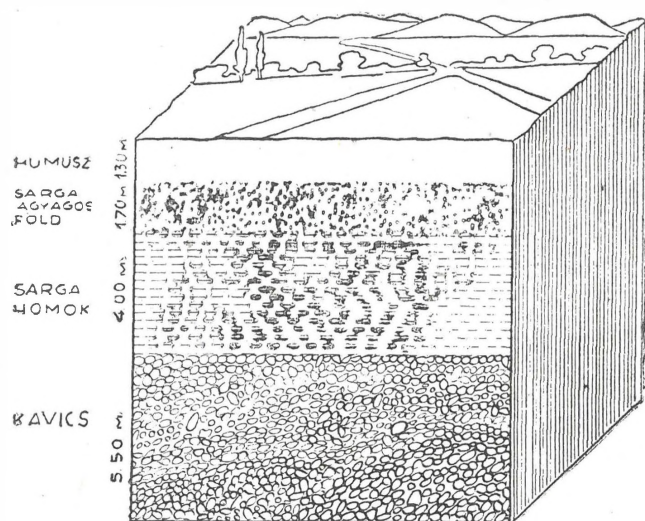
Stratul de jos — în care se aflau fosilele găsite — este stratul diluvial al Mureșului. În epoca glacială Mureșul a curs într-o albie de cca. 1.000 m. spre sud de la albia lui de astăzi, însă paralel cu aceasta. În timpul acela în bazinul Ardealului a fost o climă secetoasă, cu caracter de stepă. Au fost puține precipitații, iar scoarța pământului a fost tare. De aceea cantitatea de apă a râului a devenit mai puțină, nămolul s-a sporit, deci activitatea lui de eroziune a scăzut, și astfel capacitatea lui de muncă a devenit mai mică, ca munca ce trebuie executată. Ca urmare a acestui fapt și-a umplut albia.

După epoca glacială, în perioada încălzirii, în urma creșterii proporționale a cantității de apă din râu, precum și a activității lui de eroziune iarăși a intrat în direcția de nord făcîndu-și o albie nouă. Rămășița de albie veche, umplută, acest platou neted și rămas în înălțime, astăzi însoțește orașul ca o terasă a Mureșului și este un loc foarte potrivit pentru așezare omenească. Terasa diluvială a Mureșului a fost stricată de pârâul „Róka“ care curgea în direcția sud-nord și se vărsa în Mureș, prin faptul că a adus un strat aluvial — argilă — pe straturile diluviale ale Mureșului.

Din locul nostru de găsim, dacă ne întoarcem spre est, putem vedea foarte bine continuarea terasei Mureșului la „Kövesdomb“, care odinioară a fost o parte integrantă cu locul nostru de găsim. Valea dintre cele 2 părți de terasă a fost scormonită de pârâul „Róka“ care s-a retras în direcția de est.

Locul nostru de găsim deci este o terasă de pietriș de inundație acoperită cu nămol în straturi, cum sînt în general terasele de pietriș, din zonele de inundație.

Situația straturilor și a fosilelor găsite arată, că oasele au fost tîrîte de apă la locul nostru de găsim. Animalul probabil a murit mai departe de locul nostru de găsim ca urmare a unei tragedii care n-a cruțat nici consortii lui. E posibil ca în diluviul care în bazinul ardelean a însemnat o climă secetoasă de stepă seceta a forțat animalul nostru antidiluvian de a

A leletre települt réteg tömbszelvénye

Fig. 10. — Secțiunea stratului depus asupra oaselor descoperite. — Block-querschnitt des Fundortes.

căuta apă în albia Mureșului. Intre timp în căutarea apei a căzut de pe un mal înalt și-a rupt osul și a murit. Rămășițele lui însă au fost aduse mai departe de apă.

În legătură cu pieirea animalului, de multe ori se pune întrebarea de ce?

Au fost geologi care au căutat să dovedească că acest animal a fost exterminat de omul primitiv cu ocazia vînatului. S-au găsit însă savanți, care au demonstrat că omul primitiv nu numai că nu i-a decimat, dar nici nu i-a rărit pe aceștia.

Coloman Lambrecht în opera sa intitulată „Omul primitiv“ arată că la mijlocul erei glaciare s-a diferențiat în rase. Astfel, s-au format rasele de mamut din Europa-Mijlocie, Siberia și America de Nord. Astfel, tribul diluvial diferențiat în rase, pe acele teritorii, care le-a stat la dispoziție, a ajuns în diferite condiții de viață. Aici a rămas în stepă, acolo în tundră și mai departe în păduri seculare. Alimentația și mediul deosebit au împri-mat noi și noi semne în organismul animalului. Colțul care s-a asimilat inițial la modul de viață din pădure, a început să crească prea tare și colțul

odinioară drept, în urmă cu o mică curbă, s-a desfigurat într-o podoabă tot mai spirală care în loc de a ușura a îngreunat alimentația animalului.

Rasa a îmbătrînit, puterea lui de rezistență a scăzut, a fost atacată de boli. Au apărut noi rase. În pădurea, ce se rărea, în stepă ce se pustia nu-și mai găsea hrană suficientă. S-au născut tot mai puțini pui de mamut decât cei mare au murit. Ultimele animale s-au refugiat la nord, sus în regiunile pustii ale Siberiei și acolo au pierit.

Dr. DRAGOMĂN PĂL

AUSZUG

Im Februar des Jahres 1952, in der Süd-Westliche Umgebung Marosvásárhelys, in einem ausbeutener Schotterbruch, haben wir 5 Zahn Bruchstücke und 6 Backen Bruchstücke eines Mammut gefunden.

Im Dezember demselben Jahres, neben dem Fundort, mit 20 mt gegen Norden, haben wir einem 310 cm langen, bogenförmigen, 20 cm dicken Mammut Hauer gefunden, wessen schwachener Schluss (hatte) einen 13 cm-igen Durchmesser, hat.

Die Funde lagen in der diluviale Schichte des Flusses Mureș. Den Hauer hat ein ohne sachverständiger Person in 11 Plätze zerbrochen, damit erschwerte sich die Lage des Hauer, der schon ganz auslaugender, beinache breiartiger war. Die Funde haben wir, wegen Aufbewahrung, in lauwarm Leimlösung gesetzt, wo sie 5—6 Stunden standen. Nach längren Trocknen wiederholten wir das vorigen Verfahren, in dichter Leimlösung, und die entstehende Riesse haben wir mit flüssige Leim-Gipsbrei verdichtet.

Die einzelne Stücke haben wir mit 1 cm breit Metalreit zusammen gefasst und in die Witrine gestellt.

Apărarea păsărilor și importanța ei economică

Dezvoltarea agriculturii cere, ca omul să extirpe din ce în ce mai mult pădurea, terenurile stufoase nefolositoare, păduricele, livezile și să facă ca terenurile astfel eliberate să devină din punct de vedere economic cât mai rentabile și mai valoroase. Noile directive privind apărarea pădurii nu admit existența copacului găunos. Ingrijirea specială a pădurii scoate copacul bolnav, al cărui interior a intrat în putrefacție. Această directivă însă, din punct de vedere al apărării păsărilor, prezintă un pericol serios pentru păsările care locuiesc în scobituri, deoarece copacul găunos le oferă un loc sigur pentru a se încuibă. Iar extirparea tufișurilor și a pădurilor ia posibilitatea păsărilor, care încuibază în liber, de a găsi loc de încuibare.

Cu toate că condițiile de viață a păsărilor noastre folositoare au fost luate, numărul lor s-a micșorat, deși hrana lor se compune în cea mai mare parte din masa uriașă a insectelor care distrug pomii și copacii, distrugerea căroră omul fără ajutorul insectelor, nici nu le-ar putea împiedica. Omul numai atunci observă înmulțirea insectelor când distrugerea din partea lor e în toi. Păsărea sprintenă cercetează cu grijă fiecare creangă, ea înghite tot ce-i cade în drum începînd de la oușoare pînă la insecta dezvoltată. Păsările noastre cîntătoare insectivore sînt în general păsări foarte lacome. O pasăre poate să înghită zilnic o cantitate mai mare decît jumătatea greutății sale corporale, dar sînt și de acelea care consumă o cantitate chiar mai mare decît greutatea corpului lor. Tocmai pentru aceasta este necesară apărarea păsărilor folositoare, a asigura posibilitatea lor de încuibare iarna, cînd zăpada acoperă hrana lor, asigurarea acestora. Apărarea păsărilor trebuie popularizată în masele largi ca cauză economică și estetică foarte importantă. Trebuie să ajungem pîna acolo ca la fiecare casă să fie pus un loc pentru cuib, care să aștepte noul său locuitor. Dacă aceasta se va face, ne putem aștepta la faptul că în regiune se vor înmulți păsările insectivore și în munca lor vor produce un venit material de neînchipuit. Ajutorul nostru cel mai bun este pasărea și va fi cea mai recunoscută colaborantă, dacă îi oferim acel mic ajutor care este necesar salvării vieții ei. Voi expune acum mijloacele importante pentru apărarea păsărilor. Înainte însă de a expune aceasta, trebuie să subliniem că din punctul de vedere a încuibării se deosebesc: păsări ce locuiesc în scobiturile copacilor și păsări care își clădesc cuibul în aer liber.

Să vedem prima dată posibilitățile de încuibarea păsărilor ce locuiesc în scobituri.

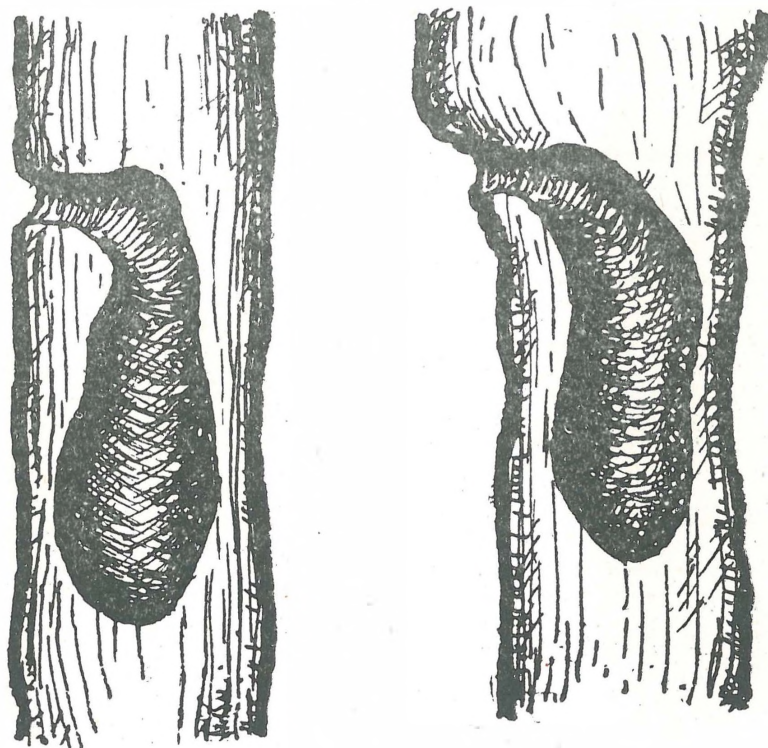

Fig. 1. — Scobituri naturale de gheonoaie. — Natürliche Nester des Spechtes.

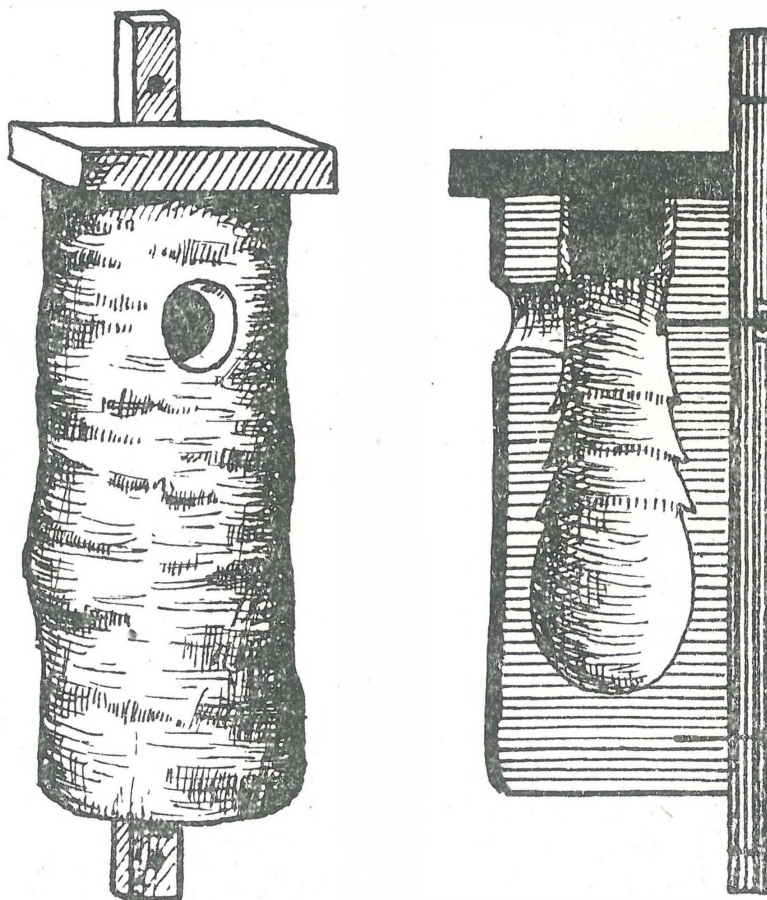

Fig. 2. — Scobituri artificiale de cuib. — Künstliche Nester für Spechte.

APĂRAREA PĂSĂRILOR CE LOCUIESC ÎN SCOBITURI

Extirparea din păduri a copacilor putrezi și a copacilor cu găuri naturale a cauzat reducerea numărului păsărilor la cuibare în scobituri. Este de la sine înțeles că lipsa acestora înseamnă daune serioase pentru livezile sau pădurile noastre. Ca să remediem această lipsă, să oprim daunele și pentru ca să creștem numărul păsărilor locuitoare în scobituri, este necesar a întregi numărul scobiturilor naturale cu amenajarea de găuri artificiale. Modul de construirea unor astfel de cuiburi artificiale le expun după cum urmează.

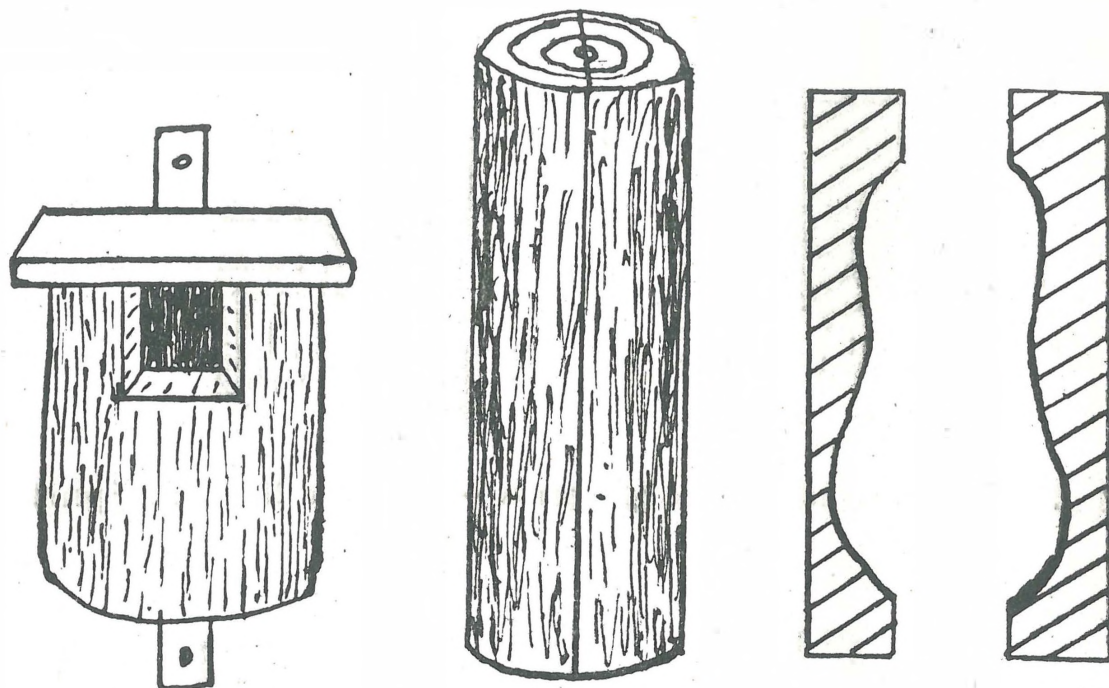

Fig. 3. — Scobiturt de tip „C”. — Künstliche Nest typen.

Fig. 4. — Cuib făcut din 2 părți. — Künstliche Nest typen.

Ciocănitores fac găuri în copacii putrezi și scot puii acolo. În general fac mai multe găuri decât le este necesar și astfel rămân din ele și pentru păsări mai mici. Experiența mai multor ani ne arată că scobiturile artificiale de geonoae sînt ocupate de pițigoi, cojoaică (*Certhia*), sticlete (*Sitta*), capintortură (*Jinx torquilla* L.), muscari (*Muscicapa*), codraș de casă (*Ruticilla phoenicura* L.).

În aceste găuri ele sînt apărute de peripețiile timpului precum și de animale răpitoare.

Mărimea locașului și a găurii de intrare depinde de mărimea păsării care o va ocupa. Dimensiunile cuiburilor le fac cunoscut după mărimile elaborate de Institutul Maghiar de Ornitologie.

Cuibul cel mai mic însemnat cu „A” se va confecționa după mărimea cuibului necesar pentru geonoaie mică (*Dendrocopus minor* L.). (Fig. 2.)

Lungimea 29 cm, diametrul 14--15, adîncimea 15 cm, cuibul de forma unei pungi ce se subțiază la partea superioară acolo avînd 6 cm lățime, iar în partea inferioară avînd o lățime de 9—10 cm. Acest cuib fiind în-

zestrat cu o deschidere de 3—3,20 cm, deschiderea fiind rotundă, prezentînd în spre interior un urcuş pentru ca ploaia să nu ajungă înăuntru. Pe scîndura ce formează acoperișul, fixăm un par cu ajutorul a două cuie. Acest fel de construire este foarte important din punct de vedere al controlării și curățirii cuibului. În cuibul cu dimensiunile de mai sus putem coloniza pițigoi, sticlete, codraș de casă, capintortură, muscar gulerat.

Dimensiunile cuibului notat cu „B” sînt date după mărimea cuibului geonoaiei mari (*Dendrocopus maior*). Se confecționează dintr-un segment de trunchiu de copac, lung de 40 cm, lat de 13—20 cm. Adîncimea găurii e de 23 cm, cu o lățime de 12 cm în partea inferioară și cu 8 cm în partea

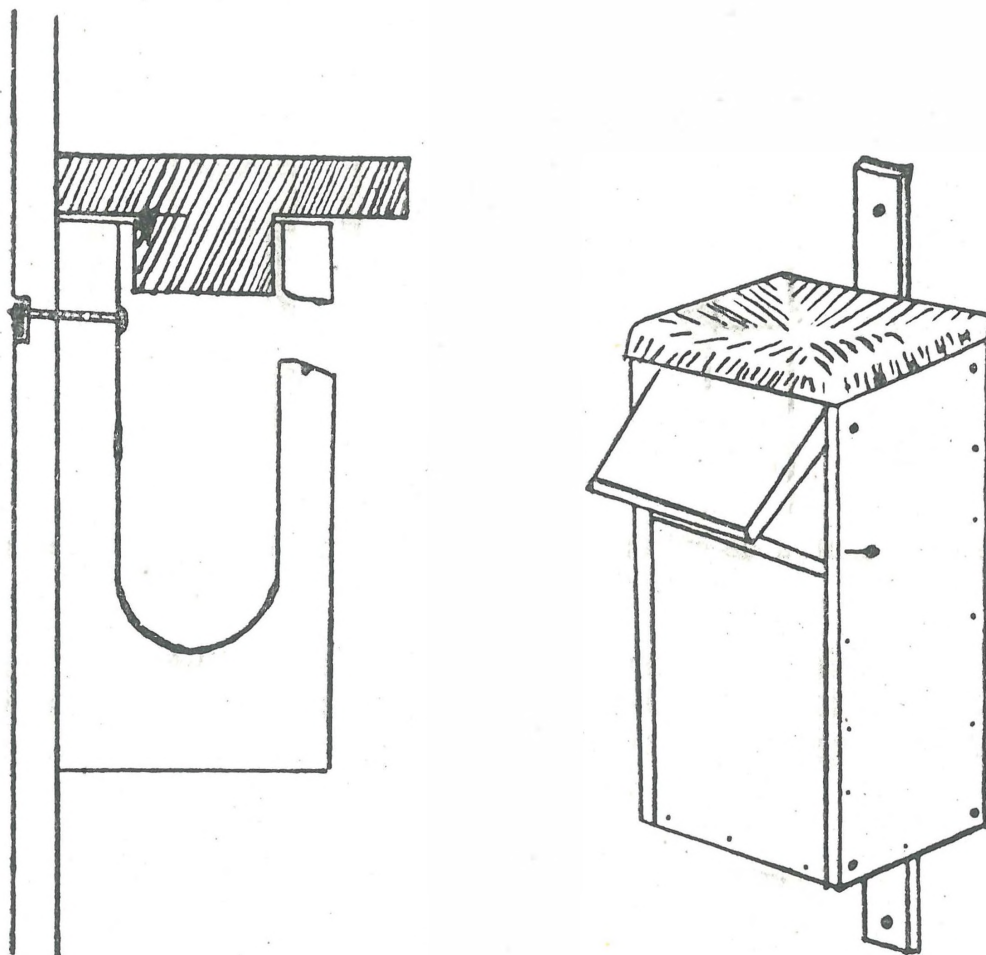

Fig. 5—6. — Scobitură-cuib confecționată în mod casnic. (După Csörgei). — Künstliche Nest typen.

superioară. Deschiderea orificiului de ieșire să nu fie mai mare, decît 4,6 cm. În acest cuib în afară de păsările înșirate mai sus va intra și graurul. Aceste două modele sînt foarte importante deoarece cea mai mare parte a păsărilor ce locuiesc în scobituri aleg aceste mărimi.

Modelul „C” se confecționează pentru codraș de grădină, muscar sur, codobatură albă.

Acest model diferă de cele anterioare. Lungimea trunchiului de copac este de 20 cm, lățimea de 13 cm, adîncimea cuibului de 15 cm, cu o lățime inferioară de 12 cm, iar lățimea superioară de 8 cm, orificiul de ieșire va fi o deschidere patrulateră de 5×5 cm.

Modelul „D” este imitația scobiturii geonoaiei negre. Lungimea trunchiului de copac 50 cm, lățimea 21—26 cm. Adîncimea cuibului e de 30

cm, lățimea de 18 cm, mărimea orificiului de ieșire este de 6—8 cm. În ea va intra pupăza, bufnița, dumbrăveanca.

Lemnele să fie prima dată uscate, ca ulterior să nu crape și astfel cuibul odată construit să-și piardă forma. Orificiul de ieșire trebuie sfredelit într-un unghi de 5 grade în sus. Peretele interior al cuibului trebuie să fie neregulat, sau prevăzut cu creștături pentru ca păsările să poată urca.

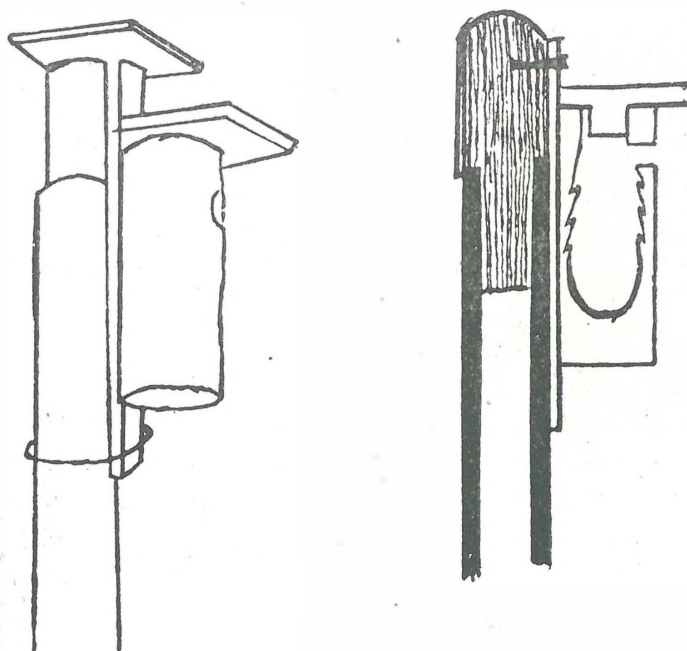

Fig. 7. — Scobitură de cuib așezată pe o țevă de fier. — Auf Eisenstange befestigtes Nest.

Putem confecționa cuiburi și în felul următor: luăm un trunchiu de copac cu un diametru de 10—15 cm, îl spintecăm în două și îl scobim. (Fig. 4.) După aceea lipim cele două părți între ele, sau le fixăm cu cuie,

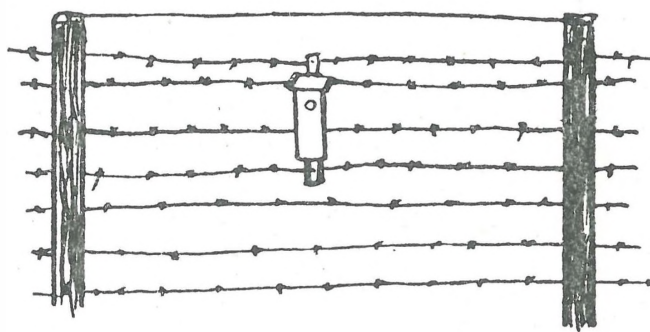

Fig. 8. — Scobitură așezată pe gard de sîrmă. — Auf Drahtgitter befestigtes Nest.

șurub sau cu tinichea. Însă cuibul construit astfel nu este atît de durabil decît cele construite dintr-o bucată. Nu e lesne ca partea inferioară a locașului să fie confecționată dintr-o bucată separată, deoarece ar putea să se deslipească ușor și să cadă cu cuib cu tot.

Nici partea superioară a locașului nu e lesne să fie fixată durabil de cuib deoarece în timp ploios ea poate să se umezească și să desfacă tot cuibul. E mai bine ca această parte să fie fixată cu ajutorul a două cuie oblic. Capacul să fie învelit cu tablă zincată sau cu hîrtie gudronată. Mar-

gurile orificiului de ieșire să fie netezite cu hîrtie de șmirglu. Locașurile mai pot fi confecționate și din scînduri. (Fig. 5—6.)

La așezarea locașurilor se va ține seama și de alegerea locului, dacă nu e expus la un loc potrivit pasărea nu îl va ocupa. Păsările din soiul pițigoilor își aleg cu plăcere locurile pe marginea pădurilor sau în alte părți stufoase. Pițigoii ocupă și acele locuri care sînt expuse pe pari așezați în mod liber. Dacă în apropiere sînt tufișuri locașurile să fie puse în

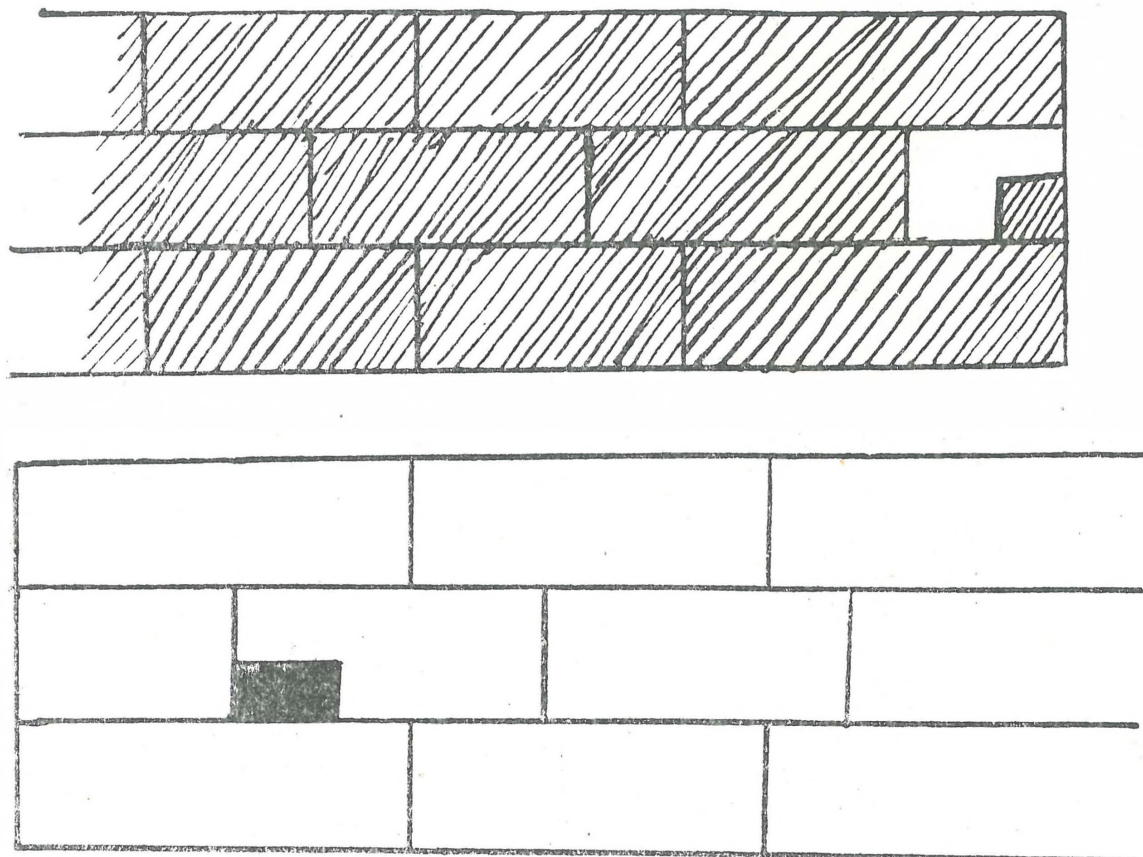

Fig. 9. — Scobitură de cuib de perete. — Nestlegung in der Ziegelwand.

totdeauna la locuri liniștite, astfel simțul de siguranță al păsării este mai mare. În fața locașurilor să fie un loc viran mai mare pentru că pasărea să poată privi în jur. Dacă locașurile sînt fixate pe țevi de fier și acestea sînt ocupate cu plăcere. Aceste locașuri nu pot fi prădate de pisici. (Fig. 7.)

Putem fixa locașul și pe garduri cu sîrmă ghimpată. (Fig. 8.) În afară de pițigoi putem aclimatiza codraș de grădină, capintortură, ciocănitoare mică, sticlete, scorțăreu, muscar sur și gulerat.

Graurii pot fi aclimatizați numai în locuri liniștite, departe de case în locașuri „B”, tot așa bufnița și pupăza iubesc locurile liniștite depărtate, și se încuibează în locașuri de tip „D”.

Locașurile de tip „A” și „B” vor fi amenajate la o înălțime de $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ m, acolo unde nu se găsesc vrăbiile în număr mare, acolo unde vrăbiile se găsesc într-un număr mai redus, sau nu sînt deloc; locașurile vor fi fixate la o înălțime de 2—4 m.

Locașurile de tip „B” pentru grauri vor fi fixate la o înălțime de 2—8 m, iar locașurile de tip „D” vor fi expuse la o înălțime de 3—15 m.

Locașul să fie fixat pe cât se poate vertical, avînd grijă să nu se încline pe spate deoarece ar putea să între ploaia. Orificiul de ieșire să privească în totdeauna în direcție sudică sau răsăriteană.

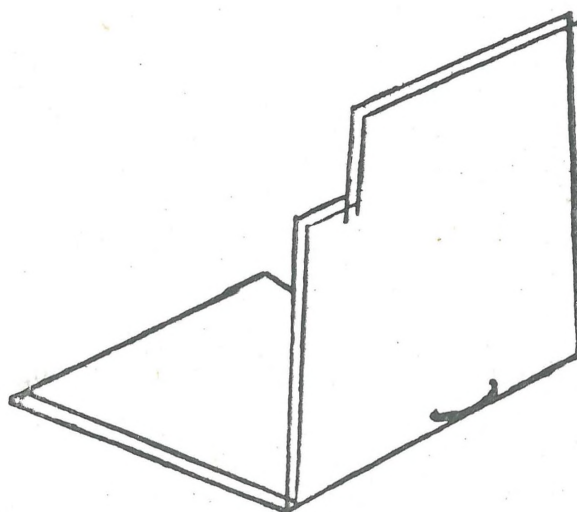
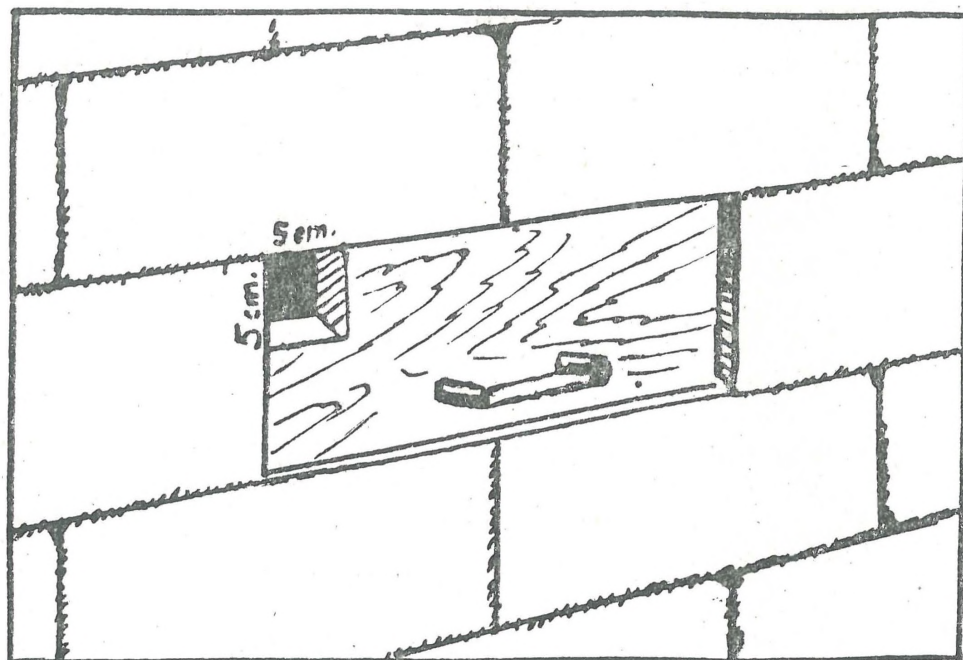

Fig. 10. — Piesă de scîndură-mobilă. — Bretteinlage bei Nestlegung in der Ziegelwand.

Locașurile dacă e posibil să fie expuse deja toamna. În așa fel pițigoii rățăcitori în timpul iernii intră în acestea în nopțile friguroase și stau acolo chiar și primăvara. Indesebi dacă le expunem hrană de nutriție este aproape sigur că vor popula și scobiturile din împrejur. Putem pune pe fiecare al 10—15-lea copac cîte un locaș. Graurii locuiesc în colonii, deci pe un copac putem pune mai multe cuiburi.

Este de recomandat să expunem cîteva cuiburi și primăvara pentru păsările călătoare care sosesc.

O parte din păsările ce locuiesc în scobituri, locuiesc cu plăcere și în crăpăturile zidurilor. Aceste crăpături pot fi transformate în locașuri corespunzătoare, dacă scoatem două jumătăți de cărămidă, care sînt așezate în perete una după celalaltă și lăsăm un orificiu de intrare de 5×5 cm. (Fig. 9.)

E mult mai practic la crăpăturile din ziduri un dispozitiv în formă de sertar ce se poate trage înapoi și care se compune din două bucăți de scânduri, fiind de mărime de 15×15 cm. (Fig. 10.)

Orificiul de ieșire al sertarului să fie de 5×5 cm. Sertarul se așează în perete și astfel am obținut un locaș care poate fi ușor controlat și curățat. Astfel de locașuri se vor monta pentru pițigoi la o înălțime de 1½ m, ori pentru codrași de casă și grădină, muscar sur între 2—6 m sau și mai sus.

Toamna cuiburile trebuie curățate, reparate și fixate solid la loc. Pentru ca apărarea păsărilor să-și ajungă adevăratul scop, trebuie să punem un accent deosebit pentru a ține vrăbiile departe și pe extirparea lor. Vrăbia de câmp, precum și cea de casă, împiedică de tot, sau în parte aclimatizarea păsărilor locuitoare în scobituri care la rîndul lor, ne sînt foarte necesare pentru apărarea pomilor fructiferi. Acestea atacă în grup și scot din cuibul lor pițigoi chiar și atunci cînd aceștia au și ouat. Vrăbiile pot fi prinse cu ajutorul diferitelor capcane. În acest scop este corespunzător un ghiveciu de flori pe care îl găurim în partea inferioară și îl agățăm pe perete. Vrăbia intrată aici poate fi ușor prinsă. (Fig. 11.)

APĂRAREA PĂSĂRILOR LOCUI TOARE ÎN LIBER ȘI ÎN TUFIȘURI

Între păsările noastre folositoare sînt multe care nu locuiesc în scobituri ci în liber. Acestea, trebuie să le oferim posibilitatea de încuibare. Trebuie să înființăm plantații pentru apărarea păsărilor. Putem ajunge la aceasta prin sădirea pădurilor, tufișurilor și boschetelor. Pomii fructiferi din grădină sînt atacați de multe feluri de insecte. Pentru extirparea insectelor este necesară munca a multor specii de păsări. De exemplu: mierla, silvia, filomela, sticletele, cinghița, căneparul, ilorintele, sturzul.

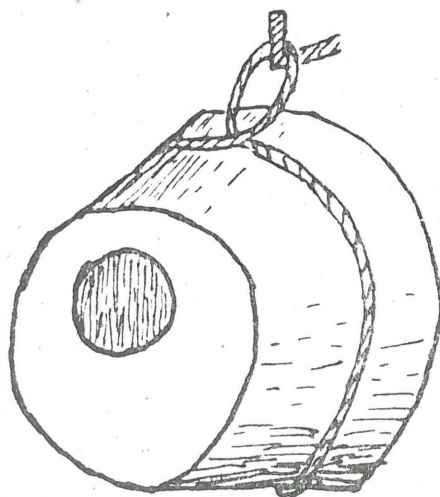

Fig. 11. — Săxie pentru prinderea vrăbiilor. — Blumentopf zum Spatzenfang.

Boschetele înșirate într-un rînd jos, sînt foarte rare, iar sus sînt foarte dese, în așa măsură încît pasărea nu poate să le străbate. (Fig. 12/a.)

Tocmai pentru aceasta este necesară sădirea boschetelor în cel puțin trei rînduri, dînd posibilitate astfel pentru așezarea cuiburilor pe rîndul cel mai apărat pe rîndul mijlociu, așa zisul rîndul principal. (Fig. 13.)

Crengile boschetelor din rîndul mijlociu pot fi formate asemănător unei cești cu ajutorul tăierii. Astfel a devenit corespunzătoare pentru clădirea cuibului. Vlăstarul principal al grupului des de crengi trebuie tăiat cu o

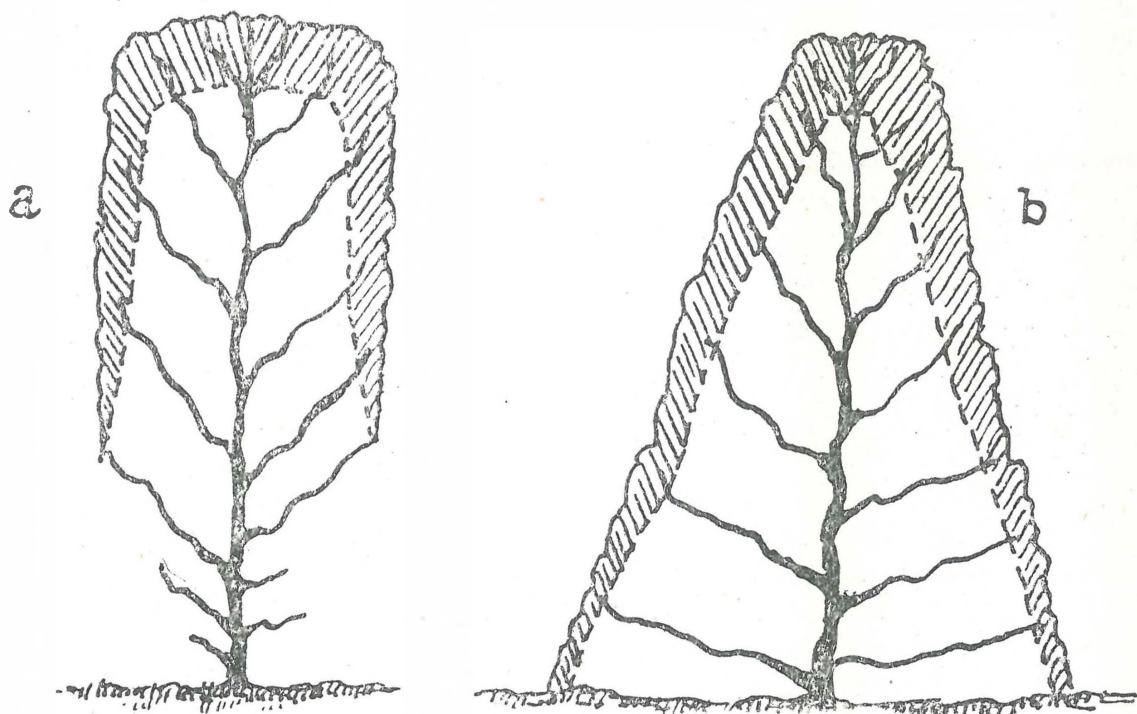

Fig. 12/a. — Gard viu greșit făcut. — Falsch angewandte Heckenbildung.
12/b. — Gard viu, cu frunze pînă în pămînt. (După Csörgei).
Gut angewandte Heckenbildung.

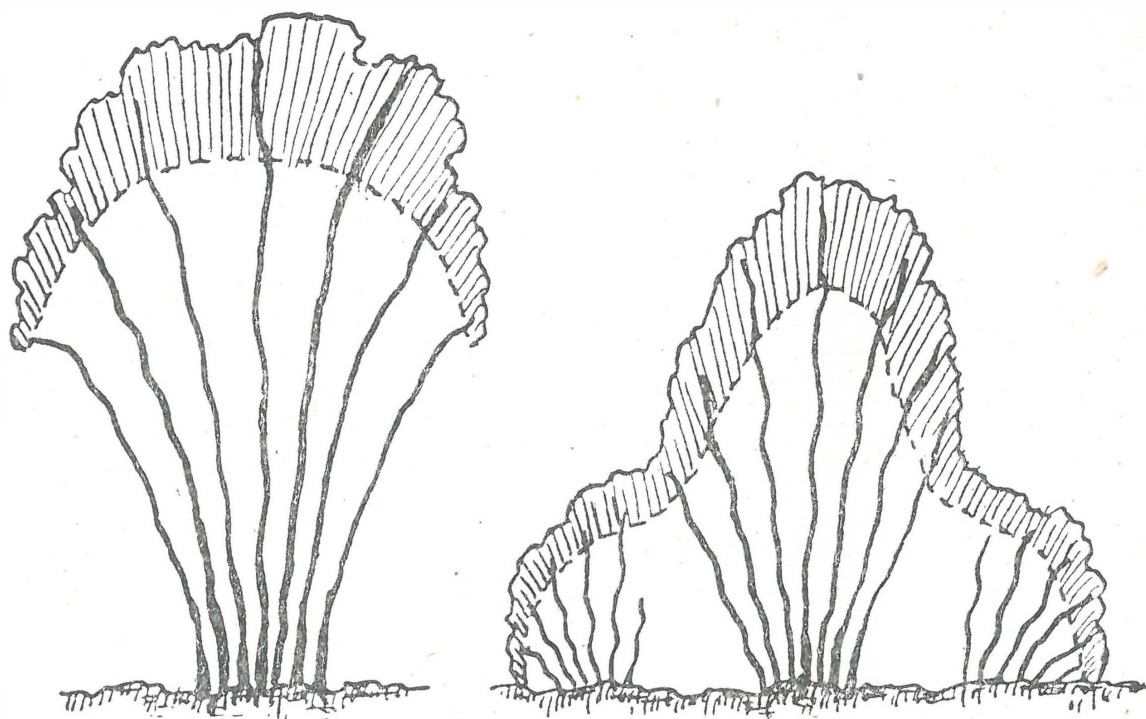

Fig. 13. — Transformare tufei de formă de bucheta în tufă cu frunze pînă la pămînt
(După Csörgei). — Sfrauch umbildung.

foarfecă de grădinar, iar crengile secundare vor fi tăiate la 5—6 cm. (Fig. 14.)

Rezultatul cel mai frumos se obține cu creșterea grupurilor de crengi din muguri. (Fig. 15.)

Înălțimea boschetului mijlociu sau principal să fie de 2 m. Pentru clădirea cuibului cel mai potrivit e salcîmul nobil, păducelul, carpenul, cimșinul.

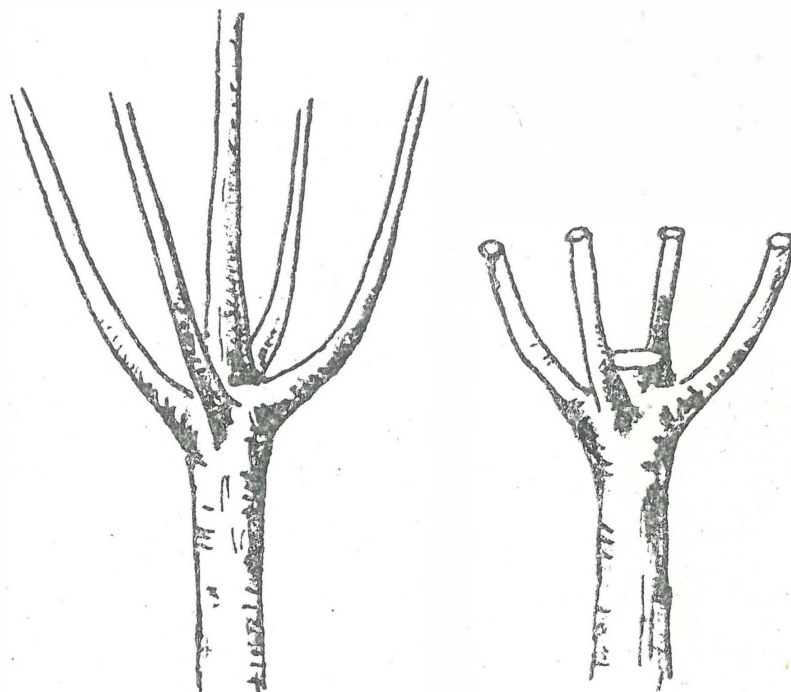

Fig. 14. — Tăierea vlăstarului principal. (După Csörgei). — Beseitigung des Haupttriebes.

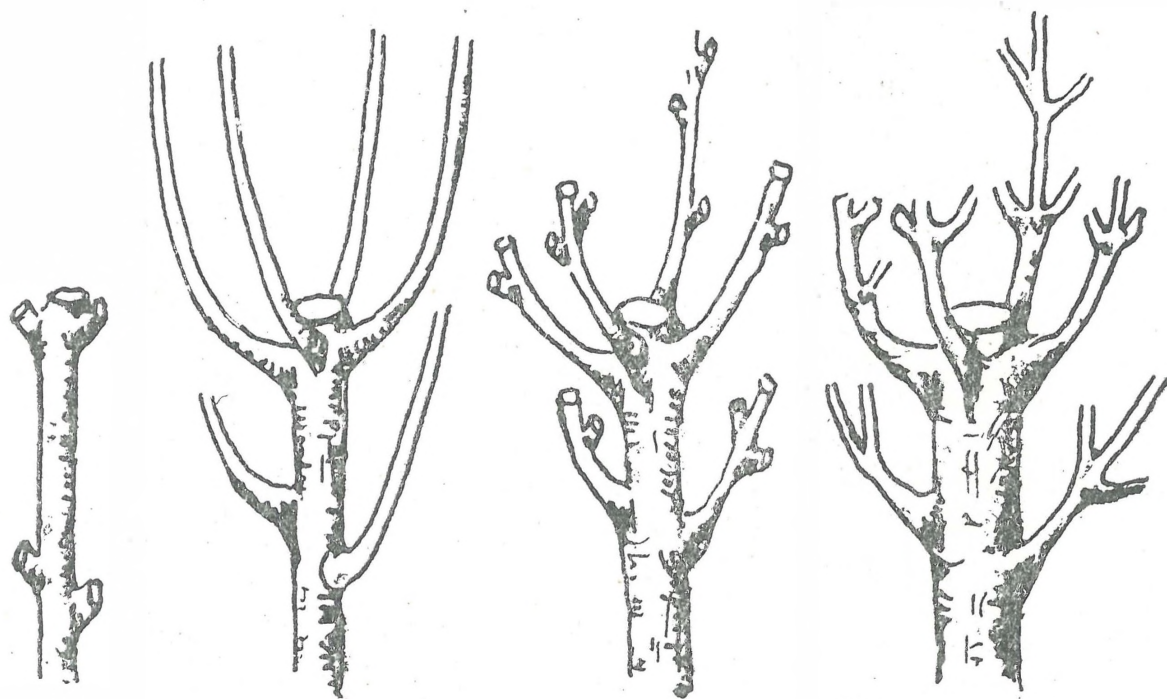

Fig. 15. — Creșterea ramurilor după Berleps. — Büschelbildung.

În cele două părți sădim boschete de apărare avînd grijă ca să nu ajungă înălțimea boschetelor principale. (Fig. 16.)

Frunzele căzute cît se poate să nu fie îndepărtate de sub boschete, deoarece filomelele, silviile cu plăcere se încuibează în asemenea locuri.

Sturzii, silviile își fac cuiburile cu plăcere între arbuști și copaci, între coniferi. Pentru a înființa astfel de sădri apărătoare de păsări, sînt foarte corespunzătorii moliftul, laurul, iuniperul chinez. (Fig. 17.)

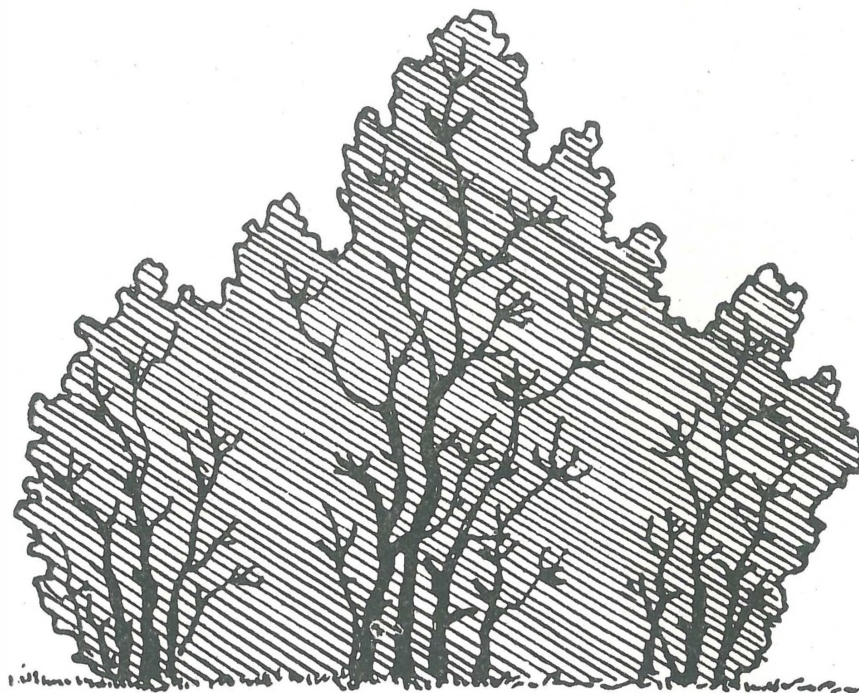

Fig. 16. — Plantație pentru apărarea păsărilor în secțiune. — Heckenbildung für Vogelschutz.

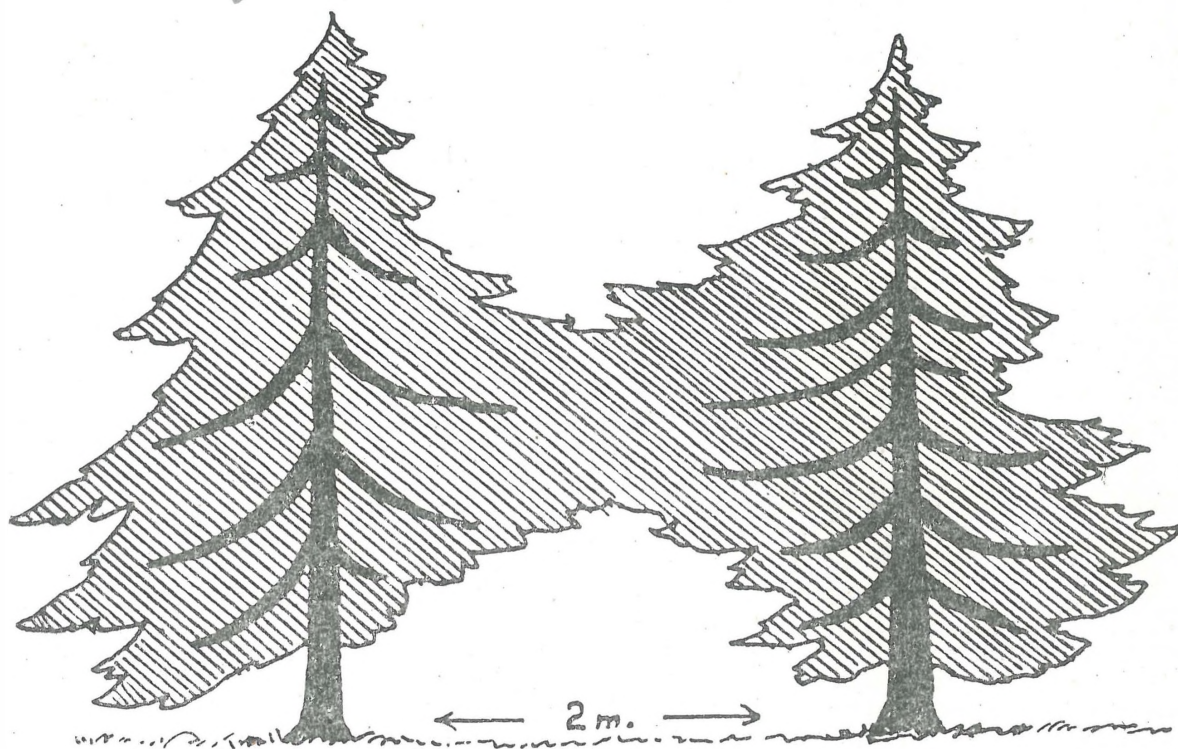

Fig. 17. — Gard viu de brad în secțiune. — Tannen Heckenbildung.

Putem aclimatiza și barza la casele noastre dacă legăm pe coșul casei cu o bucată de frînghie, o roată veche sau un coș.

Una din dragele noastre păsări este rîndunica, tocmai deaceia merită s-o ajutăm la clădirea cuibului. Putem ajunge la aceasta dacă dedesubtul strașinei aplicăm pe partea superioară a peretelui o perie de ten-cuiială, cu suprafața neregulată, largă de 10—12 cm, pentru ca pasărea să poată să-și construiască cuibu! Dacă la marginea inferioară a acestei perii fixăm și a scîndură lată de 5—6 cm, ajutăm și mai mult în această muncă. (Fig. 18.)

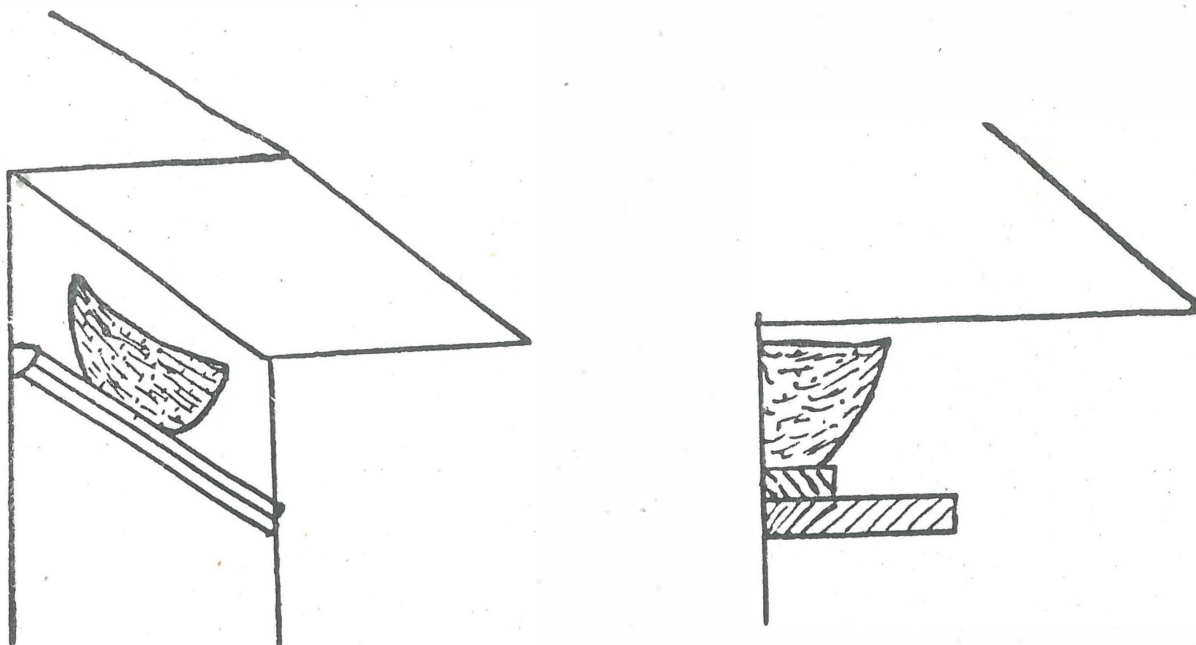

Fig. 18. — Cuib de rîndunică cu suport. — Schwalbennester.

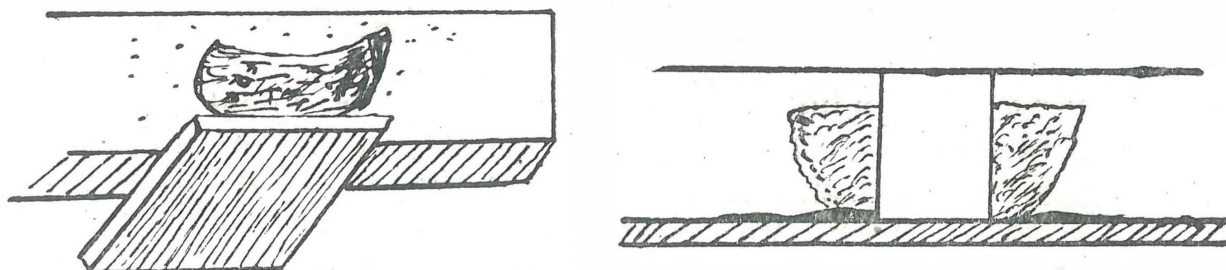

Fig. 19. — Cuib de rîndunică pe birnă sprijinitoare în grajd. — Schwalbenneste im Stalle.

Depărtarea acestei bordure de la strașină să fie de 15 cm la rîndunica de casă, și de 20 cm la rîndunica. În grajduri fixăm pe grindă o scîndură lată de 20 cm, care strînge totodată excrementele. (Fig. 19.) Primăvara să ținem pe lîngă fîntînă noroi argilos amestecat cu pleavă pentru ca să nu trebuiască să-și aducă de departe.

În apropierea pășunilor ar fi foarte importantă asigurarea pentru rîndunici posibilitatea clădirii cuiburilor. În jurul animalelor sînt multe insecte pe care ele toate ziua le-ar distruge. În acest scop ar fi foarte corespunzătoare clădirea turnurilor pentru rîndunici.

LOCURI DE ADĂPAT ȘI BĂI

Păsărilor le place locurile unde găsesc apă de băut și apă de baie. Ele se stabilesc cu mai mare plăcere în asemenea locuri. Pentru aceasta

să expunem jghiaburi sau alte vase cu apă unde pasărea care vrea să bea sau să-și facă baie găsește mereu apă proaspătă. În apele mai adânci să punem plete pentru ca păsările mai neîndemânatică să nu cumva să cadă în apă. Cel mai corespunzător este bordul care se adâncește treptat, care poate fi confecționat din ciment sau din lemn. (Fig. 20.) Pe lângă astfel de borduri putem privi păsările și le putem admira ore întregi scenele lor simpatice.

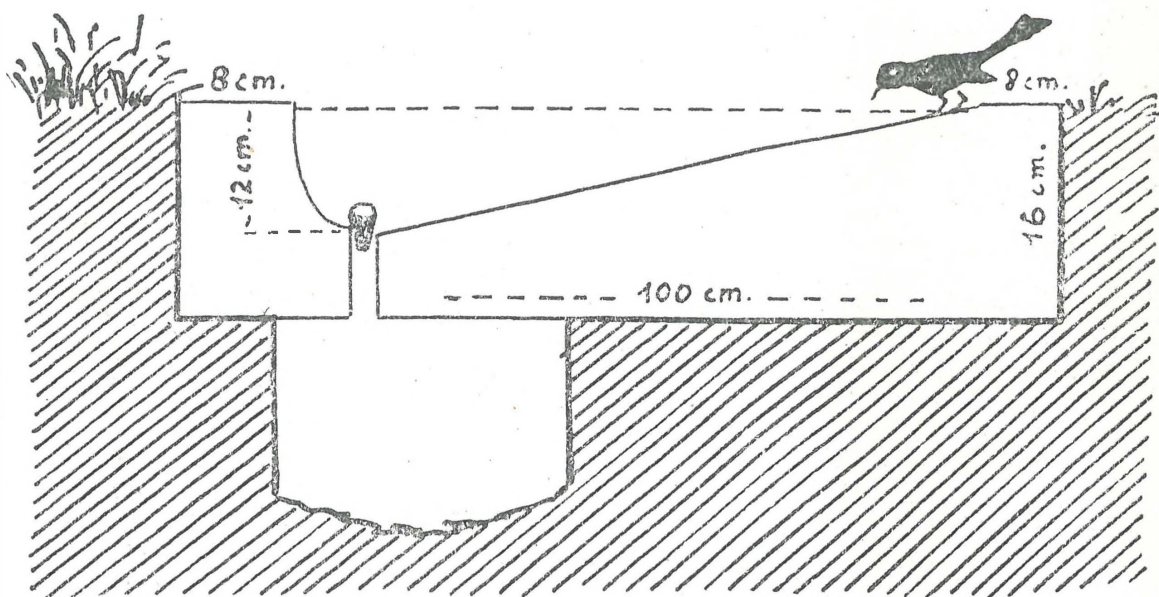

Fig. 20. — Adăpătoare baie de păsări. — Vogel trink u. Bade vorrichtung.

HRĂNIREA ÎN TIMPUL IERNII

Micșorarea numărului păsărilor folositoare din punct de vedere al recoltei de fructe este cauzată și de iarna cruntă. În timpul ploilor și viscolurilor crengile copacilor sînt acoperite de gheață, în acest timp pițigoii și celelalte păsări insectivore nu găsesc hrana. Deoarece păsările sînt foarte lacome și pentru că de obicei ele consumă mai mult decît jumătatea greutății lor corporale, după o foame de abea cîteva ore pier de frig. Cu hrănirea în timpul iernii putem salva viața multor păsări folositoare. Totodată păsările astfel tulite vor dormi în cuiburile pregătite acolo și probabil că la primăvară se vor întoarce la acest loc. Dar chiar pînă ce zboară după hrană ele curăță copacii din jur, mîncînd ce le cade în drum începînd de la oușori pînă la insecte dezvoltate. Indată ce vremea se inmoaie ele părăsesc hrana obișnuită și se ocupă de consumarea delicatelor de insecte.

Masa de hrănire trebuie să fie în așa fel făcută, încît să poată satisface oaspeții și în viscolul cel mai mare. Masa de hrănire care poate fi ajunsă numai în timp frumos, iar în viscol nu, este cea mai periculoasă, pentru că pasărea tocmai atunci nu poate să o folosească cînd are cea mai mare nevoie.

Mesele de hrănire pot fi de mai multe feluri: trăsăturile lor comune masă de bordură, pe care din partea de sus protejează în contra ploii și

zăpezi: un acoperis de lemne, iar în părți pervazuri oblice cu sticle. Pervazurile cu sticlă intră mai adînc de cît marginea superioară a mesei, astfel nu pătrunde nici zăpada care vine vertical. Dedesupt este montată o masă mică (Fig. 21, 22, 23.).

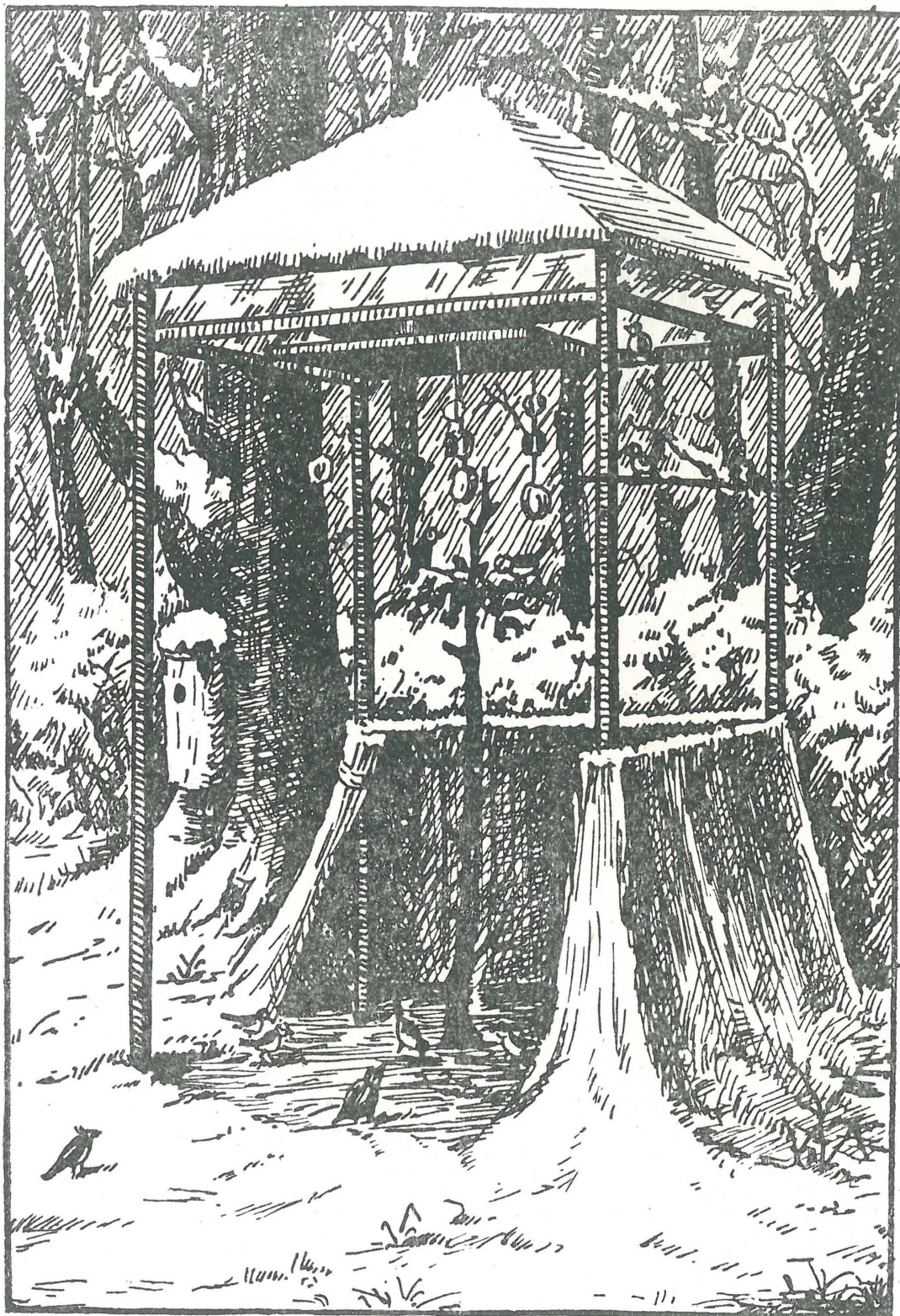

Fig. 21. — Coliba de nutrire. — Vogel Futterstellen in Winter.

Masa de hrănire în formă de coteț de porumbei cu dimensiune mai mică este cea mai corespunzătoare în parcuri și în grădini. Dacă dedesuptul

ei întindem o bucată de rogojină am întins masa pentru cinghiță, presură, ciocîrlie, mierlă. Cotețele de porumbei să fie așezate pe cît e posibil pe luminișurile înconjurare de tufișuri dese sau de coliera de partea de locul cu circulație mare. Mai sînt încă multe feluri de mese de hrănire. Hrănitorele fixate pe ferestre pot servi pentru distracția noastră privind mișcările lor dragi. (24—25. fig.).

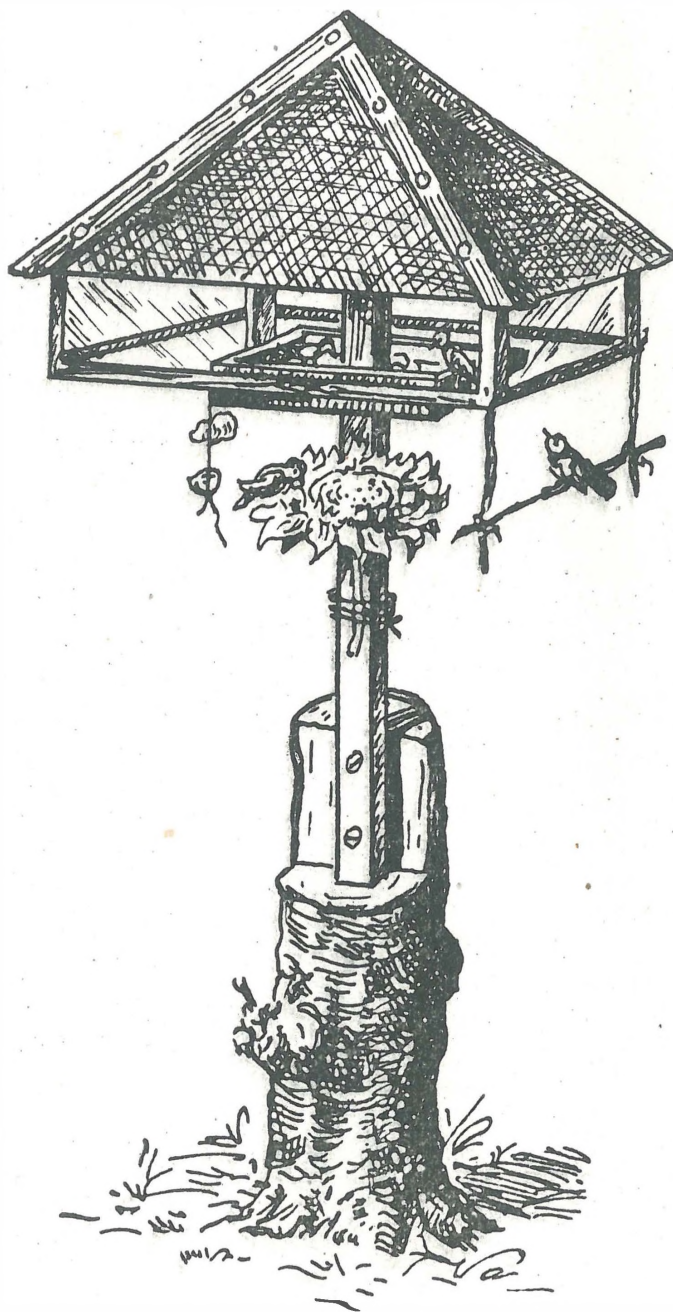

Fig. 22. — Porumbar de nutrire. — Vogel Futterstellen im Winter.

Cu înzestrarea acestora putem însărcina și copiii dîndu-le posibilitate să îndrăgească păsările. Orificiile de ieșire trebuie să fie așa de mici încît vrăbiile să nu poată pătrunde. Casă atrage atenție păsărilor asupra hrănitorei. Expunem umătăți de nucă atîrnate și girlande de floarea soarelui. Este mai cu efect să expunem toate acestea pe un copac existent în împrejurime.

Se mai utilizează hrănitorea suspendată automată care se scobește din trunchi în formă de con. În aceste punem o cantitate mare de semințe, care cu greutatea să completeze mereu consumația. (Figura 26.).

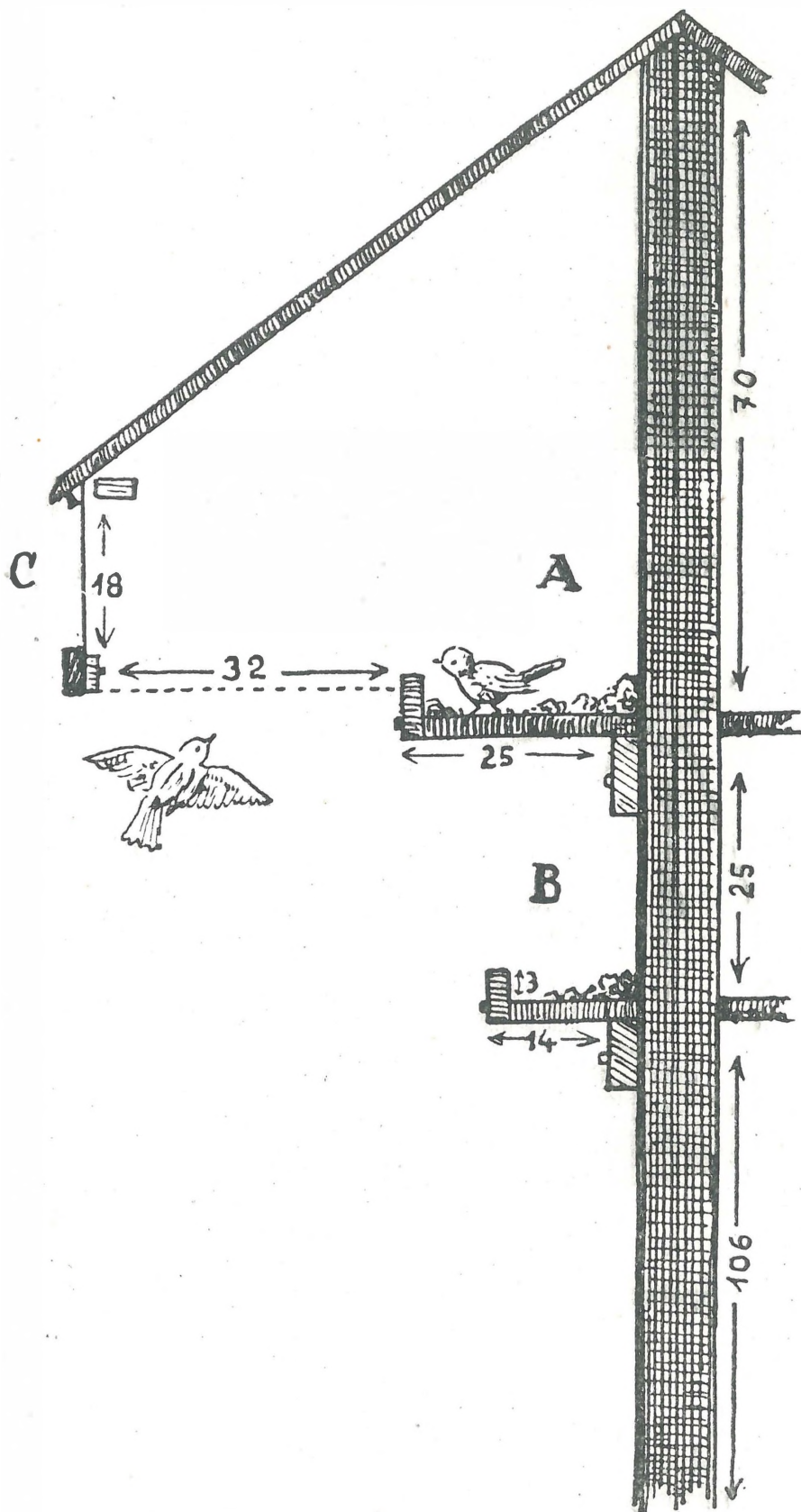

Fig. 23. — Porumbar de nutrire în secțiunea, a) masa de nutrire, b) masa de momire, c) cadru de sticlă. — Querschnitt der Vogelfutterstelle.

Putem pune diferite semințe în plasa împletită din care păsările cigulesc sămînța.

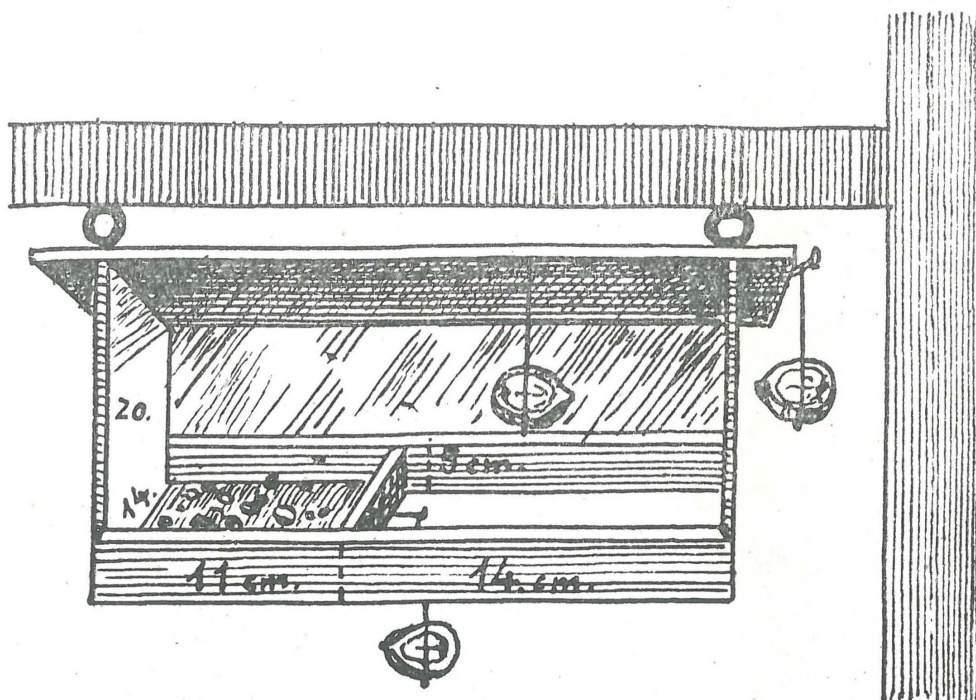

Fig. 24. — Fereastră de nutrire. — Verschiedene Arten der Vogelfutter.

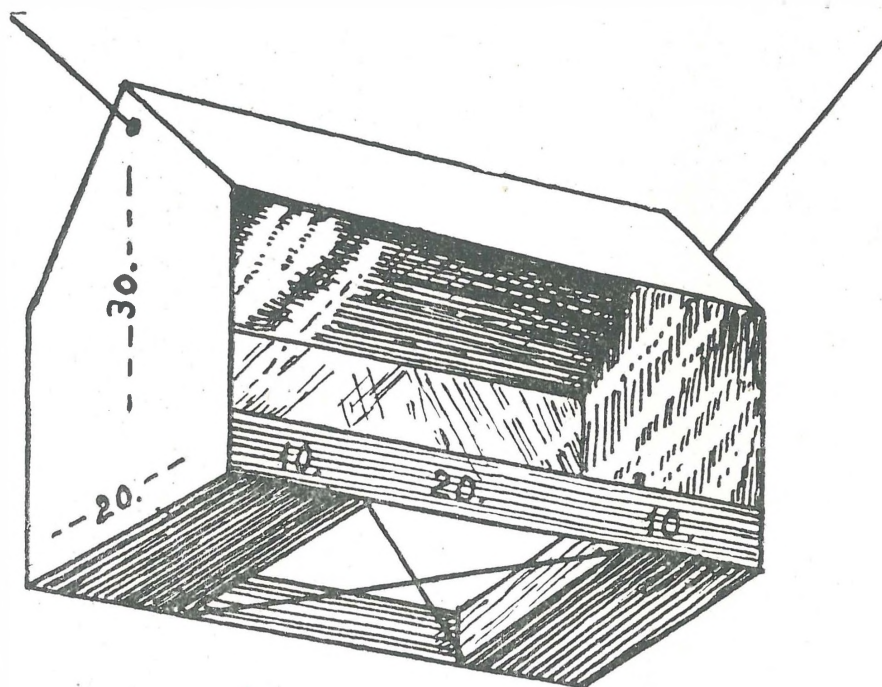

Fig. 25. — Aparat de nutrire cu deschizătoare în jos. — Verschiedene Arten der Vogelfutterstellen.

HRANA LOR.

Pițigoilor le place mai mult semințele uleioase și unsoarele. Este de recomandat ca semințele de cînepă, floarea soarelui și a dovleacului să fie puse în seau de aceeaș cantitate și să fie expuse în acest fel. Din aceasta să punem numai o cantitate cît mărimea unui pumn pentru ca să nu fie risipită ci păsările să ciugulească numai atît de cît au nevoie.

În hrănitore putem pune rămășițe de mâncare scoase din bucătărie. Trebuie însă să avem grijă să nu-le dăm pîine înmuiată în apă sau în lapte pentru că acestea se dospesc ușor și pasărea se îmbolnăvește.

Păsărilor mîncătoare de semințe le putem da orice rămășițe de grîne sau alte feluri de semințe în hrănitorul așezat pe pămînt.

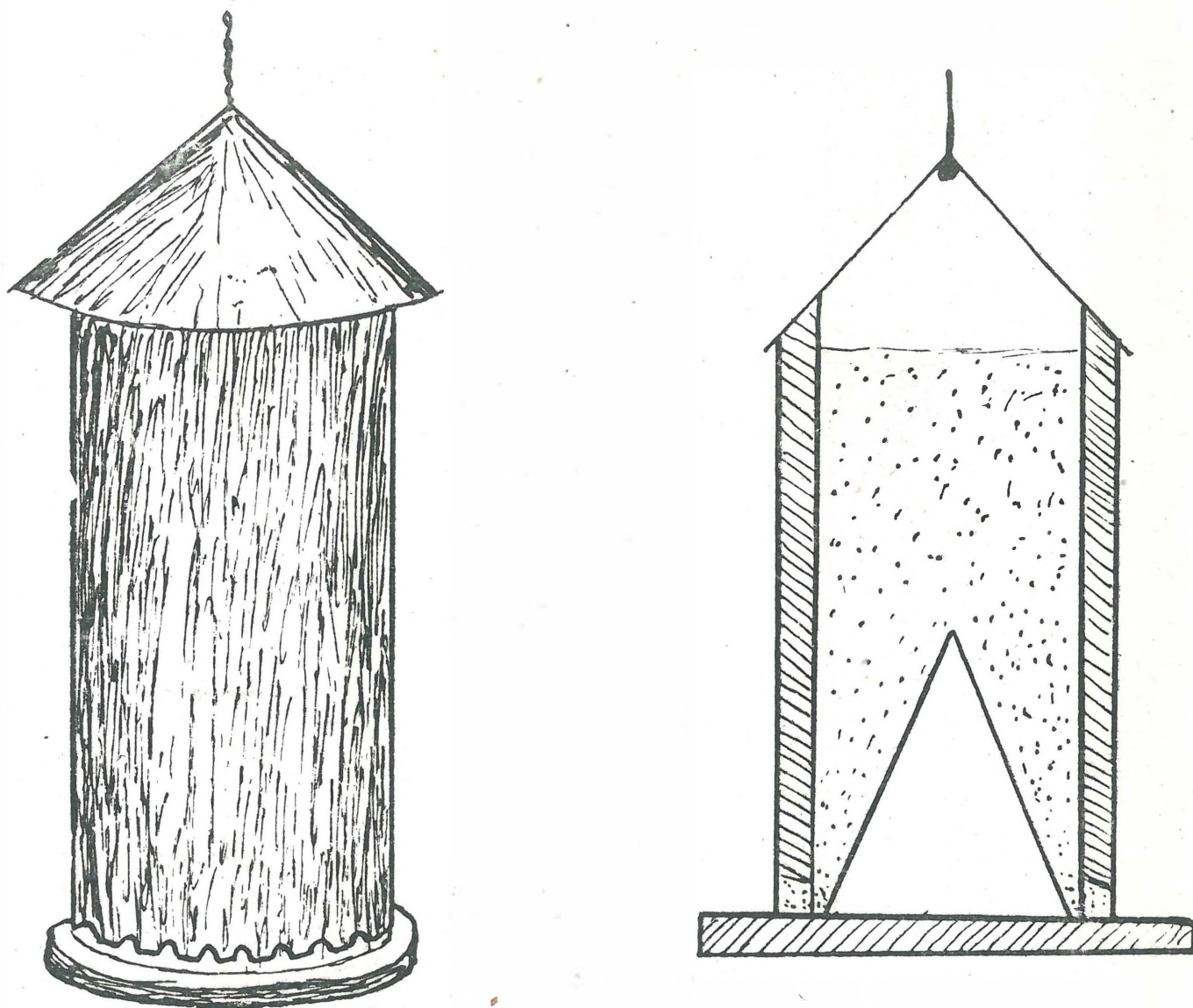

Fig. 26. — Aparat de nutriție automată și secțiunea sa. — Verschiedene Arten der Vogelfütterstellen.

Ciocănitorea, aușelul, pițigoiul nu are curajul să între în hrănitore. Pentru acestea facem următorul amestec: carne tocată, semințe de cînepă, mac și boabe uscate de soc, puse în seau de aceeași cantitate. Acest amestec trebuie turnat în stare topită pe crengile coniferelor. Chiar dacă zăpada cade de pe crengi din cauza scuturării produse de pasăre mîncarea nu cade jos și astfel vor putea mîncea ori cînd. Astfel de creangă de conifer poate fi așezată și pe lîngă fereastră, de unde putem studia viața păsărilor.

Trebuie să facem cunoscută tuturor importanța apărării păsărilor, deoarece fără munca lor n-ar fi fructe, fiindcă grădinile noastre de fructe s-ar nimici. Ar suferi mult și agricultura din cauza răspîndirii insectelor și a rozătorilor. De exemplu o bufniță consumă într-o singură noapte 8—10 șoareci. Să ne închipuim ce ar fi cu recolta dacă n-ar fi bufnițe.

DUȘMANII PĂSĂRILOR NOASTRE FOLOSITOARE

Păsările folositoare au mulți dușmani. Aceștia decimează păsările fără apărare, aceasta fiind piedeca principală a înmulțirii păsărilor folositoare.

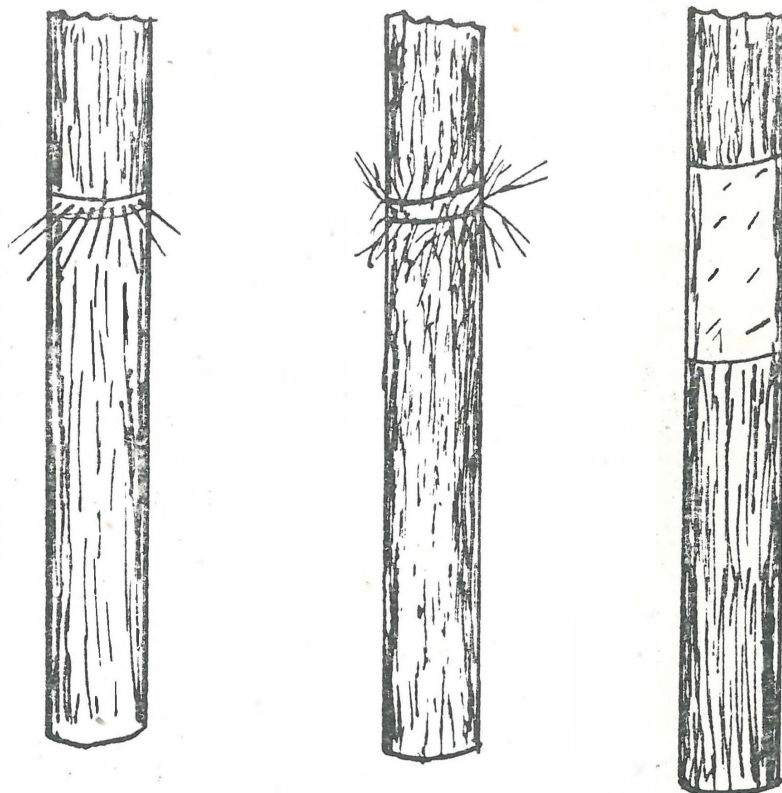

Fig. 27. — Cununa de tinichigiu și de spin contra pisicilor. — Schutzvorrichtungen gegen Katzen bei Vogelfutterstellen.

Pentru ca apărarea lor să aibă rezultat, acești dușmani trebuie urmăriți și nimiciți, pentru ca să pricinuească cât mai puține daune în lumea păsărilor.

Dintre mamifere cea mai periculoasă este pisica și nevăstuica. Pisica este periculoasă nu numai pentru speciile care locuiesc în scobiturile copacilor. Pentru aceasta trebuie să fie urmărită și nimicită cu toate mijloacele, ca armă sau capcană. Trunchiul copacului sau țeava care ține cuibul trebuie prevăzută cu sîrmă sau tinichea, ca ea să nu poată urca. (Fig. 27.)

Nevăstuica este de asemenea dăunătoare păsării și cuibului ei; poate fi nimicită cu ajutorul capcanei.

Dintre păsări, vrabia de casă și de cîmp le sînt dușmane. Cu gălăgiilor izgonesc păsările noastre folositoare insectivore și ocupă cuiburile lor. Este foarte periculos șoimul pentru că omoară pițigoii cu miile. Gaița, coțofana și cioara cenușie sînt periculoși hoți de cuiburi. Unde acestea se adăpostesc, puține cuiburi rămîn neatînse. Sfrînciocul roșietic și cel mare distrug puii păsărilor noastre folositoare mai mult cel din urmă, prinde chiar și păsările adulte.

Păsările dăunătoare trebuie căutate chiar la cuiburile lor, scoțînd ouăle, iar cele bătrîne trebuie împușcate cu arma. Păsările răpitoare trebuie împușcate din coliba bufniței, dar să avem grijă de răpitoarele

folositoare care sînt vinderelul roșu și cel mic, șoimuleșii de seară și șorecarul comun. Dacă ne dăm silința să realizăm în practică posibilitățile sus enumerate, dacă asigurăm posibilitatea de incuibarea păsărilor noastre folositoare, dacă în timp de iarnă ne îngrijim de hrănirea lor și le apărăm de dușmani, primim înapoi în scurt timp, în mod multiplu, munca

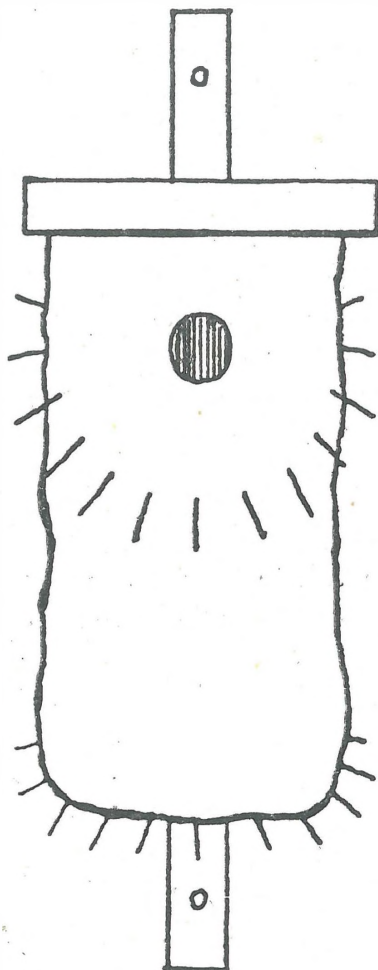

Fig 28. — Cununa de cuie contra pisicilor. — Schutzvorrichtungen gegen Katzen bei Vogelfutterstellen.

depusă pentru ele. Atît în ramura agriculturii, a cultivării pomilor fructiferi, precum și a creșterii pădurilor, ele duc o uriașă muncă în ceea ce privește distrugerea insectelor, această muncă neputînd fi înlocuită cu muncă umană.

Totodată ne scutesc de cheltueli de milioane, ne scutesc de multă oboseală și ne ușurează munca. Ele fac toată această muncă imensă, gratis, în schimb nu pretind decît să le apărăm și să le iubim.

KÖNYA ISTVÁN

VOGELSCHUTZ UND DESSEN WIRTSCHAFTLICHE BEDEUTUNG

Die Entwicklung der Landwirtschaft fordert, dass der Mensch den Wald, und dass nutzlose büschige Gebiet immer mehr und mehr ausrottet und so den befreiten Platz nutzvoller und wirtschaftlich wehrvoller gestaltet.

Die neuen Waldschutzverordnungen dulden in den Wäldern keine verdorrte Bäume. Die Fachmässige Waldpflege entfernt solche kranke Bäume, die inwändig ganz verdorrt und verfault sind. Diese Verordnung aber, in bezug auf den Vogelschutz,

bedeutet eine ernste Gefahr für die baumhohlbewohnenden Vögel, denn der verdorrte Baum reicht ihnen eine sichere nestbau Möglichkeit. Die Ausrottung der Büsche und Wälder wiederum verhindert die Vögel, die im Freien ihre Nester bauen.

Und weil man den nützlichen Vögel die lebensmöglichkeit entzogen hat, ist ihre Zahl sehr gering geworden. Ihre Nahrung stellt sich grossen Teils aus der Mänge der Obst — und Waldbaum vernichtenden Insekten zusammen, deren Vernichtung die Menschen, ohne der Vögel, nicht verhindern könnten. Der Mensch bemerkt nur dann die Vermehrung der Insekten wenn sie sich schon schädlich zeigen. Der pflinke kleine Vogel untersucht sorgfältig jeden Zweig und von den Eiern angefangen bis zu den entwickelten Insekten frisst er alles auf. Unsere Insektenfressende Singvögel sind im Grossen und Ganzen verfressene Tiere. Der Vogel ist im Stande täglich, mehr als die Hälfte seines Körpergewichtes, von Insekten aufzufressen — auch solche giebt es, die über der Hälfte ihres Gewichtes verweerten.

Darum muss man unsere nützlichen Vögel schützen, möglichkeit zum Nestbauen sichern und im Winter wenn der Schnee alle Nahrungsmittel bedeckt, mit Futter sie zu versehen. Den Vogelschutz, wie eine wichtige wirtschaftliche und esthetische Interesse, muss man unter der Bevölkerung verbreiten. Wir müssen auch erreichen, dass an jedem Haus, wenigstens ein Nest anzufinden sein soll, das den neuen Einwohner erwartet.

Wenn das erreicht wird, können wir darauf rechnen, dass auf unserem Gebiet die insekten-vernichtende Vögel sich vermehren, und durch ihre Arbeit kolossal grossen materiellen Nutzen bringen. Dann wird es nicht mehr vorkommen, dass in unseren Baum- und Obstgärten die Insekten jahrelangen Schaden verursachen werden, und die Obstbaume kahl fressen.

Unser beste Hilfsgenosse ist, der Vogel und wird zum besten Arbeitsgefährten, wenn wir ihm die geringste Hilfe reichen was zu seiner Lebenserhaltung wichtig ist.

BIBLIOGRAFIE

1. Dr. Csörgei Titusz: Madárvédelem a kertben. Budapest 1936.
1. Dr. Csörgei Titus: Madárvédelem a kertben. Budapest 1936.
2. Dr. Csörgei Titusz: Utmutató a mesterséges fészekodvak alkalmazásához és egyéb madárvédelmi intézkedésekhez. Budapest 1907.
3. Robert Ritter von Domrowsky: Păsările României, Ornis Romaniae. București 1946.
4. Móczár László, Haraszi Árpád és Nagy Jenő: Biológiai szertárak felszerelése. Budapest 1949.
5. Prof. Dionisie Lintia: Catalogul sistematic al familiei ornitologice române. Timișoara 1949.
6. Dr. Lovassi Sándor: Magyarország gerinces állatai és gazdasági vonatkozásaik. Budapest 1927.
7. Е. П. Спангенберг: Птицы полезных насаждений, Москва, 1949.
8. Chernelházi Chernel István: Magyarország madarai. Budapest 1899.
9. Brehm: Az állatok világa. Madarak I. kötet. Budapest új kiadás.
10. Hermann Ottó: A madarak hasznáról és káráról. Budapest 1901.

Contribuții la hidrografia mlaștinei de borviz, Borsáros de la Sîncrăieni

Sîncrăieni (raionul Ciuc) e situat în direcția Sud la 8 km. de la Miercurea Ciuc, lângă Olt. În cursul anului 1953 au fost desenate pe hartă peste 80 de izvoare de borviz pe teritoriul și în jurul comunei, prin urmare din acest punct de vedere e cel mai bogat teritoriu al raionului Ciuc. Tocmai din această cauză, trebuie să ne ocupăm mai amănunțit de acest teritoriu.

În R.P.R., mai ales pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare, se găsesc din abundență izvoare de ape minerale. Această regiune ocupă primul loc nu numai din punct de vedere al cantității, dar și din punct de vedere al varietății izvoarelor de apă minerală.

Sînt importante mai mult izvoare de apă minerală de gust acru, care se găsesc în briul vulcanic al Harghitei. Această apă minerală cu acid carbonic e numit de populația locală „borviz“. Borvizul are mai multe variațiuni, care depind de construcția geologică a teritoriului respectiv. Apa care conține gaz de oxid de cărbune, dizolvă ușor în drumul ei subteran diferitele roce, prin urmare calitatea roci determină compoziția mineralogică a apei respective. Prin acest fapt se poate arăta și existența acelor roce, care sînt acoperite cu straturi de suprafață.

Cunoașterea și folosirea borvizelor se poate deduce pînă la omul preistoric. Din timpurile istorice avem date mai sigure. Mai multe descoperiri arată că cuceritorii romani ai Daciei s-au așezat cu predilecție în apropierea izvoarelor de „borviz“. ¹

În cursul epocii feudale izvoarele de apă minerală sînt vizitate de oameni de la o distanță mai mare. Însă numai din secolul XVIII-lea au început să se dezvolte băile noastre care mai tîrziu devin vestite. În curînd izvoarele noastre devin cunoscute și în alte regiuni și din an în an tot mai mulți vizitează stațiunile noastre balneare și climaterice, (Borsec, Vîlcele,

1. În mai multe izvoare au fost găsite monete romane. În apropierea Băii Vîlcele a fost o așezare romană, numită Colonia aquarum vivarum. Mai pe larg vezi opera citată a lui I. Bányai. — Numărul care se află în paranteze se referă la numărarea bibliografică, care se află la sfîrșitul lucrării. (Existența așezării romane în apropierea Băii Vîlcele deocamdată nu e atestată. N. R.)

Băile Homorod). Acestea se dezvoltă și în curînd devin stațiuni balneare preferate de clasa mai bogată (care n-au avut posibilitatea de a vizita stațiunile balneare din străinătate).

Afară de acestea se găsesc pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare foarte multe stațiuni balneare (în hotarul fiecărui sat care posedă borviz), care au fost vizitate de populația săracă din împrejurime. Acestea nu au fost construite în mod luxos și comod ci serveau necesitățile oamenilor muncii, care caută revindecarea sănătății lor. Aceste „stațiuni populare“ firește că — cu puține excepții — nu au depășit faza primitivă și astăzi numai numele de hotare și tradiția le mai păstrează amintirea.

De aceea datele analizei cîtorva izvoare de apă minerală dau geologului, care cercetează adîncimea pămîntului, o lămurire importantă.

Stațiunile noastre balneare mai mari sub regimul burghezo-moșieresc se dezvoltau mai departe, datorită faptului că s-au construit căi ferate. Ele devin stațiuni balneare luxoase după modelul stațiunilor balneare străine.

După eliberarea țării noastre apele minerale devin comori foarte prețioase ale economiei naționale. Izvoarele cu ape medicinale, stațiunile balneare sînt puse în serviciul poporului nostru muncitor. Constituția R.P.R. ne asigură acest lucru, ca rezultat al luptei clasei muncitoare conduse de partid.

Multe sarcini ne revin în această privință în primul rînd, izvoarele de borviz de pe teritoriul regiunii noastre — fiind cele mai importante surse de energie locală — să fie folosite în mod planificat conform cerințelor construirii socialismului. Din această cauză trebuie să ne ocupăm mai mult cu izvoarele de „borviz“ și tocmai de aceea, ne ocupăm acum de mlaștina de borviz de la Sîncrăieni, care este unul dintre cele mai importante teritorii de borviz.

Datele lucrării mele nu sînt rezultatele unei cercetării sistematice — pînă în prezent n-am avut posibilitatea de a realiza acest lucru — astfel ele sînt bazate pe observații făcute începînd din anul 1945.

Carpații Răsăriteni în general au — din punct de vedere geografic — 3 brîuri bine diferențiate, așezate paralel în direcția nord-sud. Brîul vulcanic care se află pe latura internă, are forme morfologice mai frumoase, formele de munți vulcanice se pot bine recunoaște, mai ales în partea sudică a Harghitei. Brîul mijlociu constă din roce cristaline. Acestea formează partea centrală a Carpaților Răsăriteni pînă la Miercurea Ciuc, unde dispare sub formațiuni mai recente. Formele morfologice ale brîului cristalin arată caracterul unui masiv deja ros și mai tîrziu ridicat, cu forme întinerite. Zona exterioară (latura estică) e zona flișului care constă în deosebi din gresie, marnă și conglomerat. Din punct de vedere morfologic și aceasta are forme mai lente, ca un rezultat al faptului că forțele exterioare distrug mai ușor punctele culminante ale scoarței pămîntului acolo unde acesta e compus din roce inomogene. Intre brîul

vulcanic și cristalin, adică zona flișului, se perindă bazinele carpatice interioare. La această grupă aparțin și bazinele din raionul Ciuc.²

Sîncrăieni e așezat la ieșirea strîmătorii Jigodinului, unde Oltul intră în bazinul lat al Ciucului de Jos. Din punct de vedere geografic acest loc era foarte atrăgător pentru om de a se stabili și probabil că a fost locuit chiar din timpurile străvechi. Acest fapt e dovedit atît de descoperirile mai vechi cît și de cele mai recente.³ E potrivită pentru așezare mai ales terasa Oltului, care are o înălțime de 10 m. Această terasă în jurul locului numit „Borsáros“ e bine dezvoltată și nu e de mirare, că începînd de la o adîncime de 0,5 m pînă la 1 m. din straturile superioare, pretutindeni se găsesc fragmente de ceramică. Am găsit 2 fragmente în stratul de turfă a mlaștinei „Borsáros“ într-o adîncime de 0,5 m. Mai multe fragmente de ceramică au fost găsite în acea parte a terasei, unde malul e surpat din cauza Oltului (sub cotitură pe malul drept), precum și în partea terasei izolate, care în parte e surpată în direcția nord de la izvorul „Cserefás“.

În cantitate mai mare astfel de descoperiri au fost găsite și în alte părți ale comunei, mai mult pe terasa numită Ecken, la sud de gura pîrîului Nagyos, unde s-au făcut săpături.

Sîncrăieni e așezat la o înălțime de 657 m. deasupra nivelului mării. Munții, care înconjoară strîmtoarea Jigodinului se ridică deasupra sa cu 100 m., pe cînd zona flișului la partea răsăriteană a borvizului cu 500 m., iar șirul vulcanic în partea vestică se ridică în general cu 700 m. deasupra borvizului.

Pe teritoriul, care ne interesează — hotarul comunei Sîncrăieni — sînt reprezentate marne din cretacicul inferior, roce vulcanice și roce sedimentare mai recente.

Cel mai vechi e acel șir de marnă din cretacicul de jos, care pornind din Armășeni formează o ramură a zonei flișului carpatic între Olt și pîrîul Fișag. (Șirul de Armășeni al lui Herbich). (3). Se întinde pînă la Sîncrăieni și aici scufundîndu-se formează baza bazinului. Acest fapt cum reiese mai tîrziu e o dată foarte importantă pentru formarea izvoarelor de borviz, și rocele vulcanice, care constau mai ales din roce de andesit-augit hipersten-amfibol și din aglomerațiunile acestora, din vest înaintează pînă la valea Oltului și numai în jurul strîmtoarei Jigodinului se întind și pe malul stîng al Oltului.

În sfîrșit formațiunea cea mai recentă a teritoriului nostru e materialul sedimentar al văii Oltului și al borvizului format în ultimele ere geologice (pleistocen, holocen). Pietre din rîu, nisip și lut, formează alternativ acest șir sedimentar. Poalele văii sînt acoperite cu moloz din aer și au fost formate din praf în cursul erei quaternare. Mai multe semne arată că și aici găsim aspecte de structură de sol de origine periglacială, sezitate

2. E mai bine ca bazinele din Ciuc, să fie diferențiate în 3 bazine, fiindcă șirul de munți Kőd-tető—Bogát-hegy (la Racul) din punct de vedere geologic și geografic despart bazinul mijlociu de jos al Ciucului de bazinul de sus al Ciucului. (Aceasta împărțire se află și în mai multe lucrări ale lui Cholnoky.)

3. Vase de bronz, descoperiri de ceramică din diferite epoci și un tezaur dacic. Acest tezaur a fost publicat de Z. Székely și D. Kovács.

și în alte părți. Studiarea acestora constituie una din viitoarele noastre sarcini.

Din această scurtă schiță geologică se poate urmări dezvoltarea teritoriului nostru. La sfârșitul erei cretacice de jos încrețirea carpatică din mările de odinioară încrețesc șirul Carpaților. Între șirurile încrețite pe lângă linii de ruptură s-au format mari crăpături. Pe sistemul de ruptură estică al bazinului Ardealului începe în acest timp acțiunea vulcanică care durează pînă la sfârșitul erei quaternare.

Conform concepției vechi (Lóczy și urmașii lui), șirul interior al bazinelor Carpaților a fost partea organică a bazinului Ardelenesc și numai munții născuți prin acțiunea vulcanică au închis și l-au transformat într-un șir izolat de bazine. Astăzi această concepție nu se poate accepta și bazinele trebuie să fie privite ca o unitate structurală aparte.

Aceste bazine se scufundă pe lângă linii de ruptură în dimensiuni mai mici. Scufundarea lor coincide cu acțiunile vulcanice și durează pînă la sfârșitul pleistocenului (Bulla). Pe lângă liniile de ruptură se formează rupturile Oltului, prin care decurg apele bazinelor Ciucului. Astfel, s-a format și strîmtoarea Jigodinului, pe lângă o linie de ruptură de pliocen în direcția nord-est—sud-est. Formațiunea mai amănunțită a bazinului arată linii de ruptură care sînt perpendiculare asupra liniilor de ruptură în direcția nord-vest—sud-est și închid cu ea un unghi de 45°.

Bazinele astfel formate în cursul vremii sînt umplute cu moloz de către forțele exterioare și de Oltul născut la începutul erei quaternare.

B. Bulla pe baza cercetărilor proprii constată (4) că în bazinul Ciucului lac mai durabil n-a existat (cu excepția părții de jos a bazinului de jos al Ciucului), Oltul n-a lăsat terase de rîu propriu zis, numai în strîmtoarea Tușnadului și mai jos. Din strîmtoarea Jigodinului descrie numai terasa din pleistocen nou (Nr. II). În jurul comunei Sîncrăieni mai multe locuri se găsesc depuneri de pietre la o înălțime oarecare, — și Bányai menționează descoperirea acestora în strîmtoarea Jigodinului (5) — care nu se poate explica numai prin munca de transport a Oltului străvechiu (Szusztora, latura de est, Nagyomlás, descoperirea de la Aszupatak la o înălțime de cca. 30—50 m.). E verosimil, că în jurul strîmtoării Jigodinului sînt și terase mai vechi ale Oltului. Studiarea acestora ne revine în viitor. În urma descoperirii amănunțite a teraselor și a clarificării raportului dintre acestea și formațiunile celelalte ale erei quaternare, putem forma o imagine completă despre dezvoltarea bazinului.

Linia de ruptură a strîmtoării Jigodinului și cea perpendiculară pe această linie (St. Gheorghe-Sîncrăieni), care a determinat linia de ruptură sudică a șirului de marne din cretacicul de jos mai sus menționat, a făcut posibilă nașterea izvoarelor de apă minerală la Sîncrăieni.

Legătura acestor izvoare cu acest sistem de linii de ruptură se deosebesc și prin faptul, că temperatura lor medie e mai ridicată decît temperatura medie a teritoriului.

Trebuie să menționăm că în acea parte a comunei care e situată pe malul drept al Oltului sînt izvoare de borviz — aici toate fîntînile au apă de borviz — în schimb pe malul stîng e numai un singur izvor de borviz, chiar în apropierea malului Oltului (vezi pe hartă) se vede clar că Oltul

curge tocmai în linii de ruptură. La N—E și N. de Olt în partea așa zisă „Kincseszeg“ și „Poklondfalva“, marnele care nu sînt la o adîncime mare, nu lasă ca izvoarele să izbucnească la suprafață și acestea prin straturile necompacte de depuneri vulcanice și de rîu ajung la suprafață. În partea de sud a Oltului în localitățile așa numite „Templomalja, Kövesutca și Tiva“ sînt 37 de fîntîne cu borviz, sau cu apă așa numită „szejke“; astfel, după cum se numește apa amestecată cu borviz. Numai fîntînile mai adînci, dintre care fîntîna adîncă de 35 m. făcută, în primăvara anului 1953, are o apă mai tare, dar și borvizul din această e amestecat cu apă dulce.

Trebuie să menționez separat izbucnirile de acid carbonic în mod sec. În mai multe locuri aceasta se dovedește prin petele fără vegetație. Izbucnirea cea mai cunoscută e în pivnița locuinței vechi a cantorului vis á vis de biserică (aici s-au întîmplat și cazuri de moarte din cauza gazului).

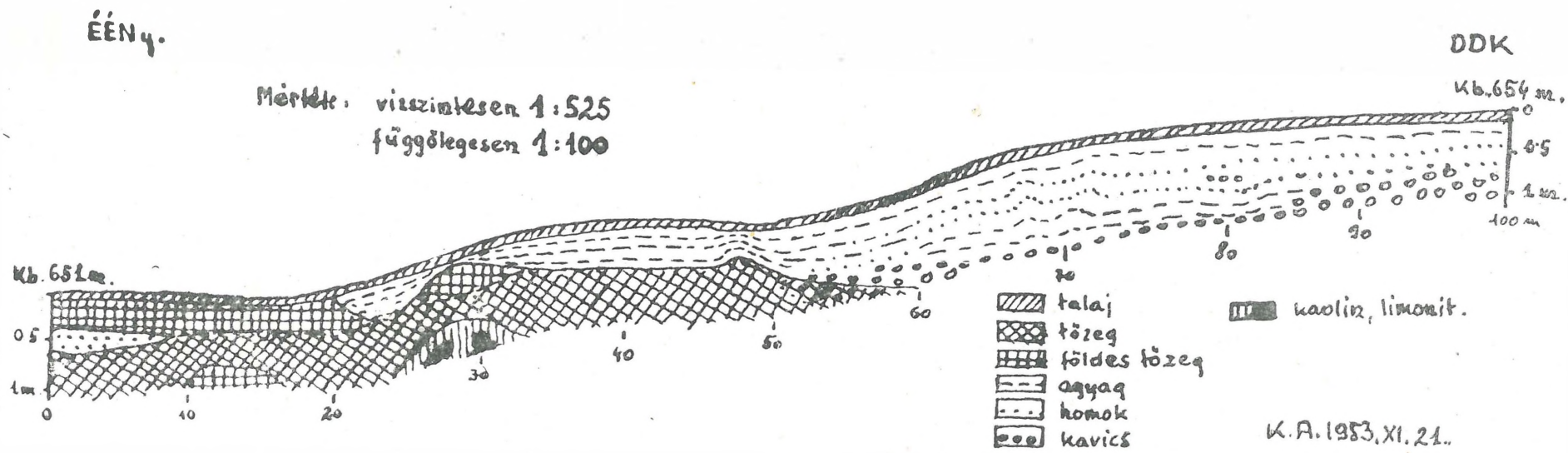
Izvoarele de apă minerală, care izbucnesc în număr mare au dat naștere mlaștinei „Borsáros“. Acest teritoriu de cca. 15 h. e așezat la nord-vest de biserica de pe cîmpia aluvială a Oltului, la vest de podul șoselei. Izvoarele izbucnind pe un teren de cîmpie se respiră și udă solul, transformîndu-l într-un teren mlaștinos acoperit cu vegetație de mlaștini. Numele l-a primit de la limonitul de culoare ocru-galbenă (numele e aici „borsár“). Din întregul teritoriu cca. 33-44% e mlaștină, restul e uscat prin șanțuri, transformîndu-l în fînețe (vezi harta anexată).

Pe hartă am extins marginile mlaștinei „Borsáros“ și asupra acelor regiuni, unde acuma nu există mlaștină, dar în trecut au fost izbucniri de apă abundentă.

Izvoarele de apă minerală apar în diferite moduri pe terenuri piezișe și pe cîmpie. (Bányai). (6). Apele de borviz izbucnite pe teren înclinat, au posibilitatea de a decurge și depun materialele lor minerale într-o direcție — în cazul de față depun limonitul. Pe cîmpie în schimb se acumulează acestea în formă de cerc și ridică o movilă în formă de crater, în mijlocul terenului ud și acoperit cu vegetație mlaștinoasă. E firesc că și pe un teren înclinat, după ce a ridicat depunerea în direcția înclinării la nivelul izvorului începe construirea unui con de izvor. În acest caz însă apa scapă, fiindcă izvorul nu o poate ridica mai sus, care crește mereu. În acest caz, apa caută un loc de decurgere în partea cea mai joasă a pantei. Prin urmare pe un teren înclinat se poate lua în considerare și pribegirea lăuntrică a izvoarelor care izbucnesc. La Borsáros urmele unei astfel de pribegiri se găsesc pe panta sudică, unde terenul e mai înclinat.

Terasa Oltului, în general înaltă de 10 m., în această parte e lentă, și cu o pantă lungă se lasă în jos pînă la aluviu (vezi secțiunea anexată). Materialul molozului de pantă e ușor cimentat și vopsit de limonit. Numeroase conuri de izvoare arată că și acestea fac parte organică din mlaștina „Borsáros“ și numai izvoarele pribegesc către părțile de jos ale povîrnișului. Un astfel de caz am observat în anul 1948—1949. S-a observat în anul 1948 că un izvor (Nr. 9 pe hartă) la precipitație de temperatură reacționează foarte mult. În iarna anilor 1947—1948 am constatat 3°, în primăvara anului 1948 12°, iar în toamna anului 1948 15°. ⁴ N-a fost nici o

4. Vezi date exacte în tabelul de temperatură.

Ad. 17. — Fig. 1. — Secțiunea locului Borsáros din partea sudică. — Der Querschnitt de Ortes Borsáros in südlicher Sicht.

surpriză, căci în iarnă anului 1948—1949 izvorul a fost găsit înghețat. În primăvara anului 1949 apa izvorului a dispărut și a izbucnit la o distanță de 45 m. (izvorul nr. 10). Prin urmare se poate presupune că și spre sud au fost izvoare în valea mică a pârîului Borpatak, care curge temporar.

Scufundarea terasei se poate atribui mișcării solului udat de apa izvoarelor în direcția înclinației sub influența climei periglacială — acest fapt arată talazuri de pământ care se găsesc la marginile unor straturi (turfa, nisip și pietre, vezi secțiunea anexată). Dovada pentru existența climei periglacială este că și azi mai trăiesc plante de caracter periglacial ca relice.

Din datele secțiunii făcute pentru conducerea apei în straturile superioare ale mlaștinei Borsáros pînă la adîncimea de 1 m. se pot constata următoarele: sub un strat de humus gros de 0,1—5 m. în părțile mai joase sub un strat de pământ de turfa urmează un strat mai gros (0,5 m.) sau mai subțire (0,3 m.) compus din lut și nisip colorat de nivelul cornului și cimentat de limonit. În părțile sudice mai ridicate sînt dominante pietrele de cuarț și de andezit pînă la o adîncime de 1 m. Sub aceasta urmează mai jos un strat de turfa mai groasă. Grosimea lui e de cca. 1,5 m. Turfa nu are pretutindeni aspect unitar. Ici colo e amestecată cu pământul, sau e curată, sau cu rămășițe de rădăcini și de cucuruzi de brad, în unele locuri sînt infiltrate argile de caolină și de limonit în forme de linte. E regretabil, că pe acestea nu le-am putut analiza și nu le pot publica. Ar fi de folos de a face analiza pollenanalitică a subsolului mlaștinei Borsáros (ceea ce după cum știu încă nu s-a făcut). S-ar putea obține date importante nu numai despre clima precedentă a ținutului, dar și despre asociațiile vegetale, care au existat.

Din cele spuse mai sus se poate observa, că Borsáros nu prezintă un aspect aparte al naturii, ci e un izvor de alimentație, care de la era glacială nu s-a schimbat mult. Numai izvoarele și-au schimbat din cînd în cînd locurile, și azi sînt izvoare, care se nasc, care au ajuns la culmea funcțiunii lor, și care dispar. Fiecare izvor dispărut dă naștere unui alt izvor. Aceasta e dialectica naturii. Citez de Engels: — „Natura întregă, începînd de la cel mai mic pînă la cel mai mare, de la firul de praf, pînă la soare, de la protista pînă la om, e în eternă naștere și pieire, în continuă curgere, în eternă mișcare și schimbare“.⁵ Acest fapt poate fi observat de oricine, care cercetează natura cu ochii deschiși.

Comuna întregă consumă apă de borviz, dar nu există nici un izvor, care ar fi fost folosit de mai mulți ani în continuu. E ușor de ales. Dacă cineva a săpat un izvor mai abundent, populația întregă a consumat apa acestui izvor, pînă cînd nu s-a găsit un alt izvor mai bogat. În ultimul timp populația a folosit mai ales apa abundentă a fîntînei de la fabrica de cărămidă.

Să aruncăm o privire asupra originii apei izvorului. Fără îndoială apele minerale izbucnesc din adîncimea mai mare a scoarței pământului și sînt impuse la suprafață de presiunea hidrostatică dominantă și de acidul bicarbonic absorbit. N-avem nici un motiv de a nu accepta, că acidul bicarbonic nu provine din acțiuni vulcanice posterioare, prin urmare putem

5. Fr. Engels: Dialectica naturii. Bp. Szikra, 1952. p. 43.

fixa, că nașterea borvizelor de la Borsáros e strîns legată de acțiunile vulcanice ale Harghitei. Apele, de la început cu o temperatură mai ridicată, izbucnesc din adîncime, amestecîndu-se în stratul gros de moloz cu apa dulce, ajung la suprafață ca ape încrope.

Nu se poate omite faptul că izvoarele se găsesc lîngă Olt sau la o distanță de 300 m.; de acesta, iar Oltul înconjoară mlaștina în formă de semicerc. N-am reușit să constat precis legătura ce există între cursul rîului Olt și între cantitatea de apă a izvoarelor. E evident, că apa care curge din Olt are un rol însemnat în subțierea apelor minerale.

Am fost nevoit să extind pe hartă marginile mlaștinei Borsáros și asupra teritoriilor care după părerea localnicilor nu aparțin mlaștinei Borsáros, dar unde izbucnirea izvoarelor au caracterul izvoarelor de la Borsáros. Un astfel de teritoriu e în partea apuseană, în locul numit „Kisomlás“ care are o înălțime de 10 m. și se află între Olt și terasa Oltului. Trebuia să extind marginea mlaștinei spre nord, către moară, pînă la albia Oltului, fiindcă și în albia Oltului sînt multe izbucniri de izvoare de borviz. Acest fapt a fost atestat de izbucnirea izvoarelor cu ocazia construirii podului, cînd piloții au fost înfipti în pămînt.

La Borsáros se pot deosebi 3 mlaștini mai mari :

A. Mlaștina propriu zisă Borsáros, care se întinde de la baia Borsáros (Nr. 8 pe hartă) pînă la șoseă. Azi acest teren e secționat de șoseaua în construcție.

B. Terenul mlăștinos pe terasa de lîngă Borpatak.

C. Mlaștina care se află la Kisomlás la fîntîna Cserefás.

De multe ori au încercat desecarea mlaștinilor, însă limonitul ieșit din apa izvoarelor în scurt timp a astupat șanțurile. Șanțurile cu o adîncime de 30—40 cm. în timp de cca 8—10 ani sînt atît de mult astupate, încît apa nu poate decurge și astfel lucrările de desecare sînt fără rezultat.

Izvoarele de la Borsáros, după formarea locului lor de ieșire se pot împărți în următoarele tipuri :

1. Izvoare naturale cu con de limonit. Pe hartă sînt marcate cu cruce, cele cu dimensiuni mai mari cu cruce și cu cerc. În general sînt conuri regulate în formă de cercuri, la mijlocul lor cu o mică suprafață de apă. Conurile, care sînt în creștere sînt așezate pe mlaștină la o adîncime de 1 m. (Nyárády crede că e mai adîncă de 1,5 m.). Dimensiunile lor se află între 4 m—25—30 m.

2. Terenuri mlăștinoase. De fapt sînt părți mlăștinoase provenite din contopirea mai multor conuri de izvoare. În unele locuri sînt mai solide, dar în jurul izvoarelor sînt atît de moi, încît sînt ocolite de om și de animale.

3. Mocirlele sînt mărginite de terenuri numai în parte mlăștinoase. Ele formează o tranziție între terenurile mlăștinoase și uscate. Vegetația

lor are caracter de tranziție. Probabil sînt mlaștini în stare de secare. Acest fapt se dovedește și prin multe conuri de izvoare părăsite și secate.

4. Bazinuri de izvoare săpate și folosite de populația locală .

5. Izvoare în bazin de lemn sau de piatră.

6. Bazinuri de baie.

7. Izvoare izbucnite în albia Oltului. Am mai amintit, că în albia Oltului vis á vis de moară sînt multe izvoare. Astfel de izvoare mai putem observa vis á vis de baie sau mai sus pînă la cotitură peste tot, mai ales cînd nivelul apei e mai scăzut. Cel mai important este izvorul care se află sub cotitură, pe malul drept al Oltului. Aceasta se poate observa și cînd nivelul apei e mai ridicat. Izbucnește cu o putere atît de mare încît ridică apa la o înălțime de 4—5 cm. Gustînd apa rîului lîngă izvor se simte gustul borvizului. Nici în timpul iernilor mai friguroase — ca de exemplu cea din anul 1953—54 — apa nu îngheață.

8. Scurgerile zonale de apă din perețile terasei, care se află la marginea superioară a stratului de lut în partea de jos a terasei. Acestea se pot observa pe acea înclinație a terasei Oltului, care se află în cotitura Oltului deasupra izvorului mai sus amintit, precum și pe panta nordică a terasei care se află deasupra izvorului Nr. 13.

Pe hartă am marcat numai acele izvoare, care se disting din numeroasele izbucniri de apă. Cercetînd cu atenție harta, putem obține o imagine fidelă despre acestea, din această cauză nu mă ocup mai amănunțit cu descrierea fiecărui izvor. Mă ocup numai de acele izvoare mai importante, care au fost folosite în trecut și sînt folosite și în prezent. În ordinea tratării izvoarelor am urmat numărătoarea folosită pe hartă.

Izvorul Nr. 1 are o latură lungă de 2 m. iar alta de 1 m. Bazinul săpat e lat de 1,5 m. și adînc de 0,5 m., e așezat în colțul drumului care duce lîngă șosea la izvorul Nr. 2. În mai multe locuri apa izbucnește cu mare putere în mod abundent.⁶ Locul e numit „Baia țiganilor“, care arată, că aici ar fi existat un bazin de băi. În legătură cu această în cartea lui M. Vitos pagina 314 găsim următoarele: „izvor cald, încropit... care odinioară cu un bazin vast și cu camere de toaletă a fost folosit ca baie publică. Acum suprafața băii e acoperită cu nămol de borviz și se vede numai locul“.

Izvorul Nr. 2. Fîntînă veche comunală, la care duce un drum bun. Din punct de vedere sanitar s-a încercat de mai multe ori să fie pusă într-un cadru. Chiar Vitos amintește (o.c.p. 314), că a fost pusă în cadru de piatră și a fost prevăzută cu grilaj de fier, care încă atunci a fost distrus. De atunci s-a încercat în mai multe rînduri îngrădirea fîntînei. Fîntina a mai fost și acoperită, prevăzută cu robinet, mai tîrziu s-a făcut un puț cu cumpănă. Toate acestea s-au ruinat în scurt timp și au provocat reducerea cantității de apă. Azi izvorul e prins într-un cadru de lemn, cu dimensiuni de 0,9x0,9 m. și cu adîncime de 1 m. și abia se folosește. Abundența de apă se poate socoti ca 0 (în jurul lui se varsă apa scăpată din cadrul prost întocmit).

6. Nu pot prezenta date, deoarece n-am avut ocazia să măsoar abundența apei.

Izvorul Nr. 3. E un bazin în formă de cerc cu un diametru de 1 m. la capătul unui șanț conductă de apă. Adâncimea e 0,4 m. Apa abundentă a izvorului nu prea e folosită.

Izvorul Nr. 4. In mijlocul mlaștinei e un bazin cu dimensiuni 1x0,7 m., cu o adâncime de 0,35 m., cu izvoare cu apă abundentă. In anul 1940, a fost folosit de întreaga populație a comunei. Azi nu se folosește.

Izvorul Nr. 5. E un bazin săpat în anul 1948, cu dimensiuni 1x1 m., cu o adâncime de 0,4 m. E unul dintre izvoarele, care au cea mai abundentă apă și conține cel mai mult acid bicarbonic. Acidul bicarbonic clocotește pe toată suprafața bazinului. Izvorul e folosit începând din anul 1948 și e izvorul cel mai mult folosit din regiunea Borsárosului. Datele de temperatură sînt cele mai statornice, care se atribuie abundenței de apă.

Izvorul Nr. 6. La mijlocul unui teren foarte mlăștinos se află un izvor într-un cadru de lemn, cu dimensiuni 0,4x0,4 m. Are apă puțină. Astăzi nu se consumă apă din el. Are și un conținut redus de acid carbonic, fiindcă e în apropierea Oltului și apa e amestecată.

Izvorul Nr. 7. Izvor săpat cu apă abundentă cu dimensiuni 0,3x0,3x0,5 m., în mijlocul unui con de izvor, deja sec.

Izvorul Nr. 8. Băi de borviz, cu dimensiuni 4,5x4,5 m. și cu o adâncime de 1,5 m., cu un bazin făcut din scînduri, jos cu grilaj de lemn. Apa e alimentată de izvoare abundente, care clocotesc permanent la suprafața ei. Limonitul desprins vopsește apa în culoare galbenă, fiindcă izvoarele care izbucnesc cu mare putere nu-l lasă să se depună. Efectul medical al acestui izvor e cunoscut de mult. M. Vitos afirmă : „Incepînd din timpurile vechi, numeroși paralizați, și-au recăpătat sănătatea“. Dezvoltarea băii s-a început în primăvara anului 1891, cînd s-a format o societate de băi cu 15 acționari localnici. Această societate „a instalat o baie nostimă cu 2 bazine separate pentru bărbați și femei cu toaletă“ (o. c. p. 213). Scopul societății a fost : „a pune baia, ieftin și ușor, la dispoziția publicului, ceea ce dovedește și faptul, că săracii au făcut baia fără taxă. Chiar din primul an, din taxele de intrare — de 4 kr. — au putut plăti leafă servitorului — ceea ce arată că baia a fost frecventată. Numărul vizitatorilor în anul 1882 crește și mai mult, vin vizitatori și din România. In sezonul verii anului 1894, după cum scrie Vitos — numărul acelor, care făceau zilnic baie era de 15. Au fost vizitatori din Budapesta, din România, din Miercurea Ciuc, care au lăudat efectul medicinal al izvorului“. (o.c.p. 313). Numărul vizitatorilor a crescut și mai mult după introducerea căii ferate.

Acest bazin, care a fost mai mic, ca cel actual, a existat pînă în jurul anilor 1930. In timpul acela proprietarul Bors Anton, a făcut o cameră de toaletă și o terasă mai modernă. Cu ocazia reconstruirii generale și împrejurimea băii a fost aranjată. S-au creat alee și straturi de flori. După această reorganizare a fost și mai mult frecventată. Dacă s-ar fi putut dezvolta astfel, ar fi putut întrece în dezvoltare și băile Jigodin, care se află în apropiere. Condițiile din anul 1940, războiul, au făcut pe proprietar să renunțe la continua dezvoltare a băii, care a rămas în stagnare. Astăzi se pot observa numai urmele construcției vechi, pereții de scînduri ale bazinului sînt stricate în mai multe părți. La marginea bazinului s-a depus un strat de nămol de limonit gros de 1 m.

Izvorul Nr. 9. Se află pe partea sudică a mlaștinei Borsáros pe terasă, care e marcată și pe harta de cadastru cu o cărare, care duce spre izvor. Acest izvor cu apă abundentă cu acid carbonic, în împrejurările mai sus amintite, în anul 1948, a dispărut.

Izvorul Nr. 10. Izvorul cu apă abundentă săpat în vara anului 1949. Izbucnirea izvorului amintit mai sus într-un bazin cu dimensiuni de 0,3x0,3x0,4 m.

Izvorul Nr. 11. Se află un izvor cu mai puțin acid carbonic pe malul stîng al Oltului în mijlocul unui con de izvor cu diametru de 3 m., într-un bazin săpat cu dimensiunile amintite mai sus.

Izvorul Nr. 12. In cotitura Oltului, în apropierea pantei terasei, în mijlocul unei mlaștini e săpat un bazin cu dimensiunile amintite mai sus.

Izvorul Nr. 13. Izvorul de apă abundentă cu mult acid carbonic care se află în mijlocul unui con de izvor săpat în primăvara anului 1953.

Izvorul Nr. 14. Localnicii îl numesc „Cserefás-köprü“, cu un diametru de 0,5 m. e un izvor cu apă abundentă, care se află într-un bazin de andesit cu formă cilindrică cu o adîncime de 0,8 m. Are apă multă și conține mult acid carbonic. Imprejurimea lui e mlaștinoasă, mai ales în direcția N-E, în jurul locului unde se topește cînepa, care se află în mijlocul unui con de izvor cu un diametru de 25—30 m. Și în locul de topire al cînepei sînt izvoare cu multă apă.

Datele de temperatură mai frecvente ale izvoarelor numerotate arată tabelul următor:

TABELUL I. Datele de temperatură ale izvoarelor de caracter „Borsáros“ exprimate în C°:

Numărul izvoarelor: Timpul măsurării	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Nr. 4	Nr. 5	Nr. 6	Nr. 7	Nr. 8	Nr. 9	Nr. 10	Nr. 11	Nr. 12	Nr. 13	Nr. 14	Temperatura exterioară
22 II. 1948.			13.5	13	16		13.5	1.25							-0.5
— „ —									3					12	-2.5
1 IV. 1948.									12						7.5
9 IX. 1948.								12							17
16 IX. 1948.							16	17							19
24 IX. 1948.	16	12	15	15.5	16.5										10
— „ —								16	15		16	12.5		13.5	5
13 X. 1948.					17		14.5	13							7
21 VII. 1950.				14	15	12		19.5							24
20 IX. 1950.	16.5	12	18	15	16	14.5	15.5	16				12.5			21
3 VII. 1953.		14.6		15.2	16.4		15	19.8		15.4					17.5
11 VII. 1953.								20							28
— „ —													1.25		20

Din acest tabel se poate observa, că majoritatea izvoarelor, depinzînd de temperatura aerului arată o precipitație de temperatură destul de mare. Acest fapt se poate observa mai clar în tabelul al II-lea, în care sînt exprimate precipitațiile de temperatură ale unei zile (20-21. IX. 1950). Am ales dinadins o zi de toamnă, cînd temperatura aerului se schimbă mult în cursul nopții și al zilei. Această precipitație e urmată — într-o măsură mai mare și mică — de fiecare izvor conform abundenței apei. Izvoare cu apă mai puțină arată destul de repede precipitațiile temperaturii aerului, pe cînd izvoarele cu apă abundentă, urmăresc precipitațiile temperaturii aerului numai cu 0,5—1 C°.

TABELUL II. Precipitațiile de temperatură zilnică ale izvoarelor „Borsáros“.

Nr. de izvor	Suprafața de apă liberă (m. p.)	Măsurare de temperatură (C°)								Observațiuni
		Timpul ora Tm (mp.)	9	11	13	15	17	19	7	
1	2.5	15	13	14.5(S)	16.5(S)	16.5(S)	16	15	13.5	Tm = temperatura medie zilnică. — Literile scrise în paranteze lângă numerele înseamnă ca izvorul e atins de lumina soarelui: (S) = atins de lumina soarelui. (KS) = puțin e atins. — In observațiuni meteorologice literile înseamnă forma norilor și direcția mersului lor. — Timpul măsurării: 20—21 I. C. 1950.
2	0.8	11.6	11	11.2(N)	11.8(N)	12(KS)	12	12	11.5	
3	0.8	15	13	15(S)	18(S)	17.5(KS)	16	14	12.5	
4	0.7	14.6	14.5	14.8(N)	5(KS)	14.8(N)	14.5	14.5	14.5	
5	1	15.8	16	16(KS)	16(S)	16(N)	15.7	15.5	15.5	
6	0.2	13.9	12.5	13.5(S)	14.5(S)	14.5(N)	14.3	14	14	
7	0.1	14.5	14	15(KS)	15.5(S)	15.5(N)	14.8	14	13	
8	20.2	15.5	15	15(S)	16(S)	16(S)	16	15.5	15.2	
12	0.1	11.8	11	11.9(S)	12.5(S)	12.9(N)	11.8	11.5	11	
Temperatura aierului		15.8	9	17	21	21	18	15	10	
Observațiuni meteorologice		Timp senin rouă	Ci-S (W) S-Cu	Ci-Cu (W)	Ci-S (W) A-cu	S-Cu (W) innotat	S-Cu (W)	N(W)		

Precipitațiile de temperatură sînt mai pregnante dacă prezentăm rezultatele tabelului în mod grafic (fig. 2):

Temperatura izvoarelor de la Borsáros, stabilită în mai multe lucrări ale lui Bányai — probabil pe baza temperaturii de vară după cum a descris și în lucrarea sa recentă despre izvoarele încropite (9), este ca a izvoarelor cu apă încropită de —18—20°. In legătură cu aceasta, luînd ca bază izvorul cu temperatura cea mai stabilă (nr. 5) constatăm, că temperatura normală la suprafața izvoarelor este de 16 C°. Această cifră, natural — după cum se vede — depinde și de suprafața apei și de gradul de amestecătură al borvizului cu apa dulce.

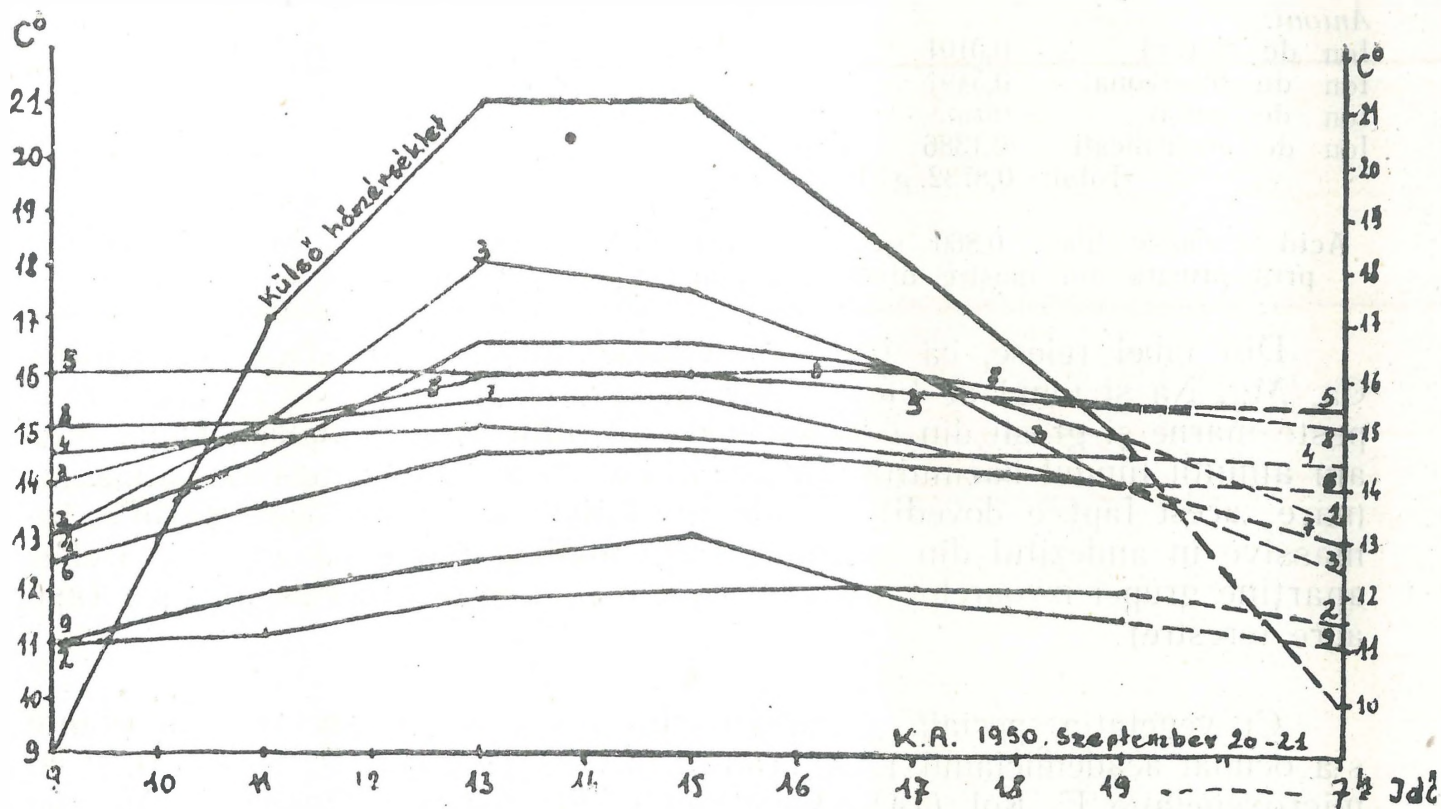

Fig. 2. — Grăficul fluctuațiilor de temperatură al borvizelor de la Borsáros. — Das Grăfic der Wechselnder Temperaturen der Mineralwasserquellen von Borsáros.

În general s-a putut constata, că izvoarele în bazin mai puțin adânc, aflate în apropierea Oltului reacționează mai bine la precipitațiile temperaturii zilnice și anuale, ca izvoarele cu bazin mai adânc și cu apă mai abundentă.

E sarcina viitorului de a stabili numeric datele relațiilor care există între temperatură și abundența de apă. Cercetări în această direcție ar fi de folos, fiindcă s-ar putea stabili măsura în care borvizul s-a amestecat cu apa de suprafață și originea izvoarelor s-ar putea rezolva.

Apa izvoarelor din Sîncrăieni a fost de multe ori analizată. Datele analizei mai vechi nu le-am avut la dispoziție, prin urmare pot publica numai datele analizei lui G. Csajághy (9) din anul 1942.

TABELUL III : datele analizei apei bazinului de băi după G. Csajághy :
Csajághy :

1 ltr. de apă conține			Componentii transformați în săruri, după procedeul obișnuit:	
Cationi:	gr.:	Valoare echivalente %		
Ion de potasiu	0,0065	1,79	Clorura de potasiu	0,0124 gr
Ion de sodiu	0,0468	21,92	Clorura de sodiu	0,0070 „
Ion de calciu	0,0771	41,44	Bicarbonat de sodiu	0,1609 „
Ion de magneziu	0,0350	31,00	Bicarbonat de magneziu	0,2106 „
Ion de fier	0,0100	3,85	Bicarbonat de calciu	0,3119 „
		100,00%	Bicarbonat de fier	0,0318 „
			Total:	0,8732 gr

Anioni:

Ion de clorură	0,0101	3,07
Ion de bicarbonat	0,5491	96,93
Ion de sulfat	urme	—
Ion de metasilicați	0,1386	—
Total:	0,8732 g	100,00%

Acid carbonic liber: 0,860 gr. Hidrogen sulfat nu există. Din basin scufundat, prin urmare din mostre directe, acidul carbonic liber a fost 1,580 gr.

Din tabel reiese, că între materialele minerale disolvate predomină Ca, Mg, Na și ionul de bicarbonat. Și acest fapt dovedește că apele trec peste marne și gresii din cretacicul de jos, diluând carbonatele. După cum am amintit fundul bazinului din cretacicul de jos nu poate fi la adâncime mare, acest fapt e dovedit și de rămășițele de marne care se află în massive în andezitul din regiune. Din analiză reiese că apa izvoarelor aparține grupei izvoarelor cu apă acră, care conțin minerale alcalice (ape acre terestre).

Cu vegetația specială a Borsárosului, mai ales cu asociațiile de plante s-a ocupat academicianul I. Nyárady Erasmus (11, 12), R. Soó (13) și cu microvegetație E. Kol (14). Vegetația caracteristică e livada cu Molinie care trece în mlaștini de turbă. Din punctul de vedere al compoziției elementelor de floră (areaspectrum) e foarte variată: 39,28% eurasiatică, circumpolară 35,71%, europeană 7,14%, esteuropeană 7,14% boreală 7,14%, specii cosmopolitane 3,75%, constatat pe un teren cu dimensiuni de 3×10 m. p. (Soó). Sînt însemnate mai ales elementele florale, ca Saxifraga hirculus, Drosera anglica și Betula humilis, care e tot de origine boreală. Aceste plante sînt rămășițe ale erei glaciare și trăiesc la tundrele arctice. „Exemplarele de la Sîncrăeni sînt avantposturile cele mai sudice în expansiunea către sud a acestei specii arctice (Nyárady, p. 582).“

În ziua de 28. IX. 1953, am numărat 41 de tufe de Betula humilis. Acestea sînt semnalate și pe hartă. Am semnalat și locurile, unde am văzut sau am colecționat Saxifraga hirculus. Cercetare mai amănunțită n-am făcut și n-am găsit Drosera anglica. Pe teritoriul propriu zis al mlaștinei Borsáros n-am văzut Saxifraga hirculus numai în prelungirile ei sudice și vestice.

E necesar ca, conducătorii satului să ia măsurile necesare pentru ocrotirea acestor plante. Ocrotirea cu garduri a tufelor de Betula humilis e absolut necesară, fiindcă și în toamna anului 1953 au ars — probabil copii de ciobani — 5—6 tufe. Cu construirea șoselei noi trebuie să se ia noi măsuri de protecție. Lucrările cu valul șoselei și lucrările de secare, își vor exercita influența asupra vegetației mlaștinei și asupra relațiilor de apă. S-ar putea încerca și strămutarea unor tufe de Betula humilis în partea vestică a mlaștinei, unde sînt mai bine apărate.

Pentru microvegetația apelor minerale — pe baza cercetărilor făcute de E. Kol — e caracteristică vegetație de alga Oscillatoria chalybdea. În apa bazinului băii se mai află și vegetația de Phormidium sp. și Stigonema sp. Aceste specii de alga preferă apă mai caldă (cca 6 pH).

Pe cînd cercetătorii — după cum am văzut — mult s-au ocupat de floră, despre faună s-a vorbit prea puțin. Teritoriul acestor ape minerale pentru faună oferă un teren foarte interesant. Din bazinul băii Borsáros

am colecționat 2 specii de insecte de apă. *Sigara hieroglyphica* (?), trăiește într-un număr mare în apa bazinului. Am mai găsit în canalul de curgere al băii 2 exemplare ale insectei *Nepa rubrana*, care se află în colecția mea.

S-a constatat că și cu ocazia cercetării amănunțită a unui teren mai mic, ca și Borsáros, ies la iveală diferite probleme. Pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare se află numeroase izvoare de apă minerală care sînt cunoscute sau nu sînt cunoscute, și se diferă unele de altele. Cercetătorii au sarcina de a studia și cerceta prin noi metode științifice aceste surse de energie locală foarte prețioasă și să le pună în slujba poporului muncitor — conform directivelor economiei naționale ale țării noastre.

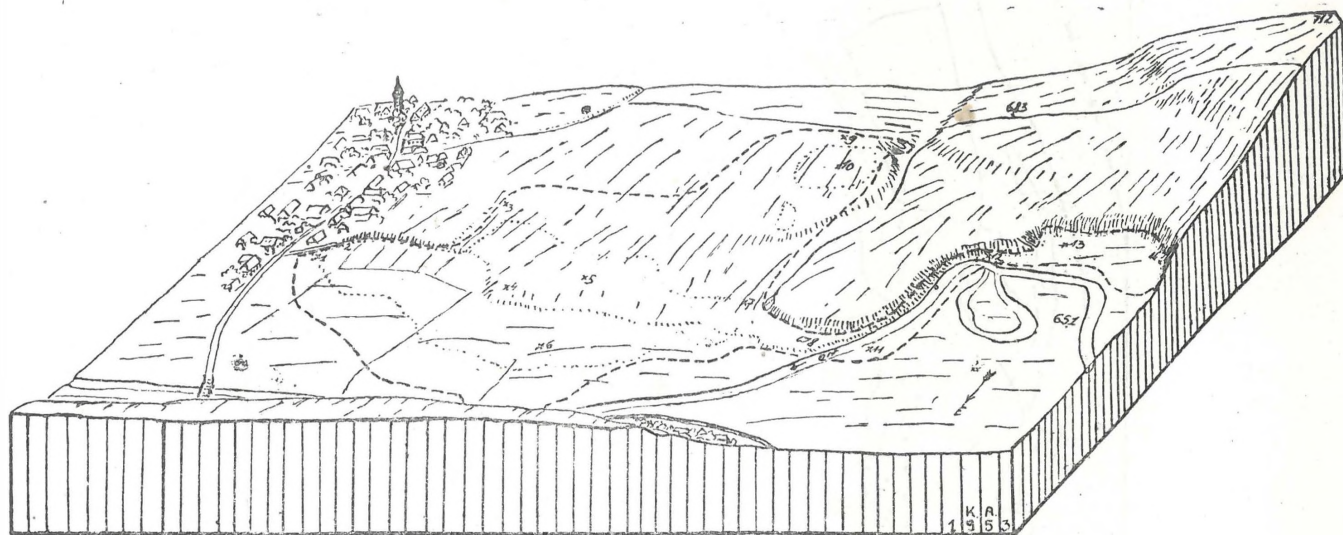

Fig. 3. — Locul Borsáros cu satul Sincraieni. — Ort Borsáros mit der Gemeinde Sincraieni.

În ce constă marea importanță economică a izvoarelor noastre? Apele noastre minerale — ape de borviz — în primul rînd au un efect vindecător. Sînt bune pentru uz intern pe loc sub formă de o cură de băut în cazuri de tulburări de digestie. Prin transport poate fi comoara comună a țării și un important articol de export în străinătate, unde borvizul lipsește. Băile de apă rece și caldă sînt bune contra reumatismului. În legătură cu acest tratament se poate recomanda pentru cei care se interesează, cartea lui M. Sturza (14). Efectul de vindecare al acestor izvoare se atribuie materialelor minerale care se află în ele în mod diluat, acidul carbonic și nu în ultimul rînd materialelor cu emanațiune de radium. Valoarea borvizelor noastre e și mai mare prin faptul, că locurile unde se află aceste izvoare, sînt localități climaterice.

Rețeaua actuală de băi nu e în raport cu bogăția noastră de apă minerală. Remedierea acestei lipse e sarcina epocii noastre, a epocii în care se construiește socialismul. Izvoarele de ape minerale sînt atît de numeroase și variate, încît pentru dezvoltarea lor avem mari posibilități. Însă trebuie să ne pregătim, ca să putem realiza o rețea de băi, care să poată satisface pretențiile mereu crescînde ale poporului muncitor.

Un rol însemnat se va atribui și localităților climaterice mai mici, ca Borsáros, fiindcă izvoarele acestea cu apă abundentă, asigură existența unei băi moderne. Ne putem folosi de exemplul Uniunii Sovietice, unde

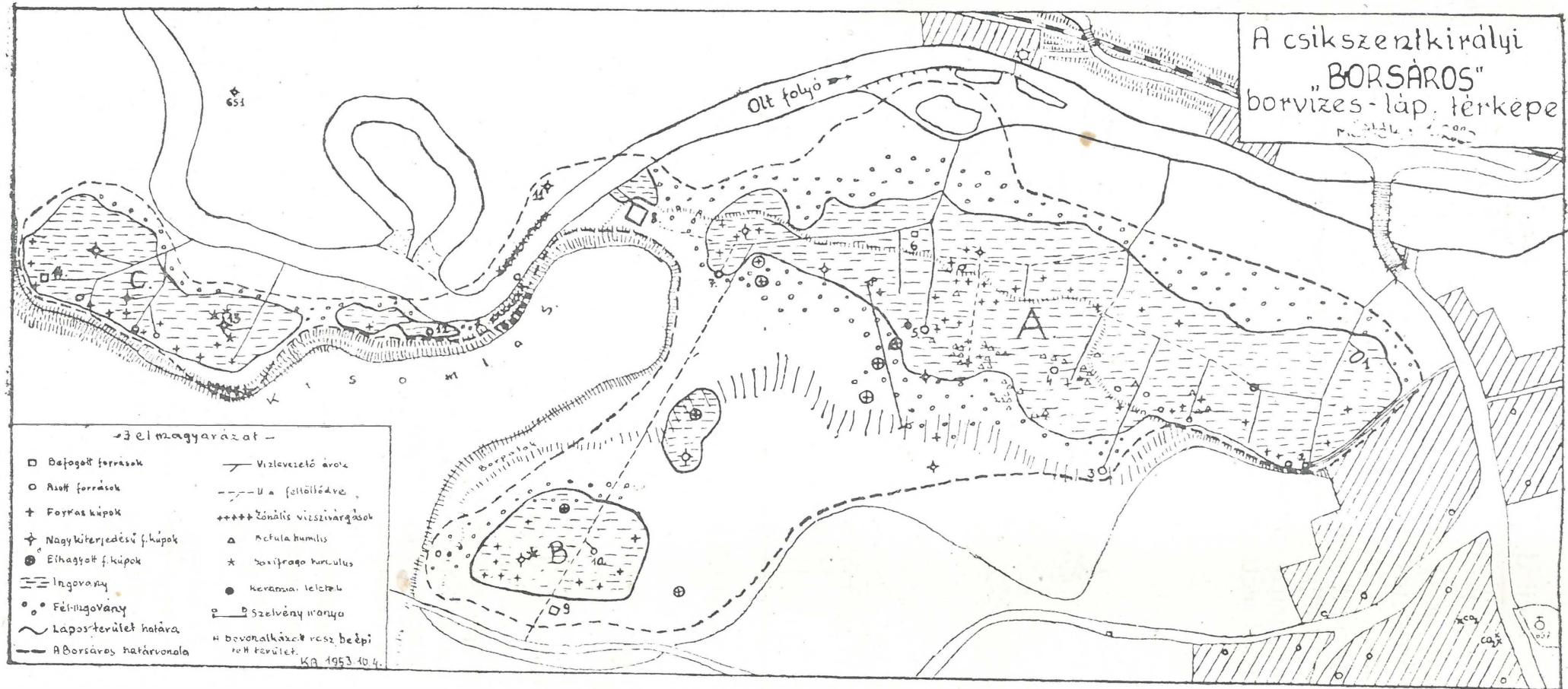

Fig. 4. — Harta Ioculii Borsáros. — Karte der Orte Borsáros.

în Caucaz fiecare picătură de apă minerală se folosește în mod cel mai util.

Scopul lucrării mele a fost de a face cunoscut unul dintre cele mai interesante teritorii cu borviz din Regiunea Autonomă Maghiară și să ridic câteva probleme pentru a contribui astfel la deșteptarea interesului față de aceste izvoare. Dacă am reușit să realizez aceasta într-o măsură oricât de mică, mi-am atins scopul.

KRISTÓ ANDRÁS

BIBLIOGRAFIE:

- Inșir lucrările folosite la compunerea lucrării mele în ordinea numărării în text
1. I. Bányai: A Székelyföld természeti kincsei etc. Odorhei, 1938.
 2. M. Roska: Régészeti repertórium I. Óskor. Cluj. E. T. I. 1942.
 3. F. Herlich: A Székelyföld földtani és őslénytani leírása. Bp. 1878.
 4. B. Bulla: A két Csiki-medence és az Oltvölgy kialakulásáról. Földr. Közl. Bp. 1948., vol. 16.
 5. I. Bányai: A felső Oltszorosok geológiai viszonyai. Erd. Irod. Szemle, Cluj, 1927
 6. I. Bányai: A székelyföldi ásványvizek lerakódásainak geológiája. Szádeczky Emlékkönyv. Cluj, 1938.
 7. M. Vitos: Csíkmegyei Füzetek. Mercurea-Ciuc, 1894.
 8. I. Bányai: A székelyföldi langyos források. Hidr. Közl. Bp. 1949. 9—10 nr.
 9. G. Csaághy: Az 1941—42. évi erdélyi ásványvízkutatások eredményei. Publicație M. K. Földt. Int. Bp. 1943.
 10. I. Nyárády Erasmus: Régi idők néma tanúi a Hargitában. Pásztortűz, 1929, nr. 10.
 11. I. Nyárády Erasmus: A vizek és a vízben bővelkedő talajok növényzetéről a Hargitában. Emlékkönyv, Muzeul Naț. Săc. Sf. Gheorghe, 1929.
 12. R. Soó: A Székelyföld növényşövetkezeteiről. Múz. Füzetek. Cluj, 1944. Nr. 2—4.
 13. E. Kol: Észak-Erdély 87 borvízforrása mikrovegetációjának általános összehasonlítása. Múz. Füz. Cluj, 1945. Nr. 1—4. •
 14. M. Sturza: Manual de balneologie. Edit. de Stat. Buc. 1950.
- Afară de acestea am folosit Manualul inginerului de mine, vol. I. Edit. Tehn Buc. 1951.

AUSZUG.

Der Verfasser beschreibt das Mineralwasser enthaltende Sumpfggebiet von Sinraeni Borsáros (Rajon Ciuc). In der Umgebung des Dorfes sind über 80 Mineralwasserquellen anzutreffen.

Im Gebiete der Ungarischen Autonomie finden wir vorwiegend Sauerwasserquellen in der vulkanischen Zone des Hargita gebierges. An den Mineralwasser enthaltenden Quellen wurden Heilbäder, Badeorte nach ausländischem Muster erbaut. Nach der Befreiung unseres Vaterlandes wurden diese Mineralwasserquellen, Heilbäder sowie Badeorte den Werk-tätigen zum heilungs und erholungszwecke übergeben.

Bei vulkanischen Ausbrüchen entstandenen Bruchstreifen entsprangen die Mineralwasserquellen von Sinraeni—Ciuc Singeorgiu. Durch das aufbrechen dieser Quellen entstand das Sumpfggebiet von Borsáros, welches seit der Eiszeit sich wenig änderte.

Der Verfasser beschreibt im weiteren die Mineralwasserquellen von Borsáros und beschreibt eingehend die Flora dieses Sumpfggebietes, welche zum teile der Polargegend entspricht.

Das Ziel dieses Aufsatzes ist das Interesse der Mineralwasserquellen im gebiete der Ungarischen Autonomie zu erecken.

Csutak Vilhelm

1878—1936.

La 8 noiembrie 1878 în cartierul „Tatarszeg“, comuna Zagon, — care este și satul natal al marelui scriitor Mikes Kelemen, — s-a născut Csutak Vilhelm.

Tatăl lui Csutak, Samuilă și mama sa Csákány Juliana, au fost țărani săraci, cari au luptat greu cu viața, dar puternic legați de pământ. Ei nu posedă decît cîteva jugăre de pământ.

Cursurile elementare Csutak Vilhelm le urmează acasă în comuna Zagon. Curînd se distinge printre elevii școlii elementare, ceea ce face pe părinții săi să-l lase să învețe mai departe. Fratele său mai mare Solomon rămîne acasă ca țăran agricultor. Vilhelm, după absolvirea celor patru clase elementare se înscrie la „Liceul Mikó“ din Sf. Gheorghe. Mai tîrziu la același liceu, vine și fratele său mai mic, Almos, pe care Vilhelm îl ajută și-l îngrijește. Intre acești doi frați se încheagă o prietenie pînă la moarte.

Primii trei ani, Csutak le duce greu. Se obișnuiește greu cu disciplina severă a liceului, e și bolnav și slab. In clasa IV-a este deja printre primii elevi ai liceului.

Csutak nu s-a despărțit de satul său și nici nu s-a putut despărți de el. In timpul vacanțelor a lucrat la cîmp ca oricare fiu de țăran.

Csutak fiind cel mai bun elev a atras asupra sa atenția profesorilor. Astfel, a ajuns pînă la clasa VIII-a. Ceilalți elevi și-au ales deja cariera, el și-a ales cariera de jurist.

La bacalaureat, răspunsurile lui excelente în limba latină, cunoștințele vaste istorice și logice ale lui Csutak, atrag atenția președintelui-comisarului guvernului Dr. Szadeczy K. Ludovic, profesor universitar, și insistă pe lîngă noul bacalaureant, ca în locul carierei juridice să-și aleagă cea de filozofie, ceea ce s-a și întîmplat.

In anul 1898 îl găsim deja ca student în filozofie cu specialitatea istoria și latina la Universitatea din Cluj. Și aici se distinge cu o sîrguință de fier. A învățat și a muncit mult, era de-altfel și silit la aceasta pentru a-și putea complecta ajutorul ce-l primea de acasă cu premiile ce le-a obținut la diferite concursuri științifice.

După terminarea studiilor și a anului de militarie, în toamna anului 1903 primește catedra de profesor suplinitor la Liceul Székely Mikó — acolo de unde plecase cu cinci ani în urmă.

Fig. 1. - Csutak Vilhelm

Csutak nu se angajează la sarcini mari, și tocmai în aceasta constă geniul său. Își urmează mai departe cercetările, iar în timpul liber face cercetări la Arhiva de Stat din Budapesta, pe urmă la Arhiva de Stat din Viena și în arhiva financiară de război. În acele timpuri îl interesează docu-

mentele erei „Bach“ ce a urmat revoluției din 1848 și ca rezultat al cercetărilor științifice din Arhiva de Stat din Viena a îmbogățit și dezvoltat literatura științifică referitoare la epoca lui Francisc Rákóczi al II-lea. Lucrarea științifică a lui Csutak este caracterizată prin cea mai mare grijă și conștiință. Evenimentele și izvoarele istoriei nu sînt văzute numai prin prisma istoriei din acea eră, ci cu ceva cu totul nou. El luminează chesăunile cele mai complicate pe baze materialiste.

Lucrările științifice ale lui Csutak sînt însă întrecute de munca lui organizatorică ce și-a dedicat-o pentru dezvoltarea muzeului Național Secuiesc. În anul 1906 este ales custodele muzeului. Muzeul în aceste timpuri a fost în peripeție. Sau se va clădi un edificiu corespunzător pentru ca muzeul să poată deveni ceea ce a fost destinat de fondator, sau va rămîne o colecție familiară de unde își vor lua obiectele mai de valoare muzeele centrale. Este de neînchipuit munca grea și plină de eforturi ce a dus-o în acești ani alături de tovarășu său de muncă — savantul László Francisc, — ca pe seama materialului înmagazonat în bálile Liceului Mikó să clădească o clădire corespunzătoare.

Ca rezultat al muncii lor în anii 1911—1912 se clădește — clădirea de astăzi — a muzeului. Marea majoritate a lucrărilor interiorului și ale exteriorului se termină abia la sfîrșitul anului 1913. Încă în cursul acestui an, în clădirea construită de arhitectul Kós Carol, se mută întregul material și se începe aranjarea lui, pentru a-și putea deschide porțile pentru public. Această lucrare pretențioasă din punct de vedere științific este întreruptă de războiul mondial. Această stare de inactivitate a durat pînă în primăvara anului 1920, cînd din nou porțile muzeului au fost deschise publicului vizitator. Muzeul a primit cu cea mai mare bucurie pe savanți, oameni de știință și pe oricine altul, fără deosebire de rasă, națiune sau pătură socială. Scopul muzeului era tocmai de a dezvolta sentimentul social.

Munca lui Csutak în viața muzeului, este o muncă aprofundătoare. A condus împreună cu Dr. László timp de 19 ani de zile lucrările științifice și administrative ale muzeului. După moartea acestuia în anul 1923 conduce el singur munca muzeului pînă în 1936, cînd încetează și el din viață.

În 1933, Csutak descrie istoria construirii muzeului sub titlul „Kós Carol și Muzeul Național Secuiesc“.

Munca științifică dezvoltată în muzeu o descrie în „Almanahul pentru aniversarea celor 50 de ani de existență a muzeului“ sub titlul „Fondatorii muzeului și dezvoltarea colecțiilor lor de 50 de ani“. Opera principală a lui Csutak „Almanahul pentru aniversarea celor 50 de ani ai muzeului“, s-a bucurat de o mare popularitate și recunoștință din partea publicului. Din întreaga lucrare se revarsă un entuziasm de neînfrînt, dînd o putere sugestivă felului de dezvoltare a muzeului. Această lucrare cuprinde 800 de pagini și este colecția cea mai complectă a lucrărilor științifice referitoare la secuime.

În munca lui neînfrîntă, departe de grija morții, a vrut să-și termine lucrările științifice începute. A vrut să scrie o monografie detaliată despre exilul lui Francisc Rákóczi al II-lea ce a urmat după înfrîngerea revoluției.

Își dorea o bătrînețe liniștită, liniște de care nu s-a bucurat în cursul vieții sale.

In această împrejurare s-a risipit ultima zi a vieții sale.

In seara zilei de 14 mai 1936, în jurul familiei și împreună cu prietenul său savantul Barabás Samuilă, Csutak Wilhelm, simțindu-se rău s-a culcat, iar după câteva ore a murit de o apoplexie cerebrală în vîrstă de 57 ani.

KABAY GAVRIL

Activitatea literară :

Csutak V. : Ünnepi beszéd „A bécsi békekötés háromszázados évfordulójának emlékére“ 1906 május 6-án rendezett Bocskay ünnepélyen. Ev. Ref. Székely Mikó-Koll. Értesítője az 1905-6. isk. évről.

Csutak V. : Háromszék felkelése a Rákóczi szabadságharc elején. Ev. Ref. Székely Mikó-Koll. Értesítője az 1906-7. isk. évről.

Csutak V. : Az utolsó gyulafehérvári országgyűlés. (Klny. az EME VII. vándorgyűlésének Emlékkönyvéből. 1910).

Csutak V. : Adatok Háromszékvármegye Bach-korszakbeli közművelődési és közgazdászai történetéhez. 1910.

Csutak V. : Barabás Samu. (Klny. a Székely Nép 1910. évf.-ból).

Csutak V. : A sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó-Kollégium története 1859—1909. (1910).

Csutak V. : Adatok a Ref. Székely Mikó-Kollégium 1917—18. évi történetéhez. (1918).

Csutak V. : A Székely Nemzeti Múzeum alapítása és gyűjteményeinek ötvenéves fejlődése. (Emlékkönyv a Székely N. Múzeum ötvenéves jubileumára, 1929).

Csutak V. : Bujdosó kurucok Moldvában és Havasalföldön 1707—11-ben. (u. o.).

Csutak V. : Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. Szerkesztette : =, 1929.

Csutak V. : Kós Károly és a Székely Nemzeti Múzeum. 1933.

Csutak V. : A Székely Nemzeti Múzeum története és kulturális jelentősége. EME XII. vándorgyűlésének Emlékkönyve, 1934.

Csutak V. és László F. : Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum évi állapotáról 1908—9-től 1915-ig bezárólag.

A mai scris în următoarele ziare și reviste: Geneal. Füzetek, Székely Nemzet (1904-), Székely Nép (1904-), Erd. Múzeum (1901), Erd. Helikon (1933), Ifju Erdély (1934), stb.

Bibliografie :

Magyar Írók élete és munkái. IV. köt. 1182—3. 1.

Századok, 1914/5. (Hellebrant). — Petrik. 1901-10. Bp. 1917.

Osvát, Nagyvárad, 1928. EMIB. Kolozsvár, 1929, 31. Gutenberg, VIII.

Bp. (Jancsó E.) — Révai, XXI. U. c. 1935. P. Hírlap 1936 1936. V. 15:

Kozocsa, Bp. 1939. Kós K., Csutak Vilmos. Páasztortúz, 1934.

Vikár Éva : Magyar Művészet VI. évf. Bp. 1930, 1930, 356—358. 1.

Konsza Samu: Az építő. Emlékezés Csutak Vilmosra. (A citit la 14 mai 1946, cînd a fost al 10-lea an de la moartea lui V. Csutak.)

Cs. Bogáts Dionisie

La 8 noiembrie 1949 în vîrstă de 67 de ani, după o boală lungă, a murit la Sf. Gheorghe-Simirea, prietenul vechi al lui Csutak Vilhelm, arhivarul, mai tîrziu custode diriginte al Muzeului Regional din Sf. Gheorghe, Cs. Bogáts Dionisie. Cu moartea lui muzeul din Sf. Gheorghe a pier-

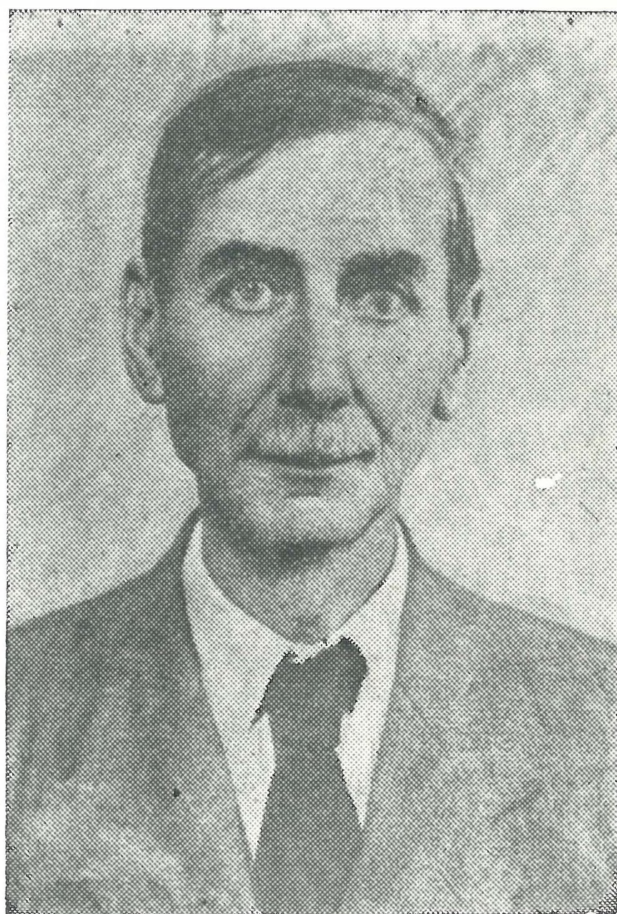

Fig. 1. — Bogáts Dionisie

dut un bun colaborator și noi, care am fost colaboratorii lui, un bun prieten.

S-a născut în anul 1889 la Sibiu, din părinți săcui, din regiunea Ciucului. După ce a terminat studiile liceale la Sibiu și la Budapesta, a intrat în serviciu public, a devenit funcționarul serviciului de poștă din Sf. Gheorghe. După 30 de ani de serviciu s-a retras în pensie. Prima sa legă-

tură cu Muzeul Național Secuiesc a avut-o în anul 1924 și începînd de la această dată, a lucrat în continuu în tot timpul său liber în arhiva muzeului. A încercat să-și completeze studiile sale cu o mare sîrguință. Chiar în timpul cînd a fost director Csutak Vilhelm a fost ales în comitetul de conducere al Muzeului, iar de la anul 1945, a fost ales ca director custode în mod onorific. Bogăția arhivei muzeului i-a dat prilej să se ocupe cu trecutul pămîntului secuiesc și să culeagă datele topografice referitoare asupra acestei regiuni. Activitatea lui arhivistică a îmbogățit cu multe date prețioase istoria fostului județ Trescaune și a orașului Sf. Gheorghe. Boala, de care suferise încă de la primul război mondial, l-a legat de pat și din această cauză în ultimul timp nici n-a putut să activeze la muzeu. Cu toate că a fost grav bolnav, totuși a continuat să lucreze acasă, adunînd numiri vechi topografice din regiunea secuiască, pînă cînd moartea i-a luat condeiul din mîna lui slabă.

Cs. Bogáts Dionisie a fost un exemplu al muncitorului intelectual, care chiar atunci cînd ar fi putut să se bucure de odihnă, a preferat să continue lucrarea sa. Prin viața lui întregă a meritat să fie cinstit și iubit de toți, cari l-au cunoscut.

Ca semn de recunoștință așezăm la mormîntul lui, aceste rînduri.

SZÉKELY ZOLTÁN

Activitatea lui științifică:

1. Háromszéki helynevek. (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára, 1929).
2. Adatok a régi Háromszék topográfiájához helynévkutatások alapján. (Az EME XII. vándorgyűlésének Emlékkönyve, 1934).
3. Az első székely huszárezred részvetele a török és francia háboruban 1788-1815-ig.
4. Zágon feldúlása és következménye. (Erdélyi Múzeum, 1941).
5. Sepsiszentgyörgy története. (Székelyföld írásban és képen. Bpest, 1941).
6. Háromszék vármegye. (Gábor Ernő közreműködésével. Háromszékmegyei Idegenforgalmi Bizottság).
7. Szemerja község és református egyházának története. Sepsiszentgyörgy, 1943.
8. Háromszéki oklevél szójegyzék. (Kolozsvár, 1943. Erd. Tud. Füzetek 163).
9. A -ni, -nit, -nul, nül rag a háromszéki régiségben. (Dolgozatok a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetéből. Nr. 16. 1947).

Publicațiuni mai mici:

10. Följegyzések Szent László váradi szobráról a Székely Nemzeti Múzeumban. (Székely Nép, 1930).
11. Váradi József és Bartalis János vértanusága. (Székely Nép, 1943).
12. Régi magyar megfigyelések. („Az Időjárás” 1943. vol. 47).
13. Szárazság és pestis a Székelyföldön az 1717—1719. években. („Az Időjárás”, 1942. vol. 47).
14. Adatok Bölöni Farkas Sándor életpályájához. (Erdélyi Múzeum, 1944).